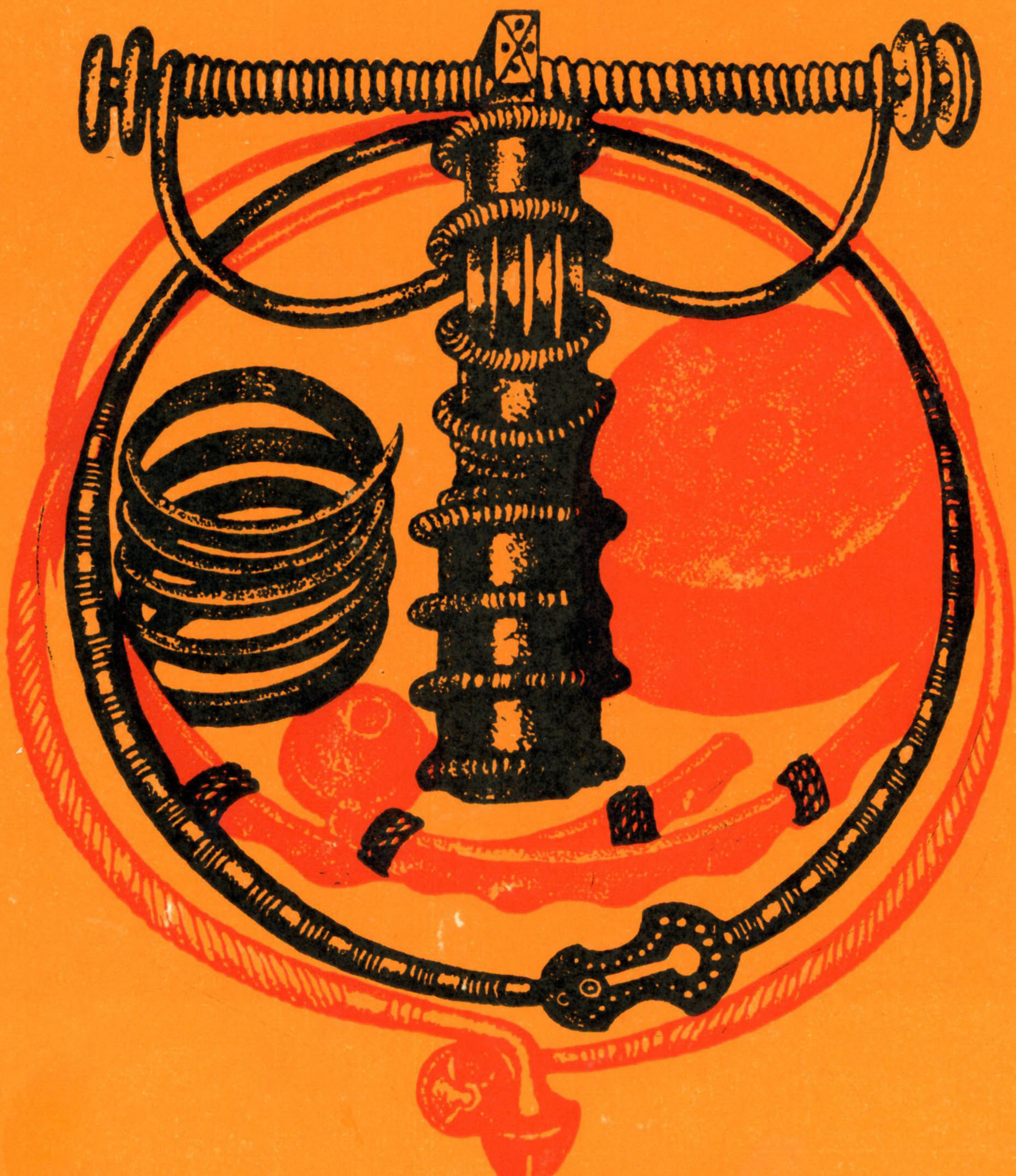


10

LIETUVOS ARCHEOLOGIJA



LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS ARCHEOLOGIJA

Vytautas Kazakevičius

PLINKAIGALIO KAPINYNAS

MONOGRAFIJA



VILNIUS MOKSLO IR ENCIKLOPEDIJŲ LEIDYKLA 1993

ISBN 5-430-01183-0

UDK 903(474.5)
L1 227

Piešiniai SKAIDRUTĖS ŽEIŽYTĖS
Nuotraukos VYTAUTO KAZAKEVIČIAUS
ir KAZIMIERO VAINORO

ISBN 5-420-01148-4

Išleista pagal Lietuvos istorijos instituto užsakymą

© Lietuvos istorijos institutas, 1993

*Skiriu marijampoliečiams,
išblaškytiems po visą
Lietuvą ir pasaulį*

IVADAS

Pirmasis m. e. tūkstantmetis yra baltų genčių konsolidacijos metas. Ypač svarbus šio laikotarpio vidurys, kai IV a. pabaigoje prasidėjęs Didysis tautų kraustymasis išjudino iš apgyventų vietų daugelį Europos tautų ir genčių, o jo atgarsiai atsirito iki „tokios tolimos“ Rytų Europos „provincijos“ kaip Baltijos jūros pakrantės.

Didžiojo tautų kraustymosi laikotarpis (IV—VII a.) dar mažai ištirtas. Labai trūksta duomenų to meto piliakalnių kultūriniam sluoksniams pažinti, beveik neturime medžiagos iš atviro tipo gyvenviečių, nepakankamai pažįstame įvairių Lietuvos regionų pilkapynus ir kapinynus.

1977—1984 m. Istorijos institutas tyrinėjo vidurinio geležies amžiaus pirmosios pusės (V—VI a.) Plinkaigalio, Kėdainių raj., Krakių apyl., kapinyną. Tai vienas didžiausių Lietuvoje ir pirmasis iki galo ištirtas kapinynas, kurio 90% kapų datuojama V—VI amžiumi. Jis laikytinas etaloniniu to laikotarpio vidurio Lietuvos paminklu. Plinkaigalio kapinynas davė naujos informacijos ne tik dvasinei ir materialinei V—VI a. vidurio Lietuvos gyventojų kultūrai pažinti, bet yra ir neįkainojamas lobis dėl antropologinės medžiagos. Remiantis ja, knygoje aptariamas V—VI a. gyventojų fizinis tipas, paleodemografija, paleopatologija ir odontologija. Šių skyrių autoriai yra Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto dekanas gamtos m. habil. dr. prof. Gintautas Česnys, to paties fakulteto Stomatologijos klinikos vedėja gamtos m. habil. dr. prof. Irena Balčiūnienė bei Anatomijos, histologijos ir antropologijos katedros vyr. dėst. medicinos m. dr. Rimantas Jankauskas. Kapinyno archeologiniai tyrinėjimai dar papildomi humanitarinių m. dr. Jono Stankaus jau išėjusiu straipsniu apie Plinkaigalio kapinyne rastų geležinių darbo įrankių ir ginklų metalografinio tyrimo duomenis [Stankus J., 1986].

Atsakomybė visų pirma sau ir kolegoms, pasitikėjusiems manimi, įpareigojo nedrąsiai pradėti pirmąjį savarankiško darbo sezoną 1978 metais. Kartu reikėjo tęsti 1977 m. Kultūros ministerijos Mokslinės metodinės kultūros paminklų apsaugos tarybos žvalgomosios ekspedicijos darbą*. Dabar, kai kapinynas ištirtas, supratau, kad sėkmingiausia ekspedicija yra ne ta, kurioje kiekvienas daro ko prašomas, bet ta, kur vi-

soks, net ir neįdomiausias darbas atliekamas sąžiningai, kruopščiai. Šiam tikslui pasiekti reikalingas visiškas ekspedicijos dalyvių tarpusavio supratimas ir draugystė. Per septynis tyrinėjimo sezonus ekspedicijoje dirbo daugelis skirtingo amžiaus, įvairaus būdo žmonių. Jaučiuosi skolingas ištikimiams savo pagalbininkams Krakių M. Katkaus vidurinės mokyklos moksleiviams, diena iš dienos, metai iš metųėjusiems į nelengvą ir anaipol ne visada įdomų darbą. Visų pirma noriu paminėti Virginiją Barščiūtę, Audrą Čiužaitę, brolių ir seserį Viktorą bei Ritą Dalbokus, Almą Liubinaitę, Leną Lukoševičiūtę, Arvydą Daugnorą, Alfredą Šeškauską, Arvydą Lazauską ir daugelį kitų Krakių, Pašušvio, Plinkaigalio, Paskerdūmio, Rezgių kaimo vaikų, petis petin dirbusių Plinkaigalio kapinyną tyrinėjusioje ekspedicijoje. Nors jų gyvenimo kelias galbūt niekada nesusieis su archeologija, tačiau tikiuosi, jog ekspedicijos draugystės jausmas, kurį stengiausi ugdyti, liko jų atmintyje ir širdyje, kaip ir manojoje.

Esu nuoširdžiai dėkingas Kėdainių rajono kultūros paminklų apsaugos vyr. metodininkei Violetai Berlėtaitei, ant kurios pečių kiekvienais metais gulė ekspedicijos organizaciniai rūpesčiai. Geru žodžiu noriu paminėti kolegę Iloną Vaškevičiūtę, dirbusią 1980—1982 m., taip pat ekspedicijos dailininkę braižytoją Danutę Kazakevičienę. Visus šiuos metus ji ištvermingai pakėlė ne tik braižybos lentos svorį, bet dažnai talkino ir su kastuvu rankose. Noriu taip pat padėkoti knygos iliustratorei dailininkei Skaidrutei Žeižytei bei fotografui Kazimierui Vainorui, savo talentu prisidėjusiems prie leidinio iliustravimo.

Už kritines pastabas ačiū tariau Archeologijos skyriaus vyr. moksl. bendradarbiui humanitarinių m. dr. Adolfui Tautavičiui, kitiems kolegoms, skaičiusiems rankraštį ir geranoriškais patarimais labai padėjusiems.

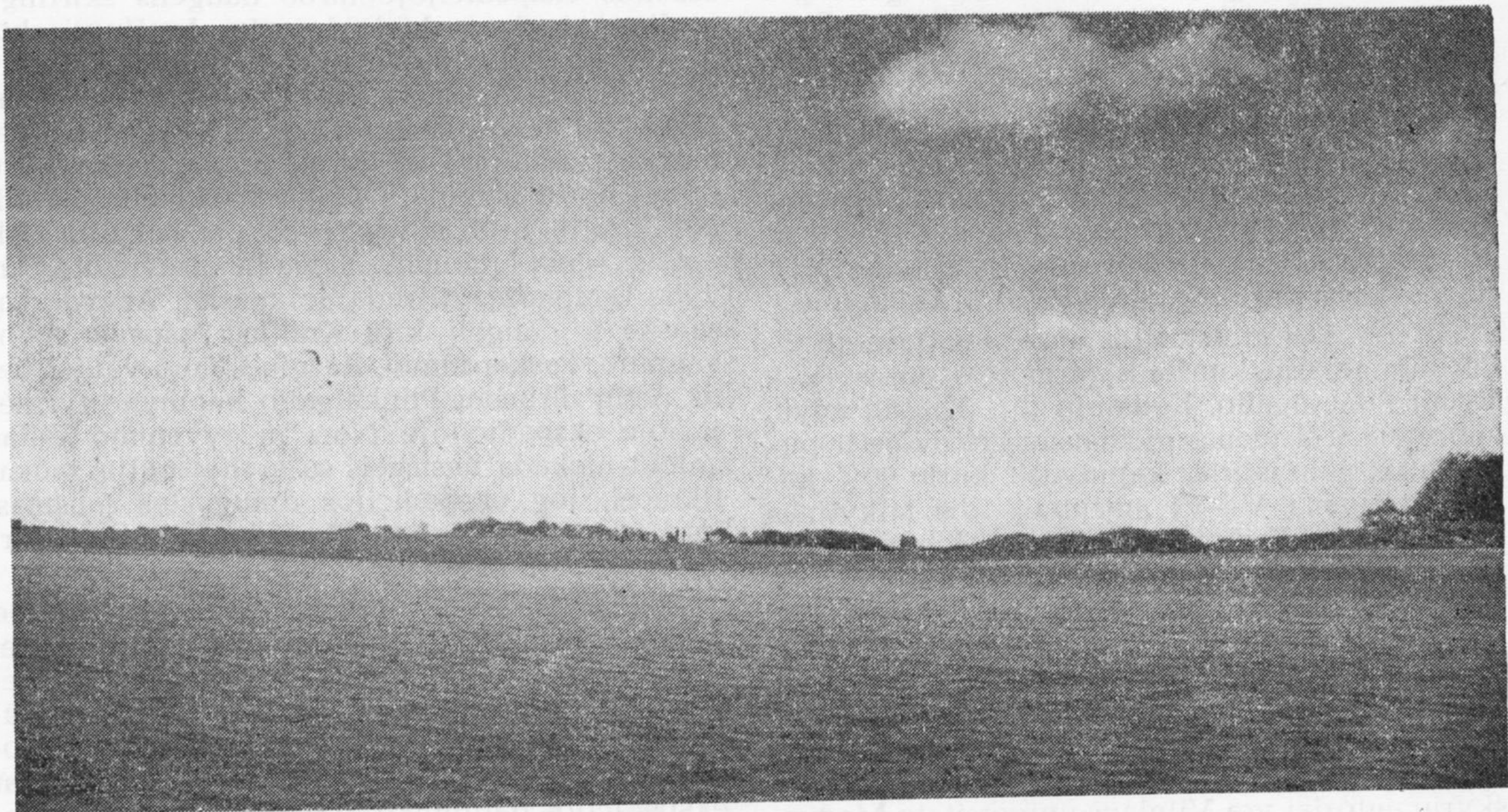
Apskritai dėkoju visiems, kas bent kiek prisidėjo prie unikalios ir įspūdingo Plinkaigalio kapinyno išsaugojimo, o vėliau — ir jo tyrimo.

* 1977 m. ekspedicijai vadovavo dabartinis Vilniaus pedagoginio universiteto prorektorius humanitarinių m. dr. doc. Eugenijus Jovaiša.

KAPINYNŲ SITUACIJA, JO RADIMO IR TYRINĖJIMO ISTORIJA

Plinkaigalio kapinynas yra 25 km į šiaurės vakarus nuo Kėdainių ir 1 km į vakarus nuo to paties pavadinimo kaimo, apie 0,2 km į šiaurę nuo Krakų—Pašušvio kelio ir 0,1 km į rytus nuo

Šušvės kairio kranto. Laidoti buvo parinkta neaukšta kalva, iškilusi apie 1,5 m virš aplinkinių laukų ir nutįsusi šiaurės vakarų—pietryčių kryptimi (pav. 1, 2). Šiaurės vakarinėje jos dalyje yra



1 pav. Plinkaigalio kapinyno kalva iš pietų



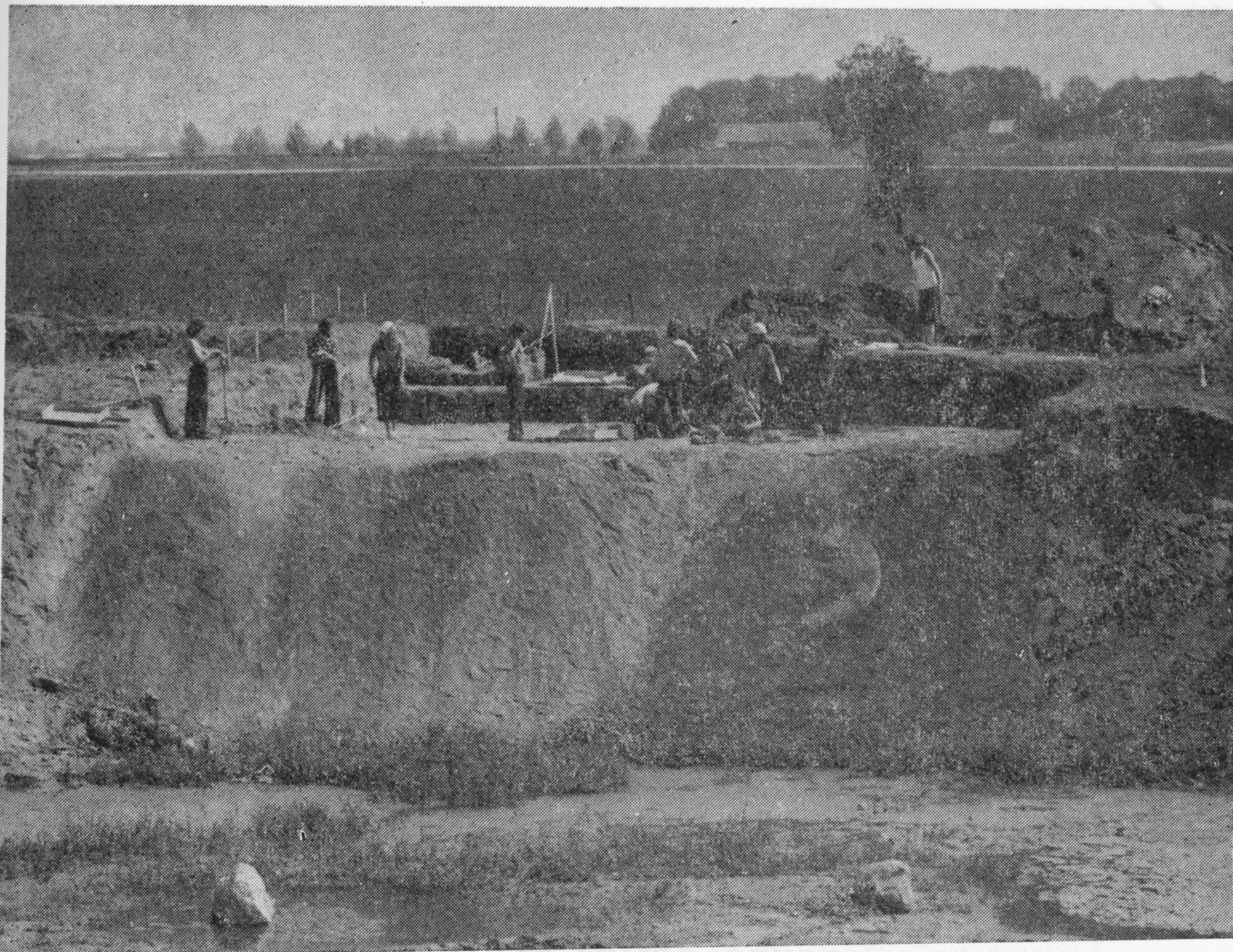
2 pav. Kapinyno situacijos planas

XVIII—XIX a. kaimo kapinaitės.

Iki 1975 m. šis archeologijos paminklas buvo nežinomas, nors greta, 0,2 km į pietvakarius, stūkso seniai minimas XIX a. pabaigoje—XX a. pradžioje suardytas Pašušvio V—XI a. kapinynas. Neatkreiptas dėmesys ir melioruojant čia. Tyrinėjant aptikta melioracijos griovių apardytų kapų. Apie radinius, kaulus, kuriuos galėjo pastebėti melioratoriai, niekam nepranešta. Kalvos vakarinėje dalyje įrengus karjerą ir pradėjus kasti žvyrą, pasirodė žmonių kaulų ir archeologinių dirbinių. Darbai žvyro karjere buvo sustabdyti, kapinynas įtrauktas į vietinės reikšmės kultūros paminklų sąrašą (Nr. 1866).

1977 m. kapinyną žvalgė Kultūros ministerijos Mokslinės metodinės kultūros paminklų apsaugos tarybos ekspedicija, vadovaujama E. Jovaišos* (pav. 3). Iširta 193 m², rasta 20

* Autorius dėkoja humanitarinių m. dr. doc. E. Jovaišai už sutikimą skelbti jo tyrinėjimų medžiagą.



3 pav. 1977 m. tyrinėjimų momentas. Vaizdas iš šiaurės vakarų

V–VI a. griautinių žmonių kapų [Jovaiša E., 1978]. 1978–1984 m. kapinyną toliau tyrinėjo Istorijos instituto ekspedicija, vadovaujama knygos autoriaus (pav. 4, 5). Ištirta 4500 m², aptikti 376 kapai. Iš jų 4 griautiniai vėlyvojo neolito žmonių kapai skirtini ankstyvajai virvelinės keramikos kultūrai [Butrimas A., Kazakevičius V., 1985]. 360 griautinių žmonių kapų yra III–VI a., 8 degintiniai — VII a. ir 3-ose duobėse rasti ketveri žirgų griaučiai datuoti laikotarpiu, ne ankstesniu kaip VII amžius.

Tyrinėjimo ataskaitos yra Lietuvos istorijos instituto Archeologijos skyriuje (Nr. 496, 496a, 613, 696, 788, 933, 993, 1152, 1161). Radiniai saugomi Kėdainių kraštotyros muziejuje (inv. Nr. 2864–2871, atsitiktiniai) ir Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejuje (neinventorinti).



4 pav. 1978 m. dirbant



5 pav. 1982 m. tiriama perkasa Nr. XLV

GEOGRAFINĖ APLINKA, KITI APYLINKIŲ ARCHEOLOGIJOS PAMINKLAI

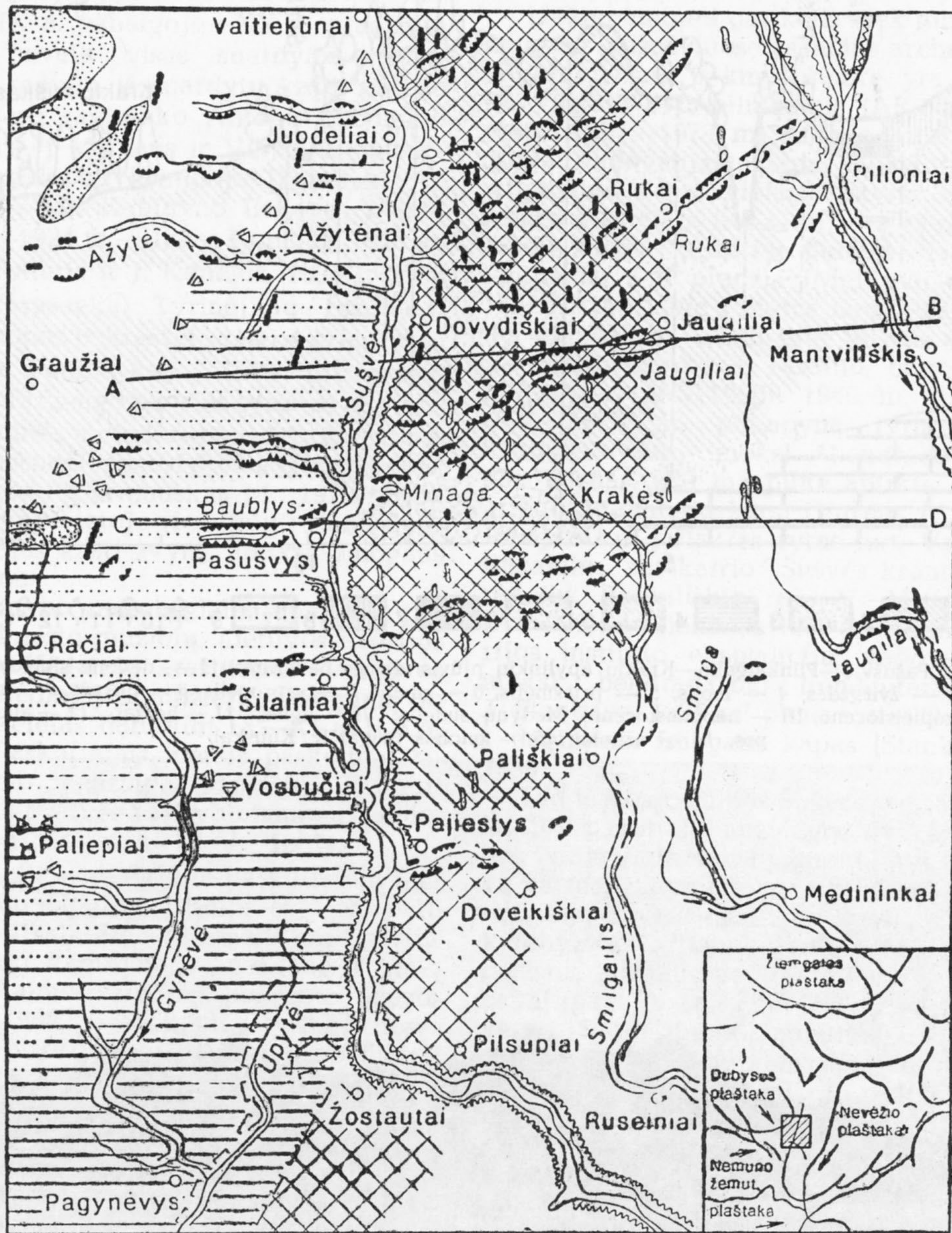
Plinkaigalio kapinynas bei kiti netoliese esantys archeologijos paminklai yra vadinamojo vidurio Lietuvos moreninio gūbrio vakarinės dalies siauroje Pašušvio lygumoje (pav. 6). Šalia ilgo ir siauro moreninio gūbrio Šušvės vidurupiu ir Gynėvės bei Dubysos žemupiais tekėjo didelė ledyninė upė, palikusi apie 20 m smėlio storį. Paskutinio apledėjimo laikotarpiu ledyno plaštaka, siekusi toli į pietus, dar paaukštino gūbrio vakarinę pusę ties Pašušviu ir Plinkaigaliu (pav. 7). Nuo ledyno plūstantys ir žvirgždą nešantys srautai paplovė lėkštą slėnį, kurio platesnis ruožas gerai išliko kaip tik mums rūpimame kairiame Šušvės krante ties Plinkaigaliu ir Pašušviu [Kunskas R., 1979, p. 101].

Šušvės slėnis gana vingiuotas. Ledyno vandens jį palyginti mažai ištiesino, todėl liko patogus gyventi. Be to, labai derlingi šių apylinkių dirvožemiai: velėniniai-karbonatiniai, puikios struktūros, gera oro ir vandens apykaita, turtingi kalio, fosforo ir azoto junginių. Patogus Šušvės slėnis, derlingi dirvožemiai ir buvo svarbiausios priežastys, skatinusios žmones čia kur-

tis jau akmens amžiuje. Pašušviais dažnai aptinkama jų veiklos pėdsakų: titnago ir akmens dirbinių, pavienių žalvarinių darbo įrankių [Grišalavičienė E., 1974, p. 219], pasitaiko akmens amžiaus kapų [Butrimas A., Kazakevičius V., 1985, p. 16—19, pav. 5—8]. Geležies amžiuje gyventojų čia daugėjo. Tai matyti iš gana gausių archeologijos paminklų.

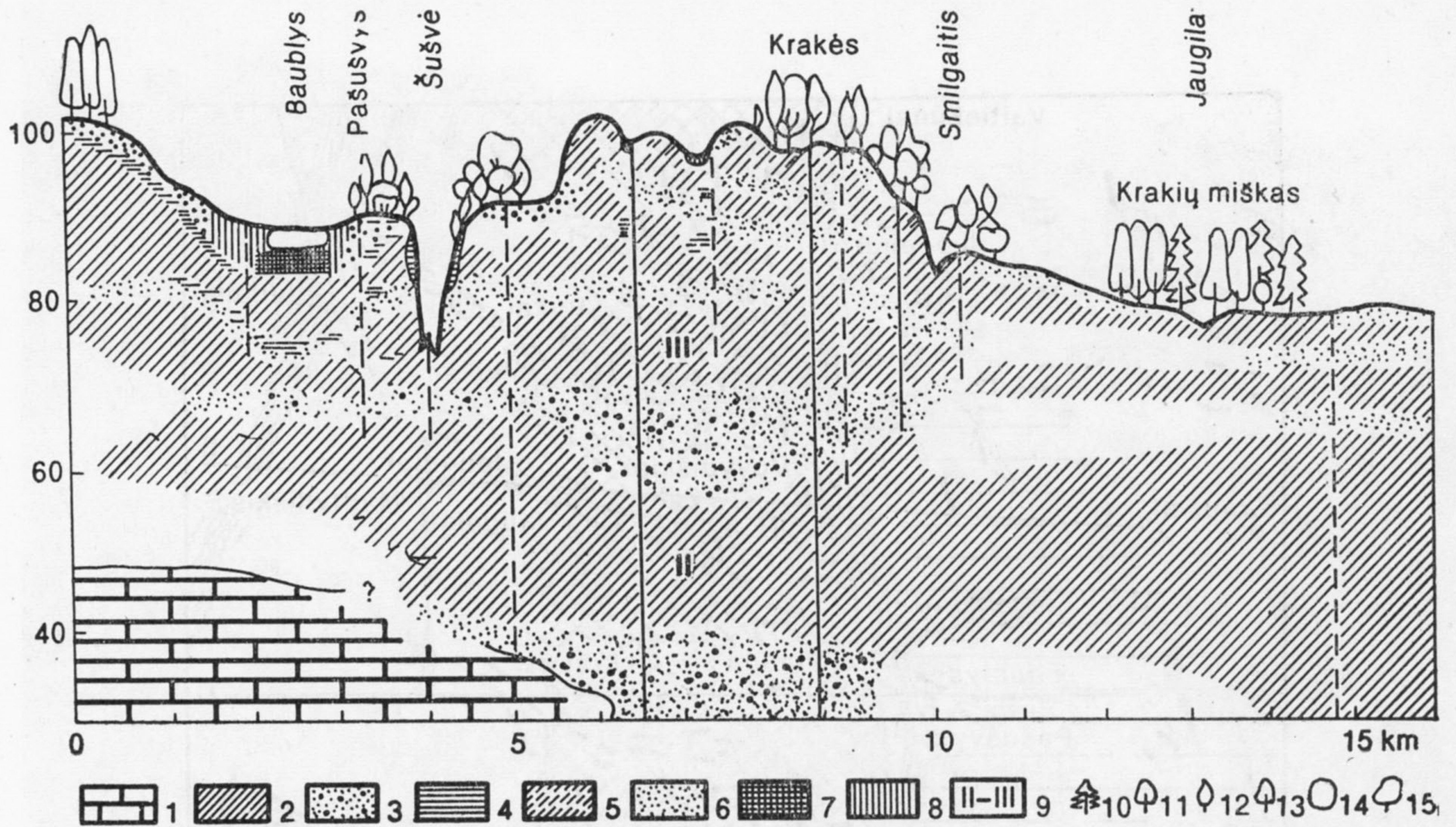
Visų pirma minėtinas apie 0,4 km į šiaurės vakarus nuo kapinyno, Šušvės kairiame krante, prie santakos su Žiedupe, ant kalvos stūksantis Plinkaigalio piliakalnis (respublikinės reikšmės archeologijos paminklas Nr. 437) (pav. 8). Iš šiaurės jį juosia Žiedupė, iš vakarų ir pietų — Šušvės slėniai. Šlaitai statūs, apie 8 m aukščio. Manoma, kad dalis piliakalnio aikštelės nuslinkusi. Liko 20 m ilgio rytų—vakarų kryptimi ir 15 m pločio aikštelė, kurios rytiniame krašte yra pylimo liekanų. Išorėje, iš rytų — 30—35 m ilgio ir 2,5 m gylio platus griovys. Kultūrinio sluoksnio nepastebėta [LAA, 1975, p. 139].

Kitas seniai žinomas ir plačiai Lietuvos bei kitų šalių archeologinėje literatūroje minimas



- | | | | | | | |
|--|--|--|--|--|--|--|
| | | | | | | |
| | | | | | | |

6 pav. Vidurio Lietuvos moreninio gūbrio vakarinės dalies geomorfologinė schema: 1 — vidutiniškai ir stipriai kalvotas, daubotas moreninio gūbrio reljefas, 2 — silpnai ir vidutiniškai kalvotas lėkščiašlaitis moreninio gūbrio reljefas, 3 — pamatinės morenos lyguma, 4 — pamatinės morenos lyguma ir moreninio slėnio pakraštys, daugiausia performuoti ir pridengti limnoglacialinių molių, 5 — pamatinės morenos lyguma, vietomis apskalauta ir pridengta limnoglacialinių smėlių ir priesmėlio, 6 — prieleidinio 100–110 m lygio baseino kranto žymės, 7 — Šušvės–Dubysos žemupio senslėnio ribos, 8 — vėlesnių vėlyvojo pleistoceno senslėnių ribos, 9 — skersinės glacigeninės rinos, 10 — išilginės (meridianinės) glacigeninės rinos, 11 — ežerai, 12 — eroziniai upių slėniai, 13 — didesnės ežerų pelkės, 14 — landšaftinių profilių, pavaizduotų 7 pav., vietos (pagal R. Kuską)



7 pav. Geologinis Pašušvio—Plinkaigalio—Krakių apylinkių pjūvis (žemės padermės): 1 — devono sluoksniai, 2 — moreninis priemolis, 3 — žvirgždas, 4 — molis, 5 — priemolis, 6 — smėlis, 7 — sapropelis, 8 — durpės, 9 — moreniniai kompleksai (II — mezopleistoceno, III — neopleistoceno). Medynų sudėtis: 10 — eglės, 11 — beržai, 12 — alksniai, 13 — liepos, 14 — ąžuolai, 15 — guobos (pagal R. Kunska)



8 pav. Plinkaigalio, Kėdainių raj., Krakių apyl., piliakalnis. Vaizdas iš pietryčių

paminklas yra Pašušvio V—XI a. kapinynas (Nr. 436). Jis buvo 0,2 km į pietvakarius nuo Plinkaigalio kapinyno, prie bevardžio kairio Šušvės intako. XIX a. pabaigoje—XX a. pradžioje kasant žvyrą, beveik visas suardytas. Daug archeologinių radinių iš suardytų kapų pateko į Pašušvio dvaro savininko Antono Zaborskio rankas, vėliau — į Vilniaus ir Varšuvos muziejus ir buvo paskelbti spaudoje [Zaborski A., 1905, lent. VI—XI]. Kapinyno liekanas keletą kartų tyrinėjo: 1924 m.— Ignas Končius, 1926 m.— Eduardas Volteris ir I. Končius, 1931 ir 1933 m.— Petras Tarasienka. Tyrinėjimų rezultatai menki. Žvyruobės pakraštyje rasti 4 griautiniai ir 2 degintiniai žmonių kapai. 1978 m. suardyto kapinyno vietoje žvalgomuosius tyrimus dar kartą atliko Mokslinės metodinės tarybos koordinacinės grupės archeologas Mykolas Černiauskas, bet kapų nerado [Černiauskas M., 1979, p. 8]. 1980 m. kapinyno vietoje Kėdainių rajono kelininkams pradėjus kasti žvyrą, aptikta žmogaus griaučių liekanų.

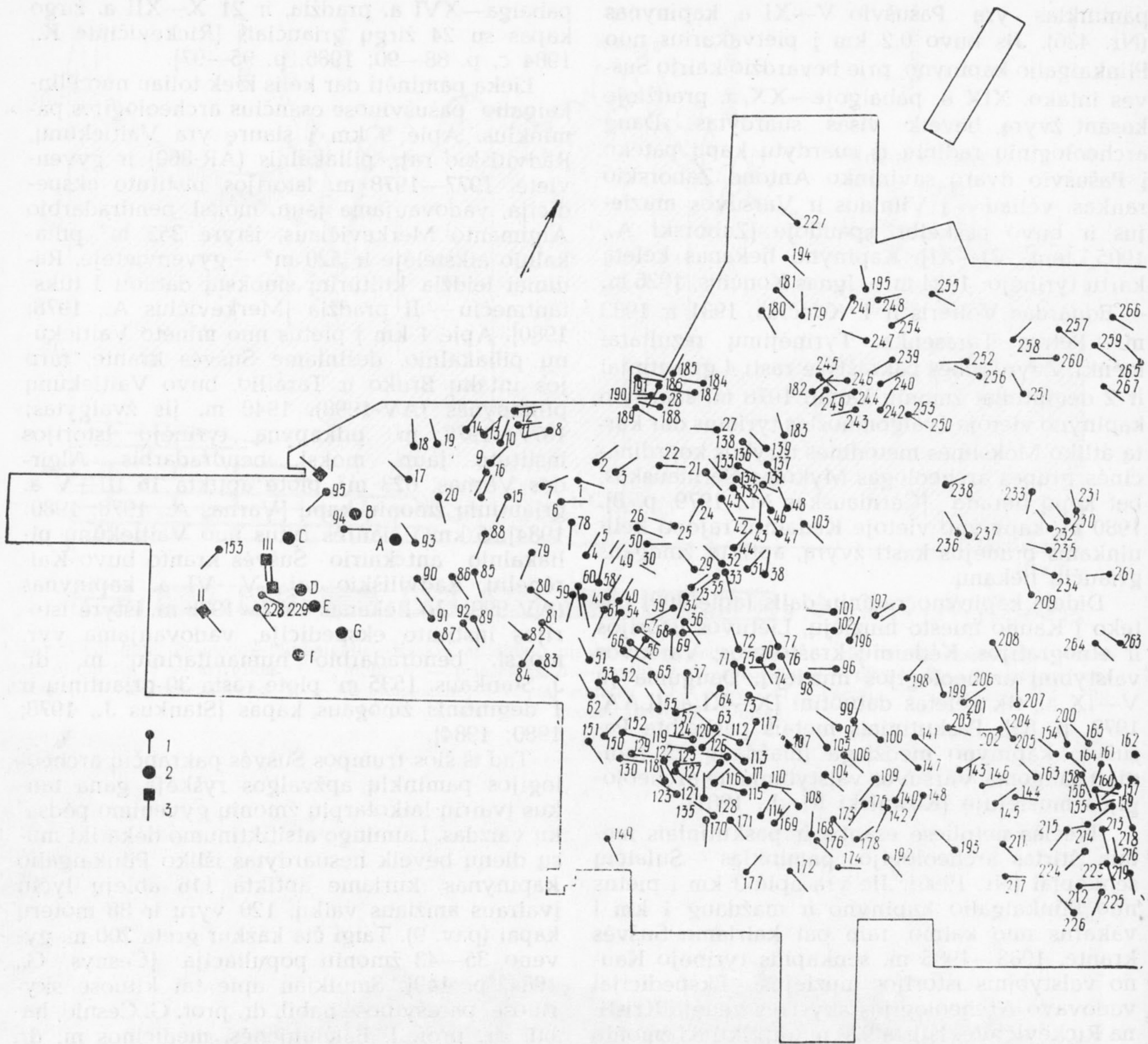
Didelė kapinyno radinių dalis (apie 400) pateko į Kauno miesto muziejų, Lietuvos istorijos ir etnografijos, Kėdainių kraštotyros, Varšuvos valstybinį archeologijos muziejų. Dauguma jų V—IX a., tik keletas datuoti IX—XI a. [LAA, 1977, p. 85]. Paskutiniaisiais metais paskelbta Pašušvio kapinyno medžiaga (maždaug 25 radiniai) saugoma Varšuvos valstybiniame archeologijos muziejuje [Kowalski M. J., 1981].

Trečias netoliese esantis ir paskutiniaisiais metais ištirtas archeologijos paminklas — Šulaičių senkapiai (Nr. 1990). Jie yra apie 3 km į pietus nuo Plinkaigalio kapinyno ir maždaug 1 km į vakarus nuo kaimo, taip pat kairiame Šušvės krante. 1983—1985 m. senkapius tyrinėjo Kauno valstybinis istorijos muziejus. Ekspedicijai vadovavo Archeologijos skyriaus vedėja Kristina Rickevičiūtė. Ištirta 920 m², aptikti 33 žmonių kapai su 36 mirusiųjų griaučiais, datuoti XIV a.

pabaiga—XVI a. pradžia, ir 21 X—XII a. žirgo kapas su 24 žirgų griaučiais [Rickevičiūtė K., 1984 c, p. 88—90; 1986, p. 95—97].

Lieka paminėti dar kelis kiek toliau nuo Plinkaigalio pašušviuose esančius archeologijos paminklus. Apie 9 km į šiaurę yra Vaitiekūnų, Radviliškio raj., piliakalnis (AR-860) ir gyvenvietė. 1977—1978 m. Istorijos instituto ekspedicija, vadovaujama jaun. moksl. bendradarbio Algimanto Merkevičiaus, ištyrė 353 m² piliakalnio aikštelėje ir 520 m² — gyvenvietėje. Radiniai leidžia kultūrinį sluoksnį datuoti I tūkstantmečiu — II pradžia [Merkevičius A., 1978; 1980]. Apie 1 km į pietus nuo minėto Vaitiekūnų piliakalnio, dešiniame Šušvės krante, tarp jos intakų Bruko ir Tarailio, buvo Vaitiekūnų pilkapynas (AV-1998). 1940 m. jis žvalgytas; 1977—1978 m. pilkapyną tyrinėjo Istorijos instituto jaun. moksl. bendradarbis Algirdas Varnas. 623 m² plote aptikta 16 III—V a. griautinių žmonių kapų [Varnas A., 1978; 1980; 1984]. 5 km į šiaurės rytus nuo Vaitiekūnų piliakalnio ant kairio Šušvės kranto buvo Kairėnėlių, Radviliškio raj., V—VI a. kapinynas (AV-999). Jo liekanas 1977—1978 m. ištyrė Istorijos instituto ekspedicija, vadovaujama vyr. moksl. bendradarbio humanitarinių m. dr. J. Stankaus. 1535 m² plote rasta 30 griautinių ir 1 degintinis žmogaus kapas [Stankus J., 1978; 1980; 1984].

Tad iš šios trumpos Šušvės pakrančių archeologijos paminklų apžvalgos ryškėja gana tankus įvairių laikotarpių žmonių gyvenimo pėdsakų vaizdas. Laimingo atsitiktinumo dėka iki mūsų dienų beveik nesuardytas išliko Plinkaigalio kapinynas, kuriame aptikta 116 abiejų lyčių įvairaus amžiaus vaikų, 120 vyrų ir 88 moterų kapai (pav. 9). Taigi čia kažkur greta 200 m. gyveno 35—43 žmonių populiacija [Česnys G., 1984, p. 149]. Smulkiau apie tai kituose skyriuose, parašytuose habil. dr. prof. G. Česnio, habil. dr. prof. I. Balčiūnienės, medicinos m. dr. R. Jankausko.

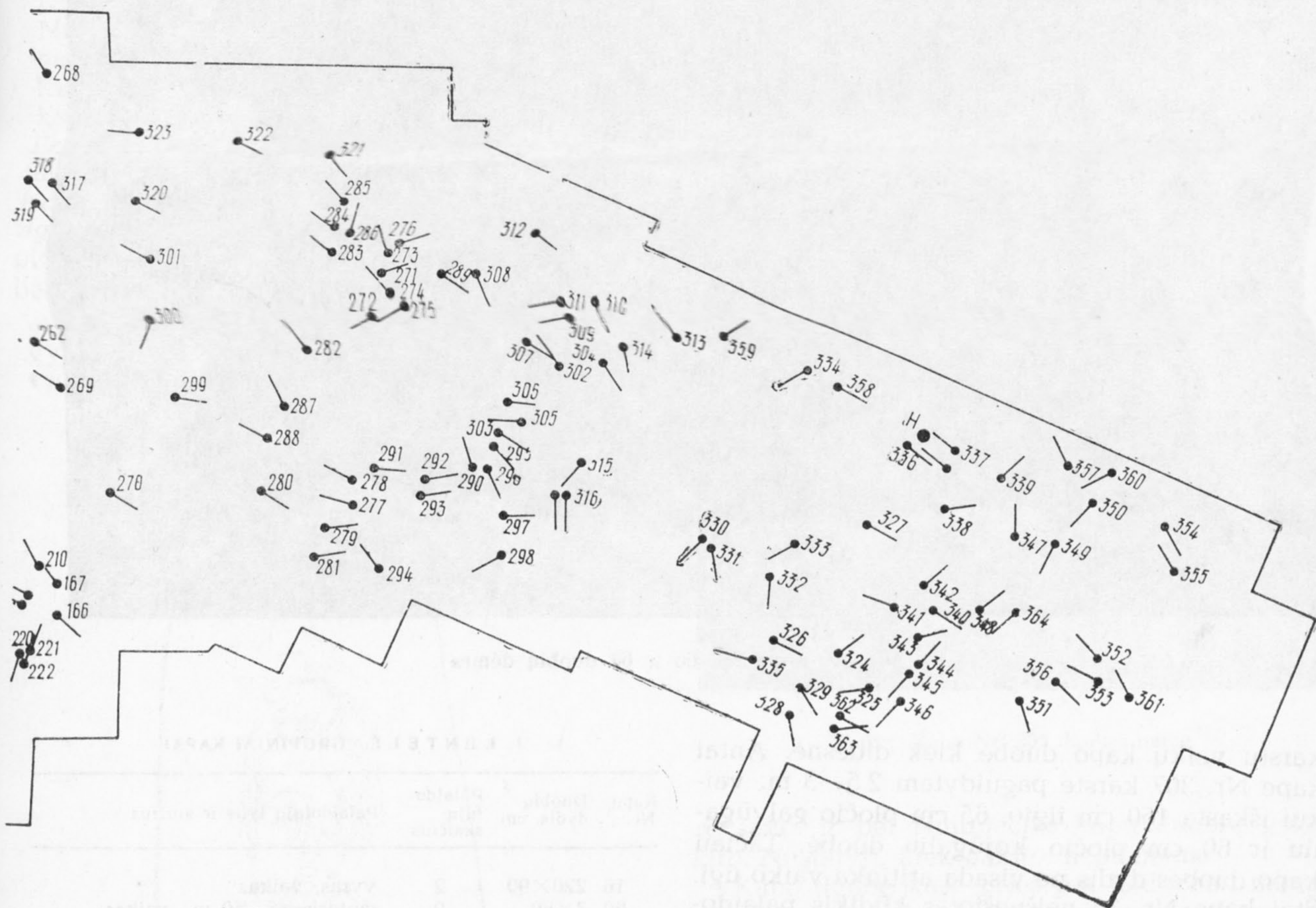


LAIDOSENA

Iš etnografinės medžiagos žinome, kad laidotuves sudaro ciklas papročių, apeigų ir draudimų, atliekamų nuo žmogaus mirties iki palaidojimo, arba iki to meto, kol mirusiojo siela pereis į aną pasaulį [Никитина Г. Ф., 1985, с. 3]. Archeologai negali vienodai išsamiai aprašyti visų laidotuvių apeigų. Jie remiasi žemėje išlikusiais pėdsakais: kapų duobių forma ir dydžiu, vidine jų konstrukcija, apeigų su ugnimi žymėmis, mirusiųjų poza ir laidojimo kryptimi pasaulio dalių atžvilgiu, gyvūnų kaulais ar jų dalimis kapų duobėse, pagaliau inventoriu: papuošalais, darbo įrankiais, ginklais, kera-

mika. Labai mažai žinomas laidotuvių ciklas nuo žmogaus mirties iki pašarvojimo. Galima tik spėlioti, kad mirusįjį aprengdavo šventiniais drabužiais, papuošdavo metaliniais papuošalais, guldė, matyt, specialiai parengtoje vietoje. Vėliau į karstą ar kapo duobę dėjo darbo įrankių, o vyrams — ir ginklų. Kartais pastebima apeigų su ugnimi pėdsakų. Daugiau žinome apie kapų duobes, jų dydį ir formą.

Plinkaigalio kapinyno kalvos baltame smėlyje ir gelsvai rusvame žvyre kapų duobių dėmės išryškėjo po viršutiniu ariamos dirvos sluoksniu, t. y. jau 20—40 cm gylyje. Ypač ge-

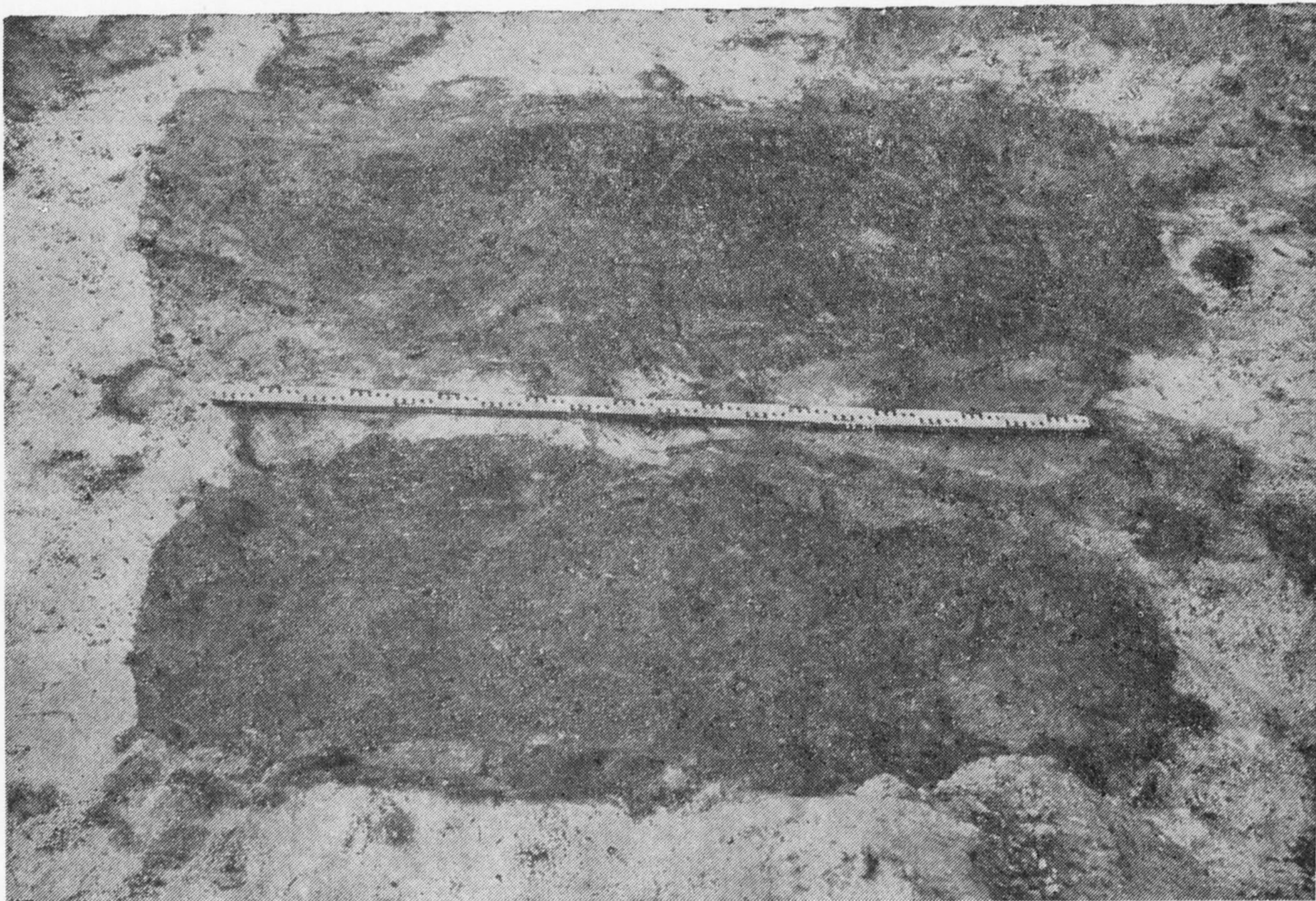


9 pav. Kapinyno kapų schema: 1 — griautiniai žmonių kapai, 2 — degintiniai žmonių kapai, 3 — griautiniai žirgų kapai

rai jos išsiskyrė ten, kur buvo deginta ugnis ir degėsiai bei angliukai pateko į sampilus (pav. 10). Plinkaigalyje kapų duobes kasė rūpestingai. Tai matyti iš labai taisyklingos stačiakampės jų formos. Duobės pritaikytos mirusiųjų ūgiui ar karstams. Suaugusiųjų, tiek vyrų, tiek ir moterų, kapų duobių dydis beveik nesiskiria. Antai vyrų kapų duobės yra nuo 180 iki 300 cm ilgio ir nuo 70 iki 135 cm pločio, moterų — nuo 150 iki 250 cm ilgio ir nuo 50 iki 150 cm pločio. Abiejų lyčių kapų duobių dydžio vidurkis būtų: vyrų duobės 220—250 cm ilgio ir 80—90 cm pločio, moterų — 200—240 cm ilgio ir 60—80 cm pločio. Štai kape Nr. 297 palaidotam 35—40 m. vyrui iškasta stačiakampė, su-

apvalintais kampais 230×90 cm dydžio ir 120 cm gylio kapo duobė, aiškiai pritaikyta karstui. Kitas pavyzdys, kai kapo duobė tiksliai atitiko mirusiojo ūgį, yra kapas Nr. 289. Čia palaidotam 40—45 m. vyrui buvo iškasta 180×70 cm dydžio negili duobė, nes griaučiai pasirodė 25 cm gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus. Mirusysis vos tilpo duobėje. Galva ir kojų pėdos turėjo remtis į kapo duobės galus. Karsto pėdsakų nepastebėta.

Plinkaigalio kapinyne 37,73% sudaro vaikų kapai. Jiems kasė mažesnes duobes. Naujagimius laidojo nuo 20×50 iki 45×110 cm dydžio duobėse. Vaikų iki 10 m. kapų duobės buvo nuo 110×40 iki 220×70 cm dydžio. Laidotų su



10 pav. Kapų Nr. 66 ir 67 duobių dėmės

karstu vaikų kapo duobė kiek didesnė. Antai kape Nr. 307 karste paguldytam 2,5–3 m. vaikui iškasta 150 cm ilgio, 65 cm pločio galvūgaliu ir 60 cm pločio kojūgaliu duobė. Tačiau kapo duobės dydis ne visada atitinka vaiko ūgį. Štai kape Nr. 35 neišnešiotas kūdikis palaidotas aiškiai per didelėje — 80×40 cm dydžio ir 60 cm gylio — duobėje. Be to, paguldytas ant dešinio šono, sulenktomis per alkūnes rankomis ir per kelius kojomis; tad griaučiai tik 33 cm ilgio.

Dydžiu kiek skiriasi dvigubų ir grupinių kapų duobės (1 lent.). Kaip matyti iš lentelės, jos gerokai platesnės.

Jau minėta, kad kapų duobės — taisyklingo stačiakampio suapvalintais kampais formos. Tokių absoliuti dauguma. Tačiau kai kurios kastos vienu platesniu galu ir yra jau ne stačiakampės, o trapecinės. Platesnis paprastai duobės galvūgalis. Antai vyro kapui Nr. 7 iškasta 260 cm ilgio ir 93 cm pločio galvūgaliu bei 85 cm pločio kojūgaliu duobė. Kapo Nr. 146 duobė buvo 250 cm ilgio, 100 ir 80 cm pločio galais. Šiame kape su karstu palaidotas 45–50 m. vyras. Kapo Nr. 252 duobė, iškasta 40–

I LENTELĖ. GRUPINIAI KAPAI

Kapų Nr.	Duobių dydis, cm	Palaidotųjų skaičius	Palaidotųjų lytis ir amžius
16	220×90	2	vyras, vaikas
60	?×80	2	moteris 45–50 m., vaikas 8,5–9 m.
66	220×100	2	vaikai 7–7,5 ir 8,5–9 m.
162	220×130	4	vyras 55 m., moteris 25–30 m., 2 vaikai 3,5–4 ir 8–9 m.
197	—	2	vyras 25–30 ir 18–20 m.
232	240×110	2	vyras 40–45 m., moteris 20–25 m.
237	240×100	2	vyras 25–30 m., moteris 20–25 m.
316	?×100	2	vyras 40–45 m., moteris 35–40 m.
322	220×110	3	moteris 30–35 m., 2 vaikai 2,5–3 ir 6,5–7,5 m.
336	270×140	3	vyras 45–50 m., moteris 40–45 m., vaikas 10–11 m.

45 m. moteriai, buvo 245 cm ilgio, 90 ir 80 cm pločio galais. Trapecinės duobės iškastos kapuose Nr. 6, 7, 135, 146, 213, 215, 307, 314. Kaip matyti, tokias kasė retai. Itin mažai pasitaikė

netaisyklingų duobių. Tokios iškastos kapams Nr. 207, 228, 252, 268, 272, 304. Antai kapui Nr. 252 iškasta ovali — 245 cm ilgio ir 80 cm pločio galvūgaliu bei 90 cm pločio kojūgaliu — duobė. Kapo Nr. 207 duobė taip pat gana taisyklingo ovalo formos: 250 cm ilgio ir 63 cm pločio galvūgaliu bei 70 cm pločio kojūgaliu. Labai netaisyklinga duobė iškasta kapui Nr. 228: 250 cm ilgio, 70 cm pločio galvūgaliu ir 100 cm — kojūgaliu (pav. 11). Kapo Nr. 268 duobė beveik taisyklingo stačiakampio formos, labai suapvalintais kampais. Panaši iškasta ir naujagimio kapui Nr. 272. Ji taisyklingo ovalo formos: 90×40 cm dydžio. Kapo Nr. 304 duobė tarsi išpūstais šonais: 270 cm ilgio ir apie 65—70 cm pločio galais bei 90 cm pločio ties viduriu. Panaši ir kapo Nr. 205 duobė (pav. 12). Duobės labai įvairaus gylio — nuo 10 iki 180 cm. Be abejo, tai jau ne pirminis jų gylis. Gamtos jėgų poveikis (žemės paviršiaus ercziija) ir antropogeninė veikla (arimas) pada-



11 pav. Kapo Nr. 228 planas

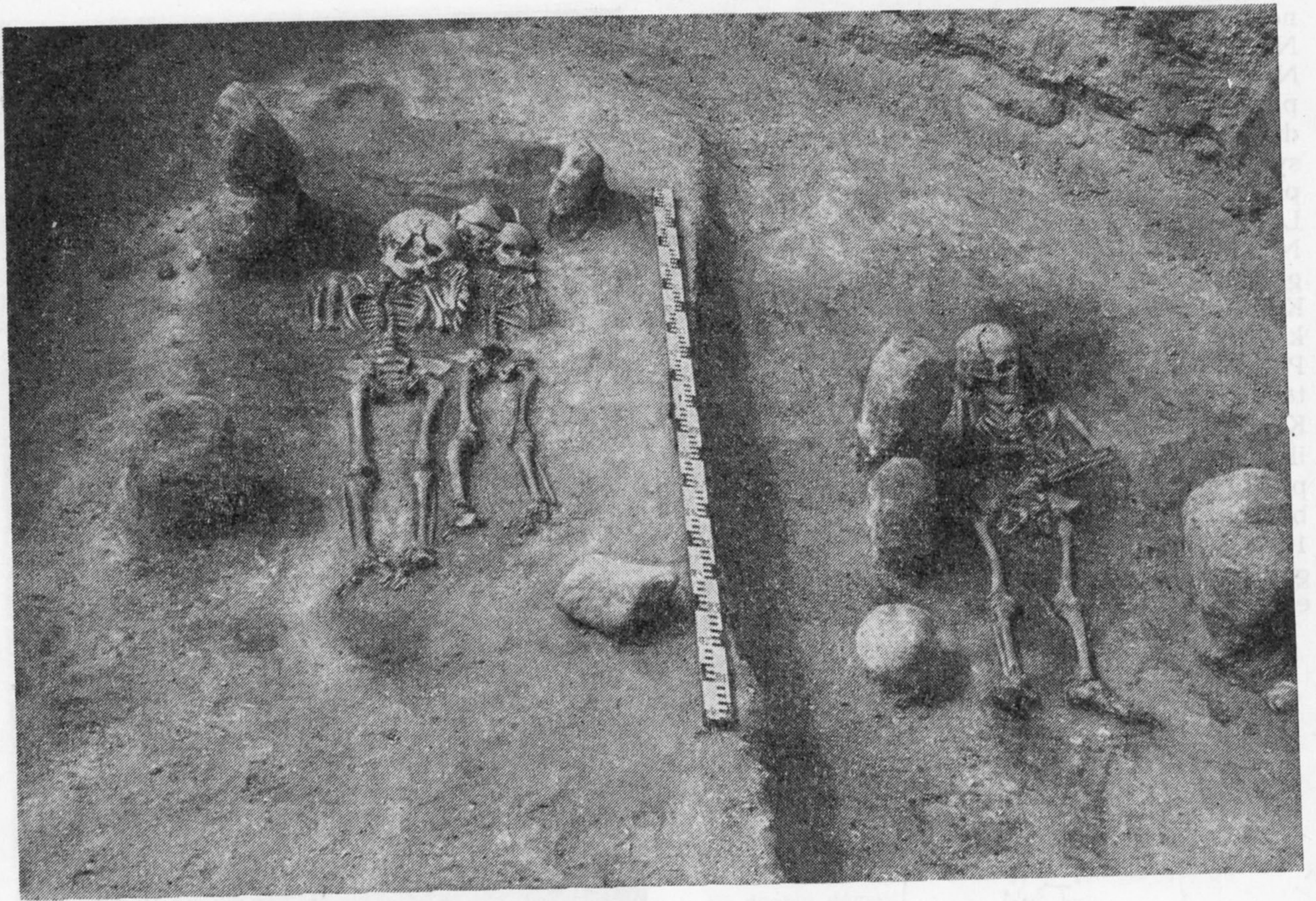


12 pav. Kapo Nr. 205 duobės dėmė

rė savo, ir per šimtmečius kapų duobių gylis kito. Nustatyti, kiek pakito, neįmanoma.

Kapo duobę kasė prieš pat laidodami mirusįjį. Trumpą laiką tarpą nuo duobės iškasimo ir mirusiojo paguldymo joje bei užkasimo rodo nenuslinkusios duobių sienos, nenubyrėję kampai. Jei nuo iškasimo būtų praėję bent keletas dienų, biriame smėlyje kapų duobės nebūtų likusios tokios taisyklingos. Tiek iš skersinio, tiek ir iš išilginio pjūvio būtų pastebima deformacija. Galbūt anksčiau minėtos netaisyklingos formos kapų duobės ir yra atsiradusios dėl tokios deformacijos.

Pagal pirmųjų m. e. amžių vidurio Lietuvos tradicijas Plinkaigalio kapinyno kapų duobės yra su akmenimis (pav. 13, 14). Juos dėjo duobės dugne šalia mirusiųjų arba karstų. Dėl šių akmenų paskirties nesutariama iki šiol. Dar 1938 m. dr. Jonas Puzinas iškėlė hipotezę, kad akmenimis paremdavo skobtinio karsto dugną. Ši hipotezė prigijo ir vėliau ją palaikė A. Tautavičius [LAA, 1977, p. 12] bei humanitarinių m. habil. dr. prof. Mykolas Michelbertas [Michel-

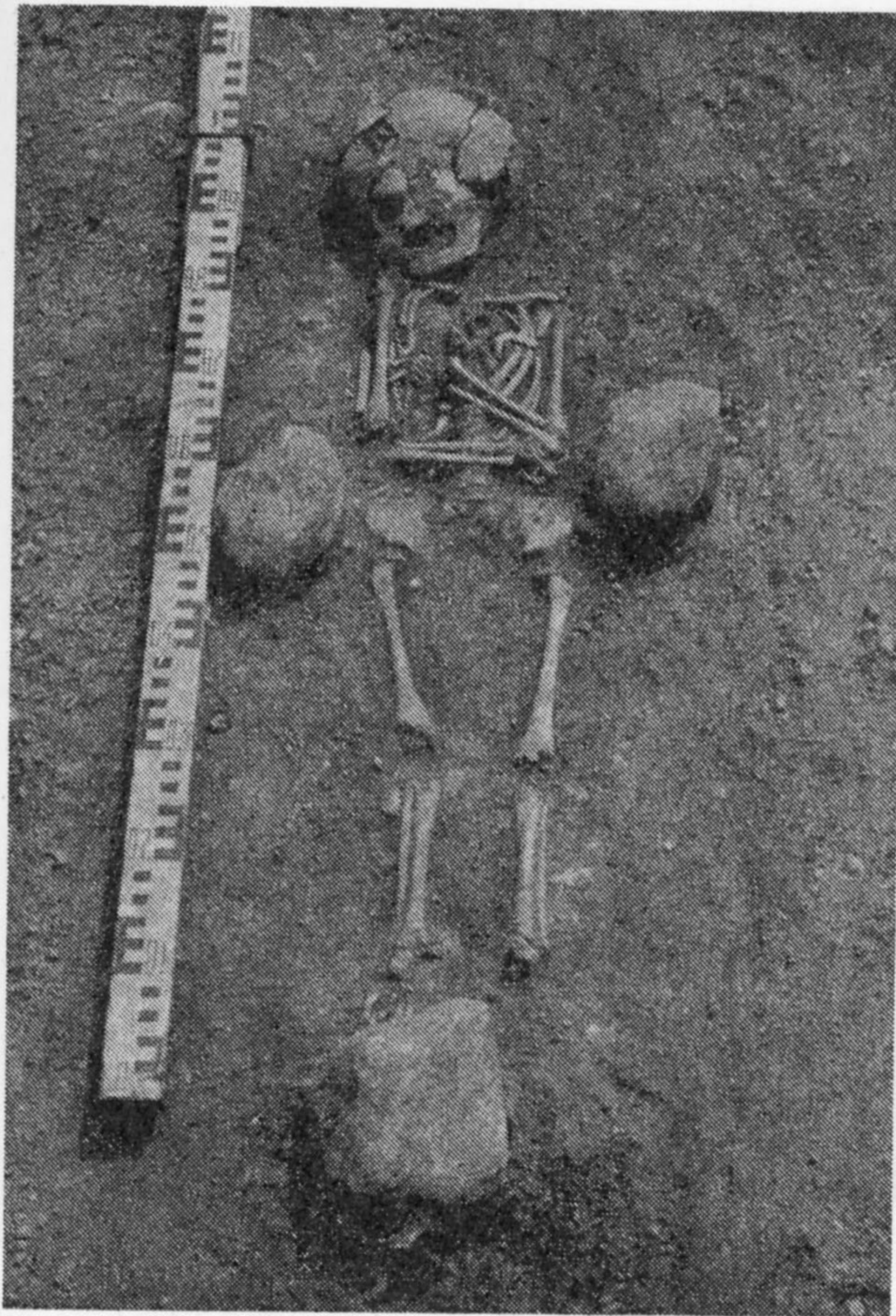


13 pav. Akmenys kapuose Nr. 66 ir 67

bertas M., 1986, p. 49], kuris taip pat daro prielaidų, kad akmenys galėjo žymėti kapų ribas arba imitavo sudėtingesnes akmenų konstrukcijas [Michelbertas M., 1986, p. 49]. Humanitarinių m. habil. dr. Reginos Volkaitės-Kulikauskienės nuomone, akmenys būdingi ne tik vidurio Lietuvos kapams, bet ir kitų area-lų pilkapiams su griautiniais kapais [Volkaitė-Kulikauskienė R., 1958, p. 87]. Naują akmenų kapuose interpretaciją paskutiniaisiais metais pasiūlė E. Jovaiša. Jo manymu, tai sudėtingų akmenų konstrukcijų vakarų Lietuvos žalvario ir ankstyvojo geležies amžiaus pilkapiuose raidos reliktas [Йовайша Э. Л., 1987, c. 6—7].

Plinkaigalyje akmenų rasta 173 kapuose (47,9% visų kapų). Aptikta nuo 1 iki 21 įvairaus dydžio akmenų. Daugiausia kapų — 28 — turėjo po 1 akmenį, 27 kapuose pasitaikė po 3, 21 kape rasta po 2 akmenis, 20 kapų buvo po 4, 19 — po 5, 18 — po 6, 10 — po 7 ir t. t. Daugėjant kape akmenų, sudėtingesnės tampa jų konstrukcijos. Antai po 8 akmenis buvo 6 kapuose, po 12 akmenų — 4 kapuose, po 17 — tik 2 kapuose (Nr. 61, 344). Pavienių randama įvairiai: prie galvos (k. Nr. 7, 20, 44, 81, 96, 166, 257, 345 ir kt.), prie kojų (k. Nr. 53, 99, 119,

127, 310, 318, 319 ir kt.), prie vieno ar kito šono (k. Nr. 25, 39, 91, 171, 179, 186, 190 ir kt.). Dalyje kapų akmenys dėti poromis simetriškai: po 1 arba 2 galvūgalyje, juosmens bei dubens srityje ir kojūgalyje. Maždaug simetriškai akmenys gulėjo kapuose Nr. 3, 12, 18, 36, 101, 115, 122, 130, 148, 151, 157, 162, 196, 223, 253, 319 ir kituose. Antai kape Nr. 18 po vieną buvo galvūgalyje ir kojūgalyje, dar 2 — iš šono (pav. 15). Kape Nr. 101 duobės pakraščiuose rasti 6 akmenys. Jie sudėti po 2 krūtinės srityje, ties šlaunimis ir prie pėdų (pav. 16), nuo 16×11×11 iki 24×15×18 cm dydžio. Akmenis parinkdavo tam tikro dydžio; tai matyti iš kapo Nr. 205. 200×80 cm dydžio duobėje padėtas 175×50 cm dydžio karstas su 20—25 m. moters kūnu. Jis buvo ne duobės viduryje, o pietvakariniame pakraštyje. Abipus karsto rasti 6 akmenys. Šiaurės rytiniame duobės pakraštyje, kur tarpas tarp duobės krašto ir karsto buvo didesnis, rasti 3 — 33×22×30, 37×20×32 ir 27×20×23 cm dydžio — akmenys. Pietvakariniame, siauresniame, duobės pakraštyje išprausti 3 mažesni akmenys: 16×8×14, 14×10×9 ir 22×11×16 cm; matyt, specialiai tokie parinkti.



14 pav. Akmenys vaiko kape Nr. 352

Jie statyti ant briaunų ir rėmė karsto šonus (pav. 17). Kai kuriuose kapuose akmenys sudarė sudėtingesnes konstrukcijas: tarsi aptvarą ar dėžę. Štai moters kape Nr. 29 aptikta 19 akmenų, sudėtų puslankiu galvūgalyje ir iš šonų. Jų galėjo būti ir kojūgalyje, tačiau šis kapas apardytas (pav. 18). Iš griaučių savo vietoje išliko dešinys žastikaulis ir rankų pirštų kaulai. Prie krūtinės pabirę gintaro karoliai, o iš dešinės, prie juosmens, rastas peilis truputį lenkta nugarėle. Kairėje pusėje prie akmenų buvo yla, kojūgalyje — geležinė diržo sagtis. Gerai išlikusi akmenų „dėžė“ aptikta 4,5—5 m. vaiko kape Nr. 159. 130×60 cm dydžio ir 50 cm gylio duobės dugne pakraščiais padėta 10 akmenų. Jie nuo 15×8×5 iki 23×16×9 cm dydžio, krauti vienas šalia kito ir sudarė taisyklingą stačiakampį (pav. 19). Vaiko įkapės — 2 žalvarinės apyrankės, geležinis lazdelinis smeigtukas ir gintaro karolis-amuletas (pav. 20, 21).

Kai kada kapo duobės sampile virš mirusiojo pasitaiko ištisas akmenų grindinys. Toks buvo kape Nr. 61. Keleto didelių akmenų viršūnės ky-



15 pav. Akmenys kape Nr. 18

šojo žemės paviršiuje. 15 cm gylyje išryškėjo 230 cm ilgio ir 55 cm pločio grindinys: 17 didelių — nuo 16×15×13 iki 32×35×25 cm — akmenų. Jie buvo sumesti į 255×85 cm dydžio kapo duobę. 58 cm gylyje aptikti 25—30 m. vyro griaučiai. Jis palaidotas galva į šiaurės rytus (30°) aukštelninkas, smailiu kampu sulenkta ir padėta ant krūtinės dešine ranka bei buku kampu sulenkta ir padėta ant juosmens kaire, ištiestomis kojomis. Taigi akmenys buvo 40 cm virš mirusiojo. Matyt, dėti ant karsto viršaus. Gausios įkapės leidžia manyti, jog čia palaidotas neeilinis bendruomenės narys. Į jo karstą įdėta didžiulis apeiginis geriamasis ragas ir kito inventoriaus [Kazakevičius V., 1981; Казакевичюс В. К., 1984, с. 497, рис. на с. 500]. Akmenys virš karsto galėjo žymėti ne tik kapo vietą, bet ir išskirtinę mirusiojo padėtį bendruomenėje.

Savitai palaidota 30—35 m. moteris kape Nr. 341. 230×90 cm dydžio duobės rytiniame gale, 5 cm gylyje rastas 54×46×14 cm dydžio plokščias akmuo. 30 cm gylyje pasirodė dar 10

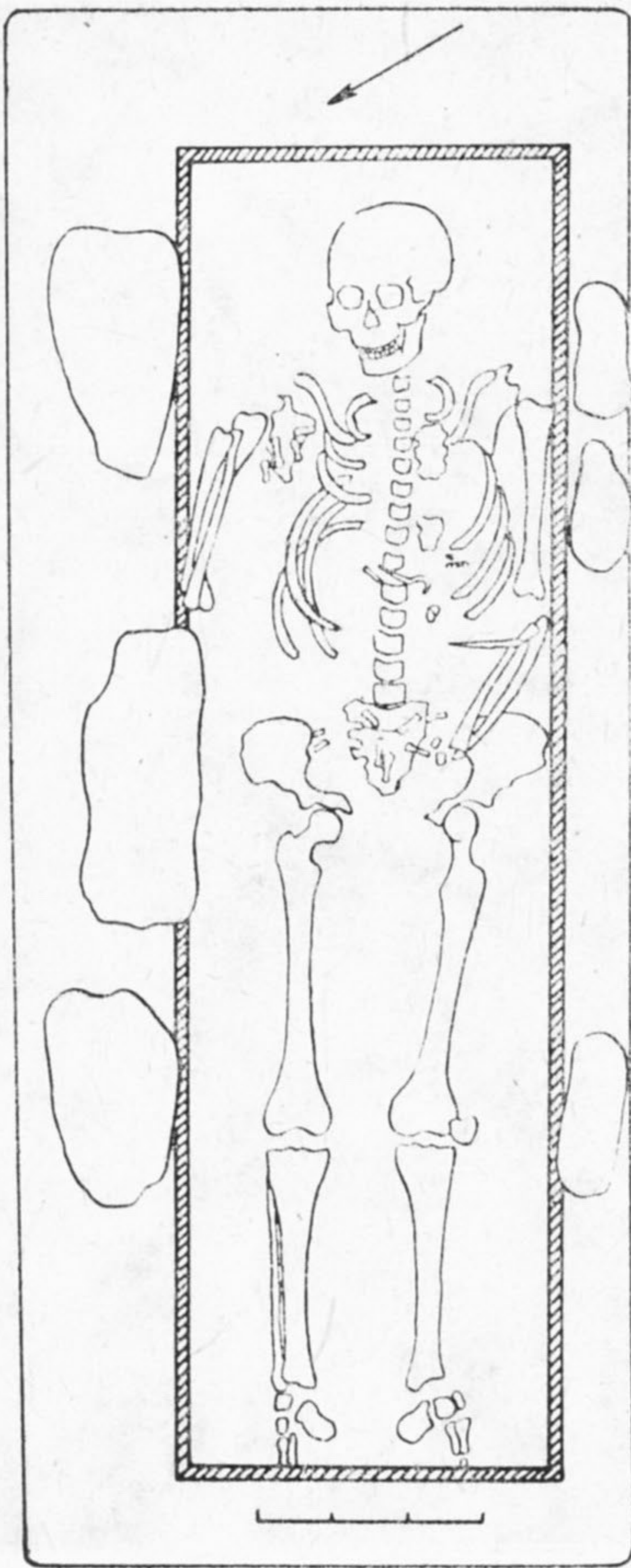


16 pav. Taisyklinga akmenų konstrukcija kape Nr. 101

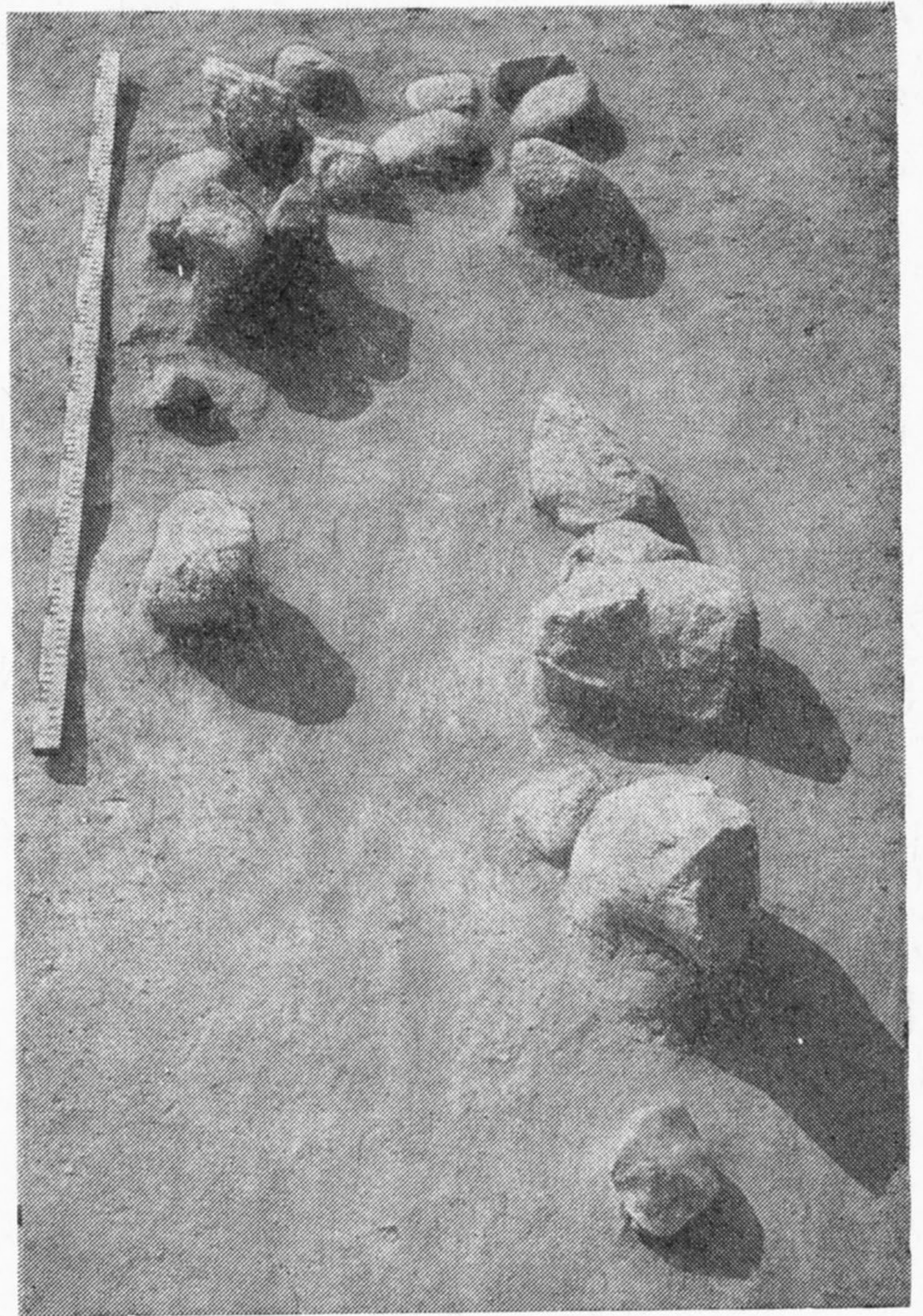
akmenų viršūnės, o vakariniame duobės gale išryškėjo karsto kontūrų dalis, 50 cm gylyje — moters griaučiai. Mirusioji atgręžta galva į rytus, ant karsto viršaus galvos bei krūtinės srityje padėtas didžiulis akmuo (pav. 22). Akmenys šalia karsto nuo $16 \times 9 \times 10$ iki $22 \times 18 \times 17$ cm dydžio. Galvūgalio kairėje didįjį akmenį rėmė $24 \times 9 \times 25$ cm akmuo, o šį — $16 \times 9 \times 10$ cm, įspraustas tarp duobės krašto ir pirmo akmens. Prie dešinio žastikaulio padėtas $22 \times 18 \times 20$ cm dydžio akmuo iš apačios prilaikė didįjį ir taip pat rėmėsi į karsto šoną. Kiti akmenys irgi lietė karsto šonus. Todėl labai tikėtina, kad jie skirti tarsi sutvirtinti pačiam karstui, galėjusiam neatlaikyti akmens svorio ir suknežti. Įkapes sudarė ant kaklo uždėtas vėrinys — 21 stiklo karolis ir žalvarinės įvijos. Ant krūtinės rasta žalvarinė lankinė segė ilga kojele. Ant abiejų rankų užmautos žalvarinės juostinės apyrankės, prie kairės alkūnės aptiktas molinis verpstukas (pav. 23: 4). Įkapėmis šis kapas neišsiskiria iš kitų Plinkaigalio moterų kapų. Tačiau didžiulis akmuo ant karsto viršaus ties galva leidžia spėlioti, kad bendruomenės nariai dėl kažkokių priežasčių galbūt bijojo šios moters ir karstą prislėgė akmeniu.

Akmenys kabo duobės dugne būdinga vidu-

rio Lietuvos senojo geležies amžiaus, ypač ankstyvojo laikotarpio (iki 200 m.), kapinynams. Pvz., 87,8% I—II a. kapų buvo su akmenimis. Ilgainiui šis paprotys kiek susilpnėja. Antai III—IV a. tik 12,2% visų kapų su akmenimis [Jovaiša E., Markelevičius J., 1976, p. 47; Jovaiša E., 1984, p. 134; Йовайша Э. Л., 1987, c. 14]. Didžiojo tautų kraustymosi laikotarpiu, kaip matyti iš Plinkaigalio medžiagos, šis paprotys vėl atgimsta. Akmenų rasta Sargėnuose, Eiguliuose, Kauno raj., Veršvuose, Kaune, Seredžiuje, Jurbarko raj., Kairėnėliuose, Radviliškio raj. [Stankus J., 1984, p. 64] ir kt. Į vakarus, šiaurę, pietus ir rytus nuo vidurio Lietuvos kapinynų arealo kapų duobėse akmenų pasitaiko gerokai rečiau. Taip pat rėta jų ir vidurio Lietuvos arealo pakraščiuose, o Griniūnų, Panevėžio raj., V—VI a. kapinyne apskritai nebuvo [Tautavičius A., 1978, p. 151]. Labai nedaugelyje kapų jų rasta Sauginių, Šiaulių raj. [Merkevičius A., 1984, p. 43], Maudžiorų, Kelmės raj., kapinyuose. Antai iš 134 Maudžiorų IV—VI a. kapų, kasinėtų 1964 ir 1966 m., akmenų rasta 35 kapuose [Valatka V., 1984, p. 7]. Tai sudaro apie 26%.



17 pav. 20—25 m. moters kapo Nr. 205 planas



18 pav. Kapo Nr. 29 akmenų vainikas

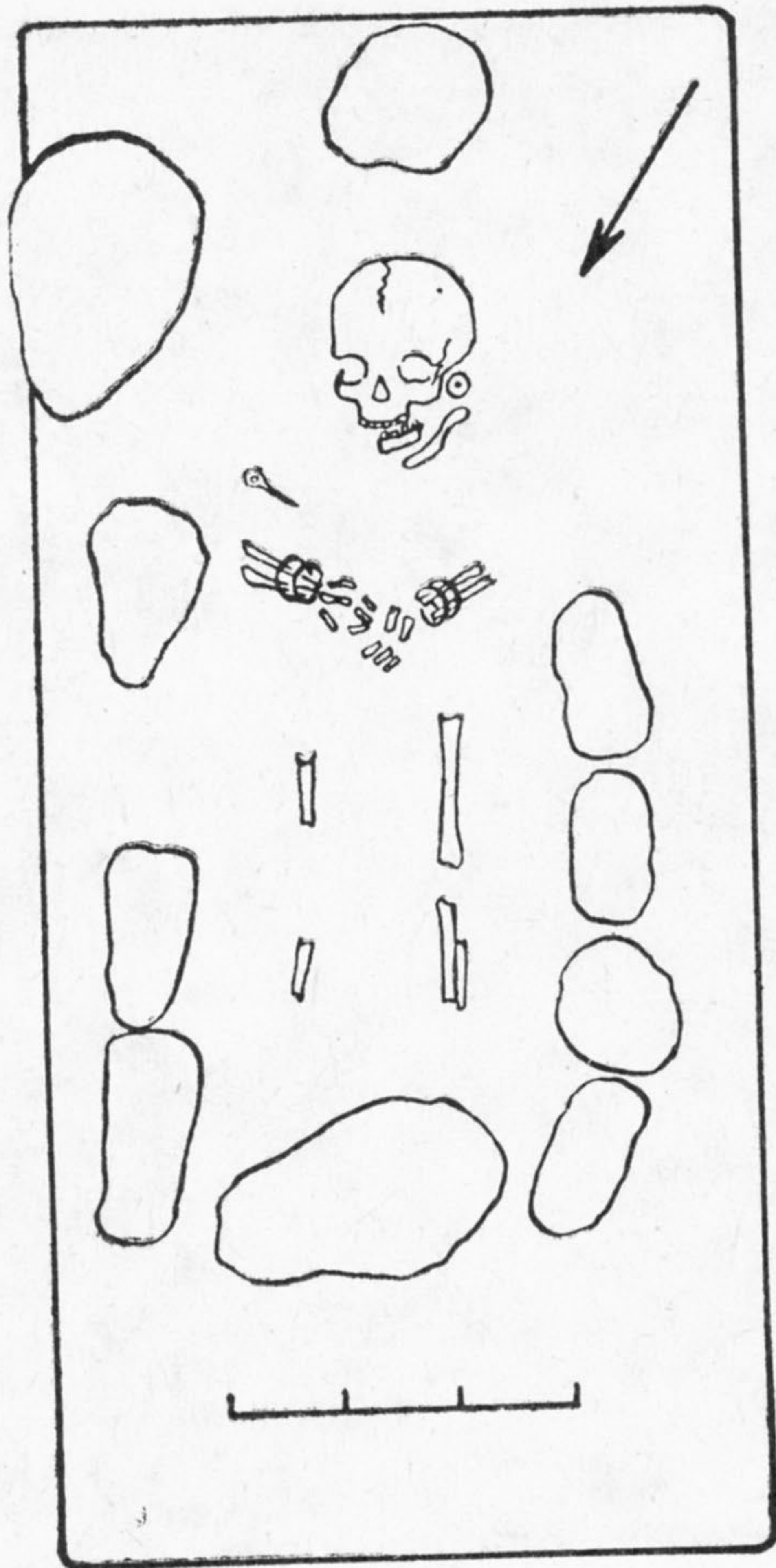
Jau nuo žalvario amžiaus Rytų Pabaltijyje mirusiuosius laidojo su ažuoliniais skobtais karstais [Денисова Р. Я., Граудонис Я., Граве-ре Р. У., 1985, с. 52], o I tūkstantmečio viduryje vis labiau išigali lentų karstai [Michelbertas M., 1986, pav. 127]. Plinkaigalyje pastebėta tik lentų karstų žymių. Jų buvo 83 kapuose. Tai sudaro 22,9% visų palaidotųjų. Su karstais palaidota 37 vyrai, 24 moterys ir 18 vaikų (3 asmenų lytis nenustatyta, žr. 2 lent.). Nors dalyje kapų jų pėdsakų ir nepastebėta, tačiau įkapių padėtis rodo jų buvus. Kai kuriuose kapuose darbo įrankiai ir ginklai — kirviai, pjautuvai, kapliai, kovos peiliai — padėti ašmenimis aukštyne arba žemyn, tarsi būtų buvę atremti į karsto šonus. Šią prielaidą patvirtina kapų su ryškiais karstų pėdsakais įkapių padėtis. Antai vyro kape Nr. 45 mirusiojo dešinėje aptiktas 39 cm ilgio kovos peilis, padėtas ašmenimis žemyn, smaigaliu kojūgalio link ir nugarėle atremtas į karsto lentos vidinę pusę. Ties kaire pėda rastas įmovinis kirvis ašmenimis aukš-

tyn. Moters kape Nr. 139 tarp kairio kelio ir karsto lentos aptiktas geležinis pjautuvas, padėtas nugarėle aukštyne.

Taigi galima teigti, kad dar 23 kapuose mirusieji palaidoti su karstais. Ašmenimis aukštyne

2 LENTELĖ. KAPAI SU KARSTAIS

	Kapų Nr.	
Vyrai	3, 7, 13, 16, 45, 50, 54, 61, 76, 78, 79, 146, 148, 170, 171, 180, 246, 253, 254, 264, 270, 279, 280, 291, 295, 297, 303, 304, 306, 310, 314, 318, 320, 327, 332, 354, 358 (iš viso 37)	
Moterys	9, 46, 101, 115, 124, 126, 128, 139, 163, 183, 186, 190, 195, 205, 224, 225, 247, 256, 274, 278, 311, 313, 315, 341 (iš viso 24)	
Vaikai	12, 14, 16, 66, 67, 99, 117, 134, 137, 155, 216, 248, 260, 272, 284, 285, 305, 307 (iš viso 18)	
Neaiškios lyties	102, 103, 206 (iš viso 3)	



19 pav. Akmeninėje „dėžėje“ palaidoto vaiko kapo Nr. 159 planas



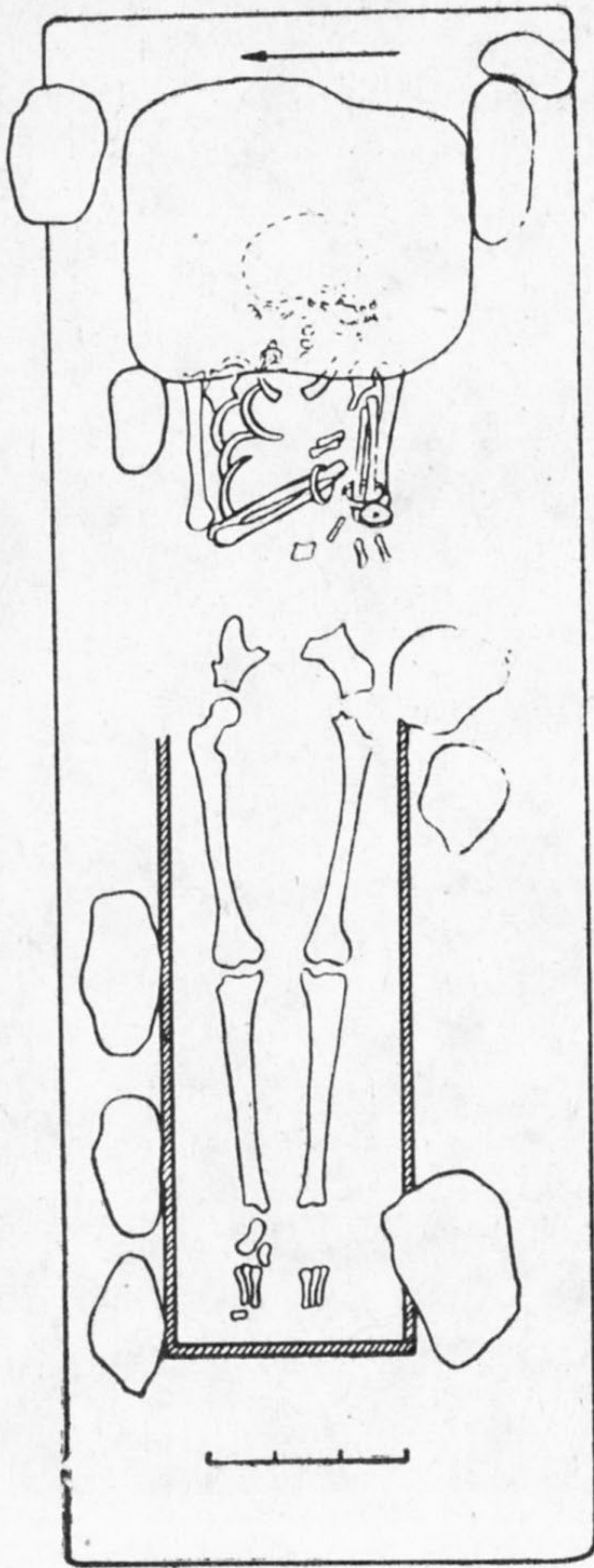
20 pav. Kapo Nr. 159 detalė

kirviai stovėjo kapuose Nr. 2, 6, 17, 20, 57, 59, 64, 107, 125, 178, 351, pentimi aukštyn — kapuose Nr. 36, 37, 153, 176 (pav. 24). Rasti 2 pjautuvai, atremti į karsto šonų vidinę pusę; ašmenimis aukštyn stovėjo peilis-pjautuvėlis vyro

kapo Nr. 257 galvūgalyje, o 6—6,5 m. mergaitės kape Nr. 347 pjautuvas atriestu smaigaliu padėtas nugarėle aukštyn prie dešinio šlaunikaulio. Vyrų kapuose Nr. 107, 109, 329, 356 kovos peiliai ašmenimis aukštyn atremti į buvu-



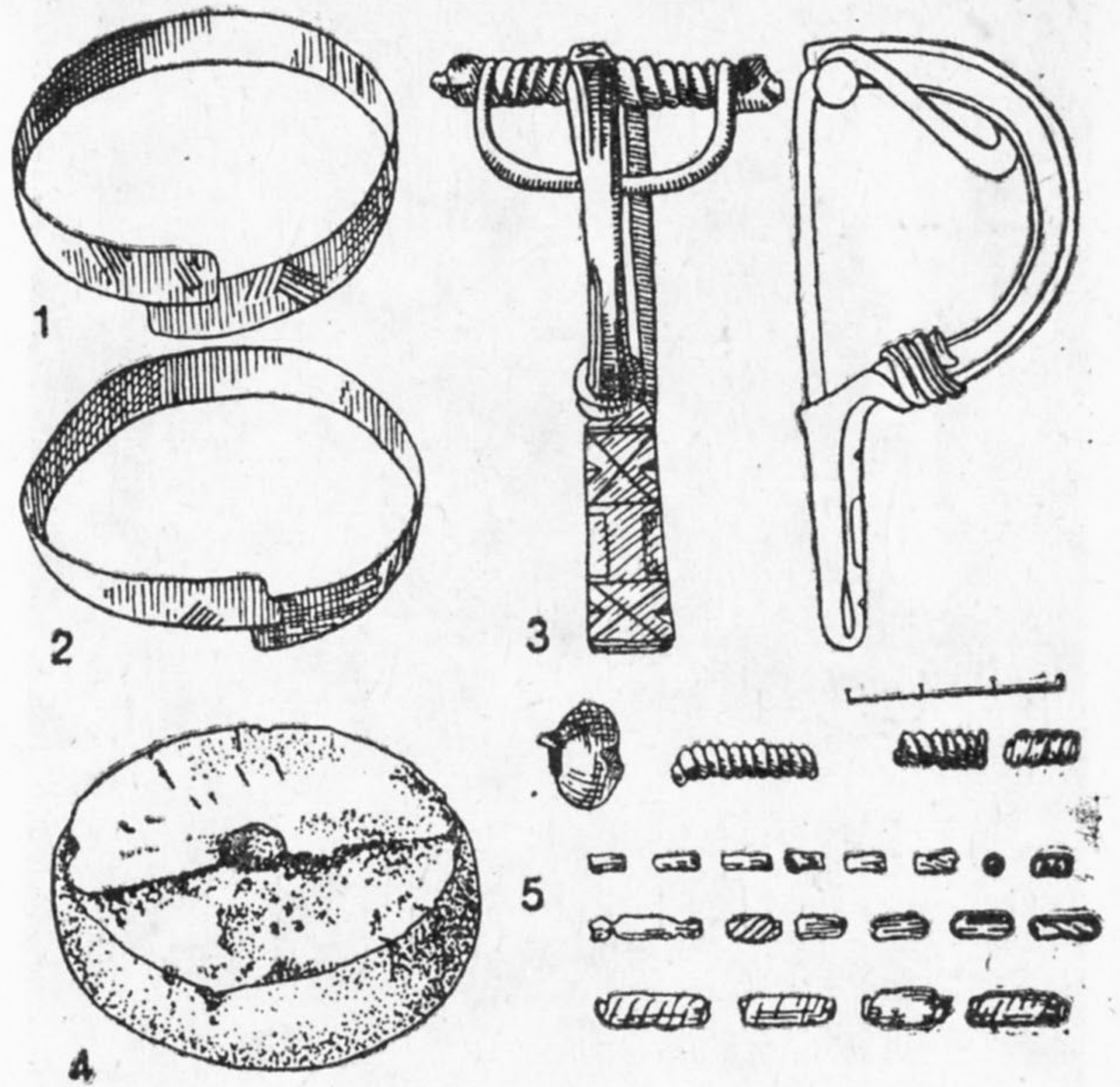
21 pav. Vaiko kape Nr. 159 rasti dirbiniai: 1 — gel. lazdelinis smeigtukas, 2 — gintaro karolis, 3,4 — žalv. įvijinės apyrankės



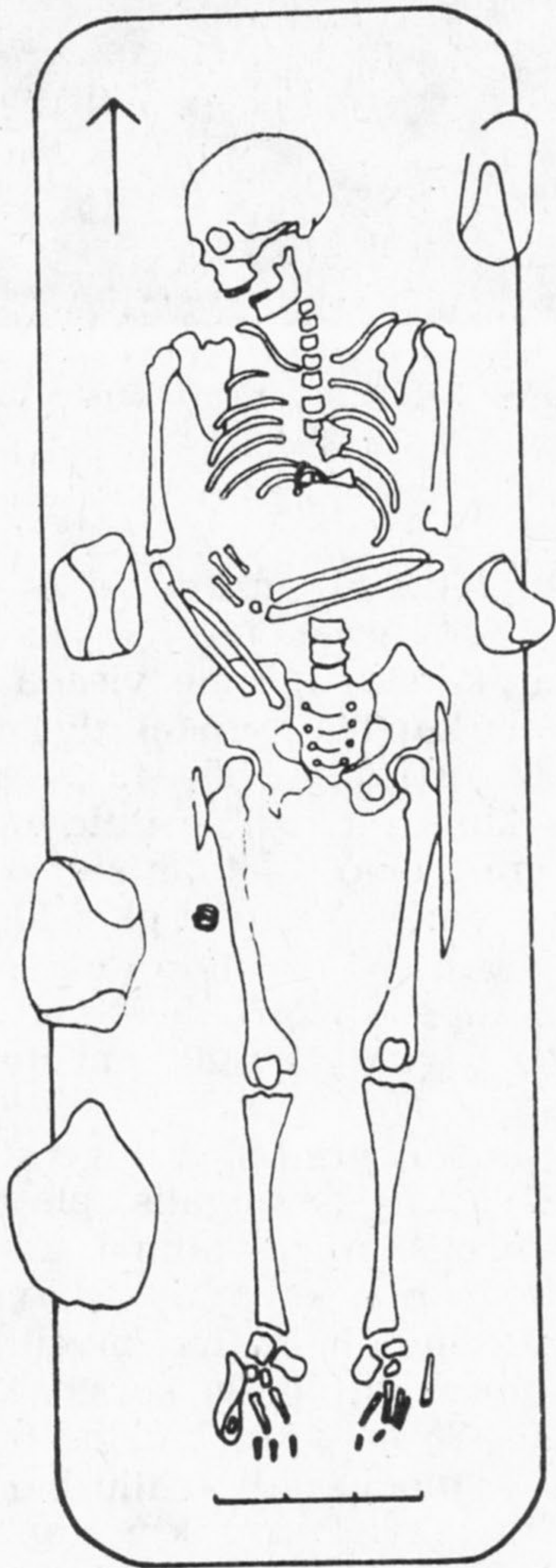
22 pav. Moters kapo Nr. 341 planas (ant galvos bei krūtinės uždėtas 54×46×14 cm dydžio akmuo)

sių karstų šonus. Vienintelis taip kojūgalio dešinėje padėtas kaplys rastas moters kape Nr. 4. Dar 5 kapuose (Nr. 2, 6, 11, 151, 347) palaidotųjų griaučiai yra labai suspausti ir atrodytų, kad gulėjo karstuose. Antai kape Nr. 11 palaidoto vyro griaučiai per pečius yra 32 cm, per alkūnes — 28 cm pločio (pav. 25). Kape Nr. 151 rasti 30—35 m. vyro griaučiai taip suspausti, jog per pečius tėra 30 cm pločio. Taigi atrodo, kad bent 111 mirusiųjų Plinkaigalyje palaidota su karstais. Tai sudaro 43,3% visų kapų.

Karstai iš 2—4 cm storio greičiausiai kirviu tašytų lentų (pav. 26). Suaugusiųjų karstai svyruoja nuo 165 iki 225 cm ilgio ir nuo 40 iki 70 cm pločio (pav. 27, 28). Tai priklausė nuo mirusiojo ūgio bei kitų fizinių duomenų. Antai kape Nr. 264 40—50 m. vyrui padarytas stačiakampis karstas iš 3—3,5 cm storio lentų. Jis 165 cm ilgio, galvūgalis ir kojūgalis 40 cm pločio, ties viduriu — tik 34 cm. Mat pūdamos ir žemės slegiamos lentos išlinko. Mirusiojo griaučiai 155 cm ilgio. 30—35 m. moteris kape Nr. 183



23 pav. Moters kapo Nr. 341 įkapės: 1, 2 — želv. juostinės apyrankės, 3 — želv. lankinė ilgakojė segė lenkta užkaba, 4 — molinis verpstukas, 5 — stiklo karoliai



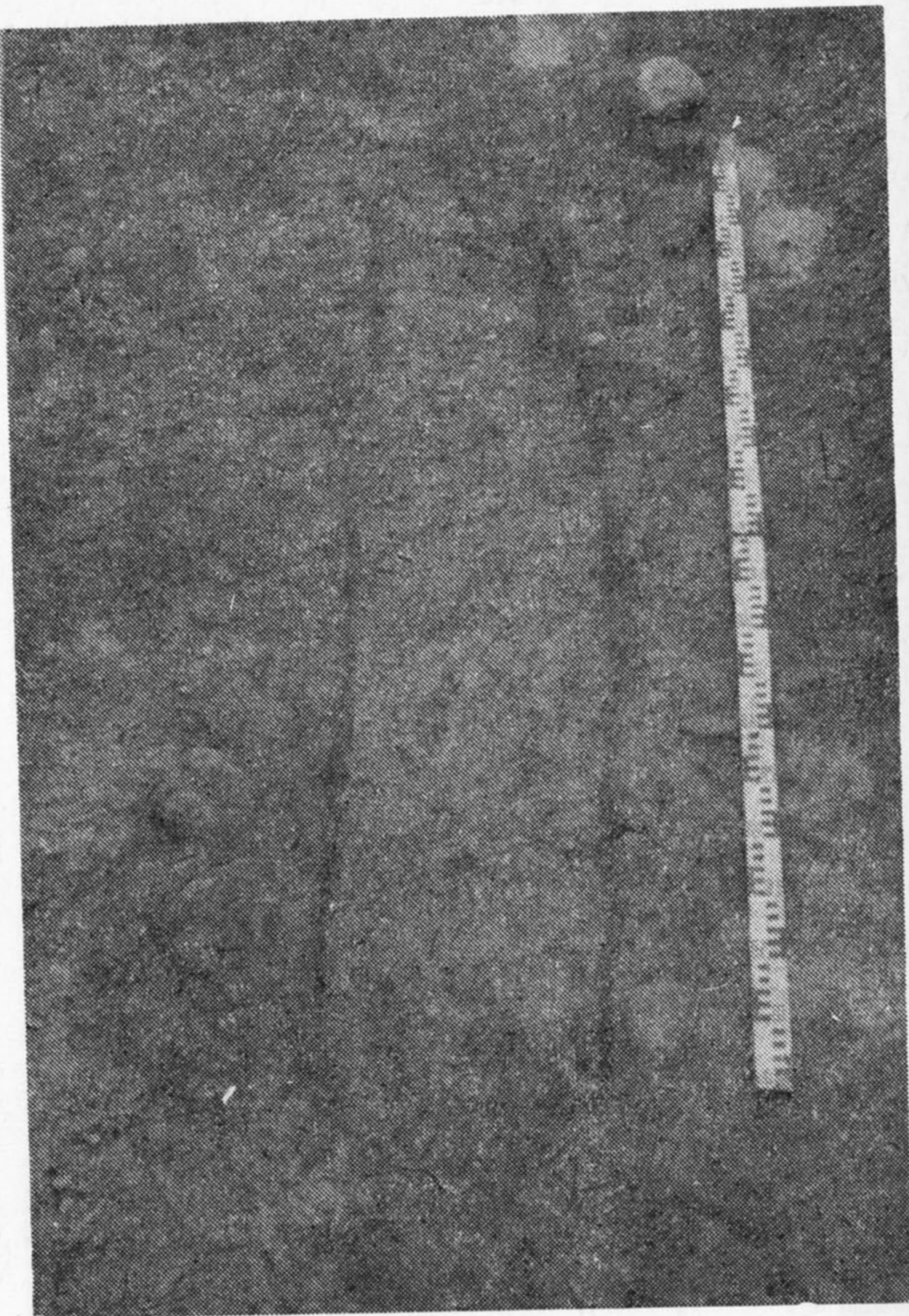
24 pav. 45—50 m. vyro kapo Nr. 64 planas



25 pav. Kapas Nr. 11 (siaurame karste palaidoto vyro griaučiai)

palaidota su 180×40 cm dydžio 2–3 cm storio lentų karstu. Jos griaučiai 160 cm ilgio. Mirusiojo ūgis ir karsto ilgis ne visada tiksliai atitinka. Kartais karstas gerokai ilgesnis už jame paguldytą mirusįjį. Štai 35–40 m. apie 170 cm ūgio vyras kape Nr. 297 paguldytas į 240 cm ilgio ir 40 cm pločio 3–4 cm storio lentų karstą. Pakaušis rėmėsi į karsto galo lentą, o kojūgalyje buvo bent 70 cm ilgio tarpas. 30 cm tarpas paliktas kape Nr. 247. 35–40 m. apie 150 cm ūgio moteris paguldyta į 206 cm ilgio ir 50 cm pločio karstą.

Ne visi karstai yra taisyklingo stačiakampio formos. Kai kurių galvūgalis platesnis, kojūgalis — siauresnis, ir jie tampa trapecijos formos (pav. 29). Antai kape Nr. 13 vyro griaučiai rasti 202 cm ilgio ir 40 cm pločio galvūgaliu bei 30 cm pločio kojūgaliu karste. Kape Nr. 54 palaidoto 20–25 m. vyro karstas buvo 190 cm ilgio ir 50 cm pločio galvūgaliu bei 35 cm pločio kojūgaliu (pav. 30). Tokių trapecinių karstų aptikta 23 kapuose (žr. 3 lent.) (pav. 31). Karstas iš kapo Nr. 253 irgi buvo trapecijos formos,



26 pav. Kape Nr. 304 aptikto lentų karsto pėdsakai

tačiau kapo galvūgalis suardytas, greičiausiai apiplėšiant senovėje, ir neaiškus nei karsto ilgis, nei plotis.

Vaikų karstai dar įvairesnio dydžio. Jų ilgis svyruoja nuo 70 iki 180 cm, plotis — nuo 17 iki 60 cm. Kape Nr. 12 naujagimis paguldytas į 70×20 cm dydžio karstą, o kape Nr. 315 14–18 m. paauglė gulėjo 160×25 cm dydžio karste. Atskirai reikia paminėti dvigubą vaikų kapą Nr. 66 (pav. 13): 7–7,5 ir 8,5–9 m. vaikai buvo paguldyti į vieną $180 \times 60 \times 40$ cm karstą.

Labai retai aplink mirusiųjų griaučius pastebima tarsi dvigubo karsto dangčio ir dugno kontūrų segmentų. Tokių dvigubų karsto lentų žymių pastebėta 6,5–7 m. vaiko kape Nr. 67 (pav. 32). Vidinis karsto lentų segmentas buvo 169×37 , išorinis — 186×46 cm. Antras toks atvejis žinomas iš kapo Nr. 163. Jame aptikti senesnės nei 55 m. moters griaučiai. Karstas 210×40 cm dydžio. Kojūgalyje buvo matyti jo dugno lentų pėdsakų. Dugnas 30 cm pločio.

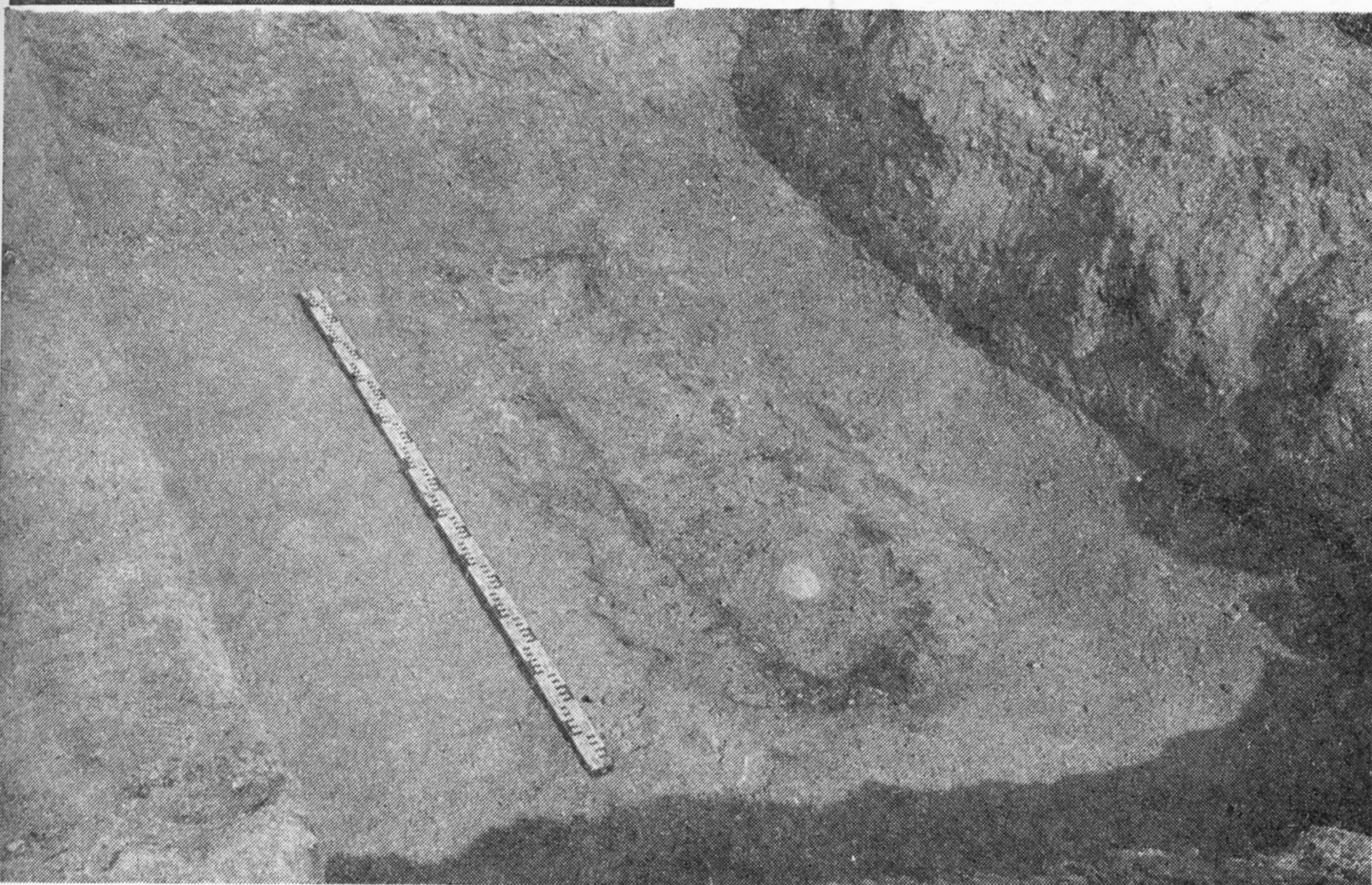
Preparuojant kapų duobių sampilus, buvo galima nustatyti ir dalies karstų aukštį (gylį).

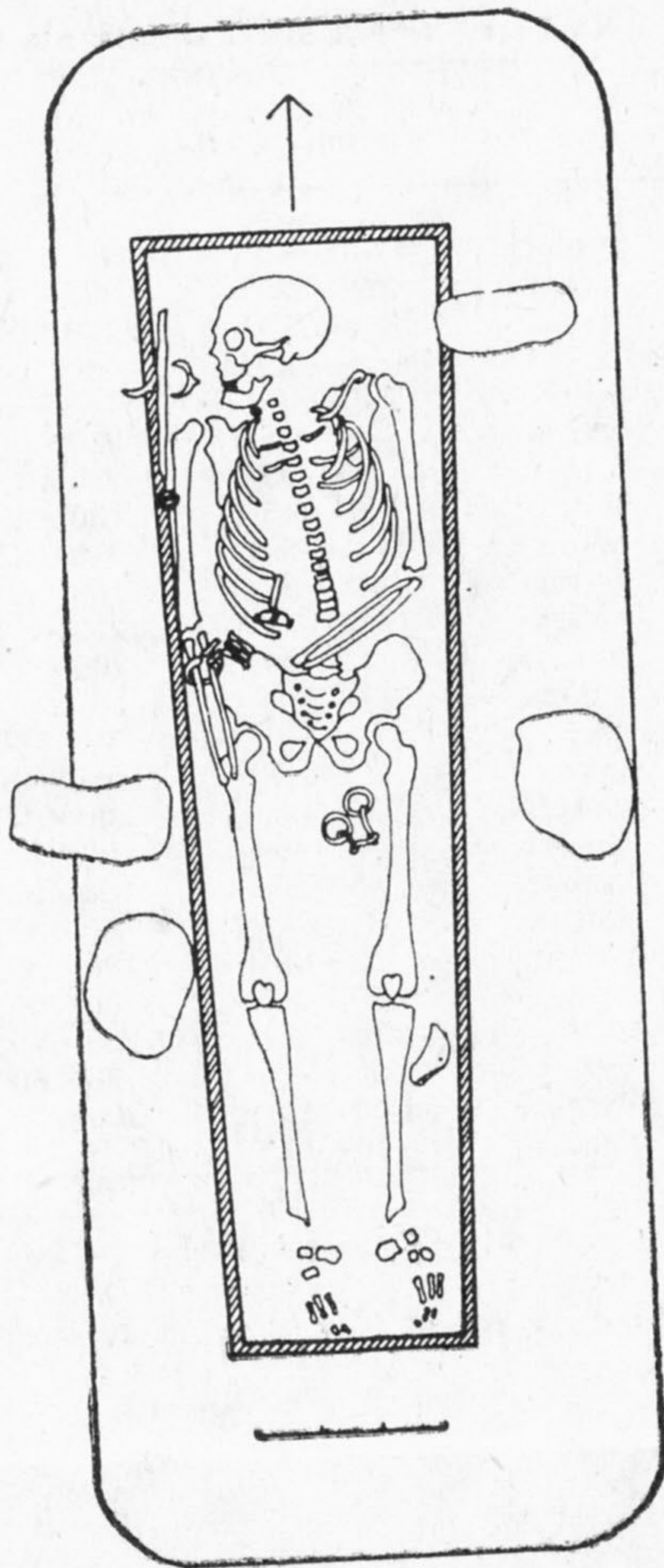
3 LENTELĖ. KAPAI SU TRAPECINIAIS KARSTAIŠ

Kapo Nr.	Mirusiojo lytis	Mirusiojo amžius, m.	Karsto matmenys, cm
9	moteris	40—45	170×33×26
13	vyras	20—25	202×40×30
54	vyras	20—25	190×50×35
66A, B	2 vaikai	7—7,5 ir 8,5—9	180×60×40
76	vyras	30—35	210×60×45
79	vyras	50—55	180×45×38
126	moteris	40—45	180×40×45
146	vyras	45—50	210×55×40
148	vyras	45—50	200×50×40
246	vyras	25—30	210×55×45
247	moteris	35—40	206×57×51
248	vaikas	7—7,5	150×50×35
253			?
254	vyras	30—35	200×48×38
274	moteris	25—30	200×44×37
278	moteris	35—40	189×49×41
291	vyras	45—50	180×38×36
305	vaikas	8—9	180×35×30
307	vaikas	2,5—3	120×35×30
313	moteris	40—45	180×60×50
314	vyras	20—25	225×50×45
327	vyras	55	178×60×40
336A, B	vyras ir vaikas	45—50 ir 10—11	200×44×35

27 pav. Lentų karsto kontūrai kape Nr. 225

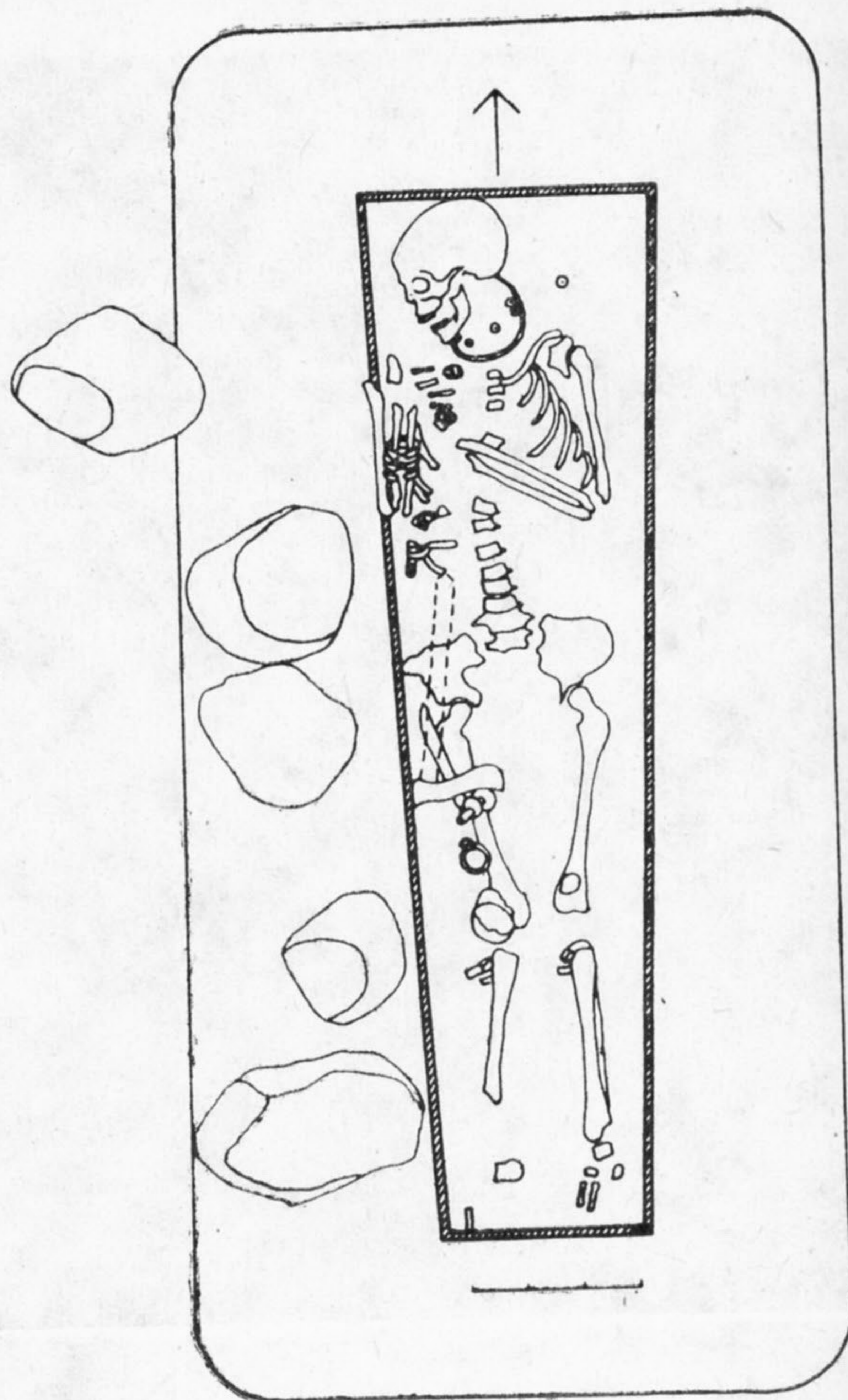
28 pav. Karsto kontūrai 25—30 m. moters kape Nr. 274





29 pav. Trapecinis karstas kape Nr. 79

Tai padaryti pavykdavo tada, kai karsto kontūrai išryškėdavo griaučiams dar nepasirodžius. Kartais kontūrai išryškėdavo, griaučiams jau pasirodžius arba net baigiant preparuoti, t. y. duobės dugne. Tiksliai užfiksavus karsto kontūrų pasirodymo gylį ir išmatavus atstumą iki griaučių, t. y. iki kapo duobės dugno, buvo galima apytikriai nustatyti ir karsto aukštį (gylį). Tai padaryti pavyko tik 54 kapuose. Suaugusiųjų kapuose šis atstumas buvo nuo 10 iki 40 cm, vaikų kapuose — nuo 5 iki 24 cm. Jis, aišku, nerodo tikrojo karsto aukščio. Pūdomos ir žemės slegiamos lentos turėjo išlinkti, ir aukštis sumažėti. Labai tikėtina, jog artimiausias tikrajam karsto aukščiui atstumas išliko kapuose Nr. 195, 247 ir 358. Antai 35—40 m. moters kape Nr. 195 karsto kontūrai pasirodė 30 cm, o griaučiai — 70 cm gylyje. Tad galima spėti karstą buvus apie 40 cm aukščio. Tokio pat aukščio buvo kapų Nr. 247 ir 358 karstai. Pastarajame 200×40 cm dydžio karsto kontūrai pasirodė tuoj po velėna. Ties viduriu jo šoninės lentos, žemės slegiamos, truputį įlinkusios.

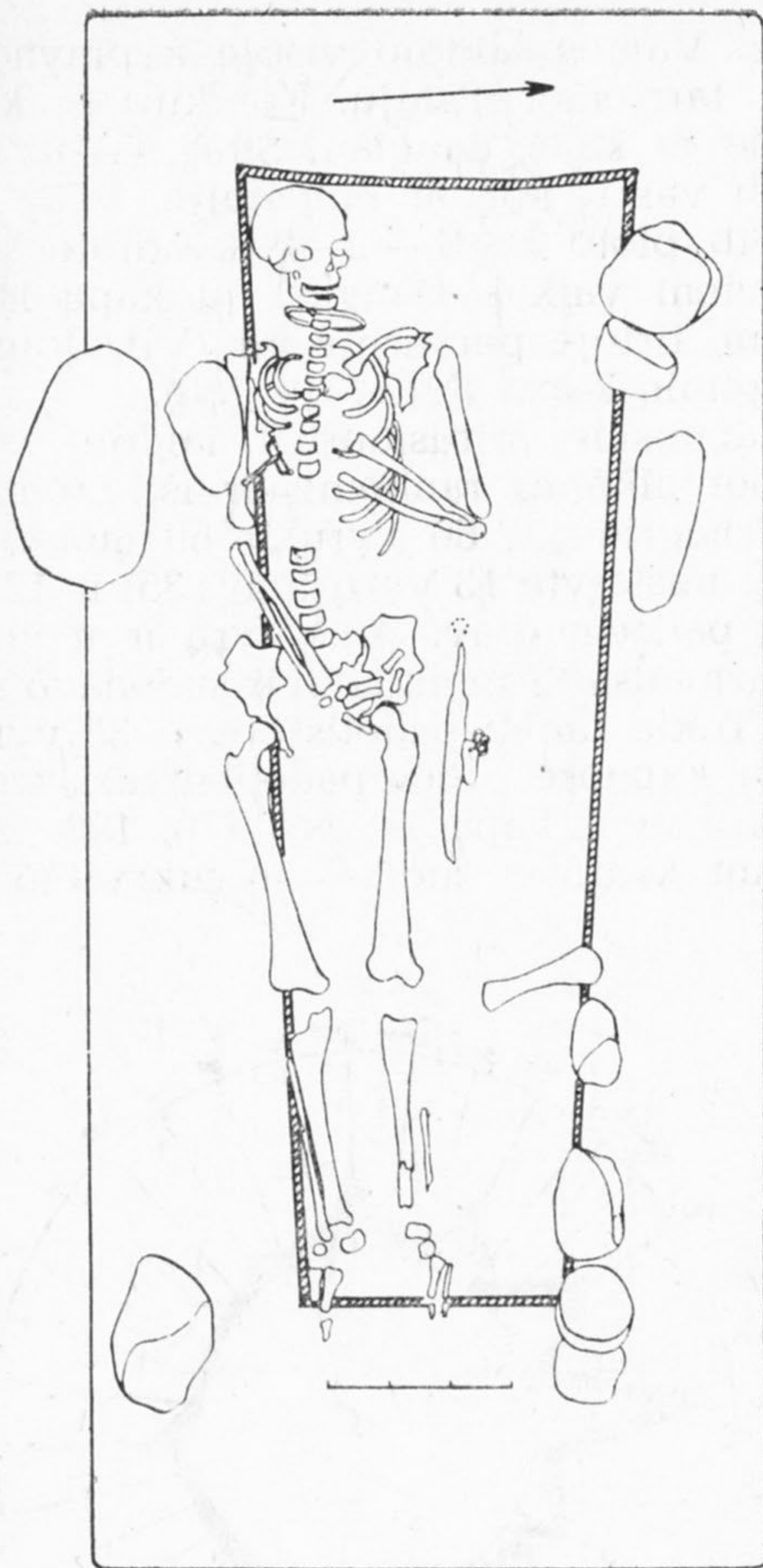


30 pav. 20—25 m. vyro griaučiai karste kape Nr. 54

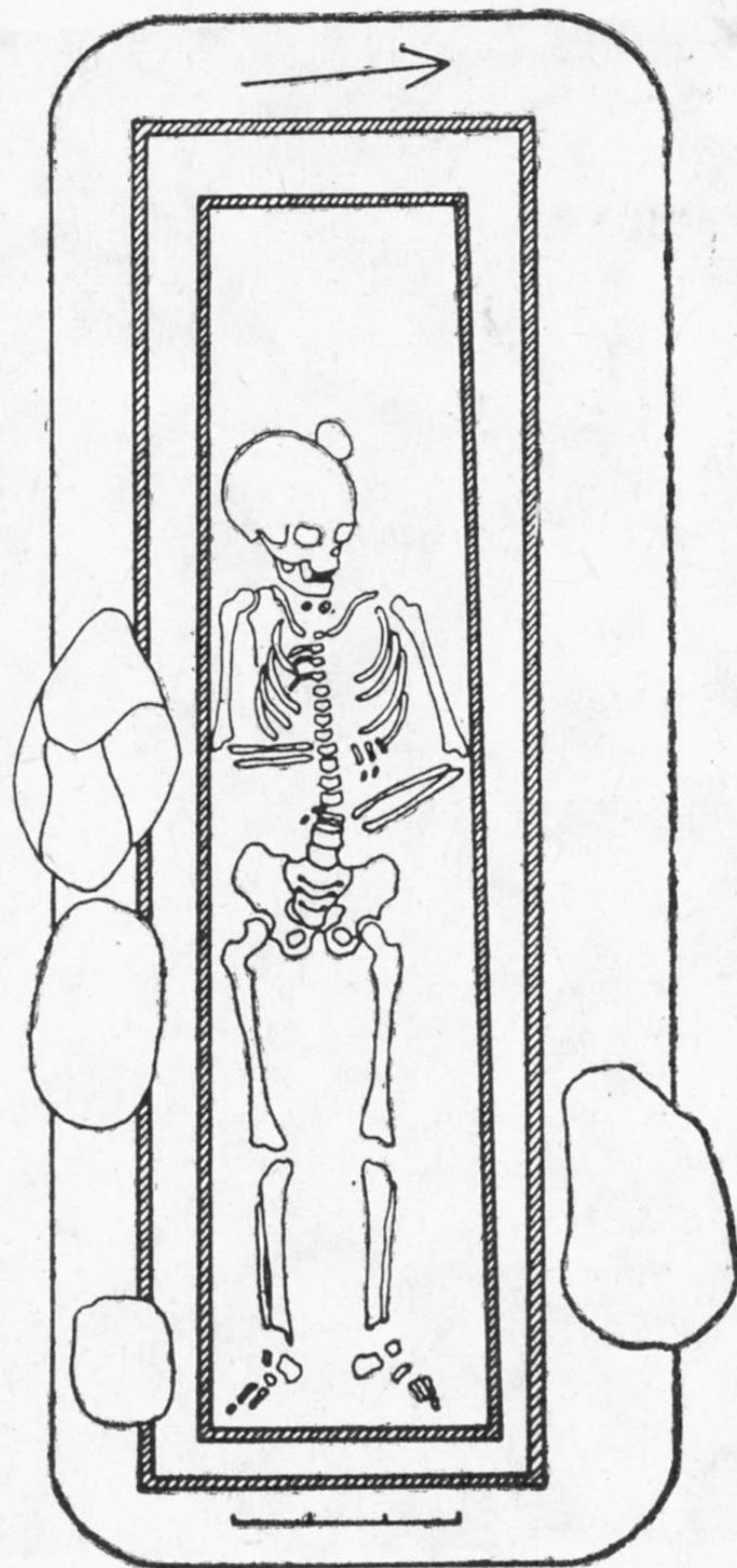
25—30 m. vyro griaučiai išryškėjo 40 cm gylyje (pav. 33).

Mirusiųjų laidojimas atsižvelgiant į pasaulio dalis yra vienas konservatyviausių papročių. Lietuvos archeologų darbuose laidojimo kryptis siejama su mirusiojo lytimi. Pažiūrėkime, kaip tai atsispindėjo Plinkaigalio kapinyne. Buvo išanalizuota 376 griaučių padėtis, išskyrus 3 akmens amžiaus žmonių kapus. Tai sudaro 99,7% visų kapinyne palaidotų žmonių. Laidosenoje pagal pasaulio dalis išsiskyrė 48 grupės, kurios ir pateikiamos 4 lentelėje.

Kaip matyti, daugiausia kapų — 44 (11,61%) — orientuota į rytus. Taip palaidota 19 moterų, 5 mergaitės, 4 vyrai, 14 nenustatytos lyties vaikų ir dar 2 suaugusieji (suardyti kapai). 33 mirusieji, arba 8,71% visų čia palaidotų, atgręžti galva į vakarus. Iš jų 15 vyrų, berniukas, moteris, mergaitė ir 14 nenustatytos lyties vaikų (bei 1 suardytas nenustatytos lyties suaugusiojo kapas). Šiaurės vakarų (300°) kryptimi palaidoti 32 mirusieji, t. y. 8,44%. Iš jų 12 vyrų, mer-



31 pav. Netaisyklingas lentų karstas vyro kape Nr. 327



32 pav. Karsto kontūrų dvigubi segmentai kape Nr. 67

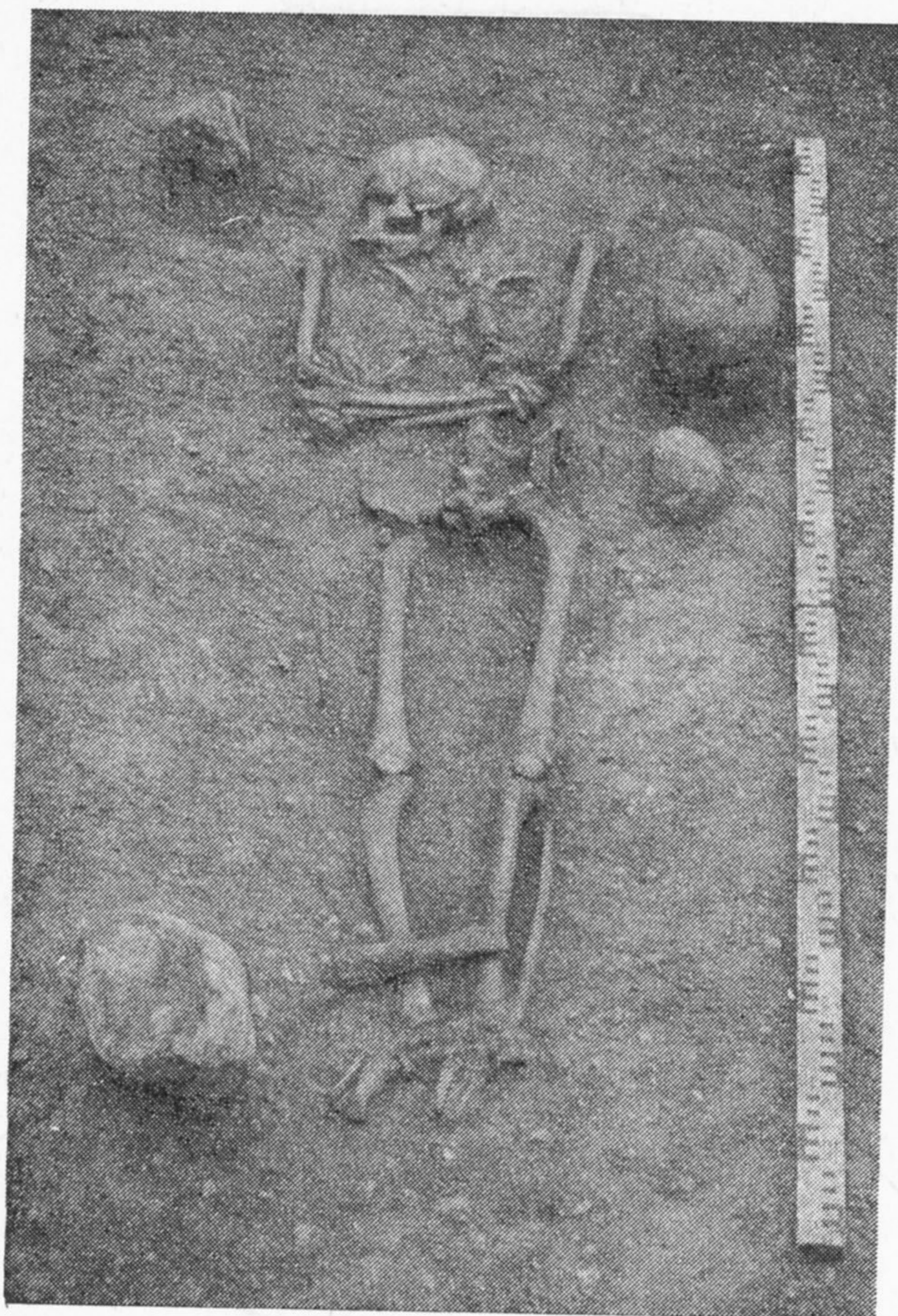
4 LENTELĖ. MIRUSIŲJŲ LAIDOJIMO KRYPTIS

Grupės	Laipsniai	%	Kapų skaičius	Grupės	Laipsniai	%	Kapų skaičius
1	80°	0,79	3	13	280°	2,64	10
2	230°	1,32	5	14	360°	4,22	16
3	210°	2,91	11	15	90°	11,61	44
4	170°	1,32	5	16	110°	1,32	5
5	250°	1,32	5	17	150°	3,96	15
6	30°	3,96	15	18	180°	3,17	12
7	190°	0,79	3	19	20°	0,53	2
8	240°	3,69	14	20	300°	8,44	32
9	220°	0,79	3	21	200°	1,85	7
10	350°	1,32	5	22	160°	0,26	1
11	330°	4,22	16	23	270°	8,71	33
12	120°	6,07	23	24	165°	0,53	2

gaitė, 15 nenustatytos lyties vaikų (ir 4 suardyti kapai). Į pietryčius (120°) atgręžti 23 mirusieji, arba 6,07%. Iš jų 12 moterų, 10 nenustatytos lyties vaikų (ir 1 suardytas kapas). Iš pateiktų duomenų matyti, kad ir Plinkaigalyje vyrus ir moteris laidojo priešinga kryptimi. Vy-

Grupės	Laipsniai	%	Kapų skaičius	Grupės	Laipsniai	%	Kapų skaičius
25	140°	1,32	5	37	285°	0,26	1
26	225°	0,79	3	38	340°	0,79	3
27	310°	1,06	4	39	40°	1,06	4
28	290°	2,11	8	40	33°	0,26	1
29	320°	0,79	3	41	135°	0,26	1
30	195°	0,26	1	42	50°	0,53	2
31	130°	1,06	4	43	115°	0,79	3
32	15°	1,58	6	44	75°	0,26	1
33	60°	2,90	11	45	260°	0,53	2
34	100°	2,37	9	46	10°	0,53	2
35	205°	0,26	1	47	235°	0,26	1
36	315°	0,26	1	48	000°	3,17	12

rus guldė galva į vakarus, šiaurės vakarus, pietvakarius, su nedideliais nukrypimais į šiaurę, šiaurės rytus, moteris — į rytus, pietryčius, šiaurės rytus, su nedideliais nukrypimais į pietus. Tai ryškiai atspindi erdvinio orientavimo diagramos (pav. 34). Kitomis kryptimis palaido-



33 pav. Kapas Nr. 358

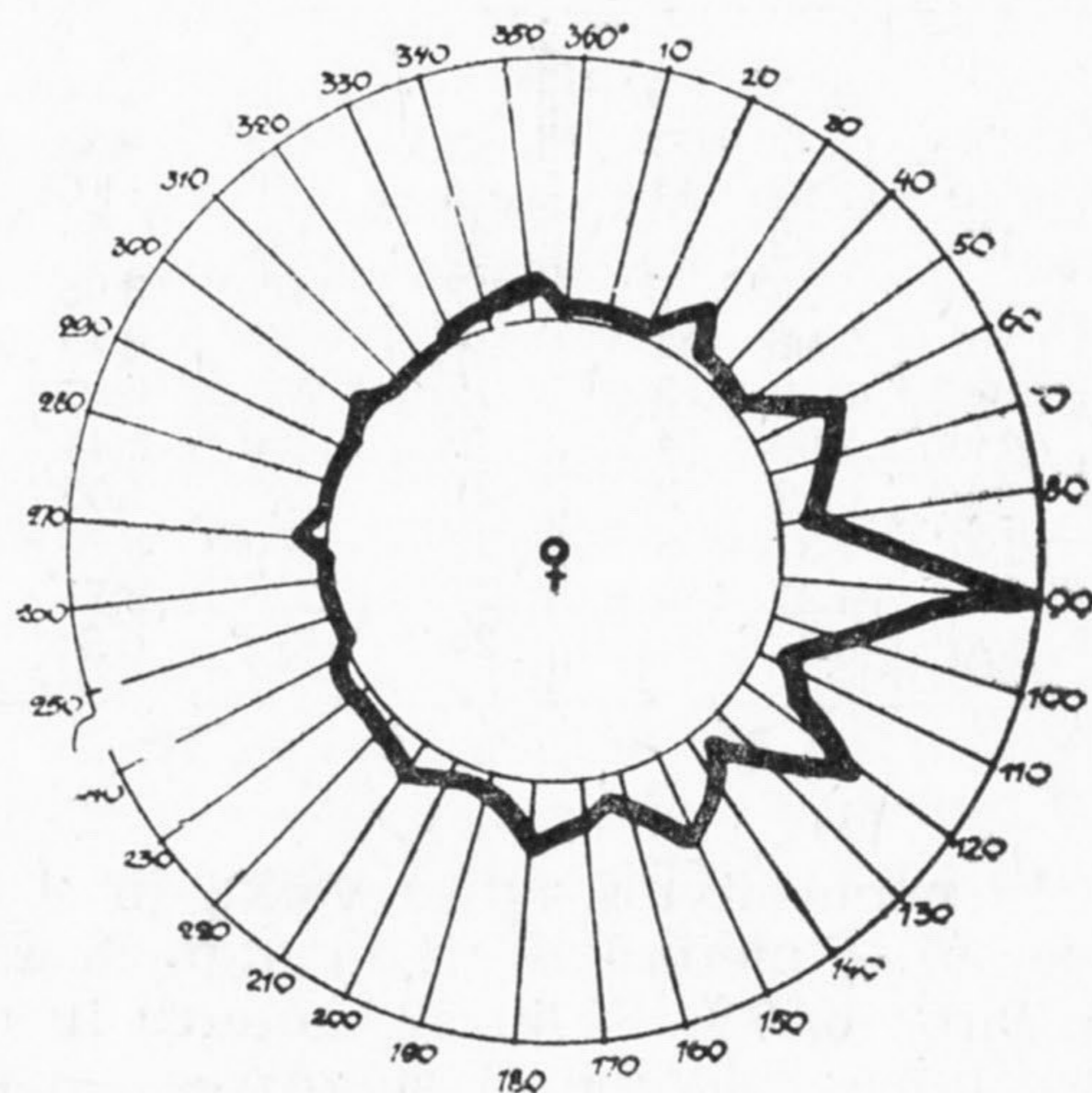
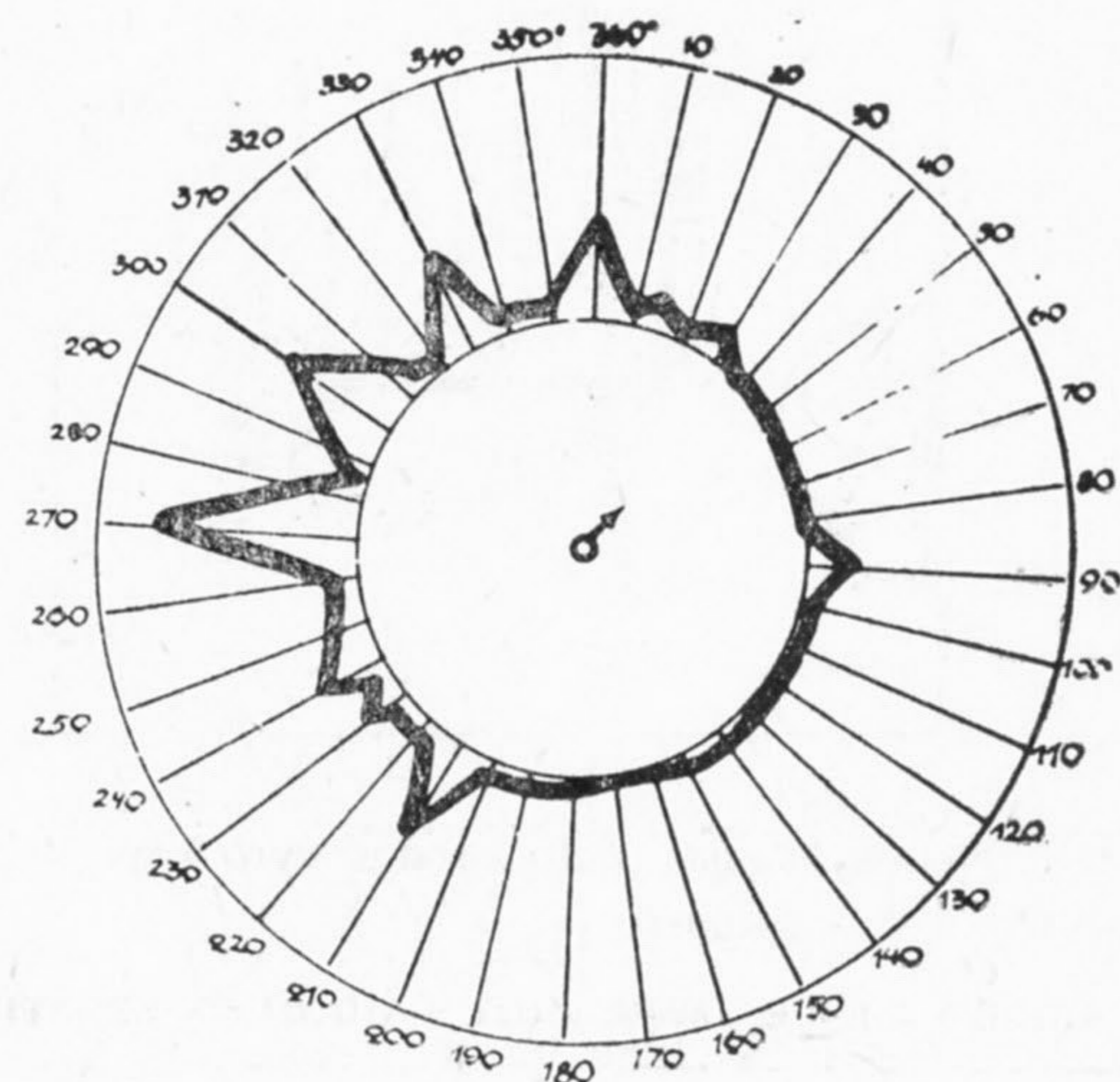
tųjų procentinė išraiška tokia maža, kad statistškai neiškreipia vaizdo.

Berniukus ir mergaites dažniau nei suaugusiuosius laidojo nesilaikydami „vyriškos“ ar „moteriškos“ krypties. Antai dalis berniukų palaidota galva į šiaurės rytus, pietvakarius, vakarus. Paauglius berniukus stengiasi guldyti „vyriška“, paaugles — „moteriška“ kryptimi. Kituose kapuose mergaitės taip pat laidotos galva į rytus, pietvakarius, šiaurės rytus. Kita vertus, absoliučios vaikų daugumos lyties nustatyti buvo neįmanoma. Todėl prielaida, kad vaikų laidosenos nukrypimas nuo „vyriškos“ ir „moteriškos“ krypties yra dažnesnis, gali būti neteisinga. Iš lentelės matyti, kad vaikus dažniausiai guldė galva į šiaurės vakarus ir pietryčius, t. y. kaip tik abiejų lyčių suaugusiųjų laidojimo kryptimi. Tad labai tikėtina, jog 27 vaikai, palaidoti šiaurės vakarų kryptimi, buvo berniukai, o 31 pietryčių kryptimi — mergaitė.

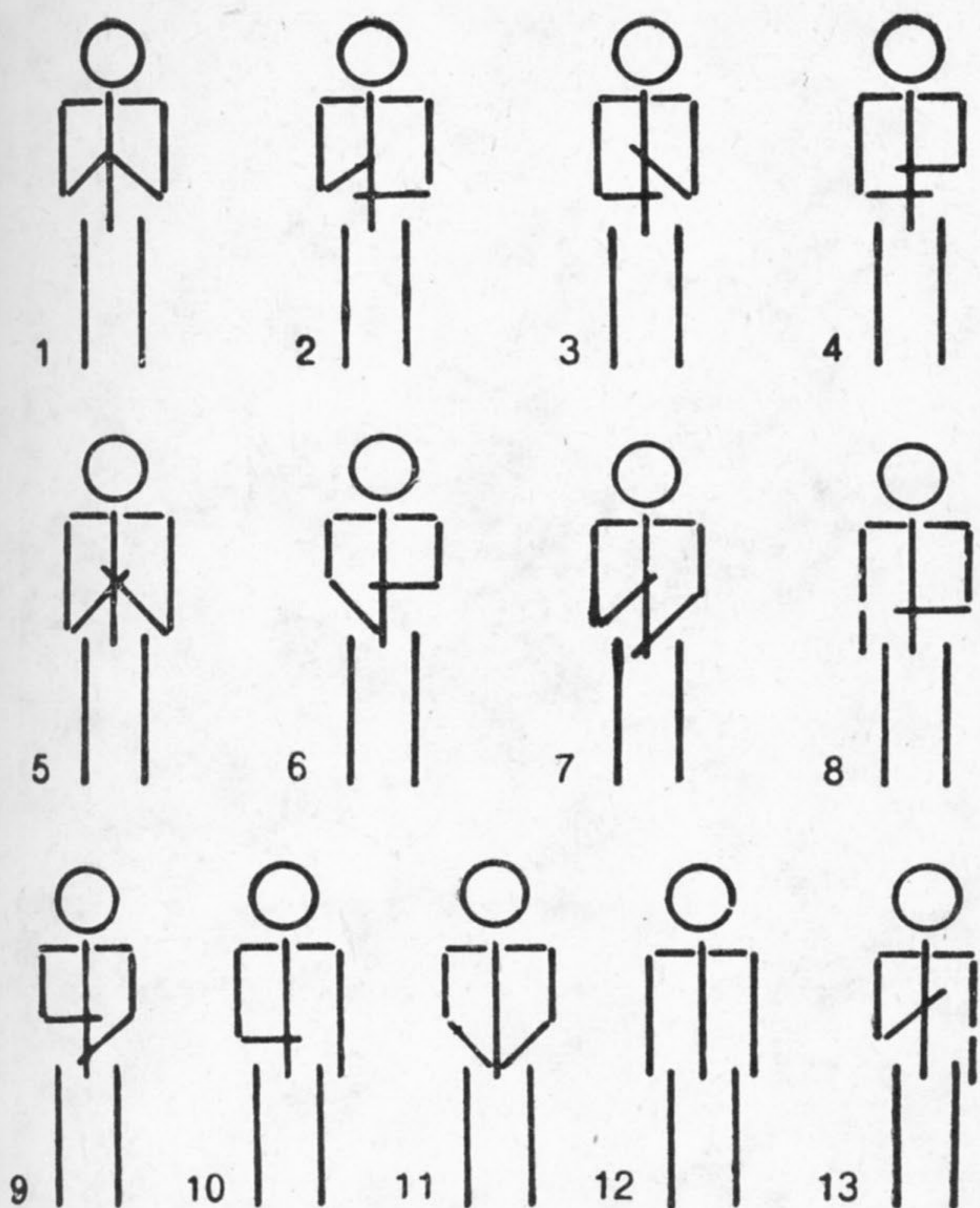
Kokios sistemos, kad Plinkaigalyje vyrus ir moteris būtų laidoję atskirose kapinyno dalyse, nepastebėta. Tai pasakytina ir apie vaikų

kapus. Vaikus laidojo visoje kapinyno teritorijoje tarp suaugusiųjų. Kai kuriose kapinyno vietose jų kapų daugiau. Šitai galėjo būti dėl kilusių vaikų ligų ar epidemijų. Pvz., 1978 m. tyrinėto ploto L—Š—3—8 kvadratuose palaidoti vieni vaikai. Daugiau jų kapų ir 1979—1980 m. tirtose perkasoje Nr. VII. Joje rasti 8 naujagimių kapai (Nr. 131—138).

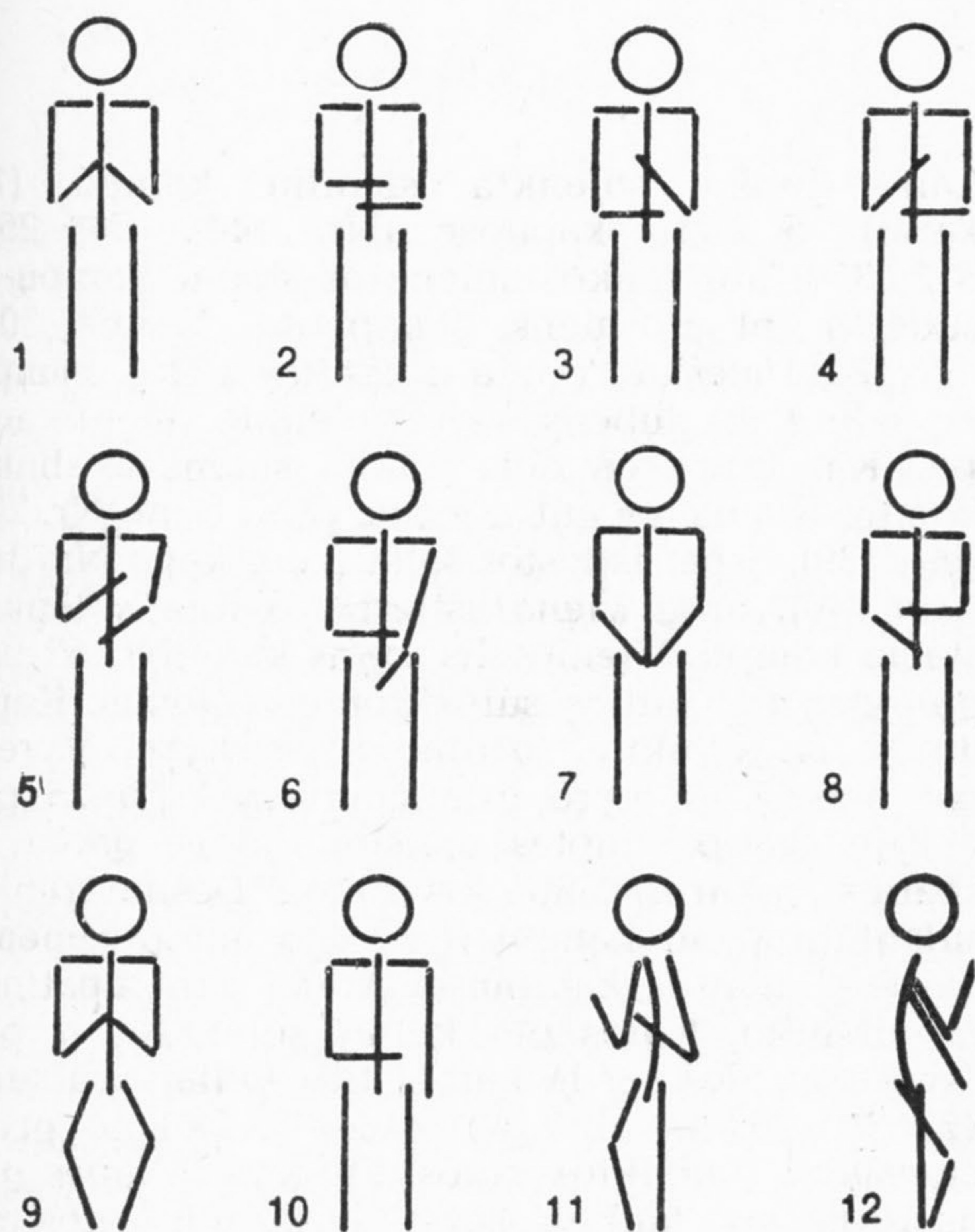
Suaugusius mirusiuosius laidojo sulenktomis per alkūnes rankomis ir ištiestomis kojomis. Išnagrinėjus 86 vyrų ir 69 moterų rankų padėtį, nustatyta 13 vyrų (pav. 35) ir 12 moterų rankų padėčių (pav. 36). Vyrų ir moterų rankas dažniausiai sulenkdavo ir sudėdavo ant krūtinės. Tokia rankų padėtis buvo 33 vyrų ir 22 moterų kapuose. Šios padėties variantu reikia laikyti 5 vyrų kapuose (Nr. 170, 180, 297, 312, 351) ant krūtinės sudėtas ir sukryžiuotas ran-



34 pav. Plinkaigalio kapinyno vyrų ir moterų kapų erdvinio orientavimo diagrama



35 pav. Vyrų rankų padėtis



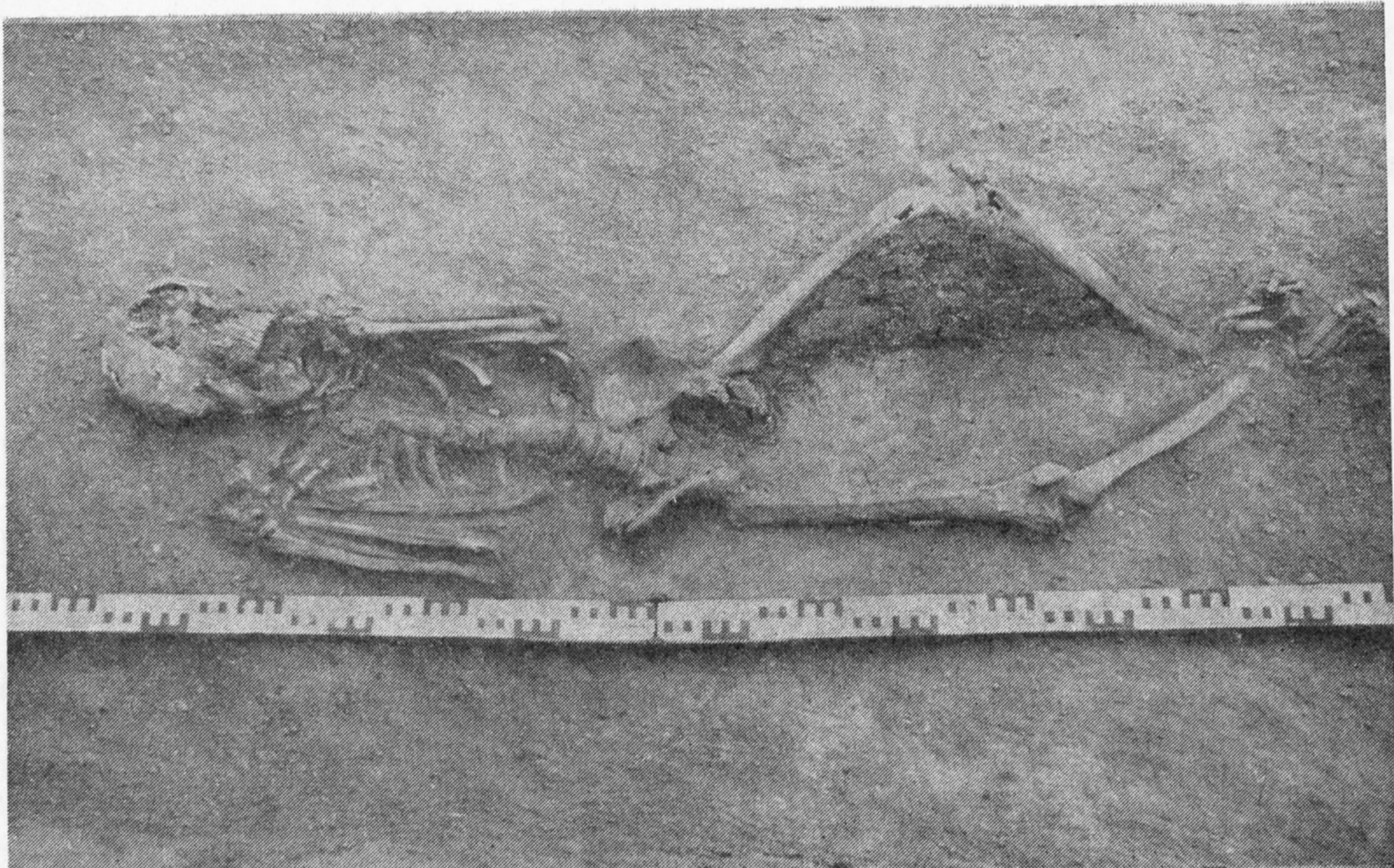
36 pav. Moterų rankų padėtis



37 pav. Moters kapas Nr. 210

kas. Šios padėties variantu moterų kapuose reikėtų laikyti ant krūtinės sudėtas rankas ir per kelius truputį sulenktas bei praskėtas kojas. Tokia griaučių padėtis buvo kapuose Nr. 210 ir 334. Pirmajame 30–35 m. moteris palaidota 260×80 cm dydžio ir 110 cm gylio duobėje galva į pietryčius (130° kryptimi). Atstumas tarp kelių 35 cm (pav. 37). Įkapės negausios: krūtinės kairėje aptikta geležinio smeigtuko neaiškia galvute liekanų, prie juosmens — žalvarinis įvijinis žiedas, po apatiniu žandikauliu rasta žalvarinė įvija. Antrame kape (Nr. 334) taip pat 30–35 m. moteris paguldyta į 170×60 cm dydžio ir 40 cm gylio duobę, galva į šiaurės rytus (30° kryptimi). Kojos per kelius ne tik sulenktos ir praskėtos, bet ir kairės kelis iškeltas 30 cm aukščiau už dubens kaulus. Atstumas tarp kelių 26 cm (pav. 38). Įkapių nerasta.

Smulkiau nesigilinant į suaugusiųjų rankų padėtis, galima konstatuoti, jog vyrams buvo būdinga: kairė ranka sulenkta stačiu kampu ir padėta ant juosmens, dešinė ranka sulenkta smailiu kampu, plaštaka ant krūtinės (13 kapų), dešinė ranka sulenkta stačiu kampu,

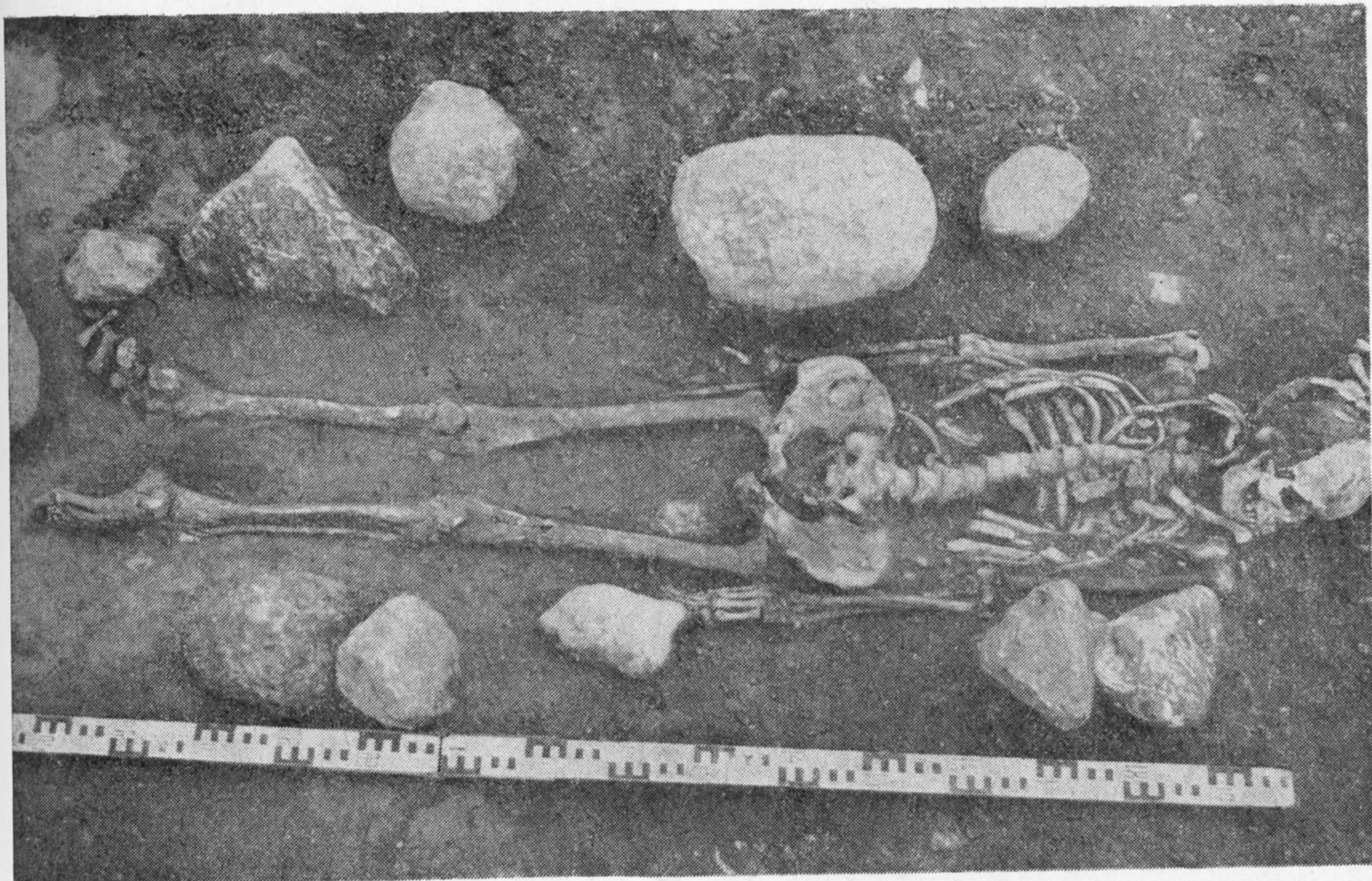


38 pav. Moters kapas Nr. 334



39 pav. 20—25 m. vyro rankų padėtis kape Nr. 256

kairė ranka sulenkta smailiu kampu (10 kapų). 5 vyrų kapuose (Nr. 144, 154, 257, 318, 358) abi rankos sulenktos stačiu kampu ir sudėtos ant juosmens. 4 kapuose (Nr. 64, 303, 327, 329) dešinė ranka sulenkta buku kampu ir padėta ant dubens, kairė sulenkta stačiu kampu. Kai kuriuose abi rankos sulenktos buku kampu ir sudėtos ant dubens, pvz., kape Nr. 256 (pav. 39), arba ištiestos šalia, kaip kape Nr. 348 (pav. 40), arba viena ištiesta, o kita sulenkta stačiu kampu. Vienintelis vyras kape Nr. 52 paguldytas per kelius sulenktomis kojomis. Kapo duobė iš aplinkinio grunto neišsiskyrė. Vyresnio nei 55 m. vyro griaučiai išryškėjo 25 cm gylyje. Jis palaidotas aukštiekninkas, galva į šiaurės vakarus (300° kryptimi). Dešinė ranka sulenkta stačiu kampu ir padėta ant juosmens, kairė — smailiu kampu, plaštaka prie apatinio žandikaulio. Kojos per kelius sulenktos ir pakreiptos į dešinę. Iš kairės ties keliais padėtas $46 \times 32 \times 20$ cm akmuo (pav. 41). Dėl jo greičiausiai ir sulenktos kojos. Šio vyro įkapės gana turtingos: lankinė segė ilga kojele, juostinė apyrankė, 4 įvijiniai žiedai, kovos ir darbo peiliai, žalvarinis pentinas su žalvarine sagtele, diržas su geležine sagtimi (išliko tik sagtis) ir



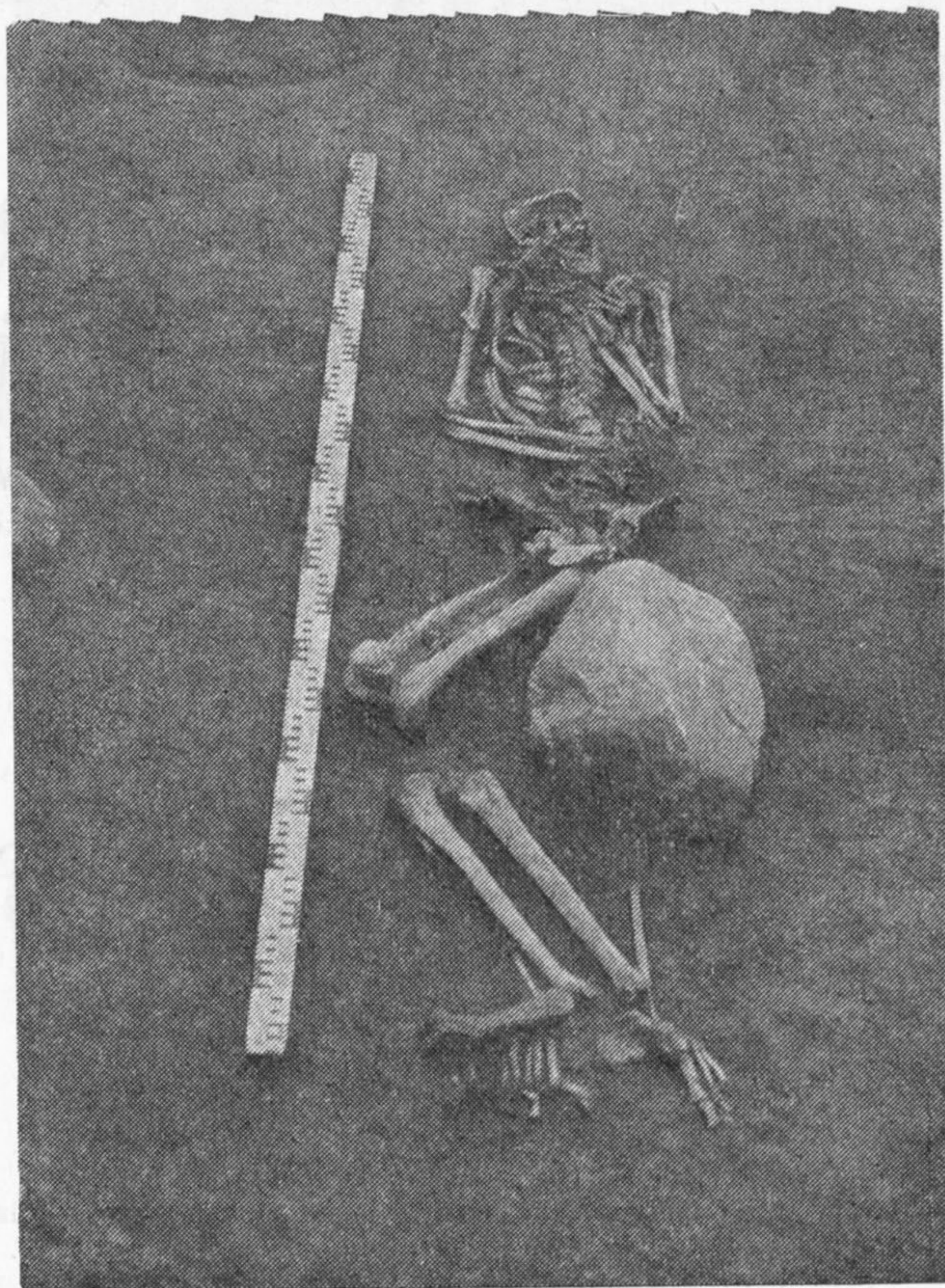
40 pav. Kapė Nr. 348 palaidoto vyro rankų padėtis

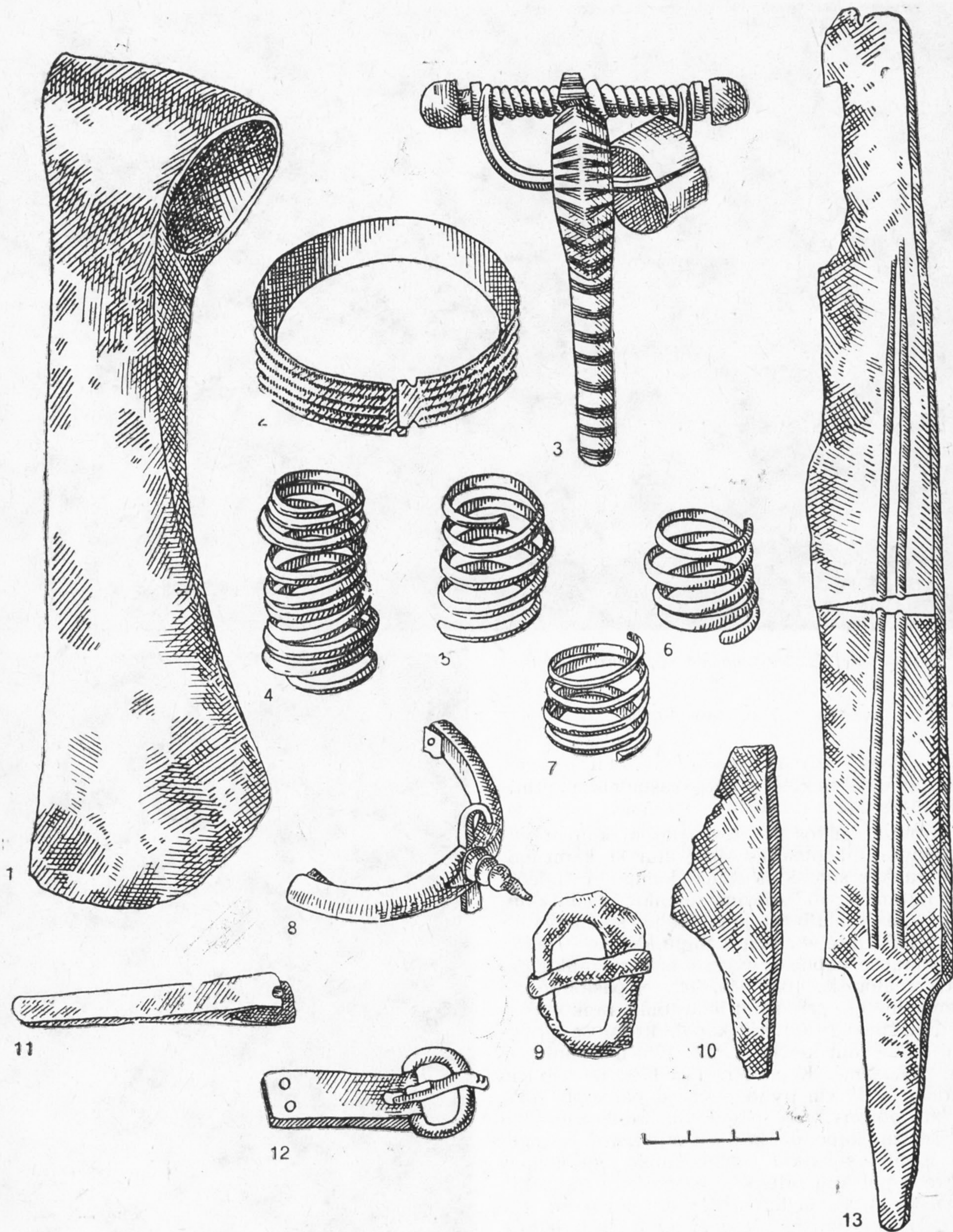
41 pav. Vyro kapas Nr. 52

dirželio galo apkalu ir siauraašmenis pentinis kirvis (pav. 42).

Moterų rankos sudėtos panašiai kaip ir vyrų, skiriasi tik pozų kiekis. Antai 11 kapų moterų rankos sulenktos stačiu kampu ir sudėtos ant juosmens, 10 — dešinė sulenкта stačiu kampu, kairė — smailiu. 6 kapuose jos sulenktos atvirkščiai: kairė — stačiu kampu, dešinė — buku. Pavieniuose kapuose vyrų ir moterų rankų padėtis analogiška (pav. 43, 44). Nepasitaikė nė vienos moters prie šonų ištiestomis rankomis.

Išsiskiria 2 moterų kapai, kuriuose griaučiai gulėjo ant kairio (k. Nr. 135) ir dešinio (k. Nr. 177) šono. Kapė Nr. 135 170×60×40 cm dydžio ir 85 cm gylio duobėje palaidota 45—50 m. moteris buvo paguldyta ant kairio šono su įstrižai kapo duobės ištiesta kaire ir smailiu kampu sulenкта dešine ranka bei ištiesta kaire ir per kelį sulenкта dešine koja (pav. 45). Neaišku, kodėl ją taip palaidojo. Kapė Nr. 177 230×60 cm dydžio ir 85 cm gylio duobėje rasti 25—30 m. moters griaučiai. Ji paguldyta ant dešinio šono, sulenktomis ir ant krūtinės sudėtomis rankomis bei per kelius sulenktomis ko-

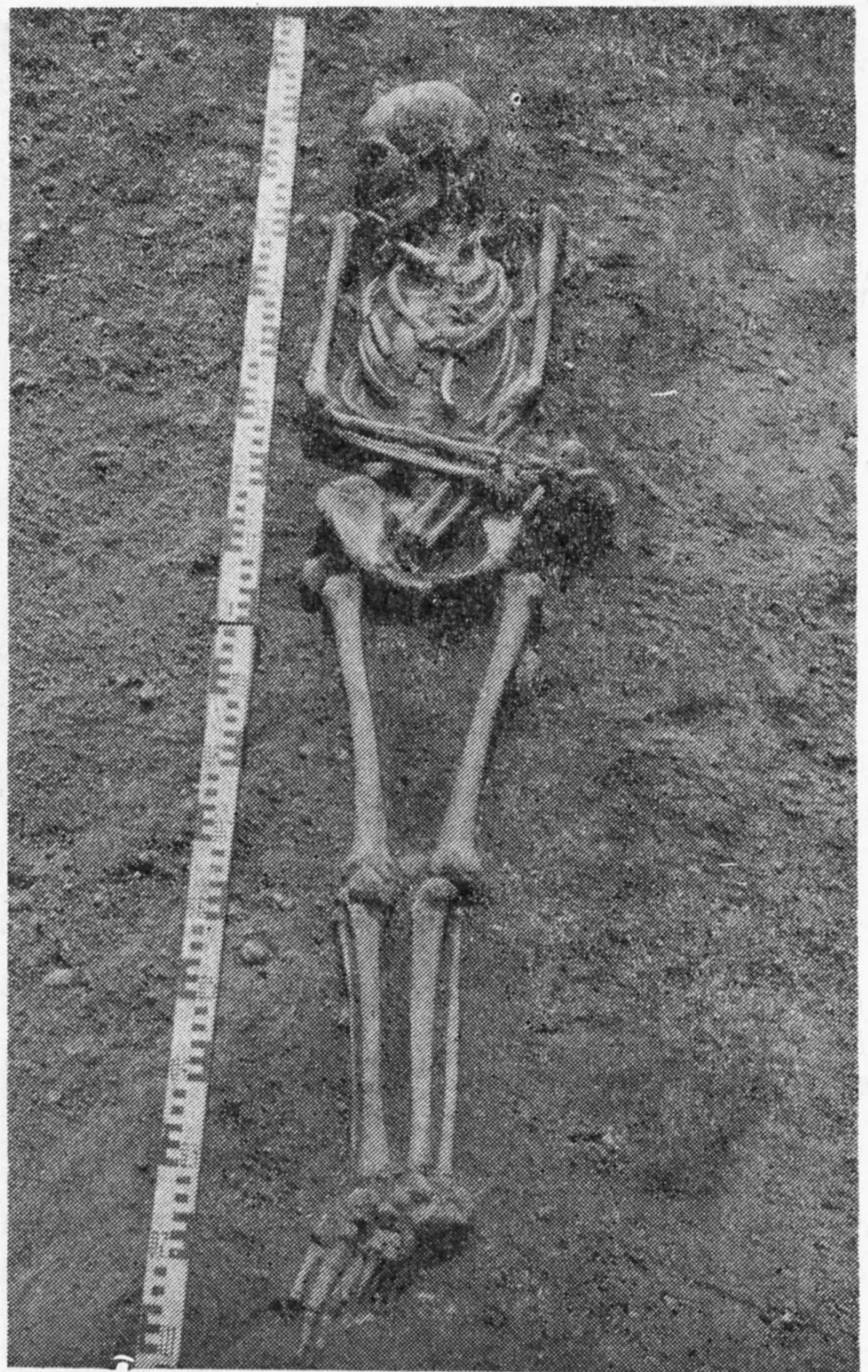




42 pav. Kapo Nr. 52 inventorių: 1 — siauraašmenis pentinis kirvis, 2 — žalv. juostinė apyrankė, 3 — žalv. lankinė ilgakojė segė lieta užkaba, 4—7 — žalv. įvijiniai žiedai, 8 — žalv. pentinas, 9 — gel. diržo sagtis, 10 — peilio dalis, 11, 12 — žalv. diržo sagtelė ir diržo galo apkalas, 13 — kovos peilis



43 pav. Kape Nr. 311 palaidotos moters rankų padėtis



44 pav. Kape Nr. 283 palaidotos 20–25 m. moters rankų padėtis

jomis (pav. 46). Tokia jos poza dėl tuberkuliozinio spondilito, kuris pažeidė 6 apatinius krūtinės stuburo slankstelius [Jankauskas R., 1984].

Tad suaugusių mirusiųjų rankų padėtis nebuvo susijusi nei su lytimi, nei su amžiumi. Iš dalies ji galėjo turėti ir atsitiktinį pobūdį.

Įvairesnė vaikų laidojimo poza. Iš 157 jų 37 paguldyti ne aukštelninki, o ant dešinio arba kairio šono, sulenktomis per alkūnes rankomis ir per kelius — kojomis (pav. 47). 24 vaikai gulėjo ant dešinio, 13 — ant kairio šono (žr. 5 lent.). Taip laidojo greičiausiai dėl mirusiųjų amžiaus. 19 paguldytųjų ant šono buvo naujagimiai, 6 — neišnešioti, kiti — iki 0,5 metų kūdikiai.

Kape Nr. 236 palaidotas kiek vyresnis — 9–12 mėn. — kūdikis (pav. 48), o kapuose Nr. 166 ir 238 ant kairio ir dešinio šono pagul-

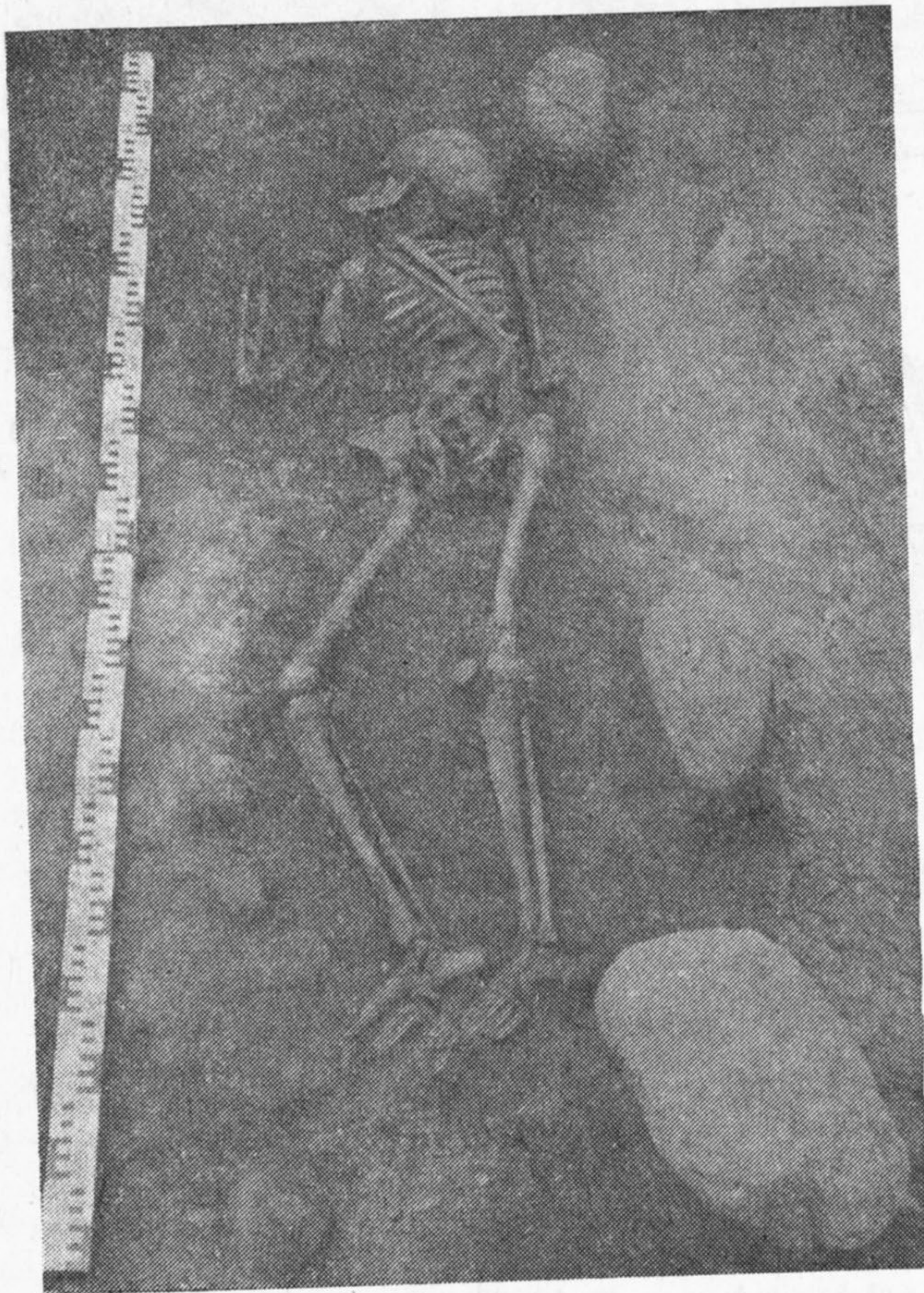
dyti 5,5–6 ir 3–4 m. vaikai (pav. 49). Tik viename kape, Nr. 134, mirusysis palaidotas su karstu. 100×45 cm dydžio ir 60 cm gylio duobėje, 88×23 cm dydžio karste rasti 2–4 mėn. kūdikio griaučiai. Jis paguldytas galva į šiaurės vakarus (300° kryptimi) ant dešinio šono, sulenktomis ir ant krūtinės sudėtomis rankomis bei per kelius šiek tiek sulenktomis kojo-

5 LENTELĖ. ANT ŠONO PAGULDYTŲ VAIKŲ KAPAI

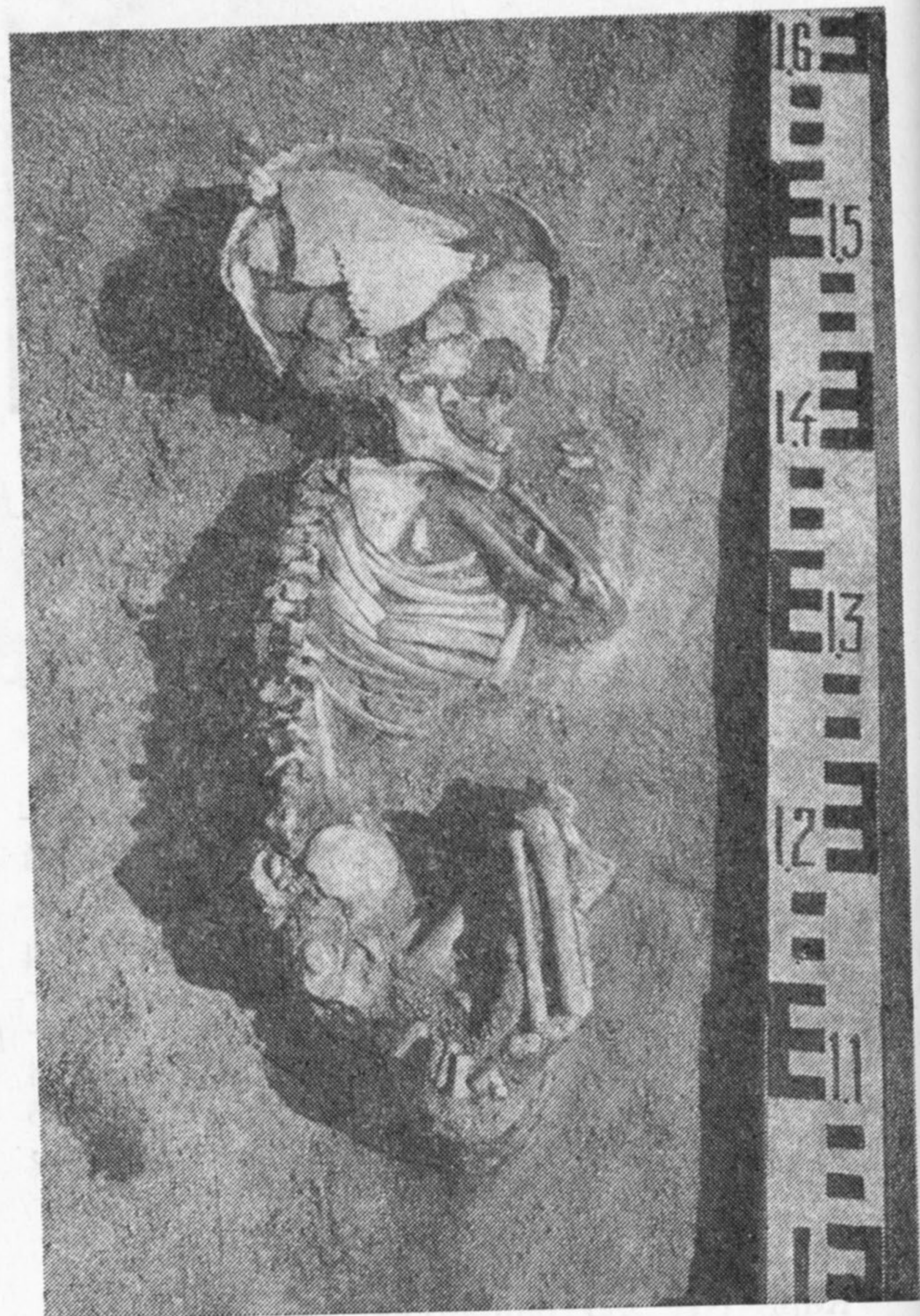
Poza	Kapų numeriai
Ant dešinio šono	16, 28, 33, 35, 75, 95, 108, 110, 112, 131–134, 149, 157, 184, 188, 189, 220, 236, 238, 271, 273, 275 (iš viso 24)
Ant kairio šono	48, 62, 68, 147, 166, 168, 187, 202, 204, 208, 218, 221, 299 (iš viso 13)



45 pav. Moters griaučių padėtis kape Nr. 135



46 pav. Tuberkulioziniu spondilitu mirusi moteris kape Nr. 177 (R. Jankausko duomenys)



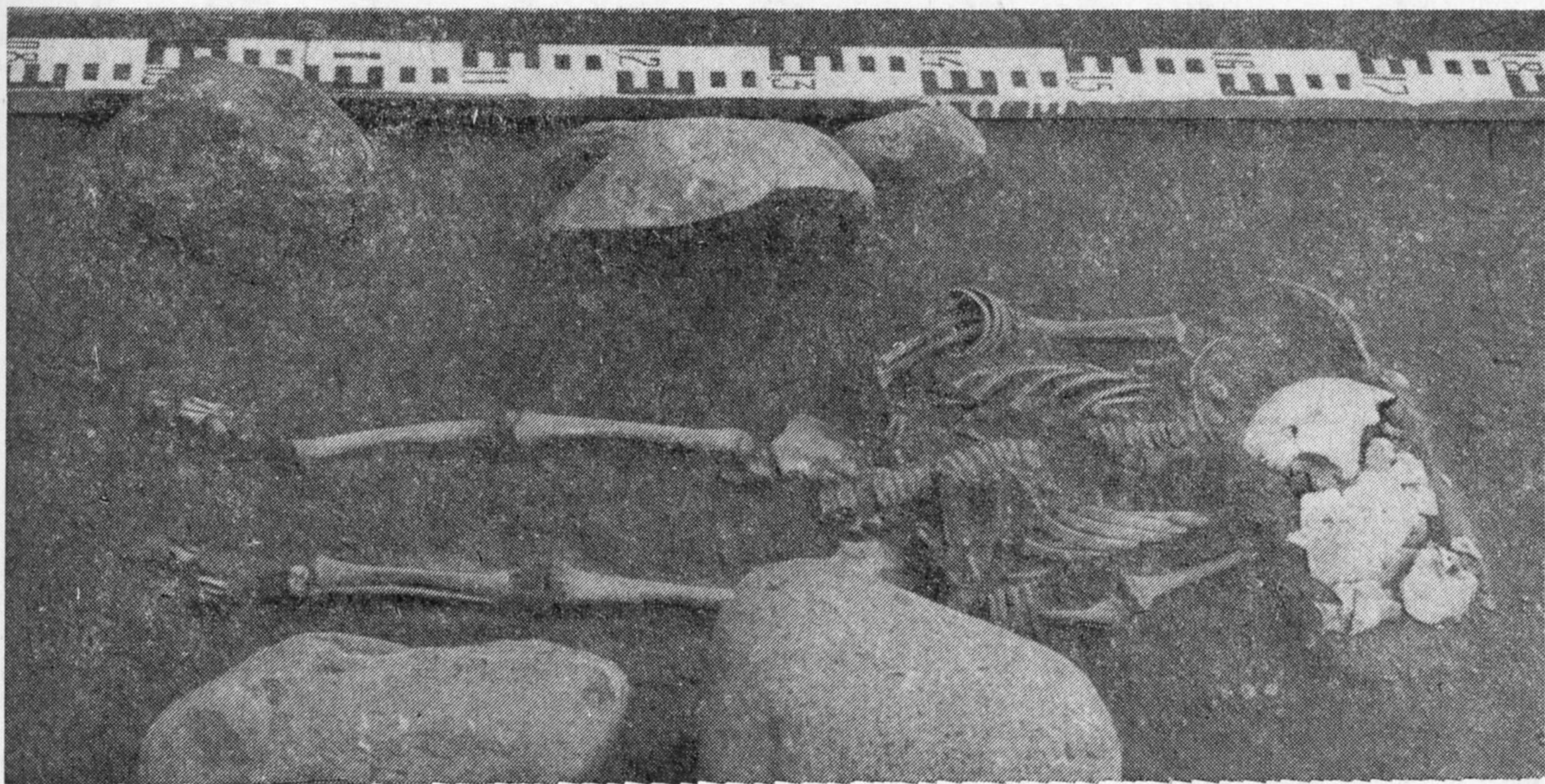
47 pav. Kape Nr. 68 palaidoto vaiko poza



48 pav. 9—12 mėn. kūdikio kapas Nr. 236



49 pav. 3—4 m. vaiko kapas Nr. 238



50 pav. 3—4 m. vaiko kapas Nr. 43



mis. Ant kaklo uždėtas 3 žalvarinių įvijų ir 2 gintaro karolių vėrinys, ant rankų užmauta po žalvarinę įvijinę apyrankę, drobulė ant krūtinės susegta geležiniu lazdeliniu smeigtuku. Kituose ant šono paguldytų vaikų kapuose karsčių pėdsakų nepastebėta.

Vyresnius vaikus laidojo aukštiekninkus, kaip ir suaugusiųjų sudėtomis ant krūtinės, juosmens, dubens rankomis, ištiestomis kojomis, su karstais ir be jų (pav. 50, 51). Kai kurių vaikų kojos per kelius truputį sulenktos. Kape Nr. 169 palaidoto 4–4,5 m. vaiko kojos per kelius dargi šiek tiek praskėstos.

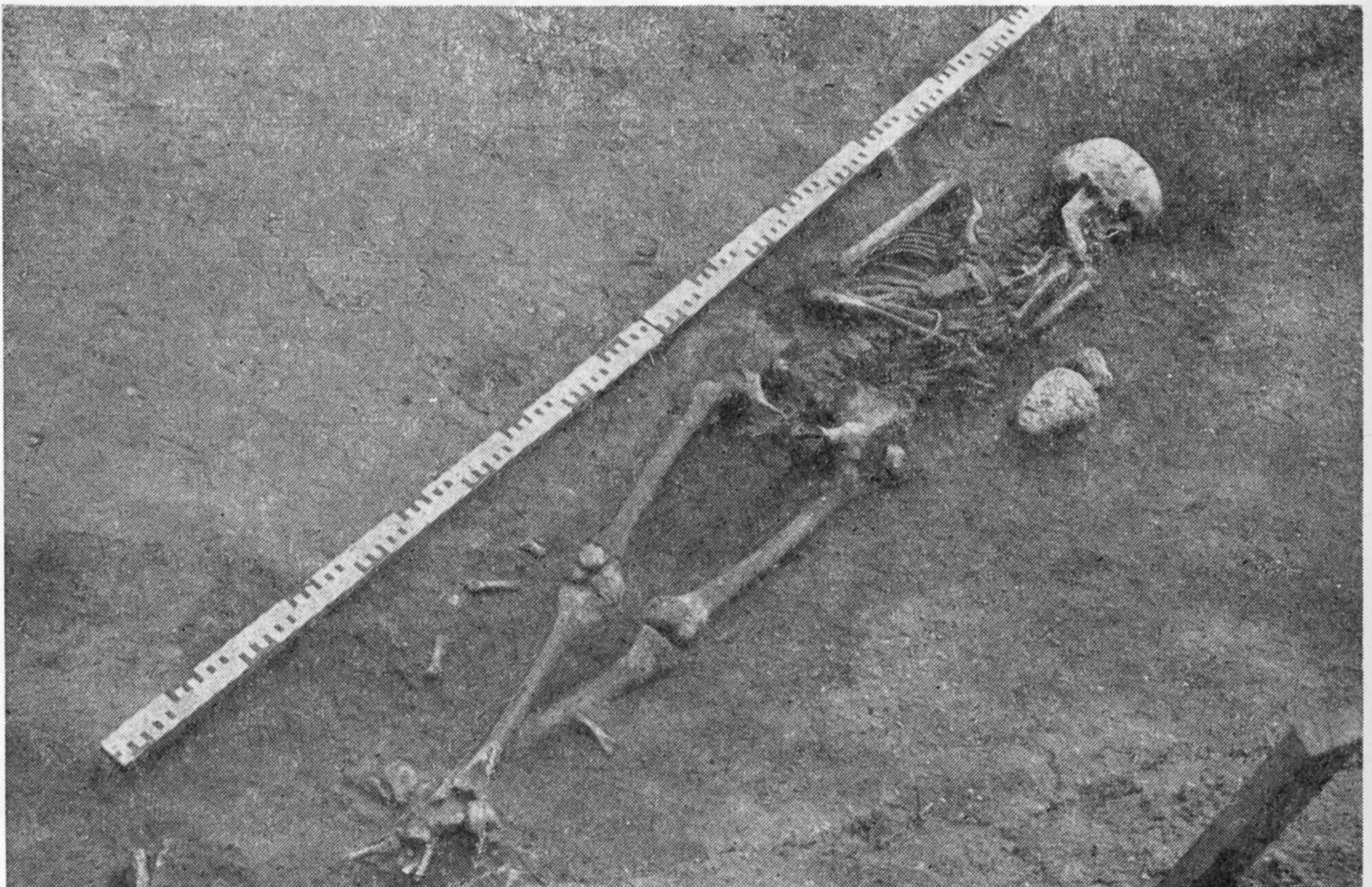
Suaugusiųjų kojos būna ištiestos, išskyrus aprašytus moterų kapus Nr. 135, 177, 210 ir 334. Kape Nr. 91 palaidota 50–55 m. moteris ištiestomis ir per čiurnas sukryžiuotomis kojomis (pav. 52).

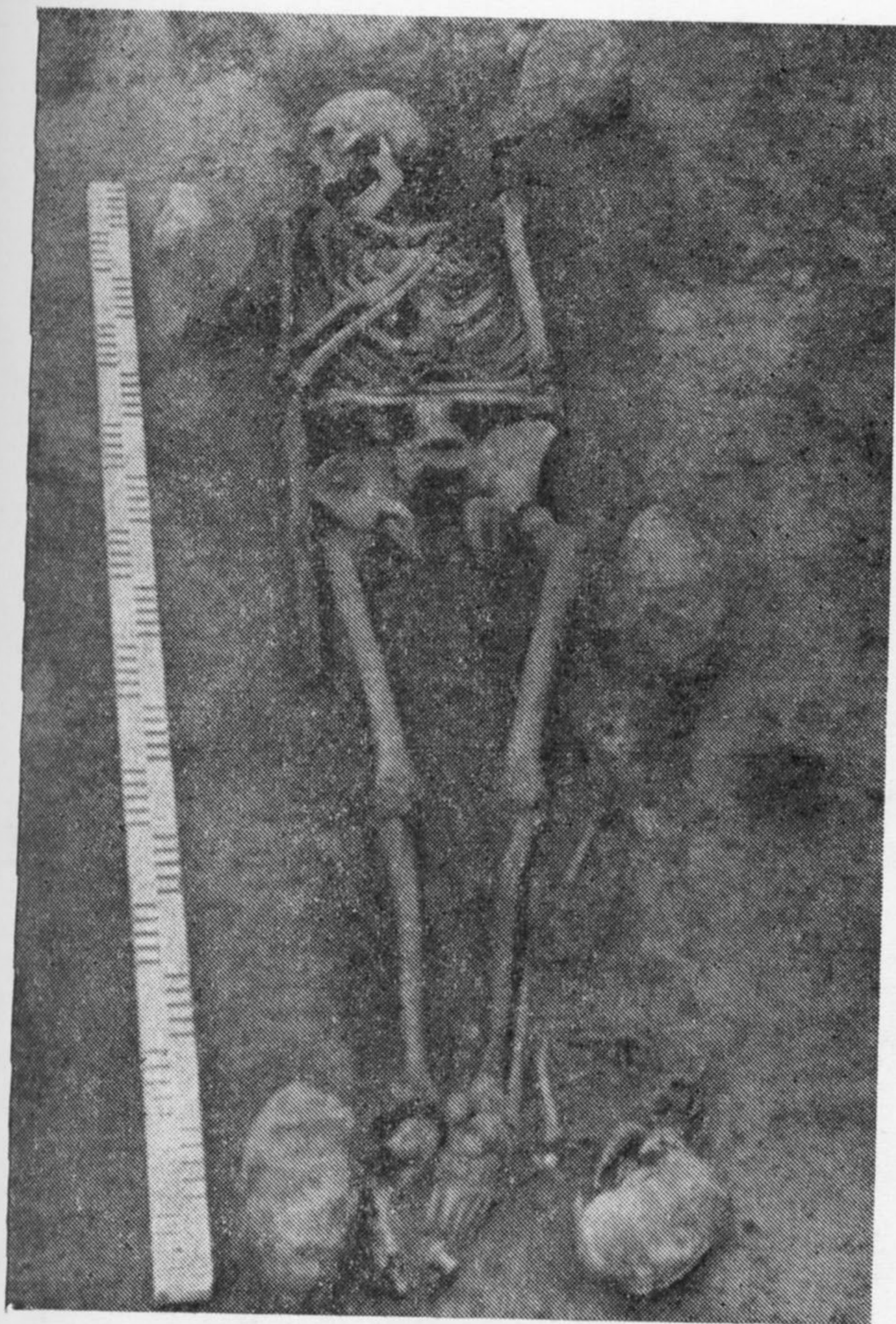
GRUPINIAI KAPAI

Į atskirą kategoriją reikia skirti Plinkaigalyje rastus dvigubus, porinius ir grupinius, šeimyninius, kapus. Sunkios žmonių gyvenimo

51 pav. 5,5–6 m. vaiko kapas Nr. 98

52 pav. Moters kapas Nr. 91





53 pav. Vyro ir vaiko kapas Nr. 16

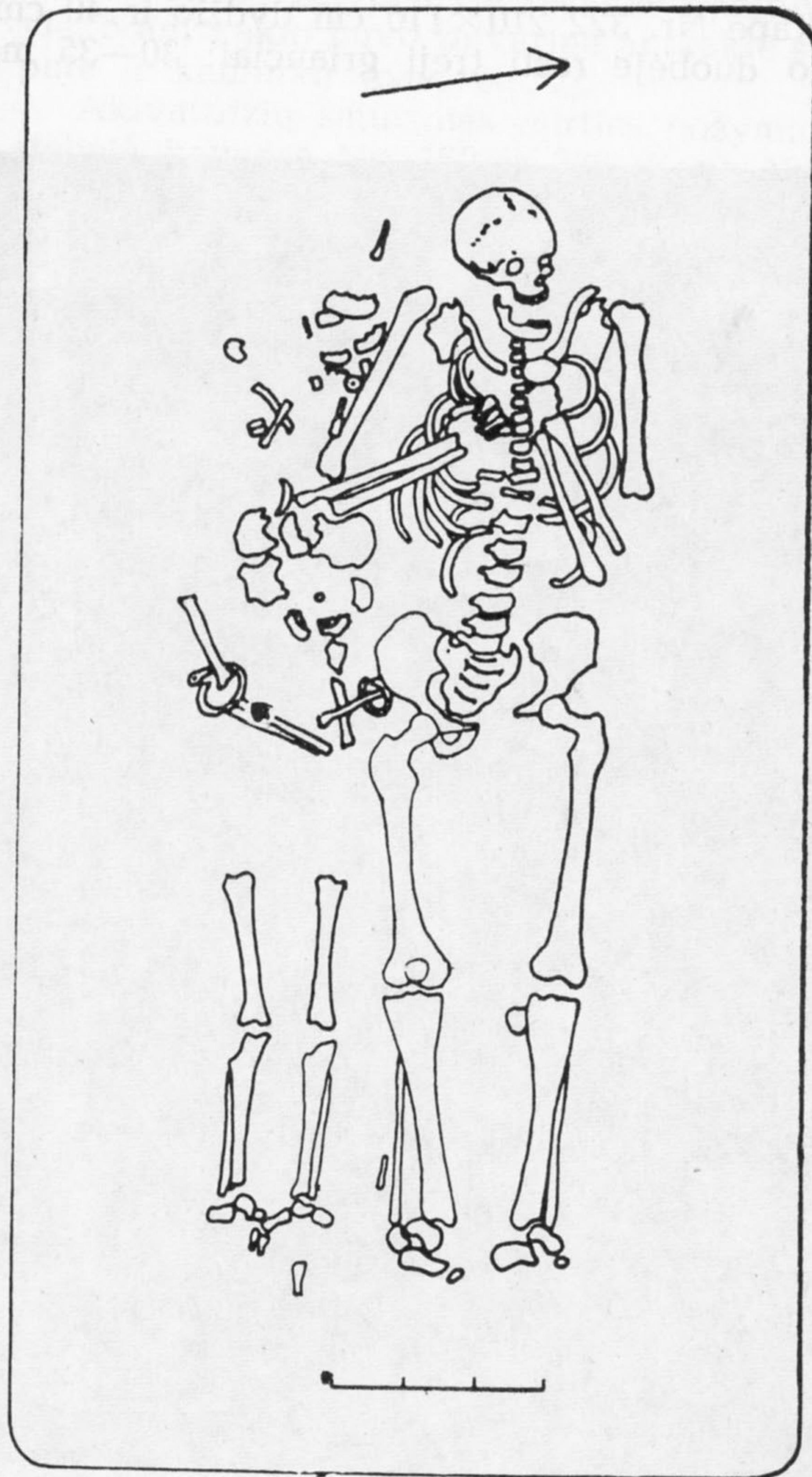
sąlygos, darbinės traumos, stichinės nelaimės, epidemijos, nelaimingi atsitikimai, kariniai konfliktai atsiėmė savo duoklę, ir tai ryškiai matyti iš osteologinės medžiagos, laidosenos.

Plinkaigalyje aptikta 10 kapų, kur vienoje duobėje arba net viename karste palaidoti 2–4 mirusieji ar žuvusieji. Tai kapai Nr. 16, 60, 66, 162, 197, 232, 237, 316, 322 ir 336. Kai kuriuose iš jų palaidoti suaugęs žmogus ir vaikas (k. Nr. 16, 60, 322), kituose — tik suaugusieji (k. Nr. 232, 237, 316) arba tik vaikai (k. Nr. 66), dar kituose — ištiesos šeimos (k. Nr. 162, 336). Kape Nr. 197, kaip jau minėta, palaidoti vyras ir paauglys.

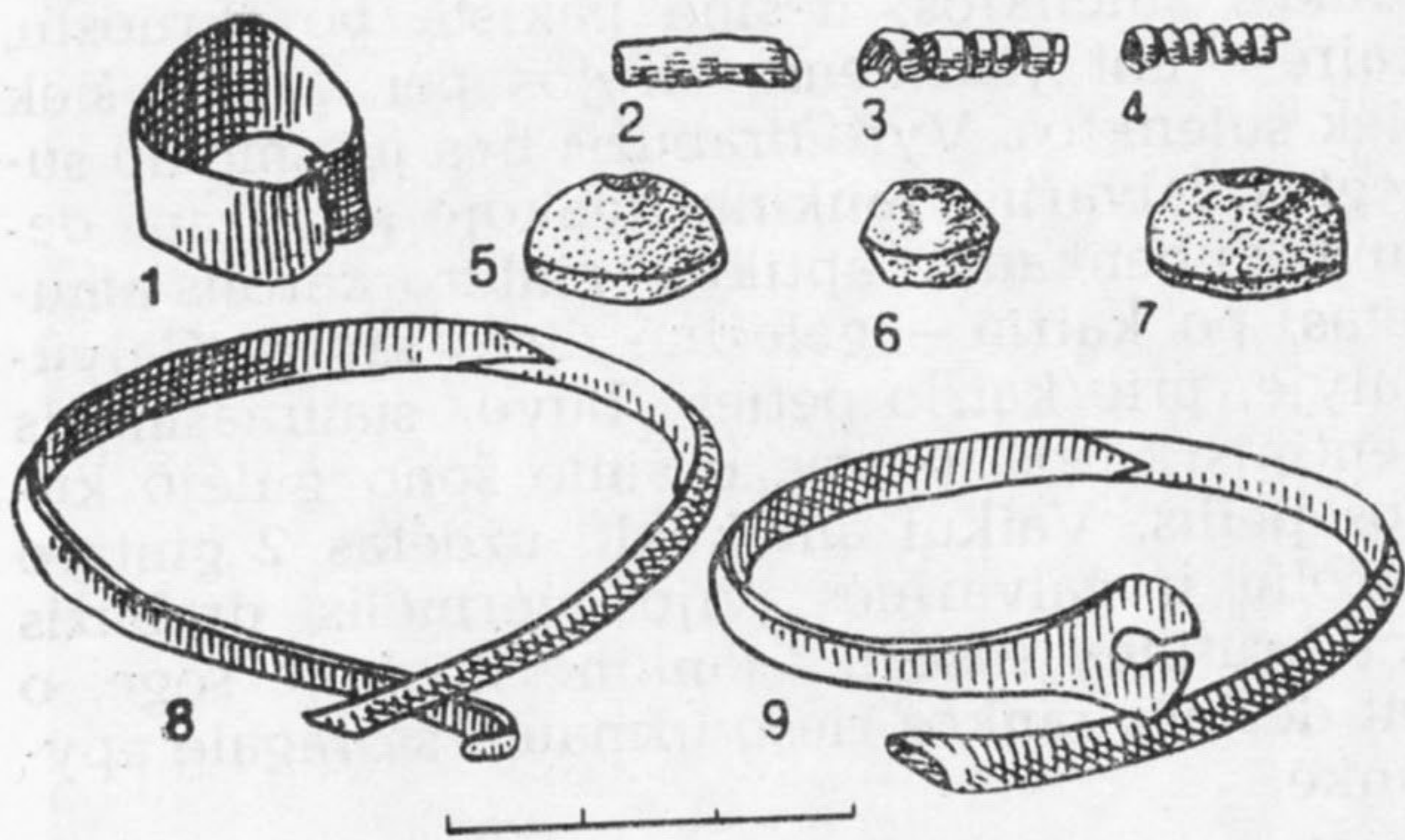
Kape Nr. 16 220×90 cm dydžio ir 80 cm gylio duobėje, 214×40 cm dydžio karste aptikti 45–50 m. vyro ir 5–5,5 m. vaiko griaučiai. Mirusieji paguldyti į priešingas puses: vyras — į šiaurės vakarus, vaikas — į pietryčius. Vyro griaučiai aukštiekninkai, sudėtomis ant krūtinės dešinė ir ant juosmens kairė ranka, ištiestomis ir pakreiptomis į dešinę kojomis, kad liktų vietos vaikui, kuris gulėjo ant dešinio šono miego poza prie kairės vyro kojos (pav. 53). Vaiko

rankos sulenktos: dešinė pakišta po skruostu, kairė — ant juosmens. Kojos per kelius šiek tiek sulenktos. Vyro drabužis ties juosmeniu susėgtas žalvarine lankine ilgakoje sege, ant dešinio dubenkaulio aptiktas gintaro karolis-amuletas, po kairiu — geležinė diržo sagtis. Galvūgalyje, prie kairio peties buvo siauraašmenis pentinis kirvis, o prie dešinio šono gulėjo kovos peilis. Vaikui ant kaklo uždėtas 2 gintaro karolių ir žalvarinės įvijos vėrinėlis, drabužis ant krūtinės susėgtas lankine ilgakoje sege, o ant dešinės rankos riešo užmauta storagalė apyrankė.

Kape Nr. 60 60 cm gylyje aptikti dveji apardyti griaučiai: 45–50 m. moters ir 8,5–9 m. vaiko. Abu mirusieji paguldyti galva į šiaurės vakarus (330°). Iš moters griaučių liko nepajudinta stuburo dalis ir kairė koja. Vaiko griaučiai, rasti prie moters kairės kojos, beveik ne-



54 pav. Trigubo kapo Nr. 322 planas



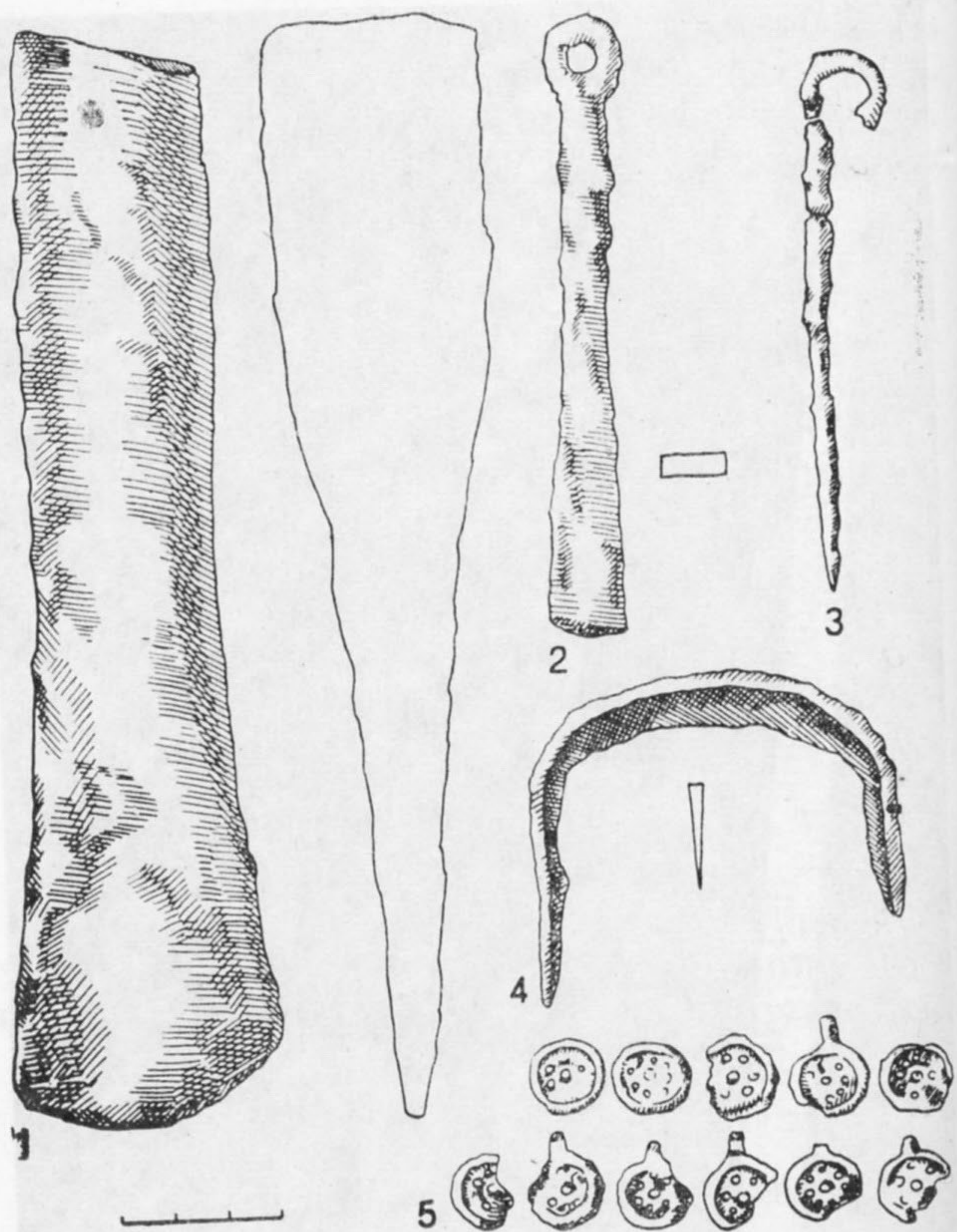
55 pav. Kapo Nr. 322 įkapės: 1 — žalv. juostinis žiedas, 2—4 — žalv. įvijos, 5—7 — gintaro karoliai, 8, 9 — žalv. apyrankės, padarytos iš antkaklės su kilpele ir kabliuku

paliesti. Vaikas paguldytas aukštelninkas, ištiesta kaire ranka, dešinės kaulai ne savo vietoje. Kojos ištiestos. Įkapių nebuvo.

Kape Nr. 322 210×110 cm dydžio ir 40 cm gylio duobėje rasti treji griaučiai: 30—35 m.



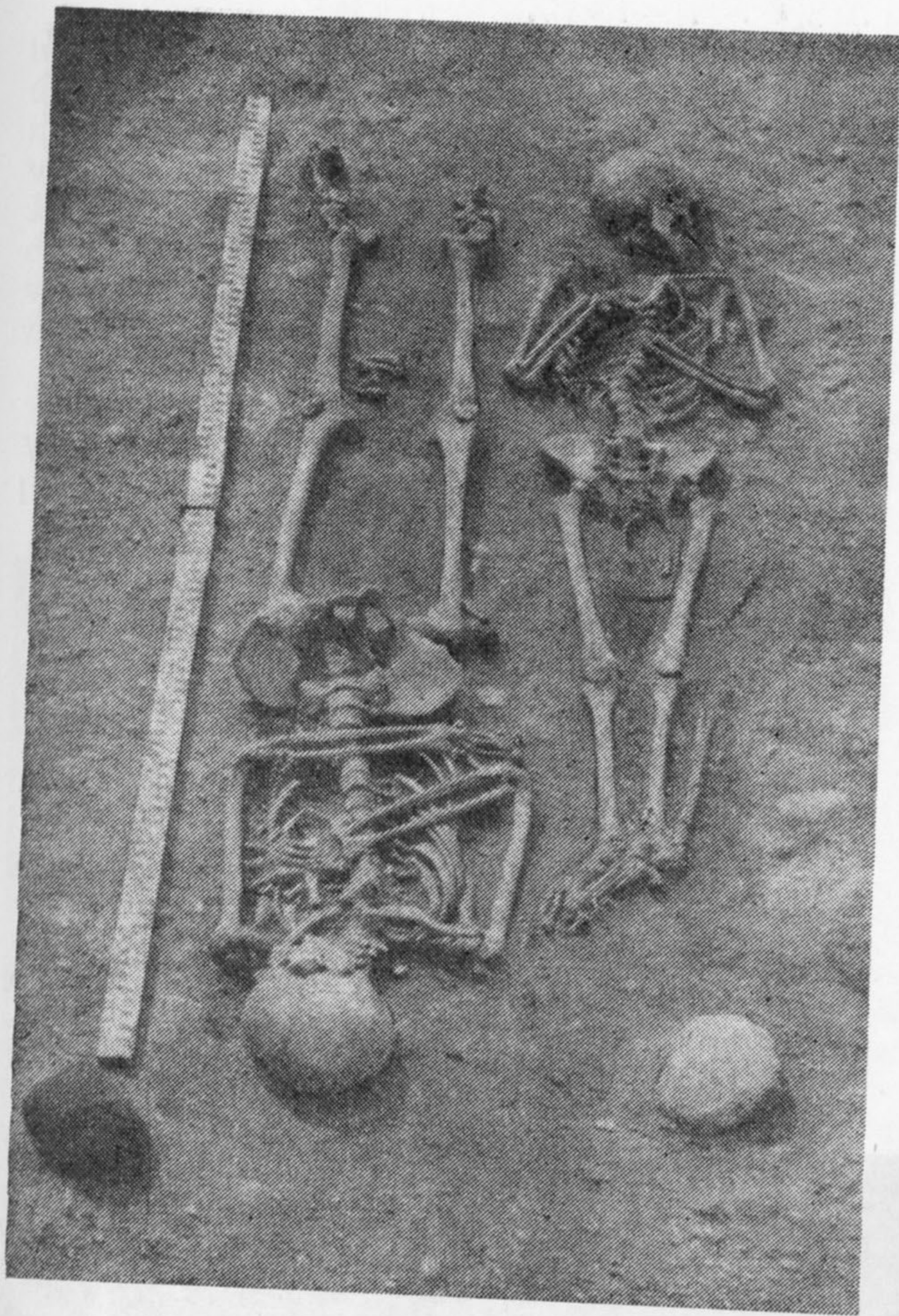
56 pav. 40—45 m. vyro ir 20—25 m. moters kapas Nr. 232



57 pav. Kapo Nr. 232 įkapės: 1 — įmovinis kirvis, 2 — gel. skiltuvas, 3 — lazdelinis smeigtukas, 4 — lenkena, 5 — balto metalo auksuoti kabučiai

moters ir 2 vaikų — 6,5—7,5 ir 2,5—3 metų. Visi jie palaidoti galva į vakarus, aukštelninki. Moteris, galima manyti, kad tai motina, paguldyta šiauriniame duobės pakraštyje. Jos rankos sulenktos smailiu kampu ir sudėtos ant krūtinės. Įkapių prie jos nerasta. Moteriai iš dešinės, t. y. į pietus nuo jos, prie dešinio žasto paguldytas jaunesnysis vaikas. Jam ant kaklo uždėtas 2 gintaro karolių ir 4 žalvarinių įvijų vėrinys, ant krūtinės aptiktas žalvarinis juostinis žiedas. Kito vaiko griaučiai gulėjo prie moters šono, sulenktomis ir sudėtomis ant krūtinės rankomis, ištiestomis kojomis (pav. 54). Ant abiejų rankų užmautos apyrankės iš perlaužtos antkaklės su skylute plokštelėje ir kabliuku galuose (pav. 55: 8, 9).

Kape Nr. 66 220×100 cm dydžio ir 154 cm gylio duobėje, viename 180×60×40 cm dydžio karste paguldyti du 8,5—9 ir 7—7,5 m. vaikai. Jie palaidoti galva į vakarus, sulenktomis per alkūnes ir uždėtomis ant pečių rankomis, ištiestomis kojomis. Tik vienas vaikas buvo su vėrinėliu, kurį sudarė 2 gintaro karoliai ir žalvarinė įvija. Iš šių griaučių mirties priežasties nematyti. Tikriausiai tai dėl ligos ar nelaimingo atsitikimo mirę ar žuvę Plinkaigalio bendruo-



58 pav. Dvigubas moterų kapas Nr. 237

menės gyventojai. Tokia pat mirtis galėjo ištikti ir kapuose Nr. 232, 237, 316 palaidotuosius.

Kape Nr. 232 240×110 cm dydžio ir 10 cm gylio * duobėje rasti 40—45 m. vyro ir 20—25 m. moters griaučiai **. Jie atgręžti į rytus, aukštiekninki, sudėtomis ant juosmens (moteris) bei ištiesta dešine ir sulenkta, ant juosmens padėta kaire (vyras) ranka, ištiestomis kojomis (pav. 56). Dešinėje vyro galvos pusėje rastas įmovinis kirvis ir geležinis skiltuvas, kairėje aptikta lenkena (medžio apdirbimo įrankis); drabužis ant krūtinės susegtas geležiniu lazdeliniu smeigtuku. Moteriai ant kaklo uždėtas 11 balto metalo (alavo?) auksuotų apskritų kabučių vėrinys (pav. 57: 5).

Kape Nr. 237 240×100 cm dydžio ir 70 cm gylio nuo nustumdyto žemės paviršiaus duo-

* Tai ne pirminis kapo duobės gylis. Žemės paviršius nustumdytas rengiant karjerą.

** Antropologo gamtos m. habil. dr. prof. G. Česnio duomenimis, abu mirusieji buvo vyrai, sprendžiant iš įkapių — vyras ir moteris.

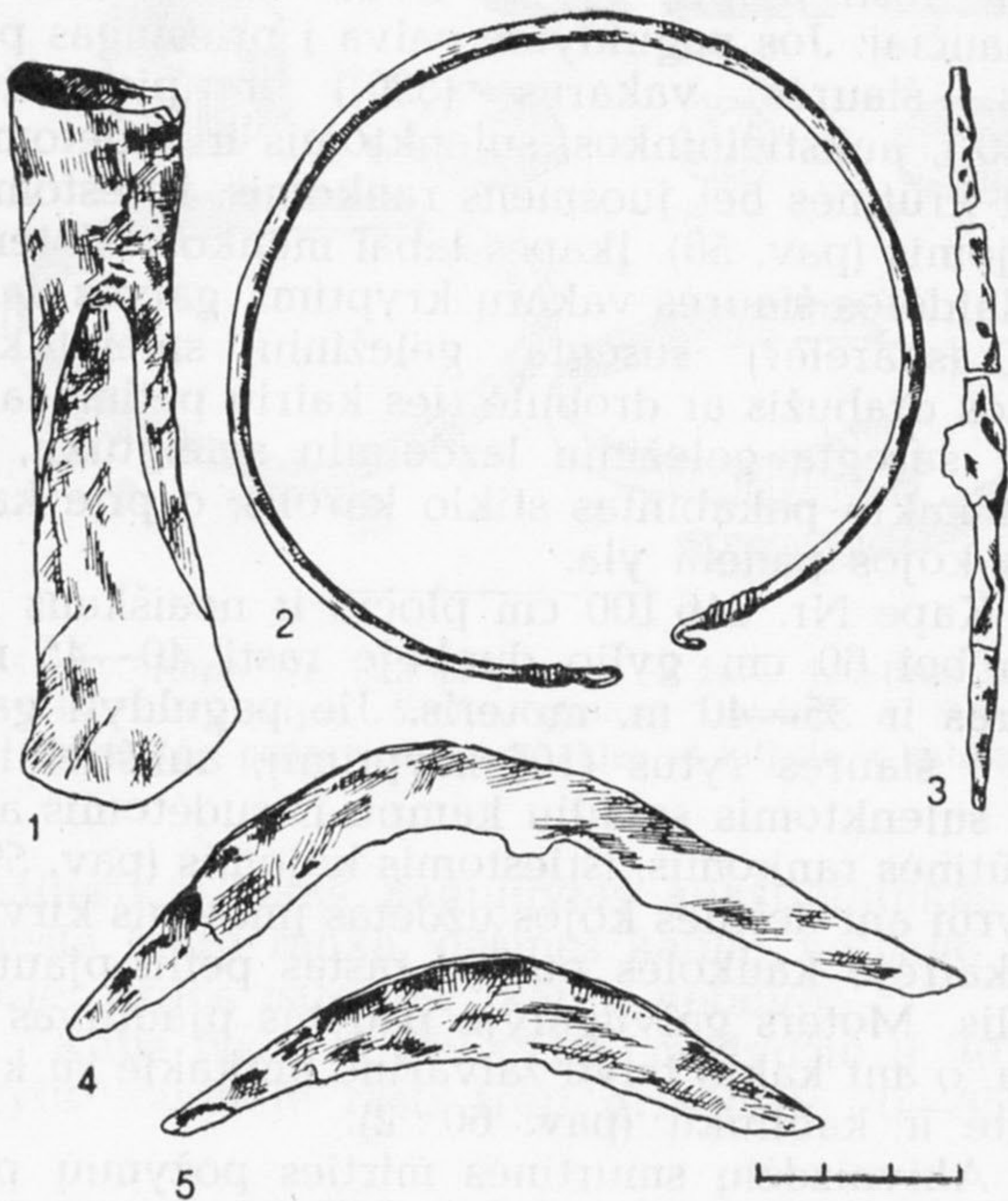
bėje rasti dviejų 20—25 ir 25—30 m. moterų griaučiai. Jos paguldytos galva į priešingas puses — šiaurės vakarus (330°) ir pietryčius (150°), aukštiekninkos, sulenktomis ir sudėtomis ant krūtinės bei juosmens rankomis, ištiestomis kojomis (pav. 58). Įkaps labai menkos. Moters, palaidotos šiaurės vakarų kryptimi, galvos dangą (skarelė?) susegta geležiniu smeigtuku, kitos drabužis ar drobulė ties kairiu petimi taip pat susegta geležiniu lazdeliniu smeigtuku, ir ant kaklo pakabintas stiklo karolis, o prie kairės kojos padėta yla.

Kape Nr. 316 100 cm pločio ir neaiškaus ilgio bei 60 cm gylio duobėje rasti 40—45 m. vyras ir 35—40 m. moteris. Jie paguldyti galva į šiaurės rytus (10° kryptimi), aukštiekninki, sulenktomis smailiu kampu ir sudėtomis ant krūtinės rankomis, ištiestomis kojomis (pav. 59). Vyru ant dešinės kojos uždėtas įmovinis kirvis, o kairėje kaukolės pusėje rastas peilis-pjautuvėlis. Moters galvūgalyje padėtas pjautuvas ir yla, o ant kaklo buvo žalvarinė antkaklė su kilpute ir kabliuku (pav. 60: 2).

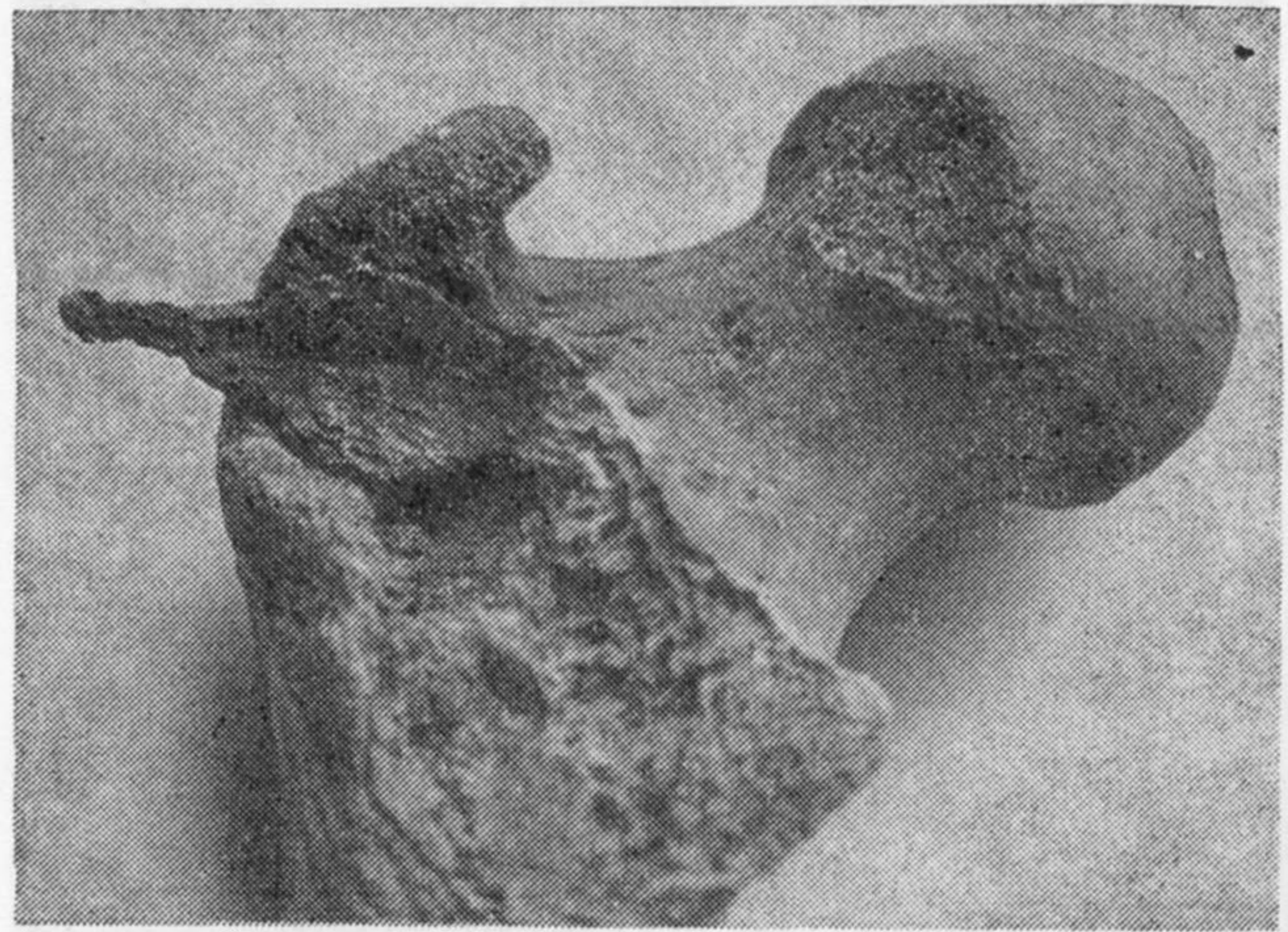
Akivaizdžių smurtinės mirties požymių pastebėta kapuose Nr. 162 ir 336. Kape Nr. 162 220×130 cm dydžio ir 70 cm gylio duobėje ap-



59 pav. Vyro ir moters kapas Nr. 316



60 pav. Kapo Nr. 316 įkapės: 1 — įmovinis kirvis, 2 — žalv. antkablė viela apvyniotais galais su kilpele ir kabliuku, 3 — yla, 4, 5 — pjautuvėliai



62 pav. Strėlės antgalis in situ

tikti dviejų suaugusių žmonių ir dviejų vaikų griaučiai (pav. 61) [Казакявичюс В. К., 1986, рис. 1]. Mirusieji palaidoti galva į pietryčius (100°) aukštiekninki, sudėtomis ant krūtinės rankomis, ištiestomis kojomis. Suaugusieji paguldyti viduryje, vaikai — iš šonų. Pietiniame kapo duobės pakraštyje aptikti 8–9 m. vaiko griaučiai. Prie jų buvo tik geležinis lazdelinis smeigčiai.



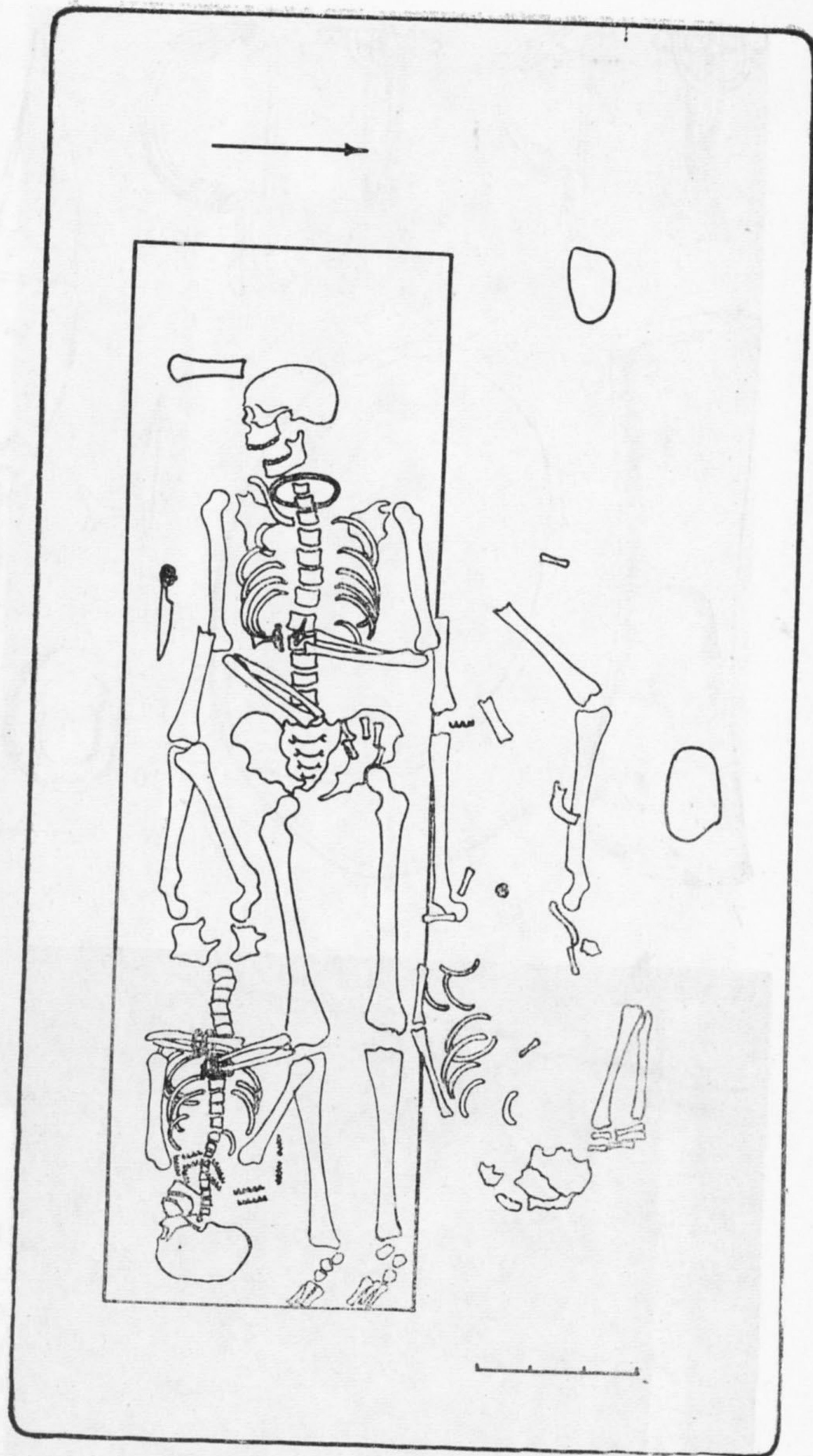
61 pav. Keturgubas šeimos kapas Nr. 162

tukas (ant dešinio dubenkaulio). Vaiko griaučių dešinėje, t. y. į šiaurę nuo jų, rasti senesnio nei 55 m. vyro griaučiai. Įkapių prie jo nebuvo. Greta vyro paguldyta 25—30 m. moteris. Jai įdėta pjautuvo dalis, aptikta prie dešinio dubenkaulio. Prie dešinės kojos rasta 3,5—4 m. vaiko griaučių liekanų. Vaikas buvo papuoštas žalvarine juostine apyranke.

Įdomiausias radinys, kurio jokia būdu negalima laikyti įkape, aptiktas nuimant griaučius. Valant kaulus, rastas tribriaunis strėlės antgalis, giliai įstrigęs į moters kairį šlaunikaulį ties



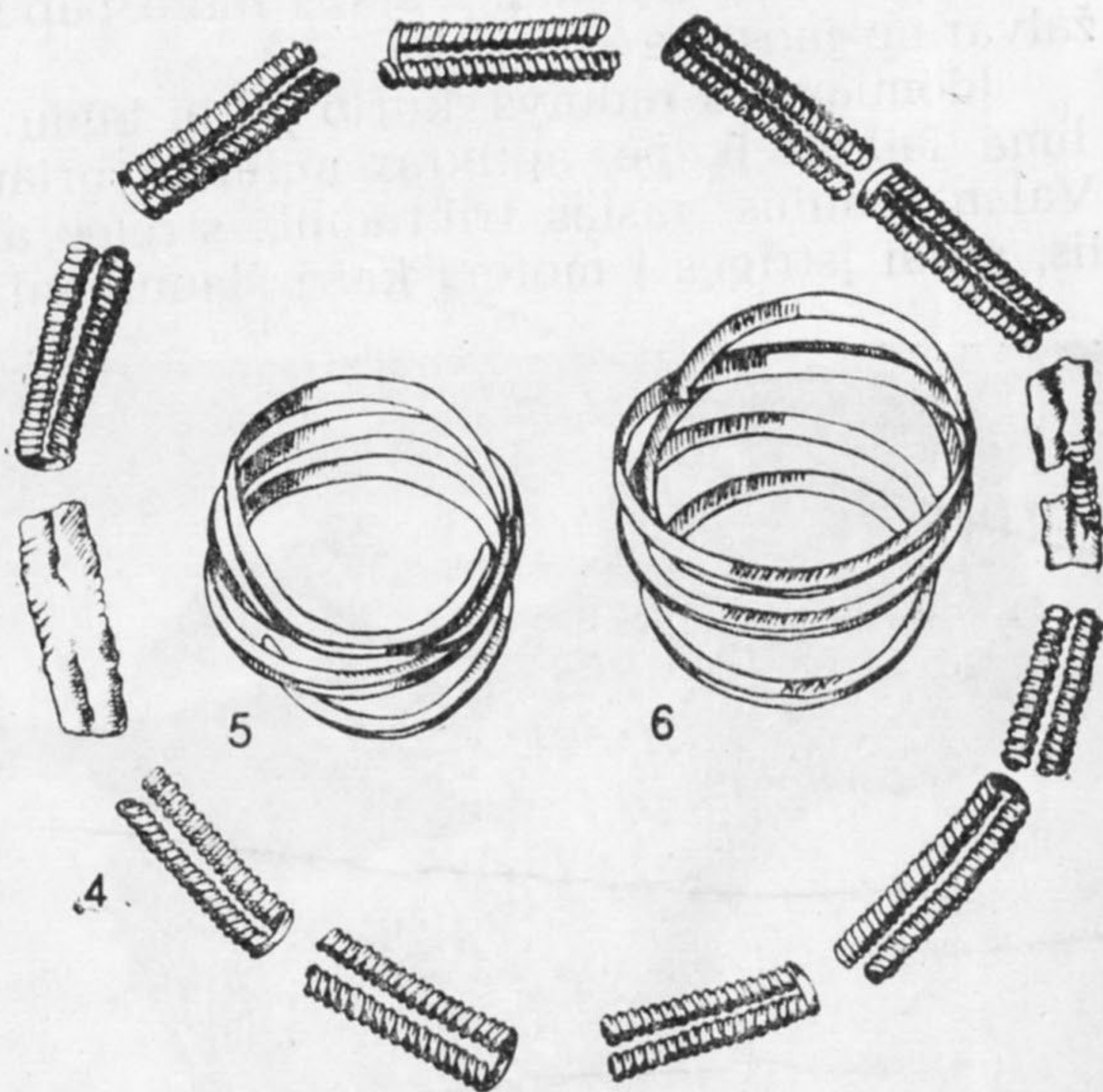
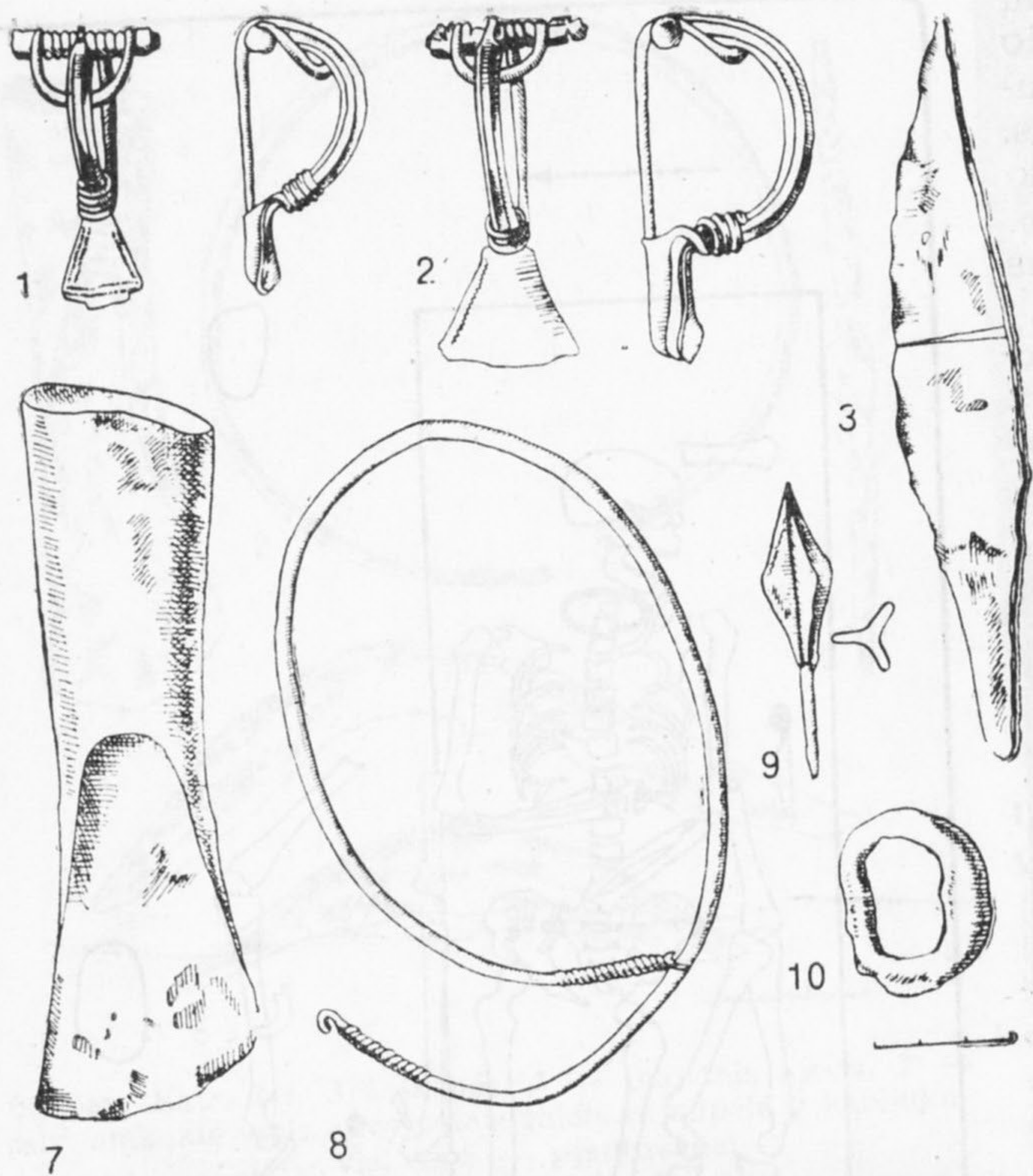
63 pav. Moters iš kapo Nr. 162 kairio šlaunikaulio rentgenograma



64 pav. Kapų Nr. 336 ir 337 planas

jo galvute (pav. 62, 63). Tai labai retas ne tik Lietuvoje, bet ir kitose Rytų Pabaltijo valstybėse, taip pat kitur Europoje atvejis [Breuer E., 1984]. Įdomi ir ta detalė, kad suaugusiųjų kaukolės šiame kape sutrupėjusios ir deformuotos. Kadangi kituose Plinkaigalio kapuose net ir paauglių jos sveikos, nesuslėgtos žemės, galima daryti prielaidą, jog šiame kape palaidoti žmonės mirė smurtine mirtimi. Matyt, per karinį konfliktą bėganti nuo užpuolikų šeima buvo apšaudyta strėlėmis. Moteris sužeista, o pasivijus bukais ginklais (vėzdais arba kirviais) žmonės nukauti.

Kape Nr. 336, 337 270×140 cm dydžio ir

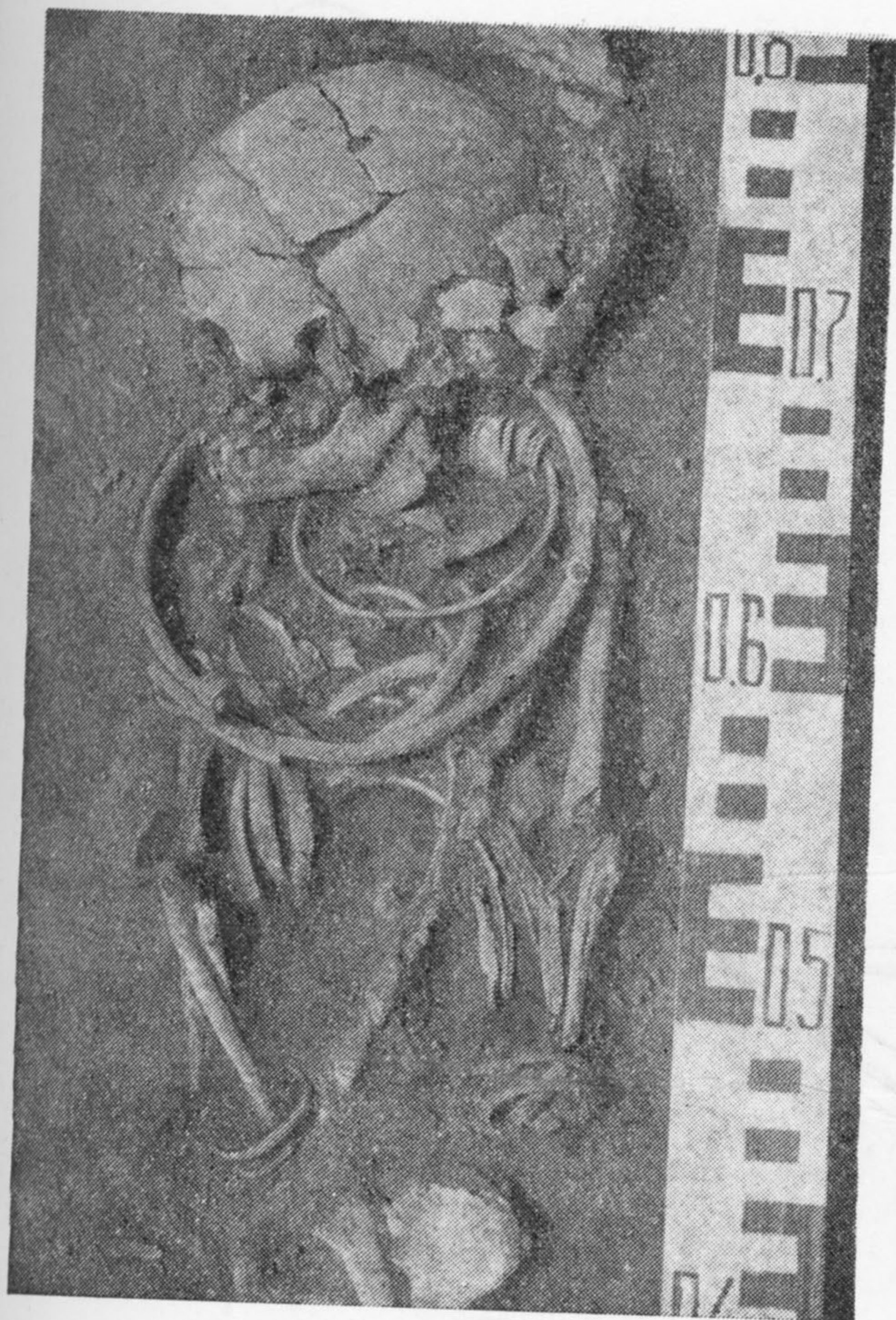


65 pav. Kapų Nr. 336 ir 337 inventoriūs: 1, 2 — žalv. ir sid. segės trikampe kojele, 3 — peilis, 4 — žalv. įvijų vėrinys, 5, 6 — žalv. įvijinės apyrankės, 7 — įmovinis kirvis, 8 — sid. antkaklė viela apvyniotais galais su kilpele ir kabliuku, 9 — gel. tribriaunis strėlės antgalis, 10 — gel. diržo sagtis

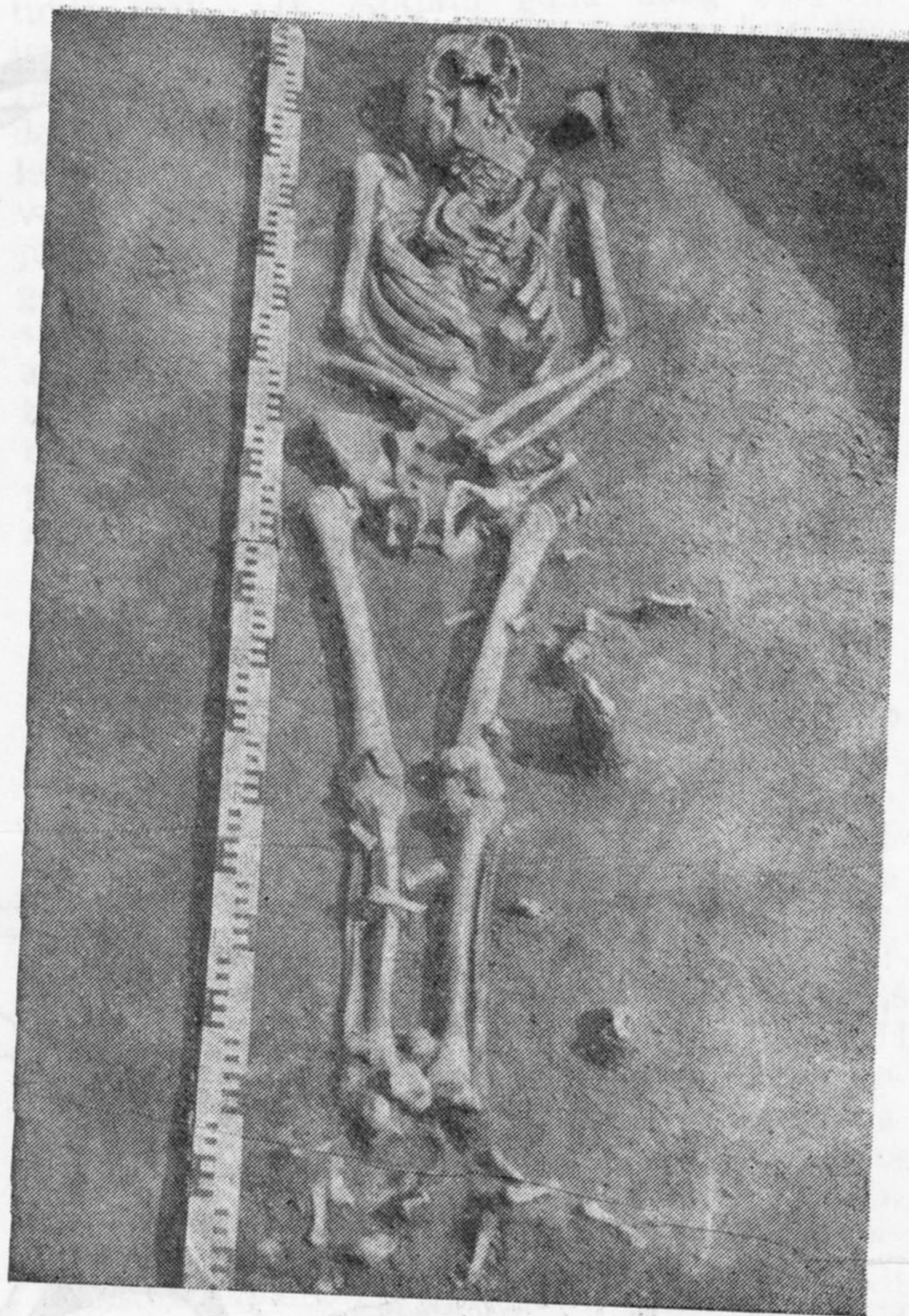
66 pav. Mirusieji kape Nr. 197



40 cm gylio duobėje aptikti treji griaučiai (pav. 64): 45—50 m. vyro, 40—45 m. moters ir 10—11 m. mergaitės. Vyras ir mergaitė paguldyti viename 200×44 cm dydžio karste galva į priešingas puses: vyras — į vakarus, mergaitė — į rytus. Šalia, t. y. į šiaurę nuo jų, aptikti moters griaučiai, apardyti greta esančio degintinio kapo Nr. H. Suaugusieji paguldyti aukštiekninki, sudėtomis ant krūtinės ir dubens rankomis, ištiestomis kojomis. Mergaitės griaučiai rasti ant kairio šono, sudėtomis ant krūtinės ir dubens rankomis, ištiestomis ir suglaustomis kojomis. Daiktų šiame kape daug: vyrui ant kaklo aptikta sidabrinė antkaklė lygiu lankeliu su kilpele ir kabliuku, dešinėje galvos pusėje — įmovinis kirvis. Dešinėje krūtinės pusėje drabužis susegtas žalvarine lankine sege trikampe kojele, o kairėje aptikta sidabrinė to paties tipo segė. Ant juosmens rasta geležinė diržo sagtis ir peilis. Mergaitė papuošta 14 porų žalvarinių įvijų vėrinium, ant abiejų rankų užmautos įvijinės apyrankės (pav. 65 : 5,6). Dėl moters įkapių kyla neaiškumų, nes smiltainio verpstukas buvo rastas ant degintinio kapo ribos, prie mo-



67 pav. Mergaitės kapo Nr. 94 detalė



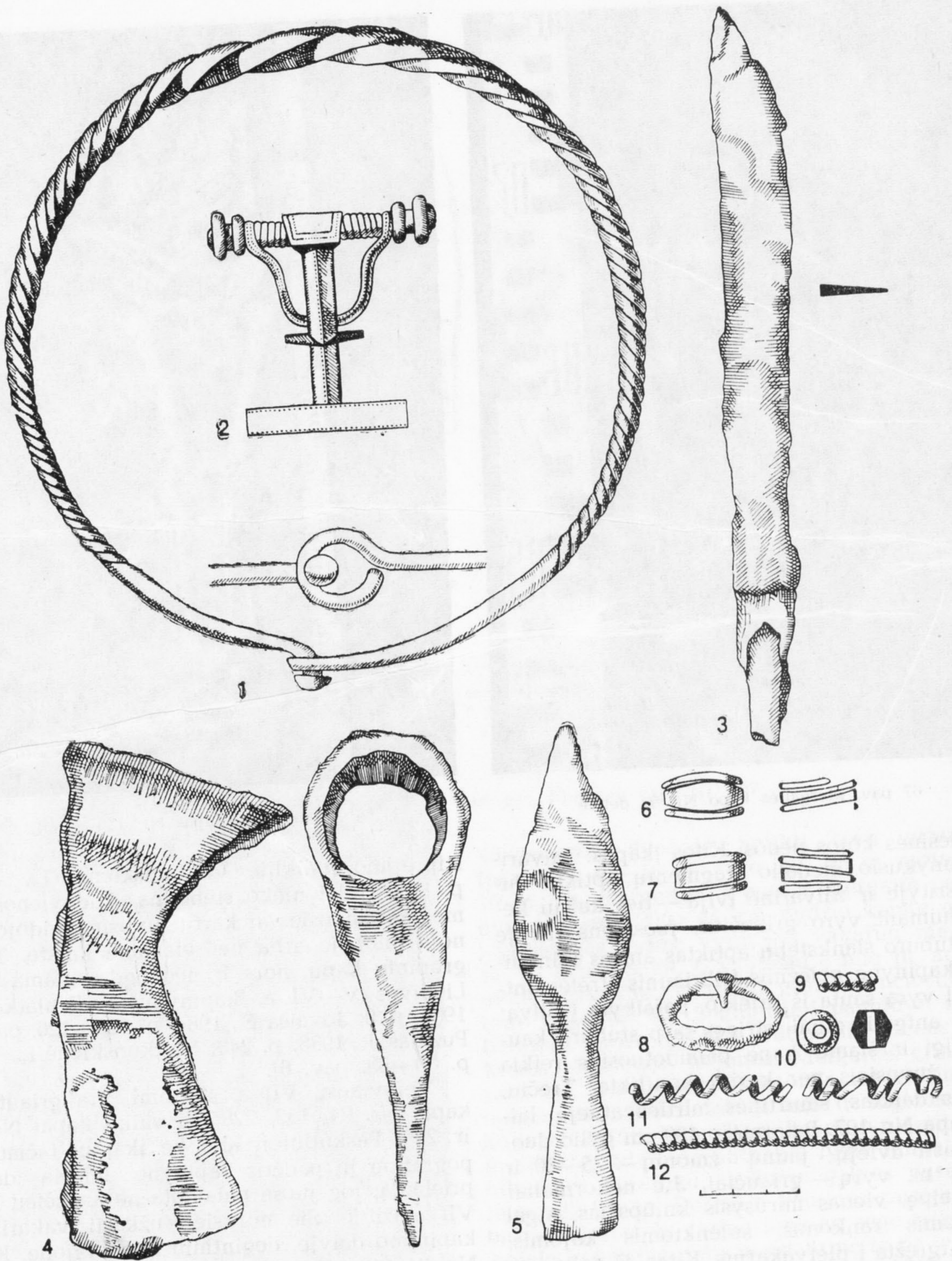
68 pav. Kapas Nr. 153

ters dešinės kojos pėdos. Kitos įkapės: žalvarinio sunykusio žiedelio fragmentų aptikta dubens srityje ir žalvarinė įvija — ties kairiu keliu. Nuimant vyro griaučius, juosmens srityje tarp stuburo slankstelių aptiktas antras Plinkaigalio kapinyne geležinis tribriaunis strėlės antgalis. Į vyrą šauta iš priekio, pataikyta į pilvą; strėlės antgalis giliai įstrigęs tarp stuburo kaukų. Taigi ir šiame kape palaidotuosius reikia laikyti žuvusiais per karinį konfliktą. Trečiu, galimas daiktas, smurtinės mirties atveju laikau kapą Nr. 197. Beformėje 130 cm gylio duobėje rasti dviejų jaunų žmonių — 25—30 ir 18—20 m. vyrų — griaučiai. Jie nenormaliai persikreipę, vienas mirusysis kniūpsčias, atgal atlaužtomis rankomis, sulenktomis kojomis, galva atgręžta į pietvakarius. Kitas, iš dalies po juo, gulėjo ant kairio šono, perkreiptas, galva atgręžta į šiaurės rytus (pav. 66). Dirbinių prie jų nebuvo.

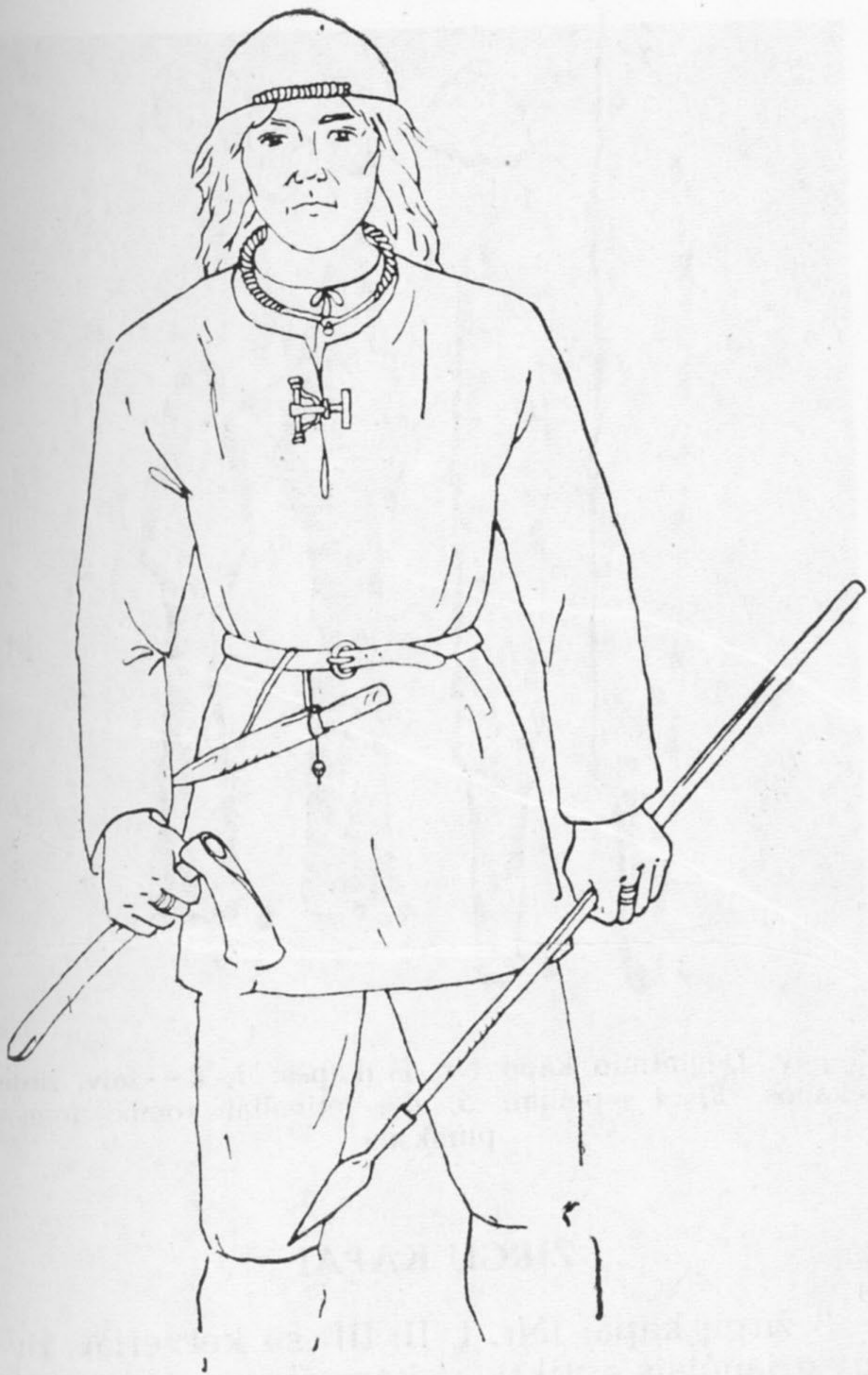
Kapus su keliais palaidotais asmenimis tyrinėtojai laiko patriarchalinės namų bendruomenės irimo ir porinės šeimos atsiradimo bei

stiprėjimo rodikliu [Vaitkunskienė L., 1985, p. 80]. Todėl nieko stebėtina, kad vienos šeimos mirusiuosius ar kartu žuvusius laidojo vienoje duobėje arba net viename karste. Tokių grupinių kapų, nors ir nedaug, randama visos Lietuvos V—VI a. kapinyuose [Valatka V., 1984, p. 9; Jovaiša E., 1984, p. 125—126, pav. 8; Puzinas J., 1938, p. 240; Vaitkunskienė L., 1985, p. 80—83, pav. 6].

Vėlyviausi, VII a. skiriami, yra griautiniai kapai Nr. 94, 153, 228 bei vaikų kapai Nr. 95 ir 229. Paskutiniai abu be įkapių, tačiau topografinė jų padėtis kapinyne leidžia daryti prielaidą, jog juose palaidota ne anksčiau kaip VII amžiuje. Šie mirusieji užkasti vakarinėje kapinyno dalyje, degintinių kapų rajone. Kape Nr. 94 110×50 cm dydžio ir 45 cm gylio duobėje rasti 0,5—1 m. mergaitės griaučiai. Mirusioji paguldyta galva į pietvakarius (240° kryptimi) aukštiešninka, ištiesta šalia kaire ir sulenktu buku kampu dešine ranka bei ištiestomis kojomis. Ant kaklo uždėtas 2 gintaro karolių ir žalvarinės įvijos vėrinys bei 2 žalvarinės antkaklės:



69 pav. Kapo Nr. 228 įkapės: 1 — žalv. antkaklė tordiruotu lankeliu su kilpele ir kabliuku, 2 — žalv. lankinė laiptelinė segė, 3 — kovos peilis, 4 — siaurašmenis pentinis kirvis, 5 — ietigalis lauro lapo pavidalo plunksna, 6, 7 — žalv. žiedai platesne vidurine įvija, 8 — gel. diržo sagtis, 9, 11, 12 — žalv. įvijos, 10 — gintaro karoliai



70 pav. Papuošalų nešiosena pagal kapo Nr. 228 inventorių

viena ramentiniais galais, tordiruotu lankeliu, kita — lygiu lankeliu, su 2 kabliukais galuose. Ant jos lankelio užmautos 2 didelio skersmens žiedinės įvijos su platesne vidurine vija. Prie pakaušio aptiktas žalvarinis juostinis žiedelis. Ant abiejų rankų buvo žalvarinės įvijinės apyrankės, prie juosmens — geležinis lazdelinis smeigtukas (pav. 67).

Kape Nr. 153 250×65 cm dydžio ir 60 cm gylio duobėje aptikti 50—55 m. vyro griaučiai. Mirusysis palaidotas aukštiekninkas, truputį sulenktomis ir sudėtomis ant dubens rankomis, ištiestomis kojomis, galva į šiaurės rytus (15° kryptimi) (pav. 68). Iš daiktų prie kairio šono padėta ietis lauro lapo pavidalo ietigaliu bei siauraašmenis pentinis kirvis. Drabužis ant krūtinės susegtas geležiniu lazdeliniu smeigtuku ir per juosmenį sujuostas diržu su geležine sagtimi.

Kape Nr. 228 netaisyklingoje ovalioje 250×70 cm dydžio ir 50 cm gylio duobėje palaidotas 30—35 m. vyras. Jis paguldytas aukštiekninkas, sudėtomis ant krūtinės rankomis, išties-

tomis kojomis, galva į šiaurės vakarus (30° kryptimi) (pav. 11). Aptikta gana daug įkapių: įstrižai kaukolės rasta žalvarinė įvija, kuri turėjo puošti galvos dangą, ant kaklo uždėta sidabrinė antkaklė tordiruotu lankeliu su kilpele ir kabliuku, ant abiejų rankų pirštų — žalvariniai žiedai platesne vidurine įvija, dešinėje juosmens pusėje gulėjo žalvarinė laiptelinė segė, o prie kairio dubenkaulio — geležinė diržo sagtis. Ant dešinio dubenkaulio rastas peilis, ant jo įkotės aptiktas gintaro karolis. Jis, matyt, buvo pritvirtintas prie rankenos. Prie kairio dubenkaulio gulėjo ietigalis lauro lapo pavidalo plunksna, ties dešiniu keliu aptiktas pentinis siauraašmenis kirvis (pav. 69, 70).

DEGININIAI KAPAI

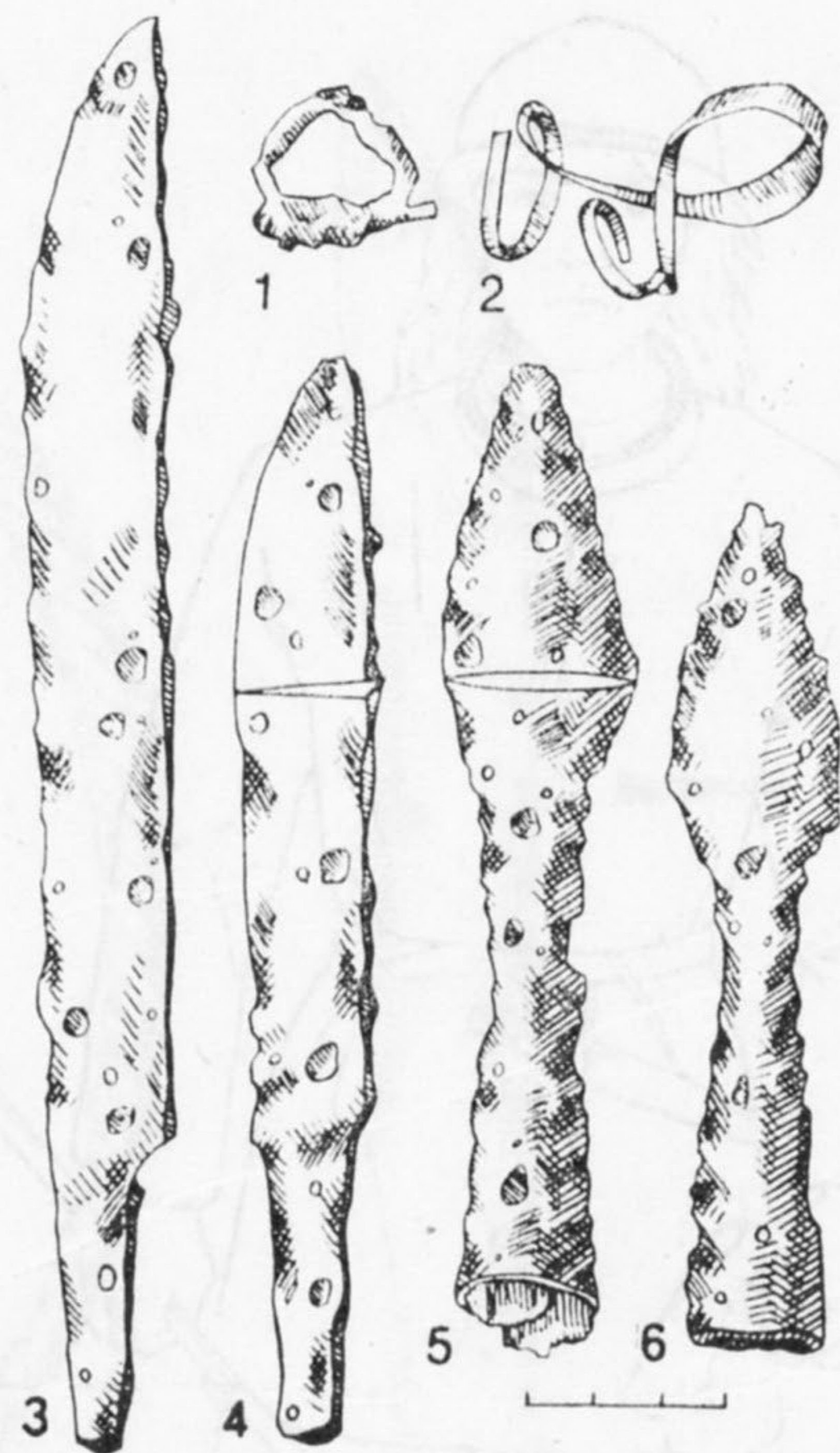
Mirusiųjų deginimas yra ilgo ir sudėtingo proceso žmonių pasaulėžiūroje ir dvasinėje kultūroje padarinyš. Prie kremacijos Plinkaigalyje buvo pereinama laipsniškai, kartu dar laikantis senosios tradicijos — laidoti ir nedegintus.

Tarp griautinių VII a. kapų buvo 7 degintiniai to paties laikotarpio kapai (Nr. A—G) iš 8 Plinkaigalyje rastųjų. Aštuntas kapas Nr. H aptiktas rytinėje kapinyno dalyje (pav. 9). Pagal griautiniams kapams būdingą laidojimo tradiciją kai kuriems degintiniams kastos pailgos duobės: 80×35 (k. Nr. A), 80×55 (k. Nr. D), 110×45 cm (k. Nr. E). Ovalios arba apvalios iškastos kapams Nr. B, C, H. Jos nuo 140×110 iki 30×30 cm dydžio, labai negilios (pav. 71). Degintinių kapų duobės orientuotos šiaurės rytų—pietvakarių ir rytų—vakarų kryptimi. Duobių dugnai plokšti, išskyrus kapo Nr. D. Jose 5—15 cm storio sluoksnėliu supilti kitur sudeginti palaikai. Kaulai nevisiškai sudegę: galima atskirti kaukolės, rankų ir kojų ilgųjų kaulų dalis, šonkaulių trupinius bei stuburo slankstelių



71 pav. Degintinio kapo Nr. D duobės skersinis pjūvis

liekanas (pav. 72). Apdegusių kaulų trupiniai smarkiai sutrūkinėję. Kai kurių tyrinėtojų nuomone, tai vandens palikti pėdsakai. Mat ant dar neatvėsusio apeiginio laužo liekanų liejo van-Г. Ф., 1985, c. 80]. Nuo didelio temperatūros svydenį, norėdami jį greičiau ataušinti [Никитина ravimo kaulai trūkinėdavo. Yra apdegusių ir ugnies nelieštų įkapių. Sprendžiant iš jų, kapuose Nr. E—G palaidoti vyrai, kapuose Nr. A ir H — moterys, o kapuose Nr. B—D palaidotųjų lytis neaiški. Giliausia — 60 cm — duobė buvo iškasta moters kapui Nr. H. 40×35 cm dydžio plotelyje 5 cm storio sluoksnėliu buvo paberti apdege kaulai. Įkapės, iš kurių minėtinos 2 žalvarinės juostinės apyrankės, smeigtuko ar ylos dalis, segės žalvarinė užsegimo adata, keilių žalvarinių įvijų ir 7 žalsvo stiklo bei 1 balto emalio karolių vėrinys, buvo sudėtos vakarinėje duobės dalyje. Visi daiktai neapdege. Kape Nr. F, kur mirusiojo kaulams suberti iškasta 110×45 cm dydžio ir 12 cm gylio ovali duobė, aptikti 2 ietigaliai, 2 peiliai, deformuotas žalvarinis žiedas ir geležinė diržo sagtis (pav. 73).



73 pav. Degintinio kapo Nr. F įkapės: 1, 2 — žalv. žiedų liekanos, 3, 4 — peiliai, 5, 6 — ietigaliai rombo formos plunksna



72 pav. Degintinis kapas Nr. E

ŽIRGŲ KAPAI

3 žirgų kapai (Nr. I, II, III) su ketveriais žirgų griaučiais aptikti vakarinėje kapinyno kalvos dalyje tarp VII a. griautinių žmonių kapų.

Kapas Nr. I. 140×55 cm dydžio ir 60 cm gylio taisyklingoje stačiakampėje duobėje žirgo griaučiai gulėjo ant dešinio šono pietryčių (120°) kryptimi. Jo galva atgrežta į šiaurės vakarus. Priekinė kairė koja ištiesta, dešinė sulenkta ir pagulta. Užpakalinės kojos taip pat sulenktos ir pagultos (pav. 74). Doc. A. Barausko duomenimis, kape užkastas 4 m. eržilas. Jis 132,7—139,7 cm ūgio, buvo su kamanomis, iš kurių išliko žaslai su geležinėmis grandimis galuose ir žalvarinės įvijos nuo pakaušio karčių papuošimo. Ant kairio dubenkaulio rasta žalvarinė įvija su kilpelėmis galuose. Tai paprastai moterų plaukų papuošalas. Reikėtų manyti, kad ši įvija įmesta į žirgo kapą prieš užkasant arba pateko į sampilą atsitiktinai ir žirgo papuošalams neskirtina.

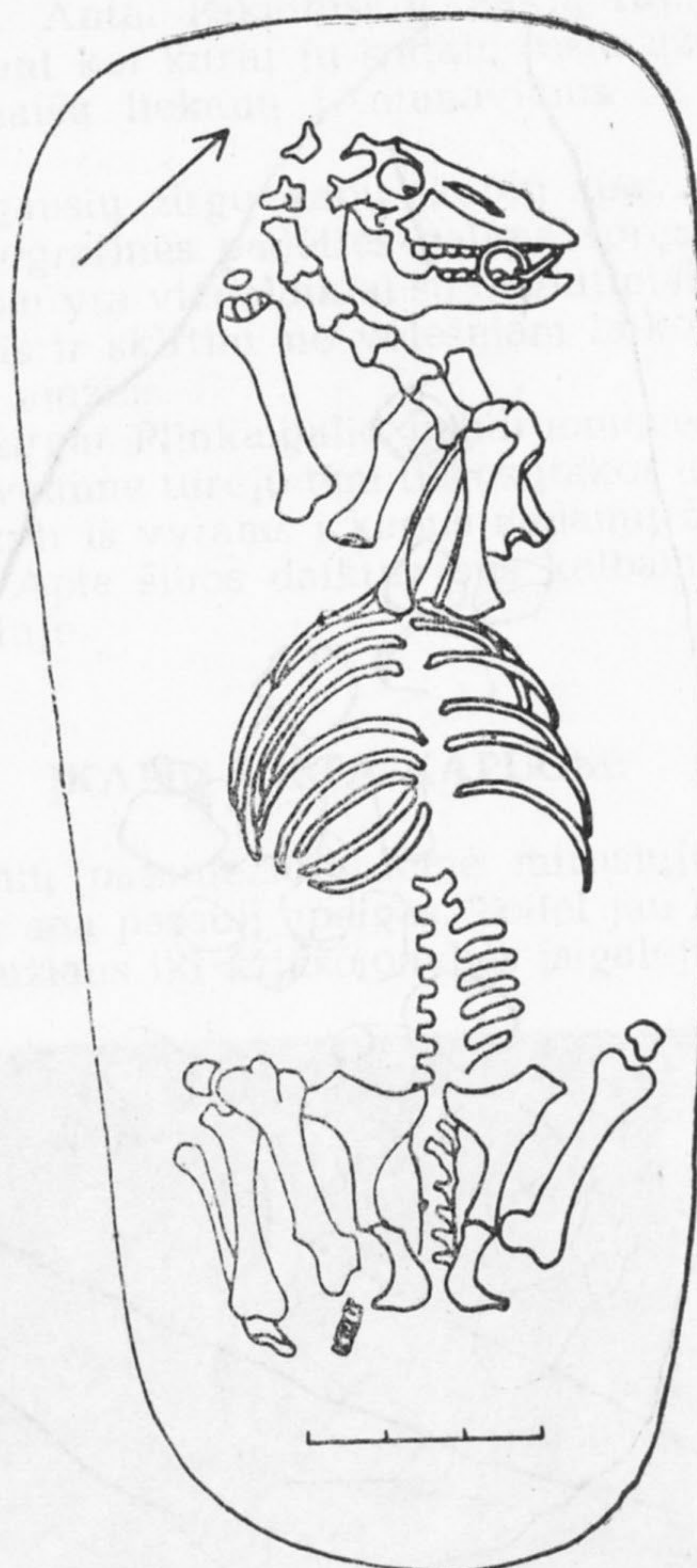
Kapas Nr. II. 200×90 cm dydžio ir 70 cm gylio netaisyklingoje ovalioje duobėje žirgo griaučiai gulėjo ant pilvo šiaurės vakarų (320°) kryptimi sulenktomis ir pagultomis visomis keturiomis kojomis (pav. 75). Nasruose buvo ge-



74 pav. Žirgo kapas Nr. I

ležiniai trinariai žąslai, išilgai apatinio žandikaulio rasta žalvarinė įvija nuo kamanų dirželio papuošimo (pav. 76), o prie dubenkaulio, kairėje, aptiktas žalvarinis uodegos papuošalas — apvija.

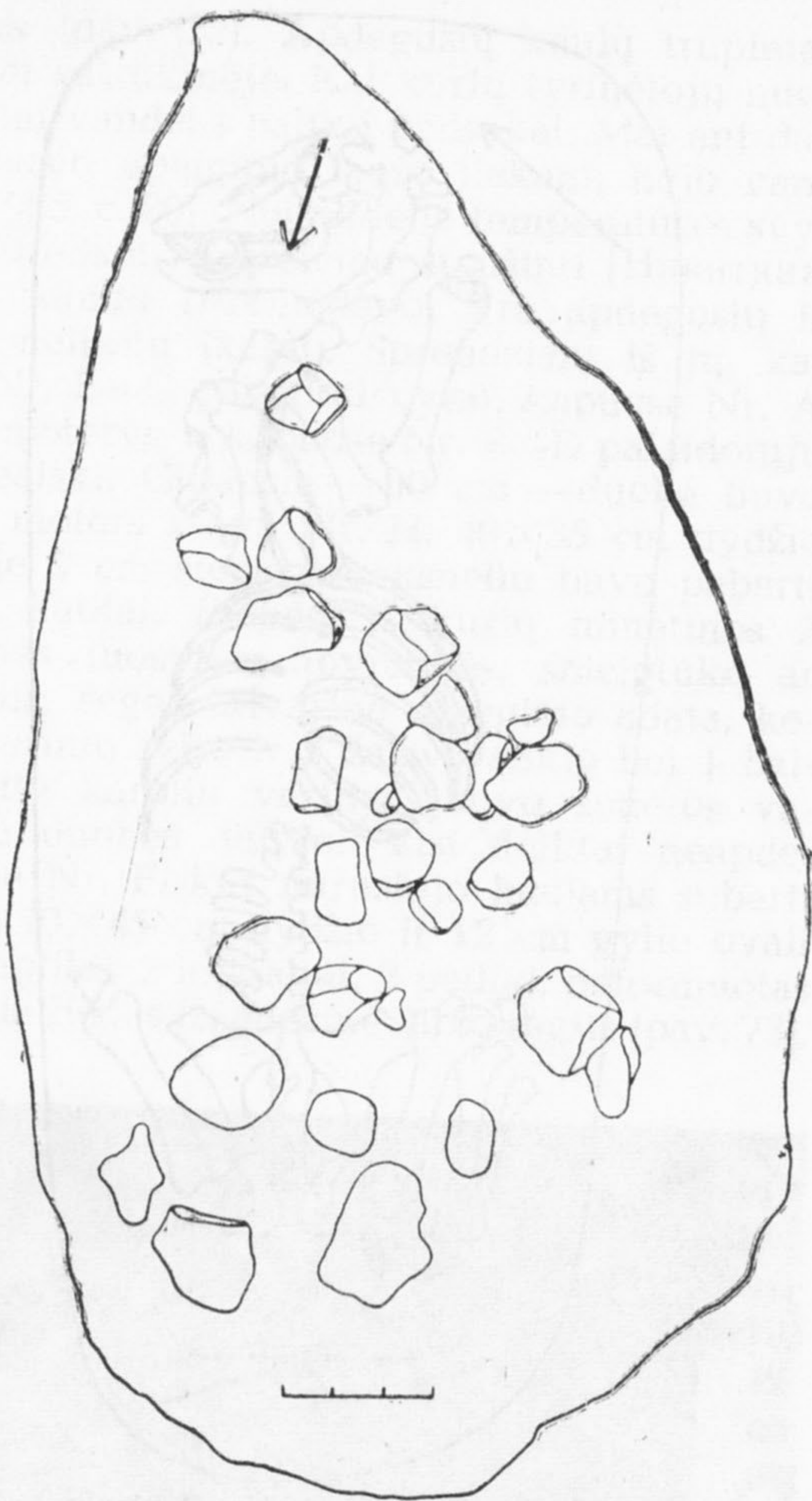
Kapas Nr. III. Jame buvo 2 žirgų griaučiai. Laidosena šis kapas skiriasi nuo aprašytųjų. 320×165 cm dydžio duobėje po velėna aptiktas netvarkingai sumestų 27 vidutinio dydžio akmenų grindinys (pav. 77). Po juo 90—110 cm gylyje pasirodė žirgų griaučiai (pav. 78), gulintys ant kairio šono galva į pietryčius (150° kryptimi). Pirmo žirgo (A) priekinė dešinė koja sulenкта, kairė sulenкта ir pagulta. Užpakalinės kojos sulenktos ir guli ant antro žirgo pasturgalio kaulų. Antras žirgas (B) gulėjo pirmojo dešinėje, labai nenatūraliai: galva atlošta, priekinės kojos ištiestos, užpakalinės taip pat ištiestos įstrižai aukštyn, tarsi žirgas būtų buvęs įstumtas į duobę gyvas ir mėginantis išlipti užkastas (pav. 79). Kad taip galėjo būti, duomenų turime iš įvairiose Lietuvos vietose tyrinėtų žirgų



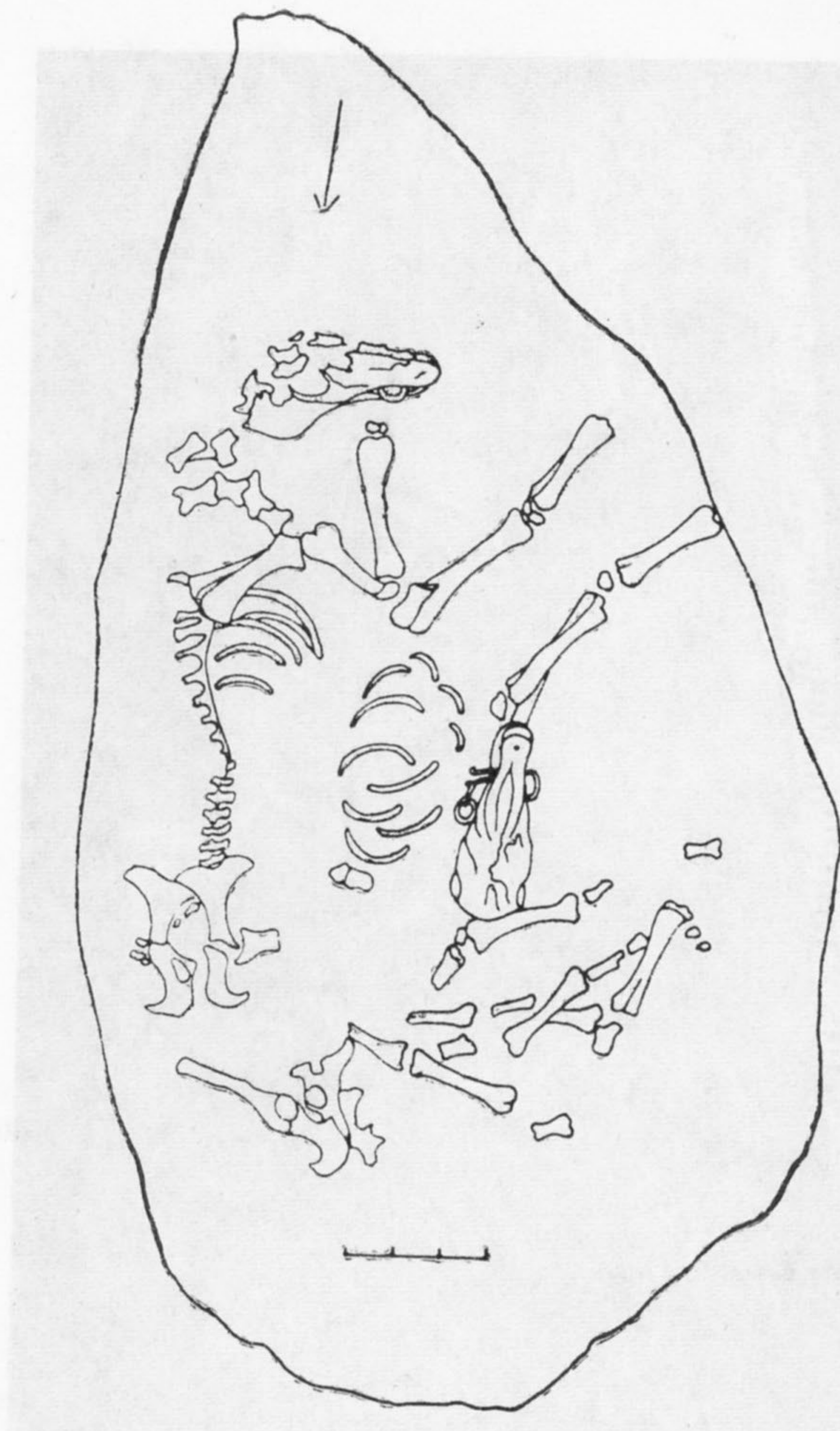
75 pav. Žirgo kapo Nr. II planas

76 pav. Žirgo kapo Nr. II detalė (žąslai in situ)

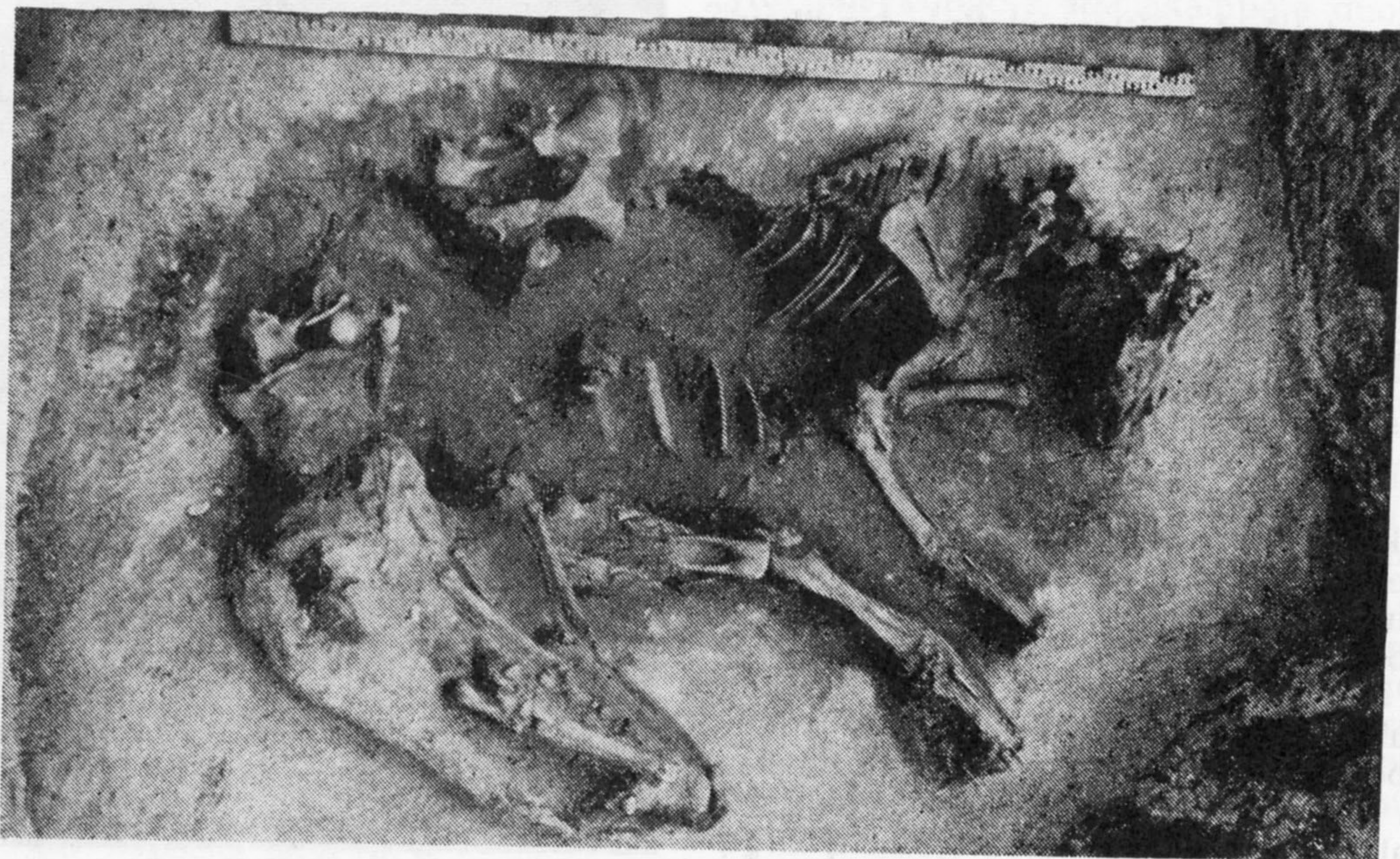




77 pav. Akmenų grindinys virš žirgų kapo Nr. III



78 pav. Žirgų kapo Nr. III planas



79 pav. Žirgų griaučiai kape Nr. III in situ

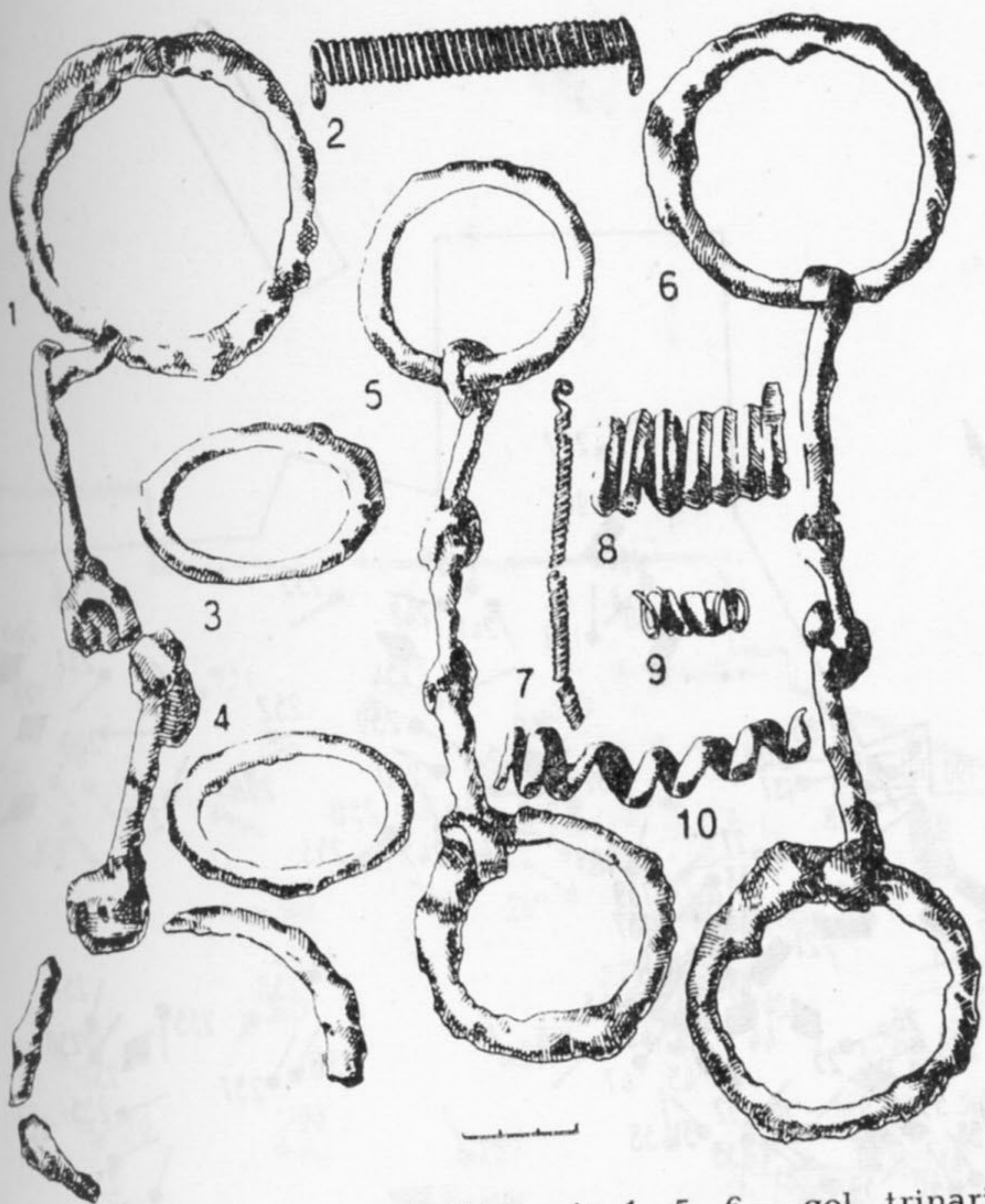
kapinytų. Antai Pakalniškių, Šakių raj., žirgų kapuose ant kai kurių jų sruikių rasta užmautų odinių maišų liekanų [Antanavičius J., 1971, p. 150].

Iš negausių žirgų kapų įkapių (pav. 80) ir kapų topografinės padėties galima spręsti, kad žirgų kapai yra vienalaikiai su degintiniais žmonių kapais ir skirtini ne vėlesniam laikotarpiui kaip VII amžius.

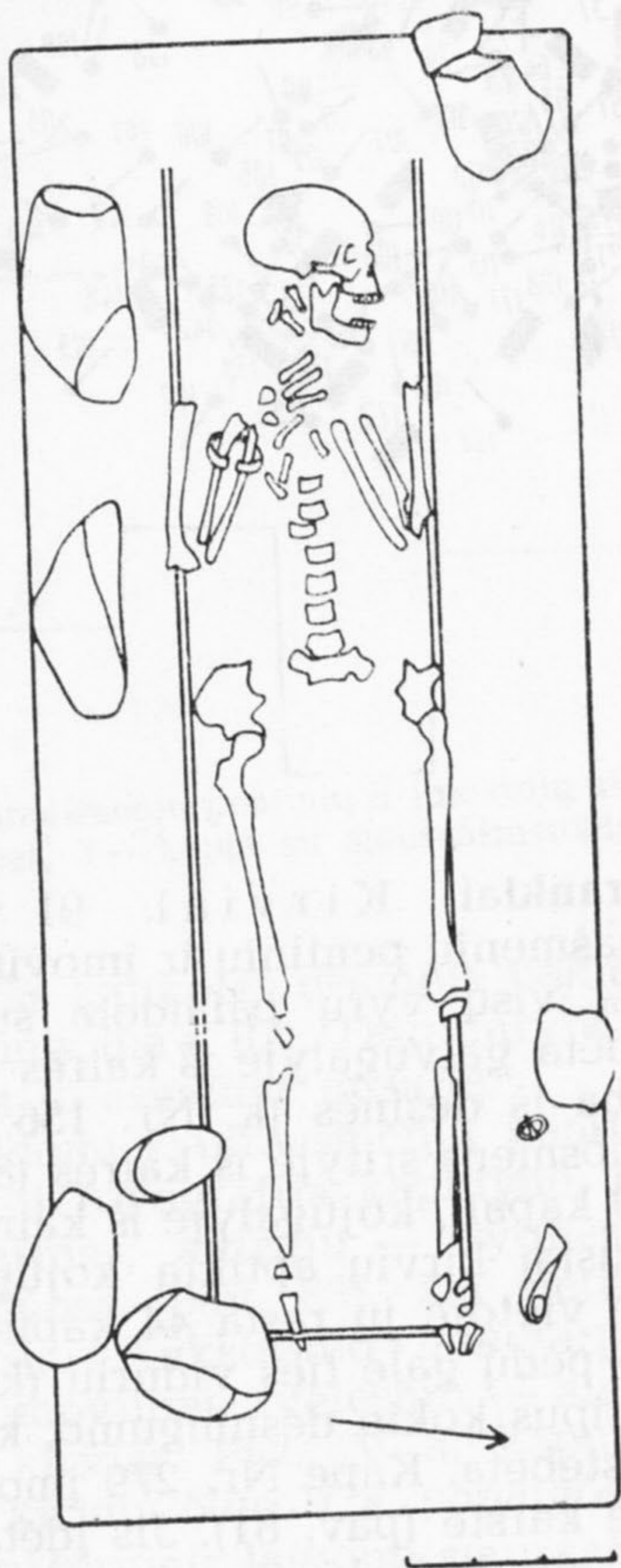
Kad žirgai Plinkaigalio bendruomenės vyrų karių gyvenime turėjo tam tikros įtakos ir reikšmės, matyti iš vyrams į kapus dedamų žąslų ir pentinų. Apie šiuos daiktus bus kalbama kitame skyriuje.

ĮKAPIŲ VIETA KAPUOSE

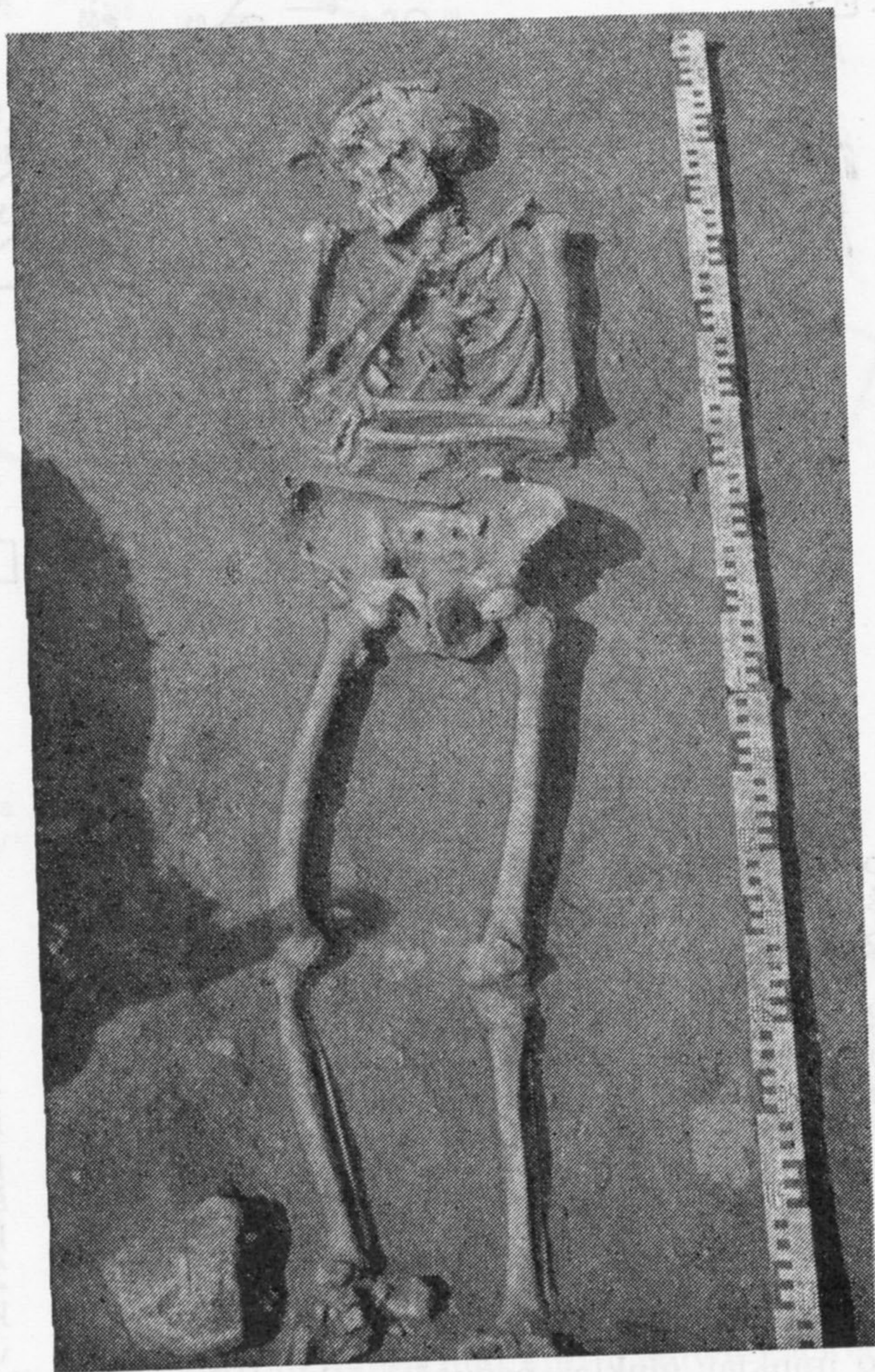
Žmonių pasaulėžiūra lėmė mirusiųjų palydėjimo į aną pasaulį apeigas. Todėl jau nuo akmens amžiaus iki krikščionybės įsigalėjimo ka-



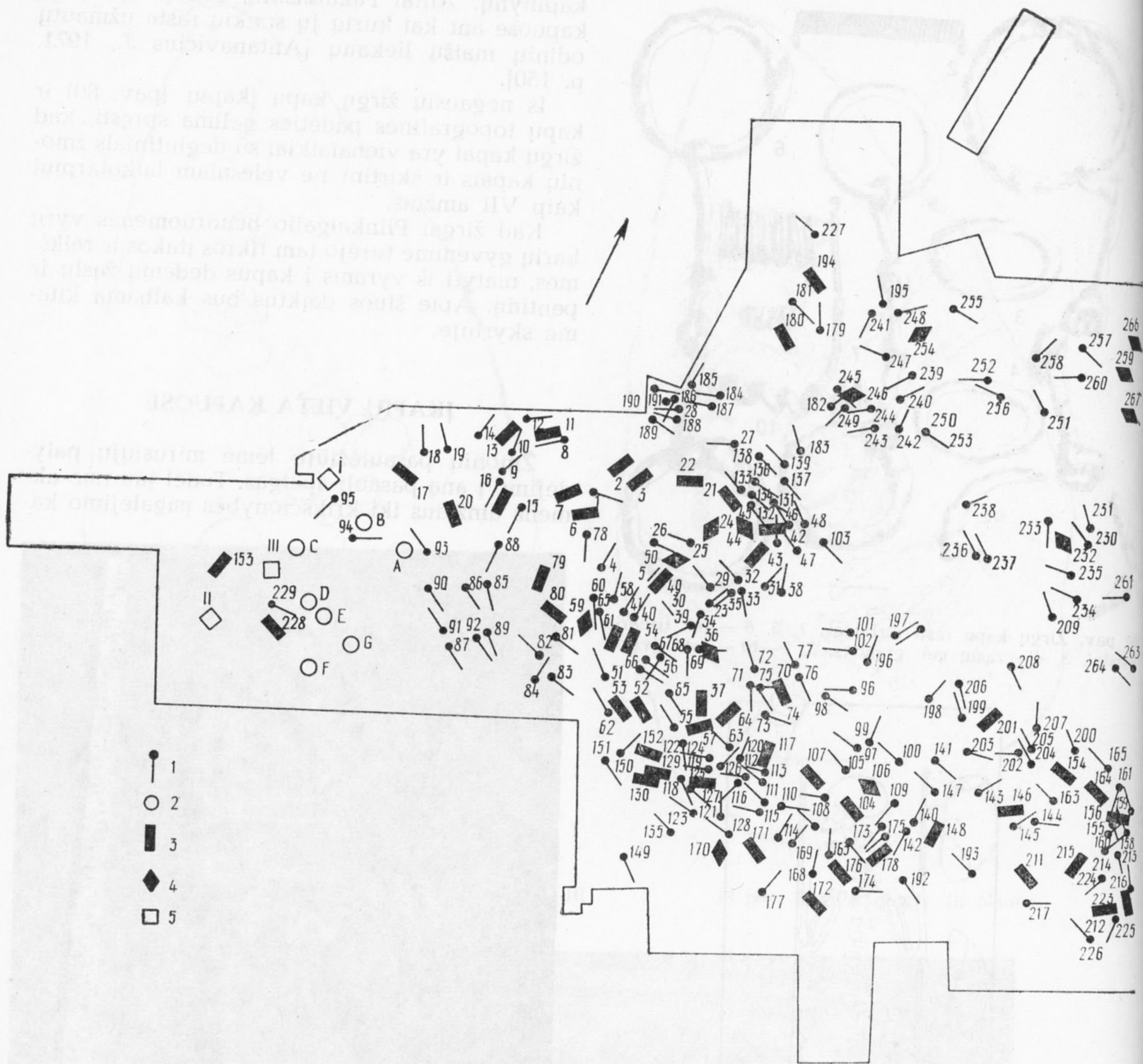
80 pav. Žirgų kape rasti dirbiniai: 1, 5, 6 — gel. trinariai žąslai, 3, 4 — žąslų gel. grandys, 2, 7—10 — žalv. įvijos



81 pav. Kapo Nr. 279 planas



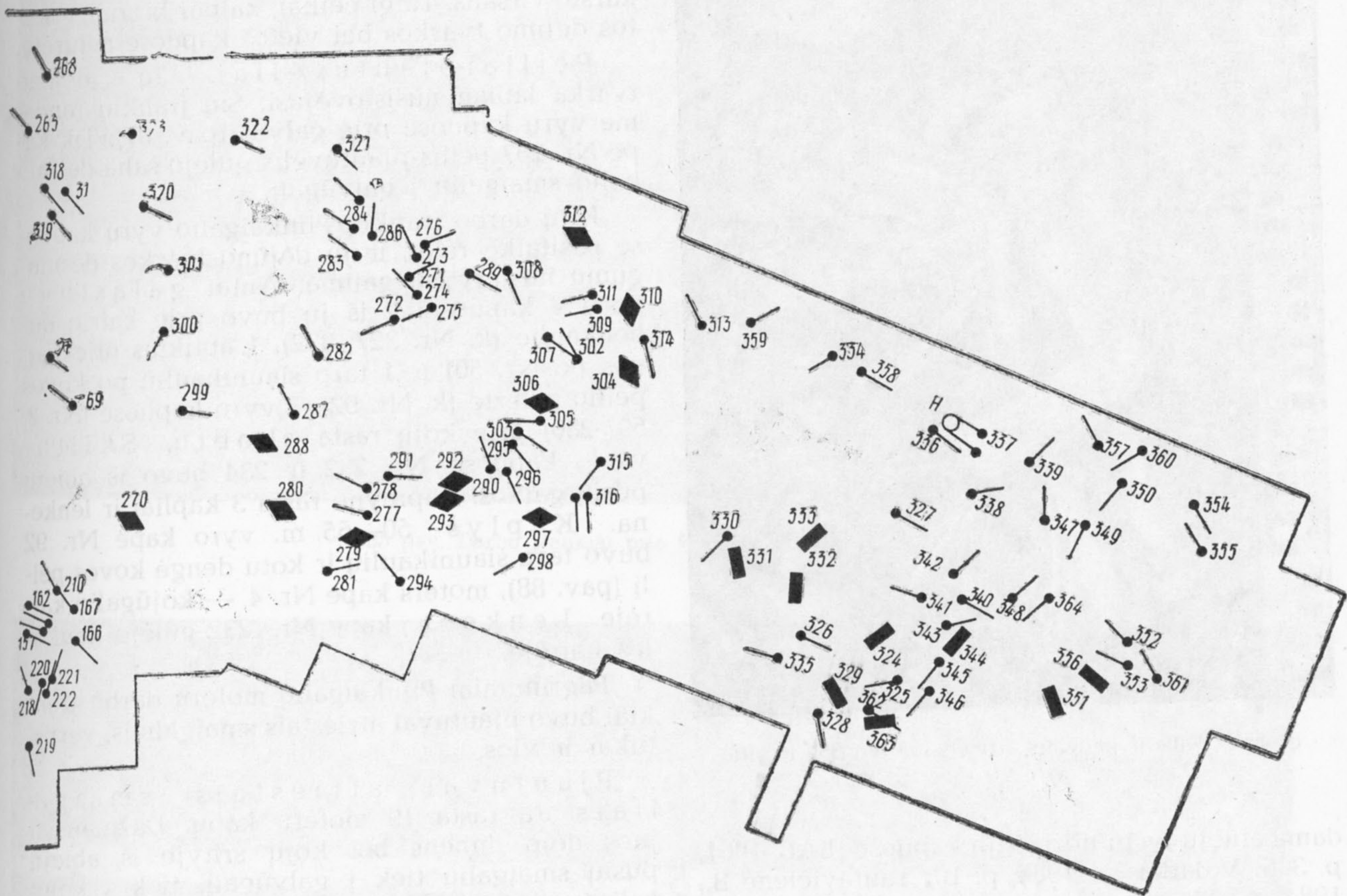
82 pav. 45—50 m. vyro griaučiai kape Nr. 212



puose randama darbo įrankių, ginklų, papuošalų, namų apyvokos daiktų, retkarčiais su magija susijusių dirbinių.

Plinkaigalio kapinyne aptikta daugiau kaip 2200 dirbinių, pagamintų iš įvairių medžiagų: metalo, stiklo, gintaro, akmens, molio. Daugumą jų pagal paskirtį nešiojo savininkas, o mirusiam juos dėjo į kapus. Daiktai kapuose kai kada taip pat turėjo jiems skirtą vietą. Todėl, aptariant laidoseną, būtina panagrinėti jų dėjimo į kapus tvarką ir dėšningumus. Inventoriaus vietą kapuose aptarsiu lietuvių archeologinėje literatūroje nusistovėjusia tvarka: darbo įrankiai, ginklai, papuošalai, buitinės-apeiginės paskirties reikmenys.

Darbo įrankiai. Kirviai. 91 vyro kape rasta siauraašmenių pentinių ir įmovinių kirvių. Taigi 71,6% visų vyrų palaidota su kirviais. Dalis jų padėta galvūgalyje iš kairės (k. Nr. 16, 20, 153) arba iš dešinės (k. Nr. 156, 212, 232, 332, 336), juosmens srityje iš kairės (8 kapai) ir iš dešinės (9 kapai), kojūgalyje iš kairės (13 kapų). Dažniausiai kirvių aptikta kojūgalyje dešinėje. Šioje vietoje jų rasta 44 kapuose. Retai kirvius dėjo pėdų gale ties viduriu (k. Nr. 130, 259). Pagal tipus kokio dėšningumo, kaip dėti į kapus, nepastebėta. Kape Nr. 279 įmovinis kirvis rastas ne karste (pav. 81). Jis įdėtas į kapo duobę, nors absoliuti kirvių dauguma aptikta karstuose. Kape Nr. 212 siauraašmenis pentinis



83 pav. Siauraašmenių pentinių ir įmovinių kirvių topografija kapinyne: 1 — griautiniai žmonių kapai, 2 — degintiniai žmonių kapai, 3 — kapai su siauraašmeniais pentiniais kirviais, 4 — kapai su įmoviniais kirviais, 5 — žirgų kapai

kirvis rastas kaukolės dešinėje pakištais po galva ašmenimis (pav. 82). Taip daryta, matyt, specialiai, nes jo ašmenys nuskilę.

Labai įdomi siauraašmenių pentinių ir įmovinių kirvių topografija kapinyne. Pirmųjų aptikta vakarinės, antrųjų — rytinės kapinyno dalies kapuose (pav. 83). Tai sietina su kapų chronologija. Ankstesnio laikotarpio kapuose vyrauja įmoviniai, vėlesnio — siauraašmeniai pentiniai kirviai. Pvz., V a. kapuose daugiau įmovinių kirvių. Nuo V a. pabaigos—VI a. pradžios pranašesniais laikomi siauraašmeniai pentiniai kirviai, ir to meto kapuose jų gausėja. To-

dėl logiška, kad rytinėje kapinyno dalyje, kur pirmiau pradėta laidoti, daugiau įmovinių, o vakarinėje — siauraašmenių pentinių kirvių.

Peiliai. Kitos gausios darbo įrankių grupės — peilių — absoliuti dauguma rasta taip pat vyrų kapuose. Iš 72 peilių jų buvo 71 vyrų ir berniukų kape (60% visų vyriškos lyties asmenų kapų). Tai, kad Plinkaigalio kapinyne peilių daugiausia aptikta vyrų kapuose, šį paminklą suartina su kitais V—VI a. vidurio Lietuvos kapinynais, pvz., Kairėnėliais [Stankus J., 1984, p. 67], ir skiria nuo kitų Lietuvos regionų to paties laikotarpio kapinynų, kur peilių ran-



84 pav. Peilis ir įmovinis kirvis kape Nr. 359 in situ

dama abiejų lyčių mirusiųjų kapuose [LAB, 1961, p. 306; Valatka V., 1984, p. 10; Tautavičienė B., 1984, p. 29].

Peilius į kapus dėjo panašiai kaip ir kirvius: dažniau ties juosmeniu iš dešinės (k. Nr. 6, 45, 53, 64, 70, 76, 144, 297, 344) arba iš kairės (k. Nr. 78, 107, 169, 332), smaigaliu kojūgalio link, rečiau į galvūgalio pusę (k. Nr. 76). Mažiau jų dėjo prie galvos: kaukolės kairėje peilių aptikta kapuose Nr. 14, 50, 201, 291, dešinėje — kapuose Nr. 10, 56, 57, 238, 303, 320, 342. Visi jie gulėjo smaigaliu kojūgalio link. Smaigaliu į galvūgalį kaukolės dešinėje peilis rastas kape Nr. 359 (pav. 84). Retai pasitaiko išorinėje žastikaulių pusėje prie peties. Iš dešinės prie peties jų buvo kapuose Nr. 22, 336A, prie kairio peties — kapuose Nr. 15, 41, 61. Labiau įvairuoja peilių padėtis prie kojų. Čia jų rasta prie abiejų šlaunikaulių smaigaliu į kojūgalį (k. Nr. 259) arba galvūgalį (k. Nr. 29, 358), ties keliu iš kai-

rės (k. Nr. 194), ties dešiniu blauzdikauliu (k. Nr. 246, 280, 306). Peilius dėjo kartu su kirviais ir diržais geležine sagtimi (pav. 85). Rečiau jų pasitaiko tarp kojų (k. Nr. 8, 58, 85, 88, 176), ant juosmens skersai, smaigaliu pakreiptų į vieną ar kitą pusę (k. Nr. 52, 71, 81, 117, 156, 212 (pav. 86), skersai krūtinės (k. Nr. 363). Kape Nr. 354 peilis rastas išilgai stuburo smaigaliu kojų link ir rėmėsi į kryžkaulį. Peilio įkotė dengė kairį alkūnkaulį. Peilis, matyt, turėjo būti padėtas ant karsto viršaus. Taigi peiliai, kaip ir kirviai, griežtos dėjimo tvarkos bei vietos kapuose neturėjo.

Peiliai-pjautuvėliai. Jų dėjimo tvarka labiau nusistovėjusi. Šių įrankių randame vyrų kapuose prie galvos (pav. 87). Tik kape Nr. 267 peilis-pjautuvėlis gulėjo šalia dešinio kelio smaigaliu į galvūgalį.

Kitų darbo įrankių Plinkaigalio vyrų kapuose pasitaikė retai, ir jų dėjimo tvarkos dėsnin-gumų nustatyti negalima. Antai galastuvų rasta 4 kapuose: 2 iš jų buvo prie kairio dubenkaulio (k. Nr. 327, 332), 1 aptiktas prie galvos (k. Nr. 50) ir 1 tarp šlaunikaulių po kovos peilio geležte (k. Nr. 92). 3 vyrų kapuose (Nr. 2, 59, 280) prie kojų rasta skobtų. Skiltuvai kapuose Nr. 232 ir 234 buvo iš abiejų pusių galvos. Kapinyne rasta 3 kapliai ir lenkena. Kaplys 50—55 m. vyro kape Nr. 92 buvo tarp šlaunikaulių ir kotu dengė kovos peilį (pav. 88), moters kape Nr. 4 — kojūgalio kairėje. Lenkena kape Nr. 232 gulėjo kaukolės kairėje.

Pagrindiniai Plinkaigalio moterų darbo įrankiai buvo pjautuvai atrietais smaigaliais, verpstukai ir ylos.

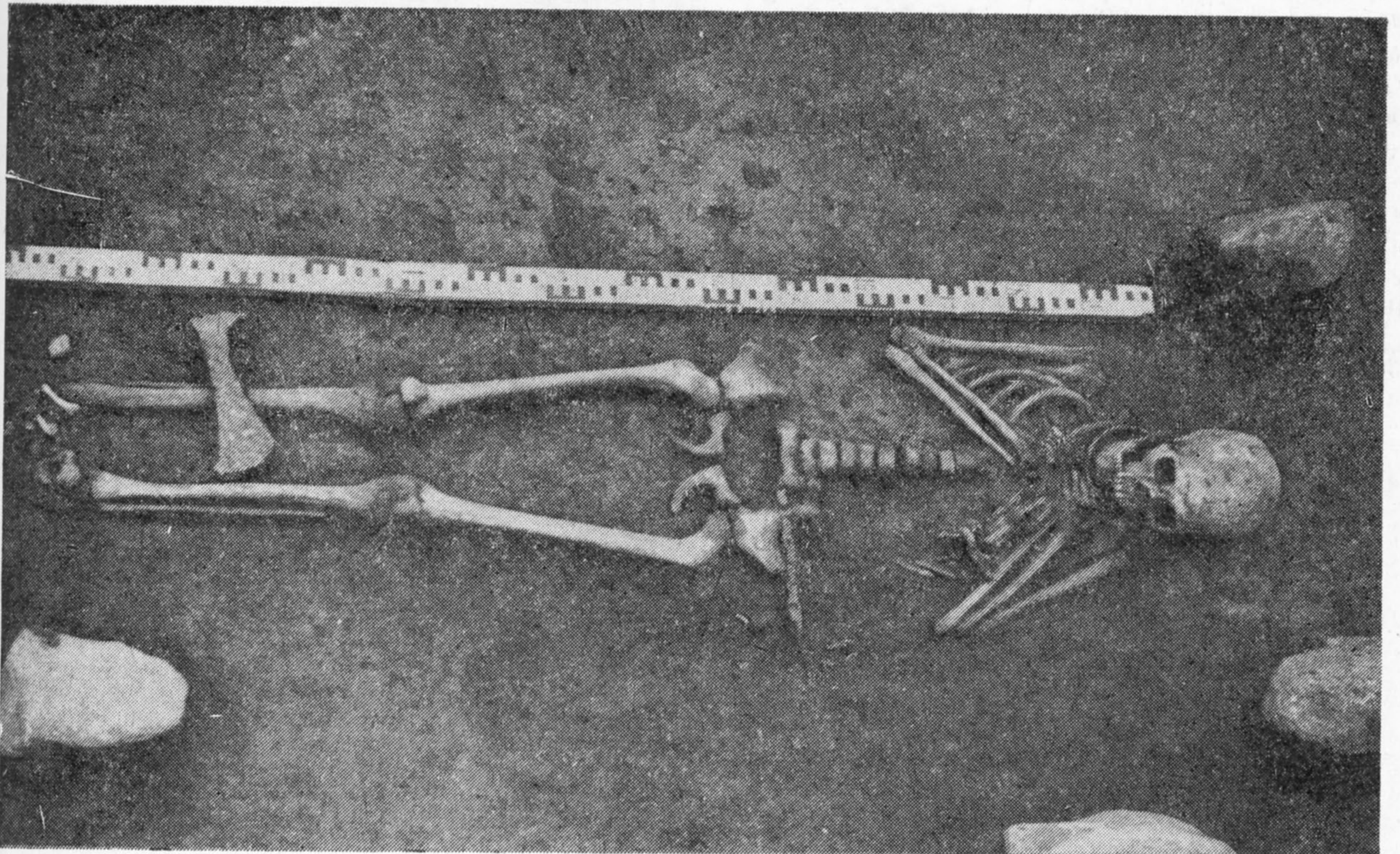
Pjautuvai atrietais smaigaliais. Jų rasta 19 moterų kapų. Dažniausiai juos dėjo dubens bei kojų srityje iš abiejų pusių smaigaliu tiek į galvūgalį, tiek į kojūgalį (pav. 89). Pjautuvas mirusiajai iš dešinės buvo kapuose Nr. 9, 97, 99, 190, 224, 225, 347, 355, 361, iš kairės — kapuose Nr. 63, 82, 119, 121, 139, 177, 330, 345 (pav. 90). Vienintelis, padėtas skersai šlaunikaulių, rastas kape Nr. 186.

Verpstukai. Juos dėjo prie kelių. Iš 20 kapuose aptiktų šių darbo įrankių kairėje pusėje rasta kapuose Nr. 25, 41, 179, 186, 207, 330, dešinėje — kapuose Nr. 115, 224, 225 (pav. 91), 355; kape Nr. 190 jis buvo tarp kojų. Rečiau dėjo ties kairiu petimi (k. Nr. 251), prie kairės alkūnės (k. Nr. 111, 341, 347), prie šono ties dubeniu iš dešinės (k. Nr. 46, 126) ir prie kairės blauzdos (k. Nr. 127, 339).

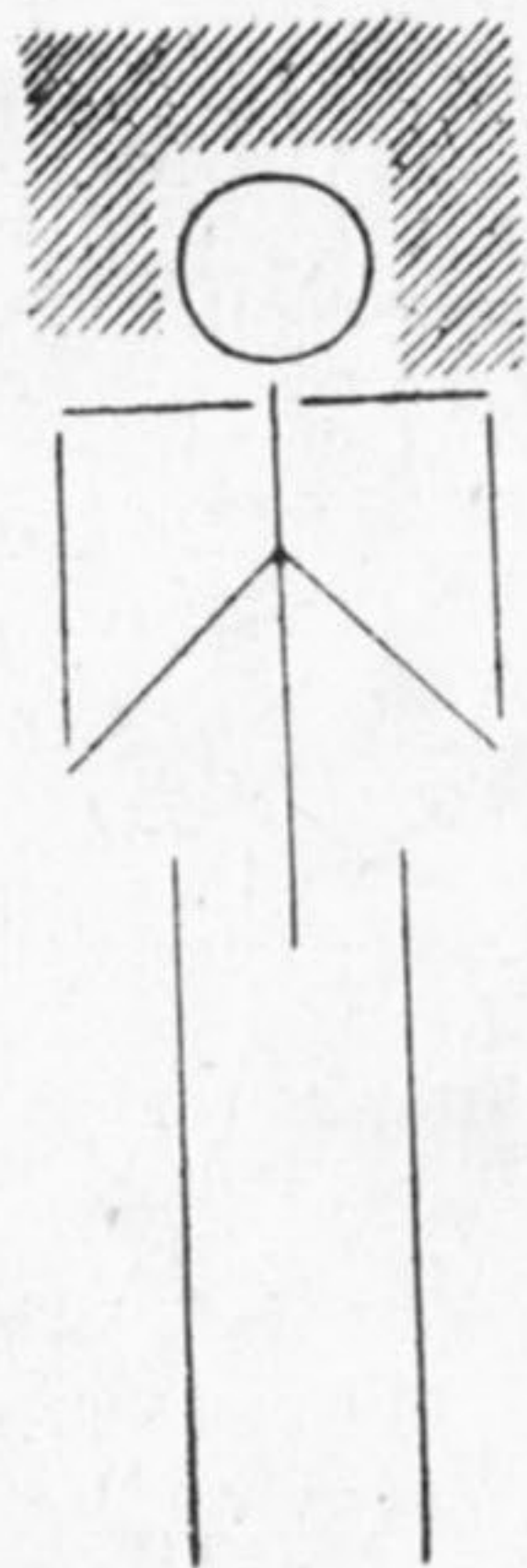
Ylos. Ryškesnės jų dėjimo tvarkos nepastebėta. 54 kapuose ylos gulėjo tiek prie galvos, tiek iš abiejų šonų, tiek ir prie kojų. Kai kada



85 pav. Darbo įrankiai prie kojų kape Nr. 180



86 pav. Peilis skersai juosmens kape Nr. 71 in situ



87 pav. Peilių-pjautuvėlių vieta (užstrichuota) kapuose



88 pav. Kovos peilis ir kaplys kape Nr. 92 in situ

jų randama drauge su pjautuvu (k. Nr. 139, 224), verpstuku (k. Nr. 179).

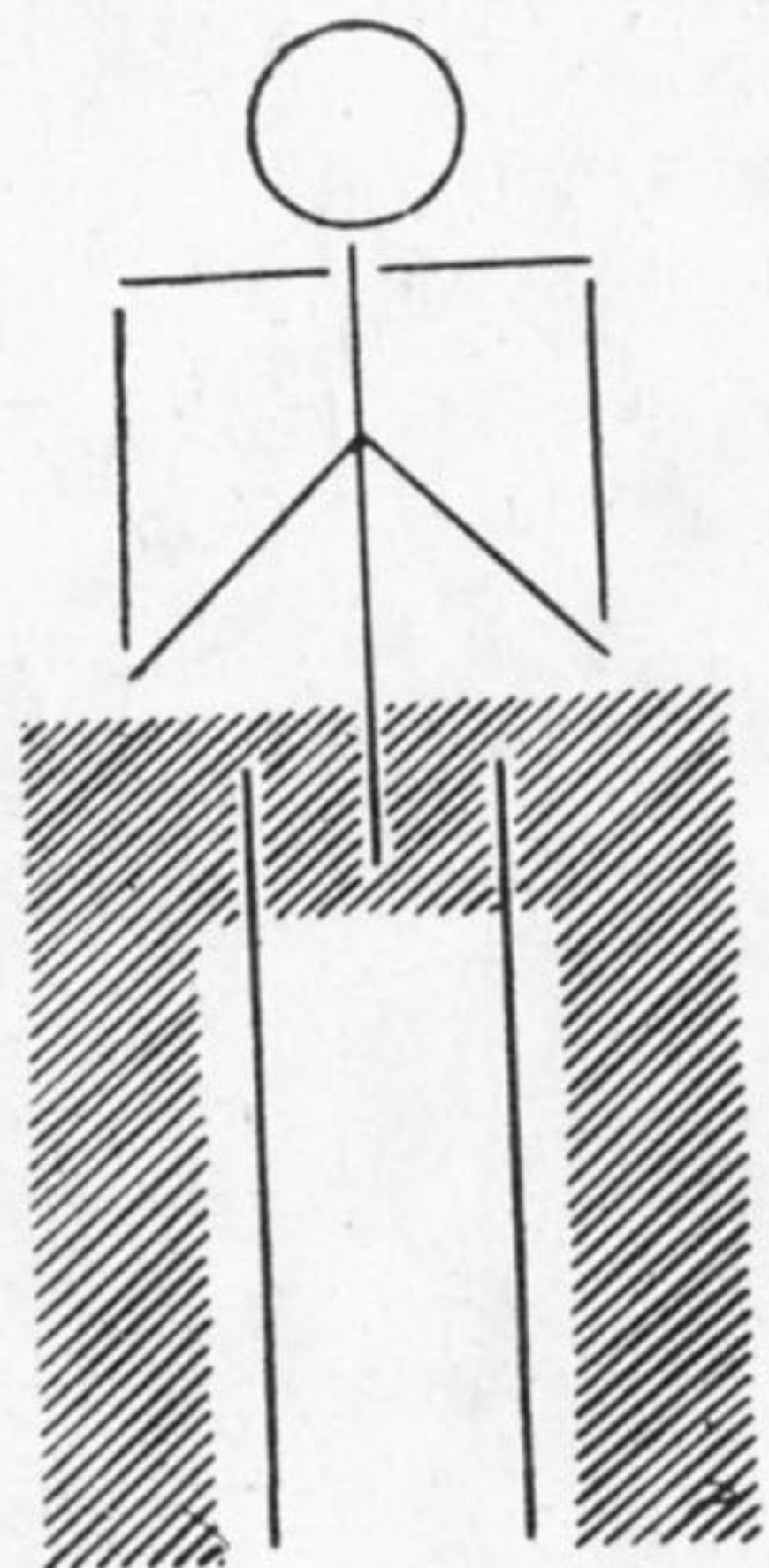
Ginklai. Reikia aptarti ginklų ir raitelio ap- rangos reikmenų (kovos peilių, iečių antgalių, pentinų ir žaslių) vietą kapuose. Visi šie daiktai, išskyrus kovos peilius,— reti radiniai.

Kovos peiliai. Palyginę darbo peilius ir ginklus, jų vietą kapuose, pastebime, kad ginklus dėjo tvarkingiau. Antai iš 39 kapuose rastų kovos peilių daugiausia jų buvo prie juosmens iš dešinės (k. Nr. 11, 16, 45, 54, 125, 144, 156, 215, 223, 329, 356) ir iš kairės (9 kapuose). Po keletą padėta prie kojų, ties galva ir petimi (pav. 92). Kape Nr. 289 šis ginklas rastas po kairiu šlaunikauliu, buvęs pakįštas įstrižai po koja. Kapuose Nr. 52 ir 148 peiliai buvo ant dubens, o kape Nr. 92 — gulėjo tarp šlaunikaulių (pav. 88).

Kituose V—VII a. Lietuvos kapinyuose kovos peilių padėtis nesiskiria nuo Plinkaigalio. Pvz., Jauneikiuose, Jonišio raj., rasta 16 šių ginklų [Vaškevičiūtė I., 1986, p. 44]. Dauguma jų padėta prie juosmens iš kairės, tik pavienių



90 pav. Moters kapas Nr. 345



89 pav. Pjautuvų atrietais smaigaliais vieta (užstrichuota) kapuose

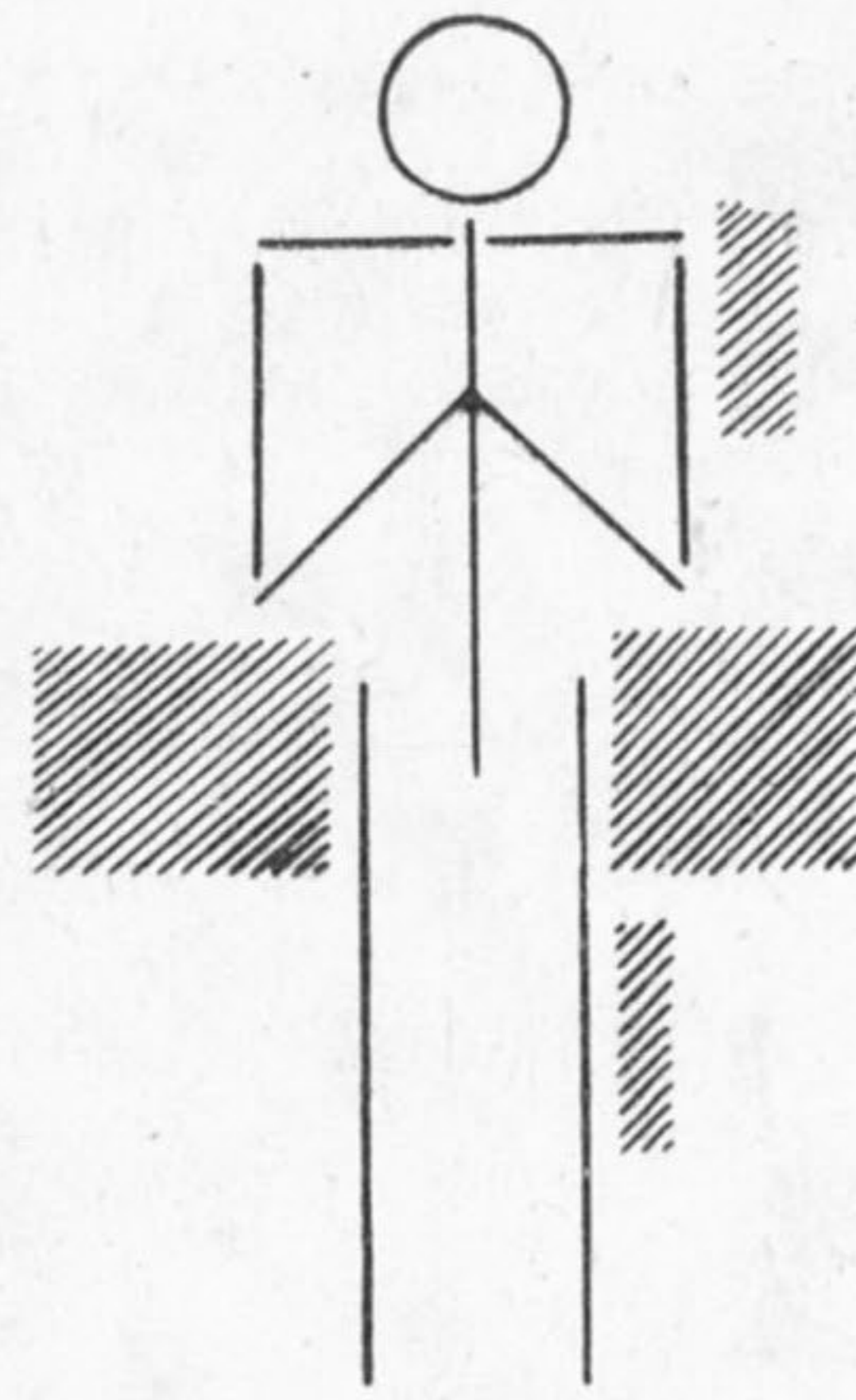


91 pav. 20—25 m. moters kape Nr. 225 rastas pjautuvas atriestu smaigaliu ir molinis verpstukas in situ

aptikta šalia kairio peties arba prie dešinio dubenkaulio.

Vienašmenis kalavijas aptiktas degintiniame kape Nr. E drauge su kitais darbo įrankiais, ginklais, papuošalais. Iš 6 ietigalių tik 2 rasti griautiniuose VII a. kapuose. Antai kape Nr. 153 jis gulėjo kartu su kirviu kairėje galvos pusėje. Kape Nr. 228 ietigalis lauro lapo pavidalo plunksna aptiktas prie kairio dubenkaulio. Jeigu ietį dėjo į kapą su kotu, tai jį turėjo arba perlaužti, arba kotas buvo labai trumpas — ne ilgesnis kaip 100—110 cm.

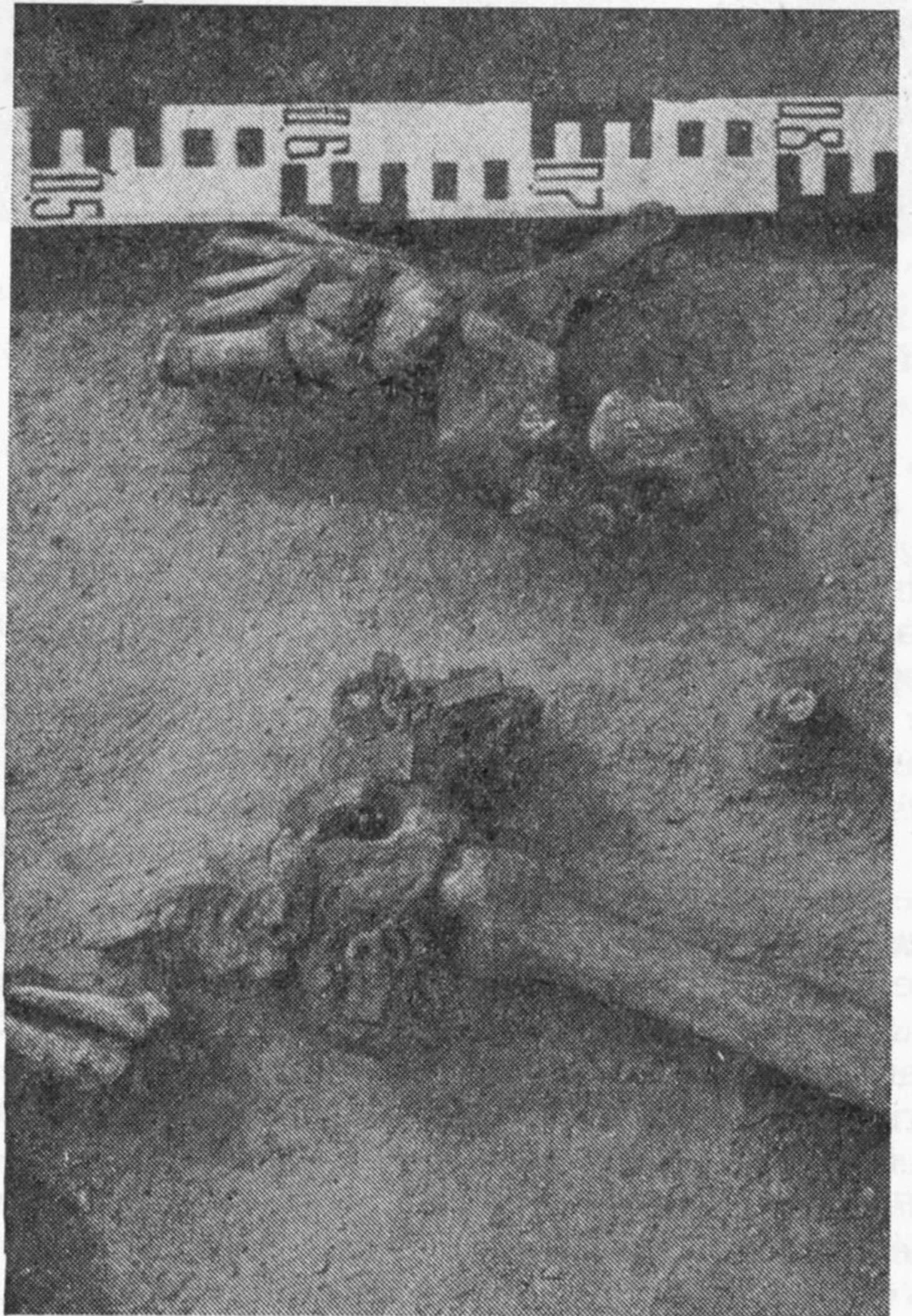
Raitelio ir žirgo apranga. Pentinai tik viename kape (Nr. 65) rasti savo tikrojoje vietoje — ant kojų. Jie buvę uždėti ir prisegti prie apavo odiniais dirželiais su žalvariniais skirstikliais ir sagtelėmis bei dirželių galų apkalėliais (pav. 93). Kituose kapuose dėti po 2 kaip papildoma įkapė ir randami kartu su kitais dirbiniais, dažniau su ginklais, prie galvos (k. Nr. 50, 79), ant dešinio dubenkaulio (k. Nr. 52) ir šalia kairio šlaunikaulio (k. Nr. 59, 332). Tad Plinkaiga-



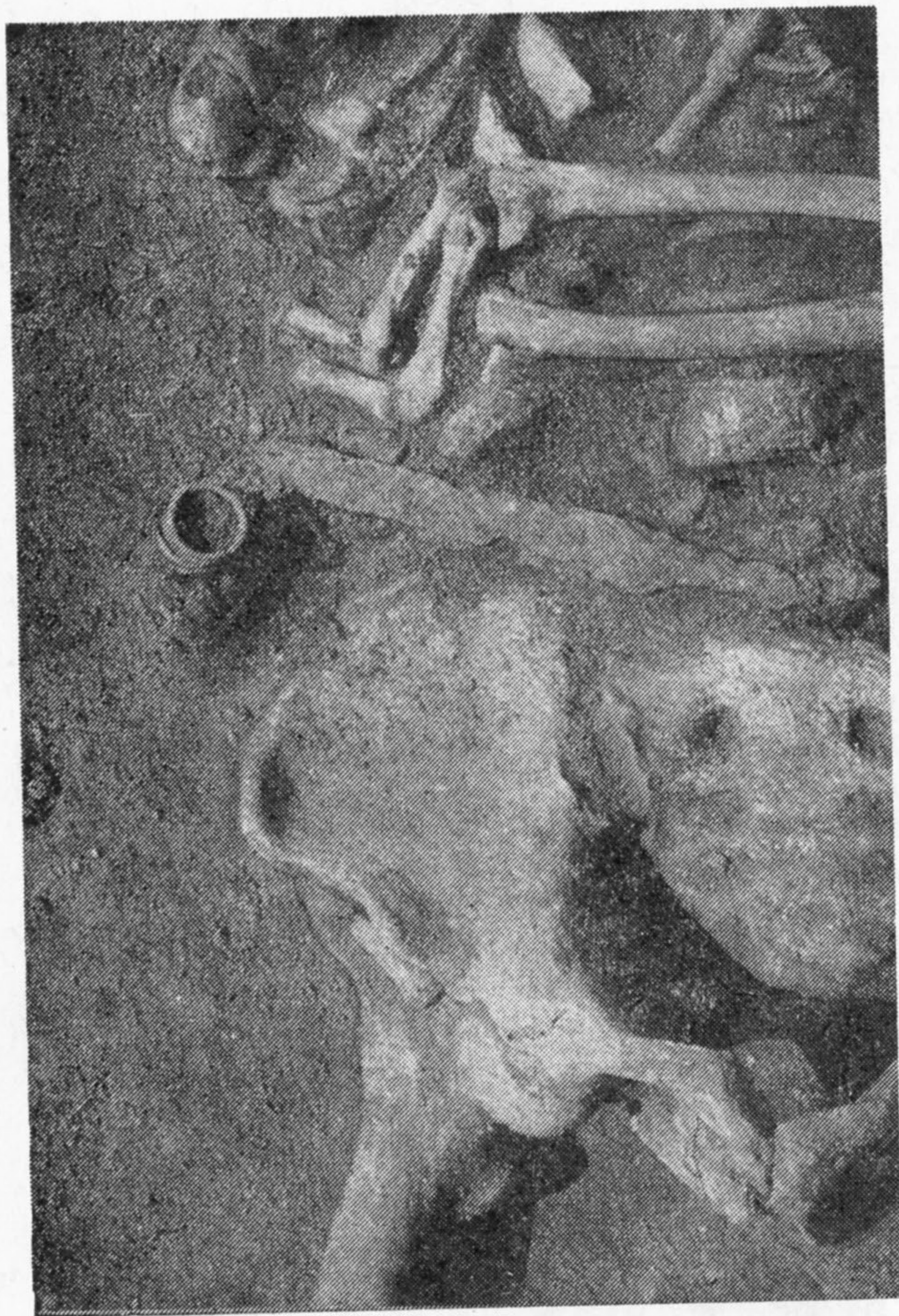
92 pav. Kovos peilių vieta (užstrichuota) kapuose

lyje vyravo paprotys į kapą dėti po 2 pentinus, o žemaičiai ir žiemgaliai I tūkstantmečio viduryje ir antrojoje pusėje į kapus dėdavo po 1 pentiną ant kairės kojos [Tautavičius A., 1984, p. 99].

Žąslų rasta kapuose Nr. 57 ir 79. Pirmajame kape jie buvo šalia galvos, antrajame — tarp šlaunikaulių; žirgų kapuose — išprausti tarp dantų.



93 pav. Pentinai kape Nr. 65 in situ



94 pav. Kapo Nr. 212 su žalv. įvijiniu žiedu ir peiliu detalė



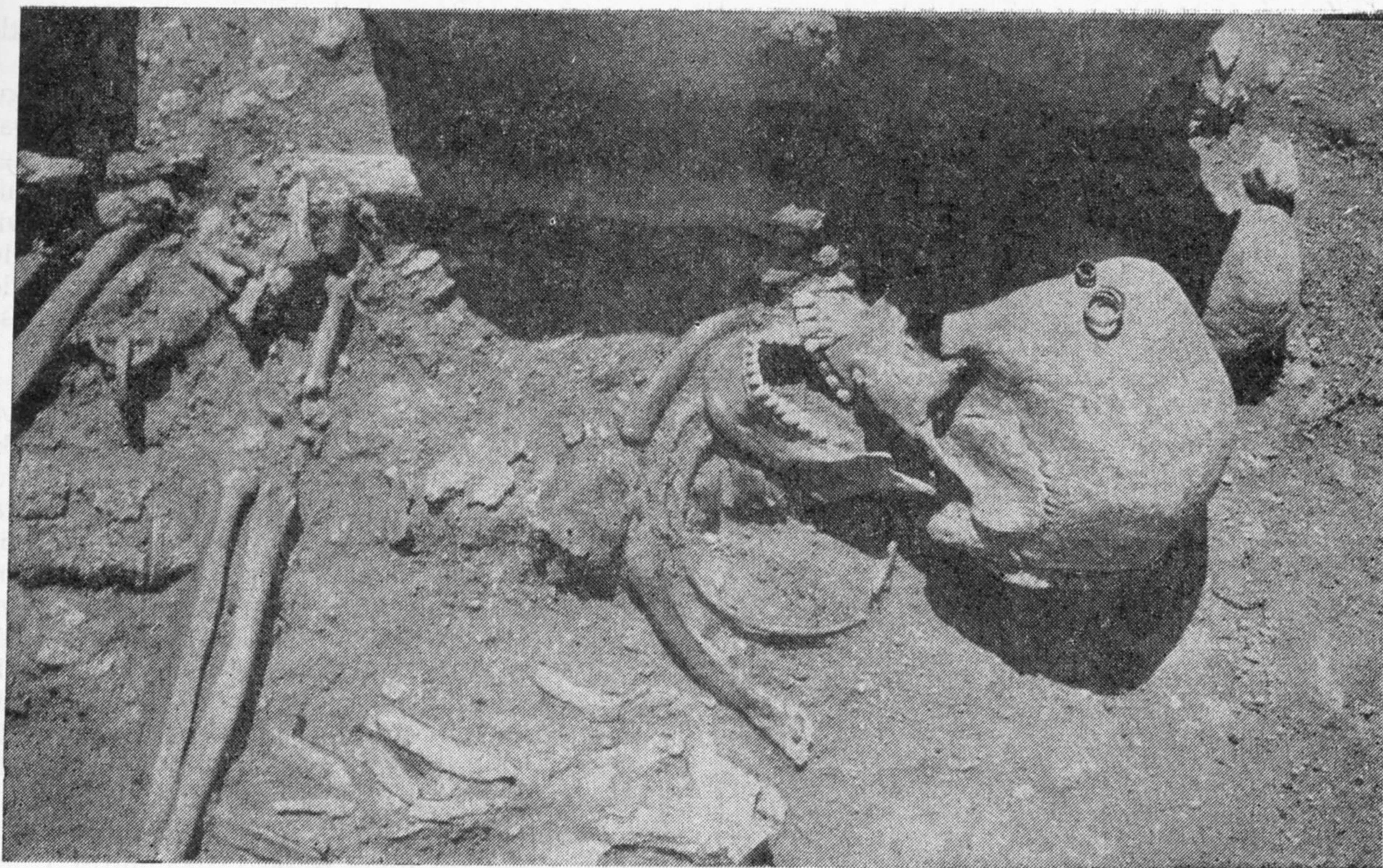
95 pav. Kapo Nr. 99 detalė (žalv. žiedas ant 10—10,5 m. mergaitės galvos)

Papuošalai. Didžiausią kapų inventoriaus dalį sudarė papuošalai. Juos dėjo ar segė ten, kur ir nešiojo: sidabrines ir žalvarines antkakles, gintaro, stiklo, alavo, emalio karolių vėrinius, kartais gintaro karolius-amuletus — ant kaklo, seges ir smeigtukus — ant krūtinės, apyrankes ir žiedus — ant rankų ir t. t. Tačiau aptikta papuošalų ir aiškiai ne savo vietoje. Taip galėjo atsitikti, kai juos dovanavo mirusiojo artimieji ir dėjo į kapą atskirai. Antai vaiko kape Nr. 94, be suaugusiojo antkaklės, uždėtos ant kaklo, ant kitos vaiko antkaklės lankelio užverti 2 didelio skersmens įvijiniai žiedai. Moterų kapuose pavienių gintaro ir stiklo karolių kartais randama ne ant kaklo, o juosmens bei dubens srityje. Čia aptinkama ir žiedų (pav. 94). Karoliai, matyt, puošė mirusiosios juostą. Antai 20—25 m. moters kape Nr. 115 stambus gintaro karolis rastas kairėje dubens pusėje. Kape Nr. 99 2 nedideli gintaro karoliai aptikti prie dešinio dubenkaulio. Gintaro karolių juosmens bei dubens srityje rasta moterų kapuose Nr. 55,

56, 97, 99, 115. Žiedai buvo papildoma įkapė, ir jų aptikta 10 kapų (Nr. 4, 44, 71, 81, 121, 139, 163, 339, 355, 358); iš kurių trys buvo vaikų, kiti — moterų. Tik kape Nr. 358 palaidotas 25—30 m. vyras. Jam ant krūtinės dešinėje buvo padėti 2 žalvariniai juostiniai žiedai. Krūtinės kairėje aptikta geležinė lankinė segė aukštu siauru lankeliu. Prie dešinės kojos gulėjo peilis, o ant tos pačios kojos blauzdos uždėtas įmavinis kirvis.

Kartais žalvarinėmis žiedinėmis įvijomis puošė vaikų ir paauglių mergaičių plaukus (perverdavo per jas plaukų sruogą). Žiedų ant kaukolės aptikta kapuose Nr. 27, 81, 99, 101, 329, 350 (pav. 95, 96).

Labai retai ne savo vietoje randama segių. Iš 153 sidabrinių, žalvarinių ir geležinių įvairios formos lankinių segių tik 3 nesietinos su drabužių susegimu. Antai IV—V a. pradžios kape Nr. 256, kur palaidotas 20—25 m. vyras, žalvarinė lankinė segė lenkta kojele aptikta kapo duobės sampile, 20 cm aukščiau griaučių,



96 pav. Kapo Nr. 329 detalė

prie kojų. Ant kaklo uždėta žalvarinė šaukštinė antkaklė, ant krūtinės kaulų rasta geležinio smeigtuko liekanų, ant kairės rankos riešo — 2 žalvarinės juostinės apyrankės. Kape Nr. 178 segė aptikta šalia dešinio šlaunikaulio. Tačiau kapas iš dalies suardytas, todėl ne visai aišku, ar tai tikroji segės vieta. Vyro kape Nr. 106 importinė sidabrinė auksuota segė zomorfinėje kojele rasta po kairiu dubenkauliu (pav. 97) [Kazakevičius V., 1983 b, p. 190, pav. 2, 3]. Mirusiojo artimieji galbūt specialiai ją paslėpė, bijodami, kad kapo neapiplėštų. Dviejų žalvarinių storagalių apyrankių dalys aptiktos 20—25 m. moters kapo Nr. 123 duobės sampile. Jos galėjo būti padėtos ant karsto viršaus, nes rastos 5 cm aukščiau griaučių. Kitos 2 tų pačių apyrankių pusės buvo 45—50 m. moters kape Nr. 127, uždėtos ant abiejų rankų. Šių moterų kapai iškasti greta. Toks pasikeitimas apyrankių pusėmis rodo labai artimą šių moterų giminybę: gal greta palaidotos motina ir dukterė.

Iš darbo įrankių tik ylas retkarčiais panaudodavo ne pagal paskirtį. Vaikų ir retai suaugusiųjų kapuose kai kada jų randama ant krūtinės (k. Nr. 12, 17, 136, 189, 226, 330). Matyt, kartais vietoj segių ar smeigtukų yla susegdavo mirusiųjų drabužį ar drobulę. Antai 30—35 m. moters kape Nr. 330 yla rasta kairėje krūtinės

pusėje skersai, įkote ant stuburo. Juosmens srityje buvo geležinis lazdelinis smeigtukas su žalvarine įvija prie galvutės. Verpstukas ir pjautuvas atriestu smaigaliu gulėjo prie kairio šlaunikaulio.

Kiti vyrų ir moterų papuošalai rasti įprastinėse vietose. Be to, abiejų lyčių papuošalų komplektai beveik nesiskiria. Tad aptarsiu kartu, atskirai paminėdamas tik jų kiekį vyrų ir moterų kapuose.

Tik moteriški galvos papuošalai yra apgalviai ir žalvarinės įvijos su kilpelėmis galuose, į kurias retkarčiais įveria grandinėles su kabučiais. Šie papuošalai visiškai nebūdingi Plinkaigalio moterims. Antai iš 95 moterų kapų apgalvių aptikta tik kapuose Nr. 230, 311 ir 315. Dar vieno liekanų rasta atsitiktiniai. Tik jaunos moters kape Nr. 230 pasitaikė vidurio Lietuvos moterų apdarui būdingas apgalvis. Jis sudarytas iš įvijų, ažūrinių kabučių tarpuose ir keturkampių plokštelių prie kabučių (pav. 98). Analogiškų apgalvių randama kituose vidurio Lietuvos plokštinių kapinynų IV—V a. kapuose [LAA, 1978, p. 8, žem. 3]. Kitų tipų apgalviai, pvz., iš įvijų ir skiriamųjų plokštelių tarpuose, yra žemaičių ir žiemgalių moterų papuošalai. Maudžioruose tokių pasitaikė 11 kapų [Valatka V., 1984, p. 16]. Rasta jų Jauneikiuose [Tautavičius A., Tautavičienė B., 1978, p. 157], Pa-

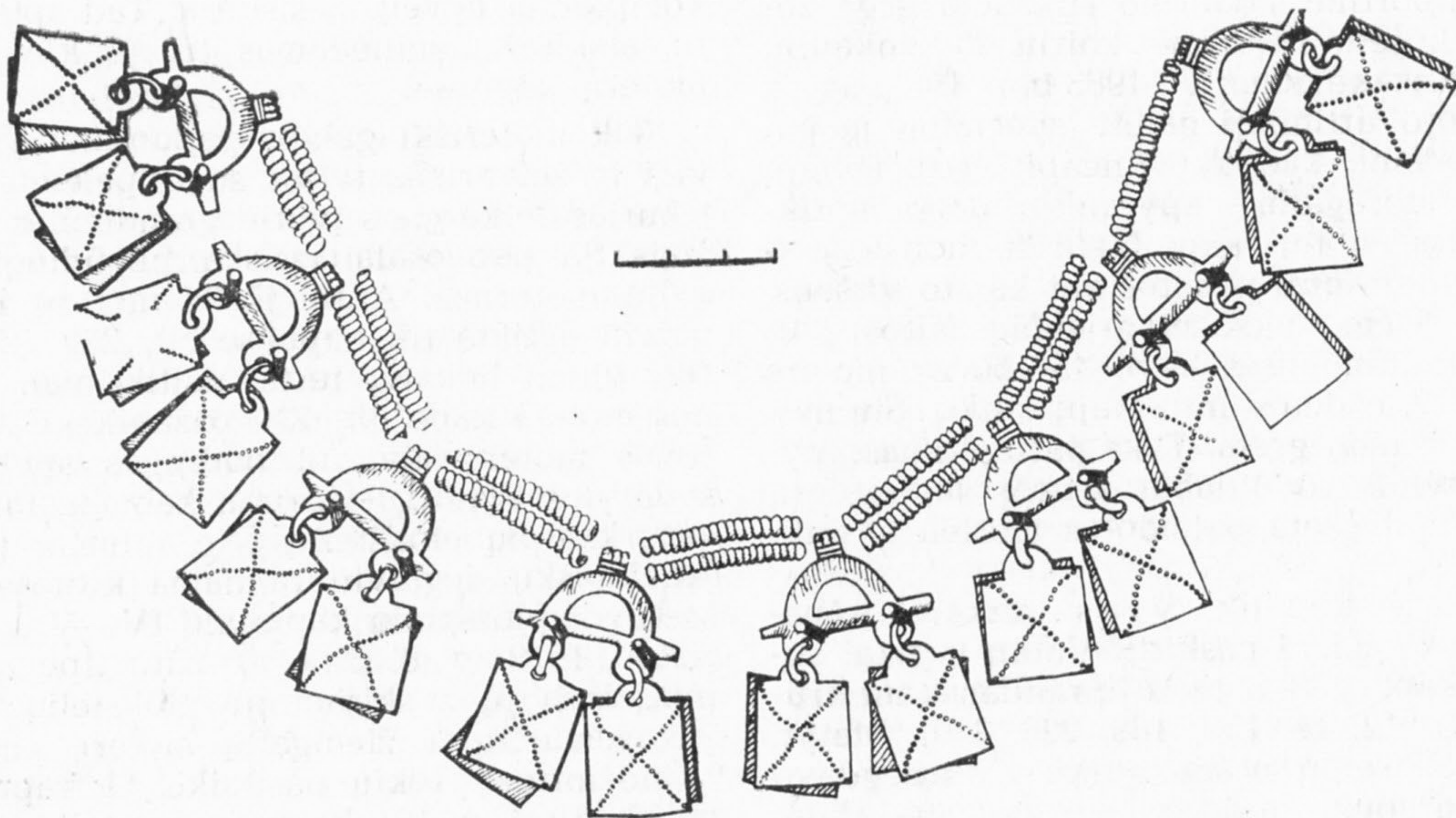


97 pav. Sid. auksuota segė kape Nr. 106 in situ

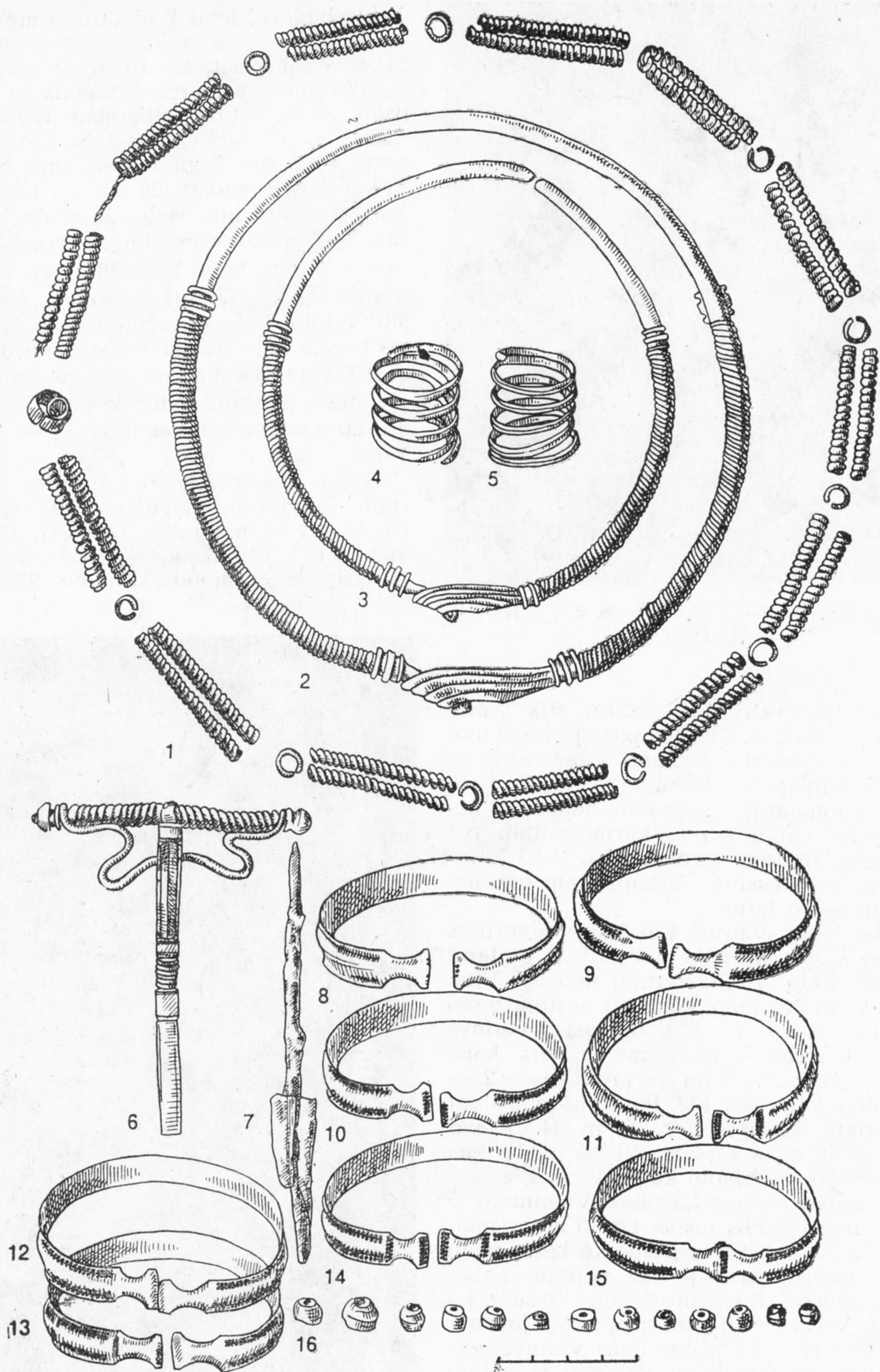
grybyje [Vaitkunskienė L., 1982, p. 51] bei kituose žemaičių ir žiemgalių kapinyuose.

Plinkaigalio moterims nebūdingas plaukų papuošalas ir žalvarinė įvija su kilpelėmis galuose. Jų buvo tik kapuose Nr. 19, 186 ir degtiniame kape Nr. A. Įvijos būdingos žemaičių moterų apdarui, ir jų dažnai randama vidurio Žemaitijos V–VIII a. kapuose. Pavienių aptinkama šiaurės Lietuvoje, taip pat vidurio Lietuvos vidurinio geležies amžiaus kapinyuose [Volkaitė-Kulikauskienė R., 1984, žem. 10].

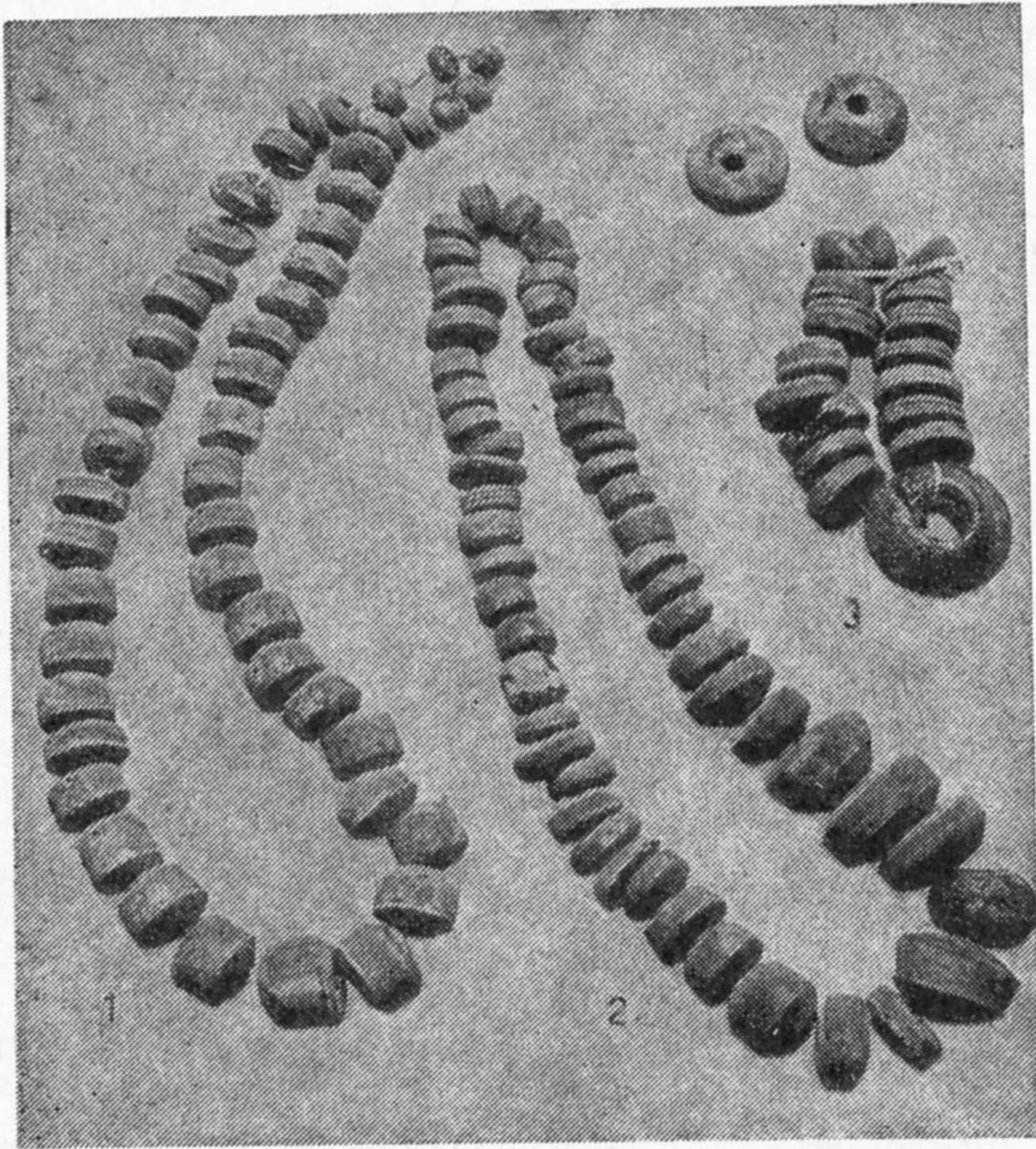
Antkaklių rasta 37 kapuose. Jomis puošėsi tiek vyrai, tiek ir moterys. Vyrų kapuose buvo 18, moterų — 12 antkaklių. Vadinasi, su antkaklėmis palaidota 14,1% vyrų ir 12,6% moterų. 7 su antkaklėmis palaidotųjų lytis nenustatyta. Kape dažniausiai būna po vieną antkaklę. Tik kapuose Nr. 94 ir 311 — po dvi. Štai kape Nr. 311 20–25 m. moteriai ant galvos uždėtas apgalvis, ant kaklo — 2 žalvarinės šaukštinės antkaklės, kairėje galvos pusėje aptikti 2 stiklo karoliai ir žalvarinė grandelė. Be to, ant kaklo rastas 158 stiklo karolių vėrinys, juosęs kaklą 4 eilėmis, ir dar balto metalo (alavo?) apskritų kabučių vėrinys. Ant krūtinės aptikta žalvarinė lankinė segė lenkta kojele su profiliuotu įvijos lankeliu. Ant dešinės rankos užmautos 5, ant kairės — dar 3 žalvarinės juostinės apyrankės. Ant dešinės rankos pirštų buvo 2 žalvariniai įvijiniai žiedai. Įstrižai dubens aptikta 14-os mėlynos stiklo karolių eilė, šalia dešinio dubenkaulio gulėjo 12,2 cm ilgio yla su kauliniu 4,7 cm ilgio ir 1 cm skersmens koteliu (pav. 99). Prie jos buvo žalvarinė tūtelė. Pagal dirbinius kapas Nr. 311 datuotinas IV a. antrąja puse.



98 pav. Vidurio Lietuvai būdingas apgalvis iš Plinkaigalio kapinyno kape Nr. 230



99 pav. Kapo Nr. 311 inventorių: 1 — žalv. įvijų apgalvis, 2, 3 — žalv. antkaklės šaukštiniais galais, 4, 5 — žalv. įvijiniai žiedai, 6 — žalv. lankinė ilgakojė segė lenkta užkaba, 7 — yla, 8—15 — žalv. juostinės apyrankės išmaugtais galais, 16 — stiklo karoliai



100 pav. Gintaro karoliai: 1 — k. Nr. 56, 2 — k. Nr. 55,
3 — k. Nr. 51

Plinkaigalyje rasti 1248 gintaro, stiklo, alavo, molio (?) karoliai. Didesnė pusė jų buvo moterų kapuose suvertų į vėrinius. Trumpesnių ar ilgesnių vėrinių aptikta 46 kapuose (48,4% visų čia palaidotų moterų). Į šį skaičių neįtraukti neišskios lyties vaikų kapai, kuriuose taip pat rasta karolių trumpų vėrinukų (po 2—3 karolius), o kiti kape esantys dirbiniai taip pat nenusako mirusiojo lyties.

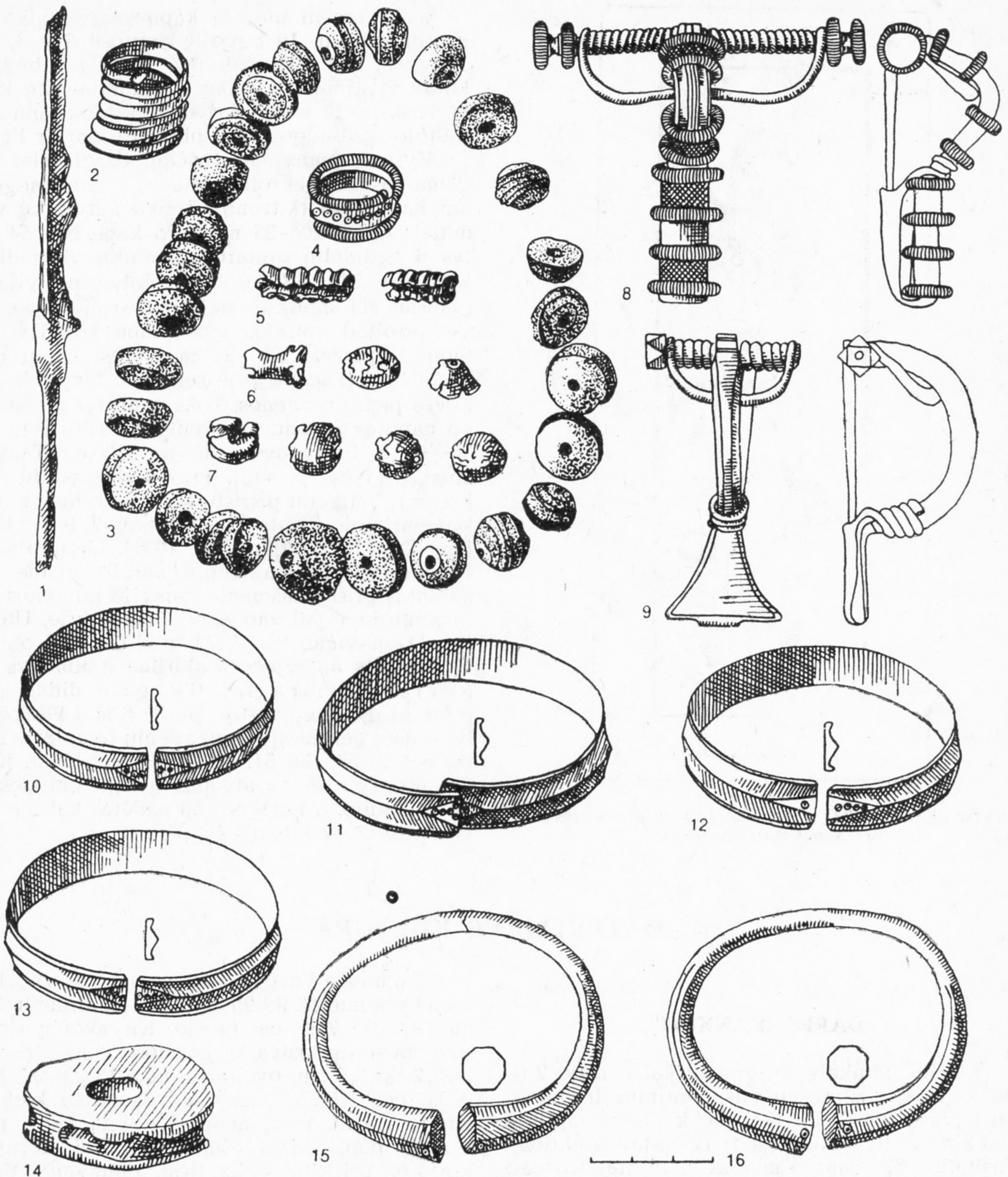
Vėriniai labai įvairūs. Kai kurie suverti iš vienos medžiagos karolių: pvz., tik iš gintaro, alavo arba stiklo. Tokių vėrinių nedaug. Vien tik gintaro karolių (nuo 3 iki 21) vėrinių buvo kapuose Nr. 9, 29, 34, 129. Ilgiausias vėrinys (21 karolis) rastas apardytame moters kape Nr. 29. 13 gintaro karolių vėrinys buvo 25—30 m. moters kape Nr. 129. Po 6 karolius ant kaklo aptikta kapuose Nr. 9 ir 34. Alavo karolių vėrinių rasta kapuose Nr. 46 ir 118. Pirmajame buvo 10 nupjauto kūgio formos, antrajame — 4 kūgio formos karoliai. Vienintelis 5 stiklo karolių vėrinėlis rastas 4,5—5 m. mergaitės kape Nr. 305. Kituose pasitaikė kelių rūšių karolių ir net žalvarinių įvijų vėrinių. Tokių buvo 39 kapuose. Jie įvairaus ilgio ir sudėties (pav. 100). Vienas iš ilgiausių aptiktas jau minėtame kape Nr. 311. Kitas ilgas vėrinys rastas 40—50 m. moters kape Nr. 309. Jį sudarė 3 žalvarinės įvijos ir 128 stiklo bei emalio karoliai, pabirę kape kaklo bei krūtinės srityje. Kape Nr. 190 vyresnei kaip 55 m. moteriai ant

kaklo buvo uždėtas 2 gintaro, 5 molio (?) karolių bei žalvarinės įvijos vėrinys. Molio karoliai labai retai pasitaiko Lietuvos archeologiniame medžiagoje. Paskutiniaisiais metais jų rasta Vėliškų, Anykščių raj., pilkapyne [Kazakevičius 1986a, p. 56]. Dar vienas gana ilgas karolių vėrinys buvo 40—50 m. moters kape Nr. 126. Šio kaklo uždėtą sudarė 28 rutulio formos gintaro karoliai, 6 alaviniai įvijos pavidalo, keliolika rutulio bei keliasdešimt kūgio formos karolių. Viso vėrinyje buvo bent 78 alavo karoliai. Ši tvarka jie suverti, nustatyti nepavyko. Šio vėrinio, rasta žalvarinė lankinė segė trikampėje kojele bei žieduotoji segė, po 3 apyrankės ant kiekvienos rankos, 2 žalvariniai žiedai, įvijinis ir platesne vidurine įvija. Iš darbo įvykių aptiktas verpstukas ir yla (pav. 101, 102, 103, 104).

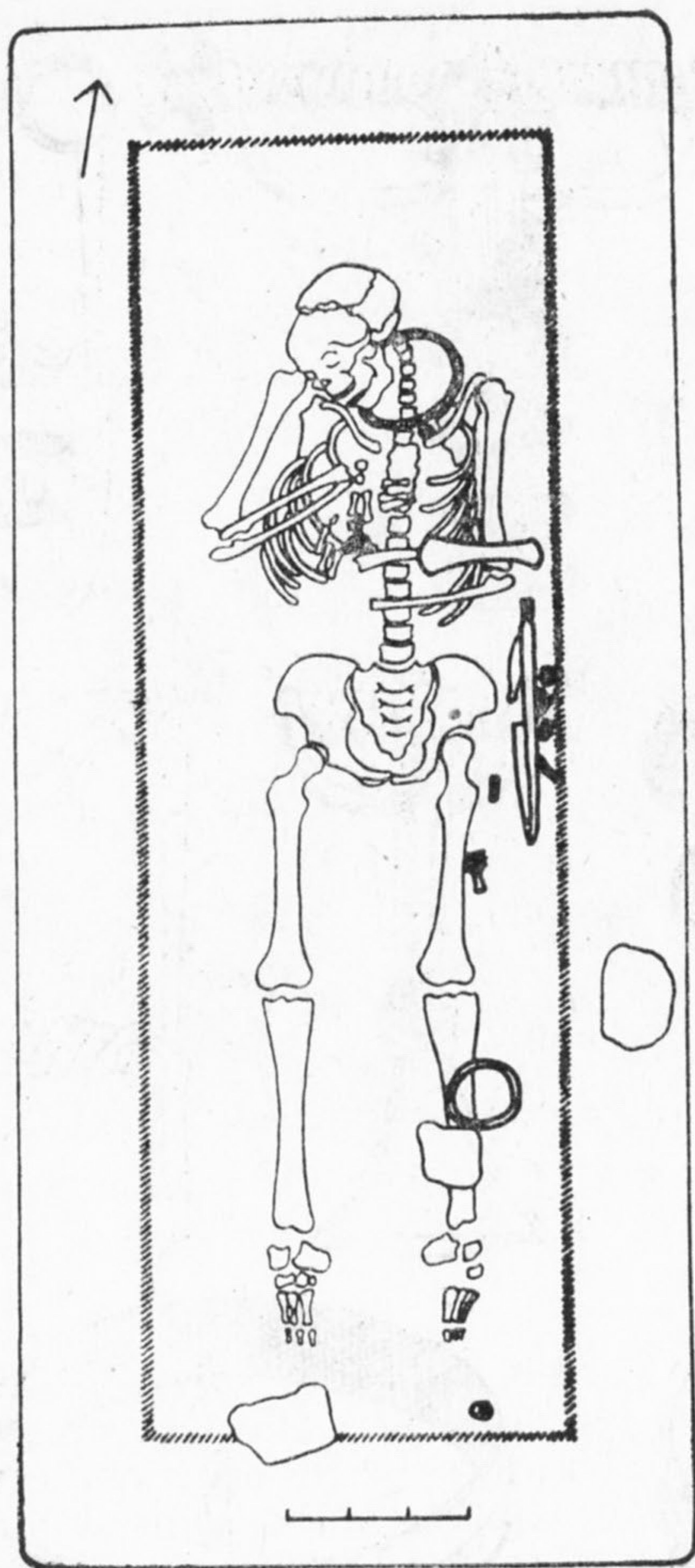
Labai retai pasitaiko įvijų arba kabučių vėrinių. Žalvarinių dvigubų įvijų vėrinys aptiktas 10—11 m. mergaitės kape Nr. 336B, o baltos metalo (alavo) auksuotų 12 kabučių vėrinys liko 20—25 m. moters kape Nr. 232B (pav. 105).



101 pav. Kapas Nr. 126



102 pav. 40—50 m. moters kapo Nr. 126 įkapės: 1 — yla, 2, 4 — žalv. įvijiniai žiedai, 3 — gintaro karolių vėrinys, 5—7 — alavo karoliai, 8, 9 — žalv. lankinės segės (žieduotoji ir tri kampe kojele), 10—13 — žalv. apyrankės iškilia trikampe briauna, 14 — kalkakmenio verpstukas, 15, 16 — žalv. storagalės apyrankės



103 pav. Kapo Nr. 332 su geriamuoju ragu prie kairės kojos ir kitomis įkapėmis planas

Daug rečiau moterų kapuose pasitaiko pavienių karolių. Jų buvo 8 kapuose (Nr. 4, 140, 183, 186, 237, 252, 339, 353). Jiems nebūdinga kokia ypatinga laidosena ar radiniai; šie kapai neišsiskiria iš kitų. Matyt, gintarėlius-amuletus nešiojo apsisaugoti nuo piktų dvasių ar ligų.

Vyrų kapuose, atvirkščiai, dažniausiai randama pavienių karolių-amuletų. Tik nedaugeliui ant kaklo uždėti trumpi keletu karoliukų vėrinėliai. Antai 20—25 m. vyro kape Nr. 54 rastas 6 nedidelių gintaro karoliukų vėrinėlis, o kape Nr. 246 — 3 karoliai ir žalvarinė įvija. Ilgiausias (11 smulkių stiklo ir 3 ar 5 sunykę alavo karoliai) aptiktas vyro kape Nr. 314. Juo buvo papuoštas 20—25 m. vyras. Labai retai karolius pririšdavo prie segių (k. Nr. 144) arba kovos peilio rankenos. Toks paprotys labiau buvo paplitęs žemaičių gyventoje teritorijoje nuo V—VI a. ir gyvavo bent iki XII a. [Tautavičius A., 1984, p. 113]. Prie kovos peilių arba kalavijų rankenų pririštų karolių randama daug kur Europoje [Luoto J., 1980, pav. 7, 9, 10; Csallany D., 1961; Weeck W., 1931]. Lietuvoje, be Plinkaigalio, kalkakmenio karolis rastas prikabinamas prie dviašmenio kalavijo rankenos turtingame kunigaikščio kape Taurapilyje, Utenos raj. [Tautavičius A., 1972, p. 132, pav. 5].

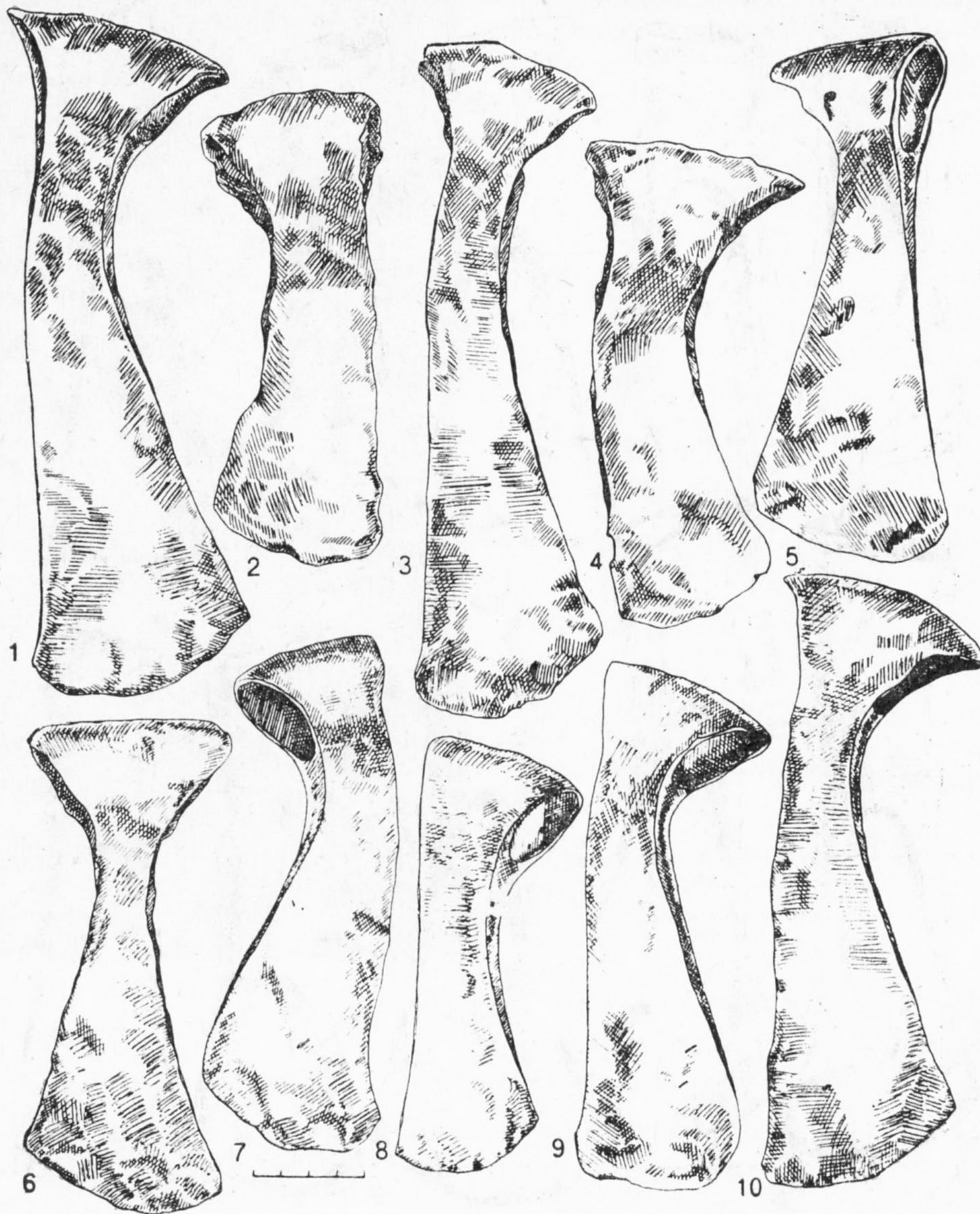
Buitinės apeiginės paskirties reikmenys yra geriamieji ragai. Tai gana didelė įkapė ir užima daug vietos. Todėl 6 iš 8 Plinkaigalyje rastų geriamųjų ragų apkalų buvo prie kojų (k. Nr. 2, 54, 59, 61, 64, 332) (pav. 103). Kape Nr. 80 rago angos apkalas gulėjo ant dešinio dubenkaulio, o kape Nr. 50 padėtas kairėje galvos pusėje su kitomis įkapėmis.

MATERIALINĖ KULTŪRA

DARBO ĮRANKIAI

Kirviai. Plinkaigalio gyventojai vartojo 2 tipų kirvius: siauraašmenius pentinius ir įmovinius (pav. 104, 105). Iš viso kapinyne aptikta 103 kirviai: 91 — kapuose ir 12 rasta atsitiktinai. Pasitaikė 67 siauraašmeniai pentiniai kirviai: 57 buvo kapuose, 10 rasta atsitiktinai. Aptikta 36 įmoviniai kirviai: 34 — kapuose ir 2 — atsitiktinai. Kadangi kiekviename vyro kape paprastai būna po kirvį, tai ir atsitiktinai aptiktuosius įtrauksiu į procentinį apskaičiavimą. Tad iš 127 vyrų kapų kirvių buvo 103 kapuose; vadinasi, 81,1% suaugusių vyrų palaidota su kirviais. Paprotys dėti kirvį į kapą susijęs, matyt, su to meto žemdirbystės lygiu.

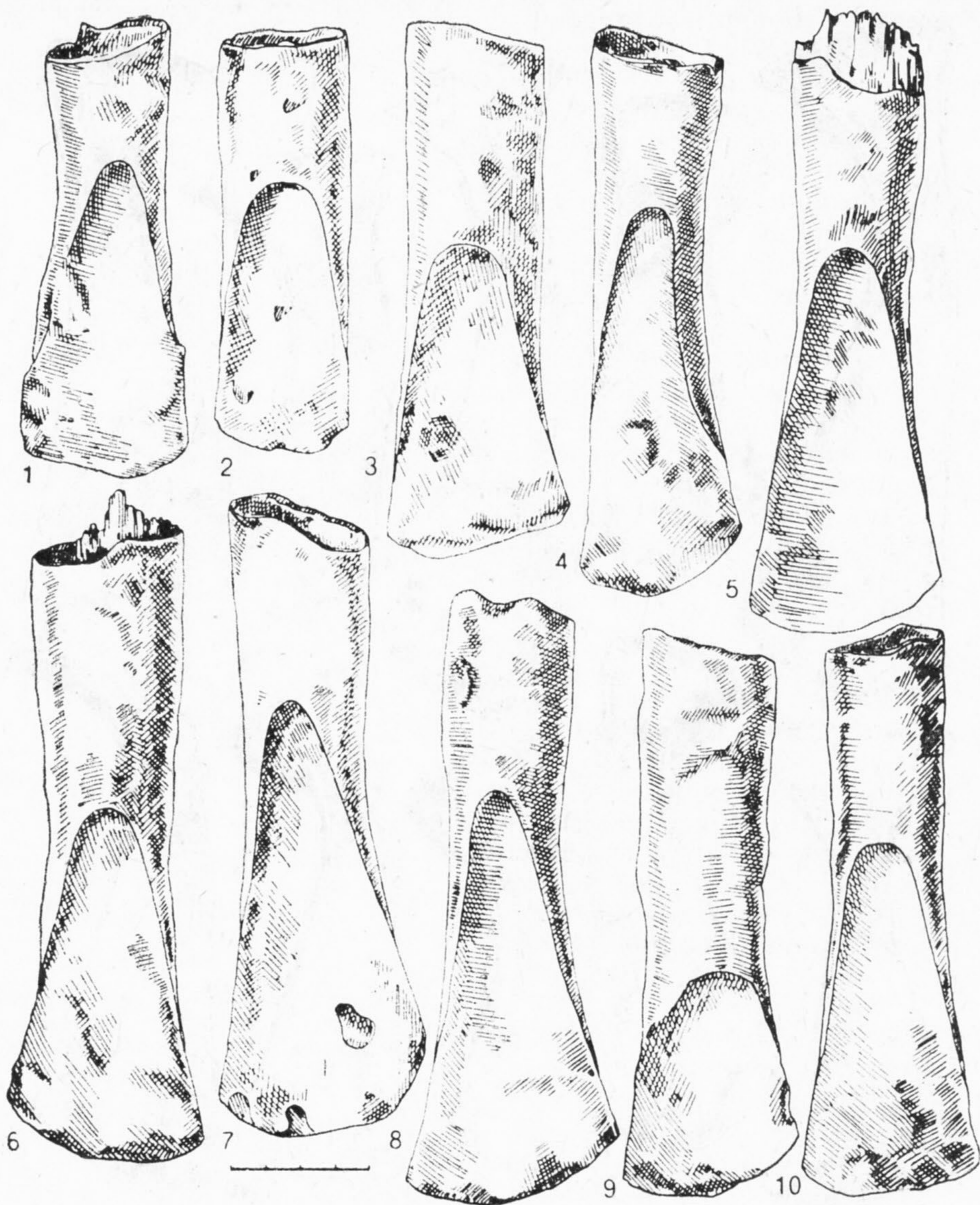
Siauraašmeniai pentiniai kirviai yra nuo 16 iki 25 cm ilgio, su ašmenimis — nuo 4,8 iki 7,6 cm pločio. Kirvakočių skylės dvejopos: apskritos ir ovalios. Apskritos yra nuo 2 iki 3,5 cm, ovalios — nuo 2×2,9 iki 3,2×3,6 cm. Kirviai masyvūs, dauguma kiek atlenkta į koto pusę pentimi ir į tą pačią pusę truputį paplatintais ašmenimis. Kai kurių jų korpuso priekinė dalis tiesi, daugumos profiliuota, su pailgintu į abi puses arba koto link penties viršumi (pav. 104, 106). Didžiausias siauraašmenis pentinis kirvis aptiktas kape Nr. 365. Jis 25 cm ilgio korpusu, 7,6 cm pločio ašmenimis ir apskrita 3,4 cm skersmens skylė kotui. Mažiausias kirvis įdėtas į 30—35 m. vyro kapą Nr. 228. Jis 16 cm ilgio, 5,4 cm pločio ašmenimis. Skylė kotui apskrita, 3,1 cm dydžio. Pavieniai Plinkaigalio kapinyne siauraašmeniai



104 pav. Siauraašmeniai pentiniai kirviai: 1 — k. Nr. 194, 2 — k. Nr. 146, 3 — k. Nr. 164, 4 — k. Nr. 153, 5 — k. Nr. 180, 6 — k. Nr. 178, 7 — k. Nr. 70, 8 — k. Nr. 57, 9 — k. Nr. 42, 10 — k. Nr. 156

pentiniai kirviai yra tiesiu, siauru korpusu, į abi puses plėtėjanciais ašmenimis ir ovalia kirvakočio skylė. Jie artimi rytų Lietuvoje paplitusiai šių kirvių formai [LAB, 1961, pav. 202], galbūt ir patekę iš ten. Tokių kirvių rasta kapuose Nr. 2, 17, 78, 176, 178, 180, 356. Rytų Lietuvos klasikinės formos kirvio pavyzdys yra iš kapo Nr. 176. Jis 19 cm ilgio, 6,8 cm pločio ašmenimis, 6 cm ilgio pentimi. Skylė kotui ovali, 2,2×3,0 cm skersmens. Kirvis aptiktas 20—25 m. vyro kape kartu su VI a. daiktais, kaip antai: žalvarine lankine žieduotąja sege, storagale apyranke daugiakampiais galais, peiliu, geležine diržo sagtimi ir keletu žalvarinių įvijų.

20 Plinkaigalio siauraašmenių pentinių kirvių buvo ištirta metalografiškai [Stankus J., 1986, pav. 3]. Nustatyta, kad juos kalė 4 technologiniais būdais. 6 pagaminti laisvo kalimo būdu iš gerai nuo šlako priemaišų išvalytos geležies kritės (k. Nr. 148, 153, 164, 176, 194, 228). 2 kirviai nukalti iš plieno (k. Nr. 176 ir 180), 3 — iš „paketinės“ geležies (k. Nr. 37, 80, 172). Kirvio iš kapo Nr. 42 ašmenys buvo įanglinti, o iš kapų Nr. 21, 22, 178, 201, 215 suvirinti iš 2 juostų — geležinės ir plieninės arba iš 2 plieninių juostų. Iš 3 skirtingo metalo juostų suvirintų kirvių aptikta kapuose Nr. E (degintinis kapas), Nr. 154, 233 [Stankus J., 1986, p. 52, 54—58].



105 pav. Įmoviniai kirviai: 1 — k. Nr. 170, 2 — k. Nr. 270, 3 — k. Nr. 254, 4 — k. Nr. 316, 5 — k. Nr. 312, 6 — k. Nr. 342, 7 — k. Nr. 49, 8 — k. Nr. 24, 9 — k. Nr. 32, 10 — k. Nr. 259

Apskritai Plinkaigalio siauraašmeniai pen-
tiniai kirviai nuo kitų Lietuvoje rastų V—VI a.
kirvių kuo nors ypatingai nesiskiria. Jie tokio
pat dydžio, masyvumo. Gal kiek ryškiau profi-
liuotu korpuso priekiu; o tai būdinga kaip tik
vidurio Lietuvos kapinynų kirviams. Profiliuotu
korpusu jų rasta gretimame Pašušvio kapinyne
[Kowalski J. M., 1981, p. 52, pav. 1d], Kairė-
nėlių [Stankus J., 1984, pav. 11], Obelių, Uk-
mergės raj. [Urbanavičius V., 1984, p. 97; Ur-
banavičius V., Urbanavičienė S., 1988, p. 14—
15, pav. 10 : 6, 11 : 5], bei kitų vidurio Lietuvos
kapinynų V—VI a. kapuose.

Įmoviniai kirviai (36 vienetai) yra
nuo 12,5 iki 22 cm ilgio, 3,2—6,5 cm pločio

ašmenimis ir nuo 2,5 iki 3,6 cm skersmens sky-
le kotui (pav. 105). Daugiau kaip pusės jų kor-
pusas tarp įmovos ir ašmenų yra susiaurintas.
Tai būdinga IV—VII a. kirviams [LAA, 1978,
p. 113]. 11 čia rastų kirvių be ryškesnio susiau-
rinimo. Šonai tiesūs, kartais net ašmenys nepa-
platinti, tokio pat pločio kaip ir įmova. Tai bū-
dinga patiems trumpiausiems kirviams. Antai
40—45 m. vyro kape Nr. 270 rastas 12,5 cm il-
gio kirvis buvo 3,7 cm pločio ašmenimis ir to-
kio pat skersmens įmova. Šiame kape jis vie-
nintelė įkapė, todėl tiksliau datuoti negalima.
Kitas toks kirvis yra iš 50—55 m. vyro kapo
Nr. 280. Jis 14,8 cm ilgio, 4,68 cm pločio ašme-
nimis bei 3,7 cm skersmens įmova. Įkapių komp-

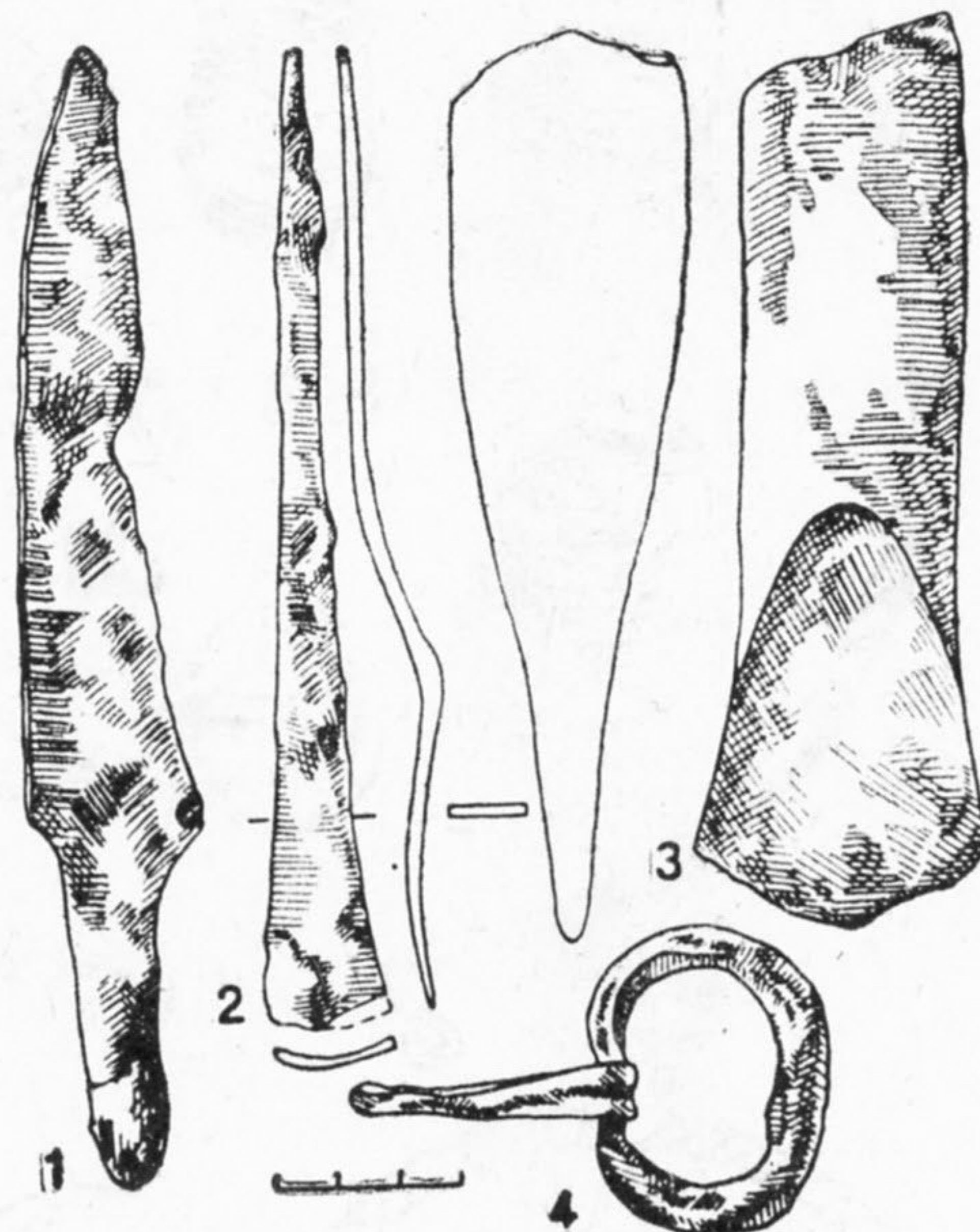


106 pav. Siauraašmenis pentinis kirvis vyro kape Nr. 362 in situ

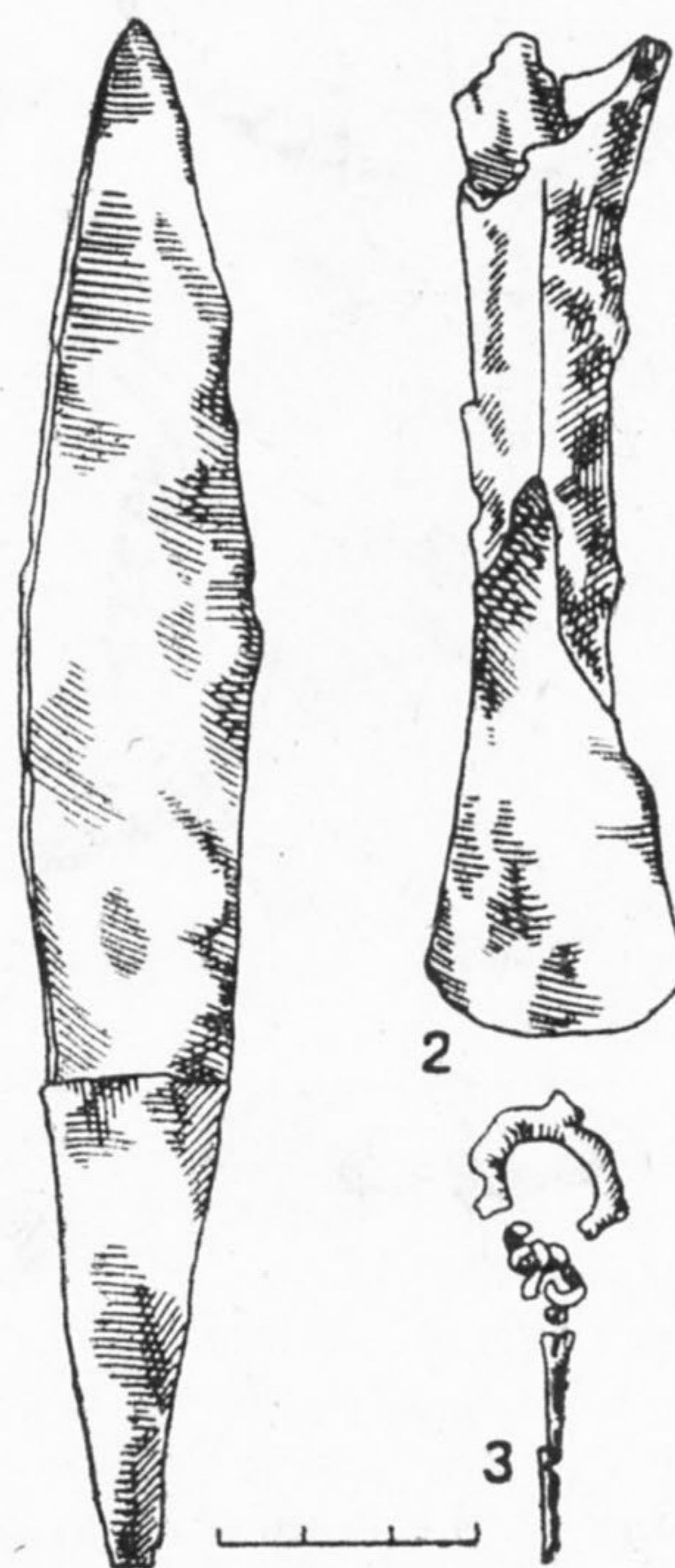
lektą sudarė peilis, skobtas ir geležinė diržo saktis storesne priekine dalimi (pav. 107). Kapas datuotinas Va. pirmąja puse. Be jau minėtų, kirvių lygiais šonais aptikta kapuose Nr. 232, 266, 267, 288, 292, 293, 297, 318, 320. Chronologiškai šie kapai ankstyvesni ir datuoti III–V amžiumi.

Atskirai reikia paminėti įmovinį miniatiūrinį kirvelį iš senesnio nei 55 m. vyro kape Nr. 310. Jis 12 cm ilgio, 2,9 cm pločio ašmenimis ir 1,4 cm skersmens įmova (pav. 108 : 2). Miniatiūrinių kirvelių, nors ir retai, randama Lietuvos V–IX a. kapinyuose. Pvz., Jauneikiuose, Joniškio raj., tokių kirvelių aptikta kapuose Nr. 123, 217, 311 bei atsitiktinai. Jie nuo 9,7 iki 14,3 cm ilgio, nuo 2,5 iki 4 cm pločio ašmenimis [Vaškevičiūtė I., 1985, p. 54]. Tūbausiuose, Kretingos raj., kape Nr. 53 rastas 9,7 cm ilgio kirvelis [Rimantienė R., 1968, p. 193, pav. 12 : 8]. Jie kaldinti labai kruopščiai, laikantis visų būtinų gamybos technologijos sąlygų. Tokius kirvius galėjo naudoti smulkiems medžio darbams.

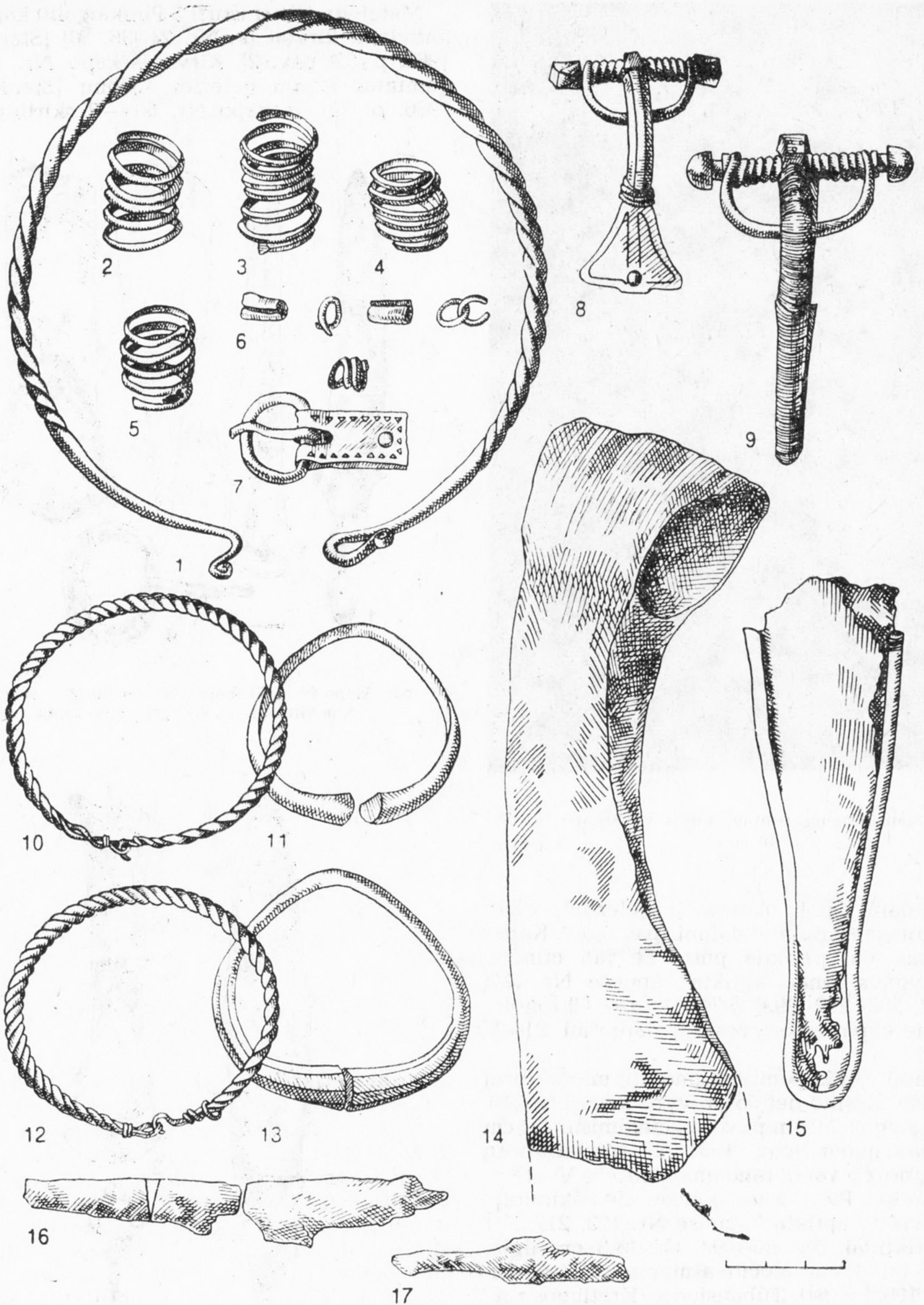
Metalografiškai ištirti 3 Plinkaigalio kapinyso įmoviniai kirviai (k. Nr. 24, 36, 50) [Stankus J., 1986, p. 52, pav. 2]. Kirvis iš kape Nr. 36 pagamintas laisvu geležies kalimu [Stankus J., 1986, p. 52], iš kape Nr. 50 — 2 skirtingo me-



107 pav. Kape Nr. 280 įkapės: 1 — peilis, 2 — skobtas, 3 — įmovinis kirvis, 4 — gel. diržo saktis



108 pav. Kape Nr. 310 įkapės: 1 — peilis, 2 — miniatiūrinis įmovinis kirvelis, 3 — gel. lazdelinio smeigtuko liekanos



109 pav. Kapo Nr. 37 inventorių: 1 — sid. antkaklė tordiruotu lankeliu su kilpe ir kabinuku galuose, 2—5 — žalv. įvijiniai žiedai, 6 — galvos dangos papuošimas — žalv. tūtelės ir grandelės bei įvijos fragmentas, 7 — žalv. diržo sagtis, 8, 9 — žalv. lankinės segės (trikampe kojele ir ilga kojele lieta užkaba), 10, 12 — žalv. vytinės apyrankės, 11, 13 — žalv. storagalės apyrankės, 14 — siauraašmenis pentinis kirvis, 15 — kovos peilio žalv. makštų galo apkalas, 16, 17 — peilių dalys

talo, iš kapo Nr. 24 — 3 — geležies ir plieno — juostų suvirinimu [Stankus J., 1986, p. 56—57].

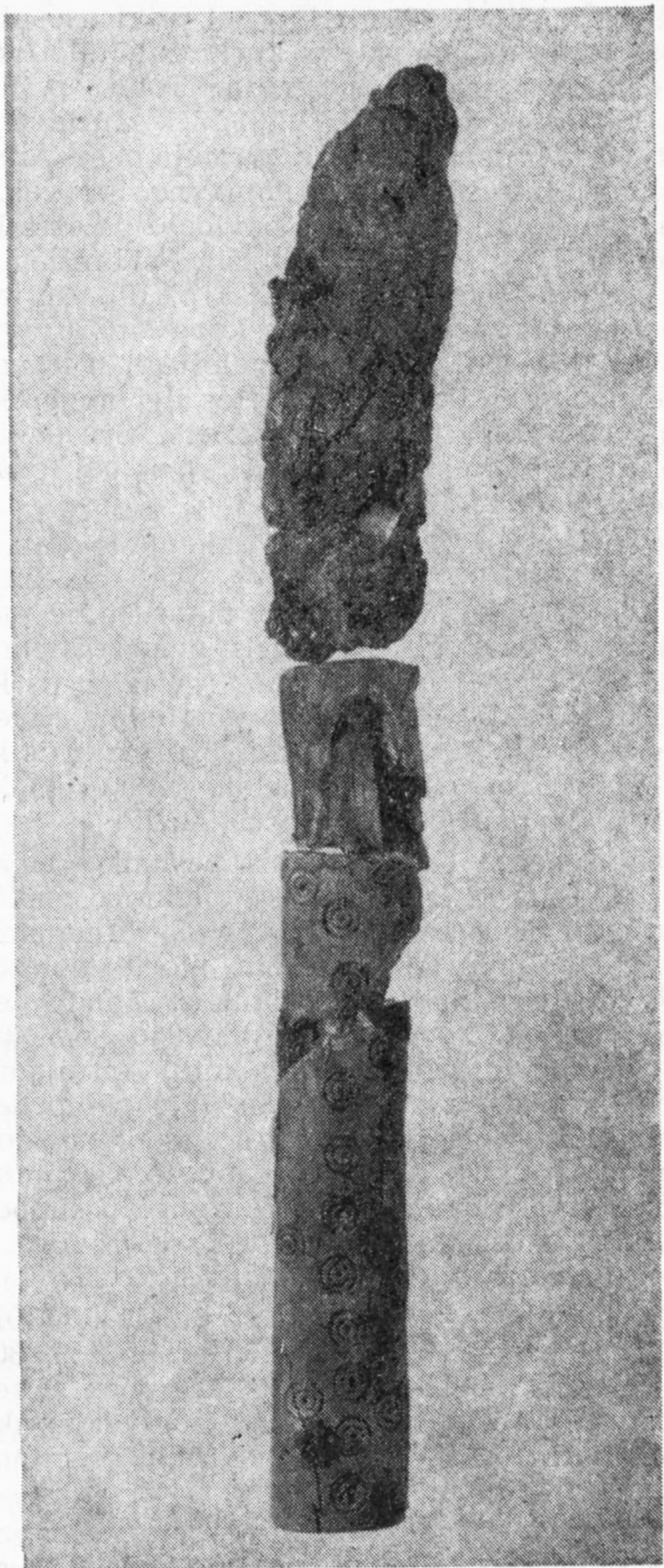
Kai kada mirusiesiems į kapus dėjo susidėvėjusius ar aplūžusius kirvius. Antai kapuose Nr. 37, 211, 212 ir 228 siauraašmeniai pentiniai kirviai buvo nutrūkusiais ašmenimis. Kad šių defektų nepastebėtų gentainiai, mirusiojo artimieji slėpė kirvių ašmenis: dėjo kirvį ašmenimis žemyn (k. Nr. 37) (pav. 109) arba pakišdavo ašmenis po galva (k. Nr. 212), po koja (k. Nr. 228). Vienas atsitiktinai rastas kirvis buvo perdirbtas iš kaplio, pasukus jo ašmenis 90° kampu.

Kirvį į kapą dėjo su kotu. Tai rodo medienos liekanos įmovoje ar kirvakočio skylėje. Kape Nr. 306 pastebėta lenkto koto liekanų, užsikonservavusių ties įmova. Į kapuose Nr. 2 ir 130 rastų pentinių kirvių kotus buvo įkalti geležiniai pleištai.

Peiliai. Tai universalūs darbo įrankiai ir buitinės paskirties reikmenys, užėmę ir tebeužimantys svarbią vietą priešistorinio ir dabartinio žmogaus gyvenime.

Plinkaigalio kapinyne aptikti 79 darbo peiliai: 72 buvo kapuose, 7 rasti atsitiktinai. Taigi su peiliu palaidota 21,8% visų mirusiųjų nepriklausomai nuo amžiaus. Darbo peilių daugiau dėjo į vyrų kapus. Jų rasta 56 vyrų ir 12 berniukų kapų. Peilis lenkta nugarėle, sprendžiant iš kitų įkapių, buvo moters kape Nr. 29. Suardytame kape Nr. 326 mirusiojo lyties nustatyti nebuvo galima.

Peiliai yra nuo 10,6 iki 28 cm ilgio, 1,1—3 cm pločio geležte ir 0,3—0,6 cm storio nugarėle. Geležtės skersinis pjūvis yra aukšto lygiašonio trikampio formos. Peiliai dažnai būna blogai išlikę, perlūžę, ištrupėjusiais ašmenimis arba nulūžusiu smaigaliu bei įkote. Kai kurie iš jų atrodo ilgai naudoti, išdilusiaisiais ašmenimis. Visi peiliai įtveriamieji, dauguma buvę su medinėmis rankenomis, kartais į kapus dėti odinėse makštyse. Peilių su odinių makštų liekanomis rasta kapuose Nr. 14, 85. Kapuose Nr. 61, 106, 332 aptikta peilių su kaulinėmis rankenomis. Vienas iš jų su įtveriamą rankena (k. Nr. 61) ir 2 su kriaunomis, perkaltomis kniedėmis (k. Nr. 106 ir 332) (pav. 110). 45—50 m. vyro kape Nr. 106 rasta įmovinis kirvis, kovos ir darbo peilis, sidabrinė atvežtinė segė auksuota zoomorfine galvute [Kazakevičius V., 1983b, p. 189—196], odinis diržas, puoštas žalvariniais ir alaviniiais apkalėliais-kūgeliais, su geležine sagtimi, dar 2 neaiškios paskirties žalvariniai apkalėliai ir gintaro karolis. Peilis blogai išlikęs, apie 19 cm ilgio, 7—8 cm ilgio geležte, 11 cm ilgio bei 19 cm pločio ir 1,2—1,3 cm storio kriaunomis, kurios ornamentuotos akutėmis. Kapas datuojamas apie 500 m. [Kazakevičius V., 1983b, p. 190]. Kitas toks peilis aptiktas turtingame 35—40 m.



110 pav. Peilis ornamentuotomis kriaunomis iš kapo Nr. 106

vyro kape Nr. 332 [Kazakevičius V., 1987, p. 50]. Peilis 25,5 cm ilgio: 12,5 cm ilgio ir 2,1 cm pločio geležte ir 13 cm ilgio kotu. Kriaunos 2,4 cm pločio ir 1,5 cm storio, neornamentuotos. Kapas datuotinas V a. antrąja puse. Tai Lietuvos archeologinėje medžiagoje ankstyviausi peiliai su kriaunomis. Dažniau tokius peilius į kapus dėjo tik nuo XIV amžiaus.

Pagal geležtės formą Plinkaigalio darbo peilius galima suskirstyti į 2 grupes: tiesia nugarėle

ir lenkta nugarėle. Pirmai grupei priklauso absoliuti peilių dauguma. Kai kurių nugarėlė ties smaigaliu yra truputį palenkta. Tokių peilių rasta kapuose Nr. 291, 293, 303, 310, kurie yra ankstyvesni ir datuojami V a. pirmąja puse. Analogiškų aptikta Maudžiorų kapinyne. Jie vadinami peiliais gluosnio lapo pavidalo geležte ir datuojami IV a.—V a. pradžia, pabrėžiama reta jų forma [Valatka V., 1984, p. 10]. Antrai grupei skiriamas peilis, rastas kape Nr. 29, yra 27,2 cm ilgio, 2,8 cm pločio geležte ir 0,48 cm storio nugarėle. Per visą geležtės ilgį nugarėlė smarkiai lenkta, įkotė neišsiskiria. Šis peilis greičiausiai buvo specialios paskirties, gal todėl ir įdėtas į moters kapą.

Metalografiškai ištirti 9 Plinkaigalio darbo peiliai (k. Nr. 29, 70, 106, 144, 148, 152, 223, 245, 246) [Stankus J., 1986, p. 60—61]. Jie pagaminti 4 technologiniais būdais: nukalti iš plieno (iš k. Nr. 148) ir „pakėtinės“ geležies (iš k. Nr. 106, 152, 223, 245, 246), su įanglintais ašmenimis (iš k. Nr. 70) bei suvirinti iš dviejų (iš k. Nr. 29) ir trijų skirtingo metalo juostų (iš k. Nr. 144) [Stankus J., 1986, p. 52—62].

Darbo peilių su makštimis pasitaiko labai retai. Antai iš 72 kapuose rastų peilių su makštimis buvo tik iš kapų Nr. 14 ir 85. Pirmajame aptiktas 19,8 cm ilgio, 1,96 cm pločio geležte ir 0,4 cm storio nugarėle peiliukas. Ant jo geležtės gerai išliko užsikonservavusios makštų odos liekanų ir dalis medinio koto. Antrajame kape — Nr. 85 — rasta 14,5 cm ilgio peilio dalis, ant kurios geležtės taip pat pastebėta odos liekanų. Abu rasti berniukų kapuose. Gal juos įdėjo vietoj kovos peilių — kaip ginklų simbolių, todėl ir su makštimis?

Pjautuvai atrietais smaigaliais. Jų rasta 19 Plinkaigalio moterų kapų (k. Nr. 1, 9, 63, 82, 97, 99, 121, 139, 140, 177, 186, 190, 224, 225, 330, 345, 347, 355, 361). Tai sudaro 20% visų moteriškos lyties kapų. Dar 1 toks pjautuvas aptiktas atsitiktinai, trijų smaigaliai nulūžę, ir neaišku, ar pjautuvai šio tipo.

Pjautuvai nedideli, tiesia linija nuo įkotės galo iki smaigalio 15,2—25 cm ilgio, 1,7—2,7 cm pločio geležte ir iki 0,5 cm storio nugarėle. Geležtės išlenktos lanku ir pereina į įkotes nesudarydamos jokio kampo. Smaigaliai smarkiai atrietai (pav. 111).

Didžiausias Plinkaigalio pjautuvas rastas vyresnės nei 55 m. moters kape Nr. 190. Jis buvo drauge su 2 gintaro ir 5 molio (?) karolių bei žalvarinės įvijos vėrinėliu, žalvariniu įvijiniu žiedu, smiltainio akmens verpstuku ir geležinės sagties liekanomis. Pjautuvas 25 cm ilgio, 2,14 cm pločio nuo ilgo naudojimo sudilusia geležte. Vienas mažiausių pjautuvų įdėtas į moters kapą Nr. 1. Jo inventorių, be minėto pjautuvo, su-

darė: žalvarinė lankinė ilgakojė segė ir 2 žalvarinės juostinės apyrankės. Pjautuvas 15,2 cm ilgio, geležtė 2,25 cm pločio, nugarėlė 0,29 cm storio.

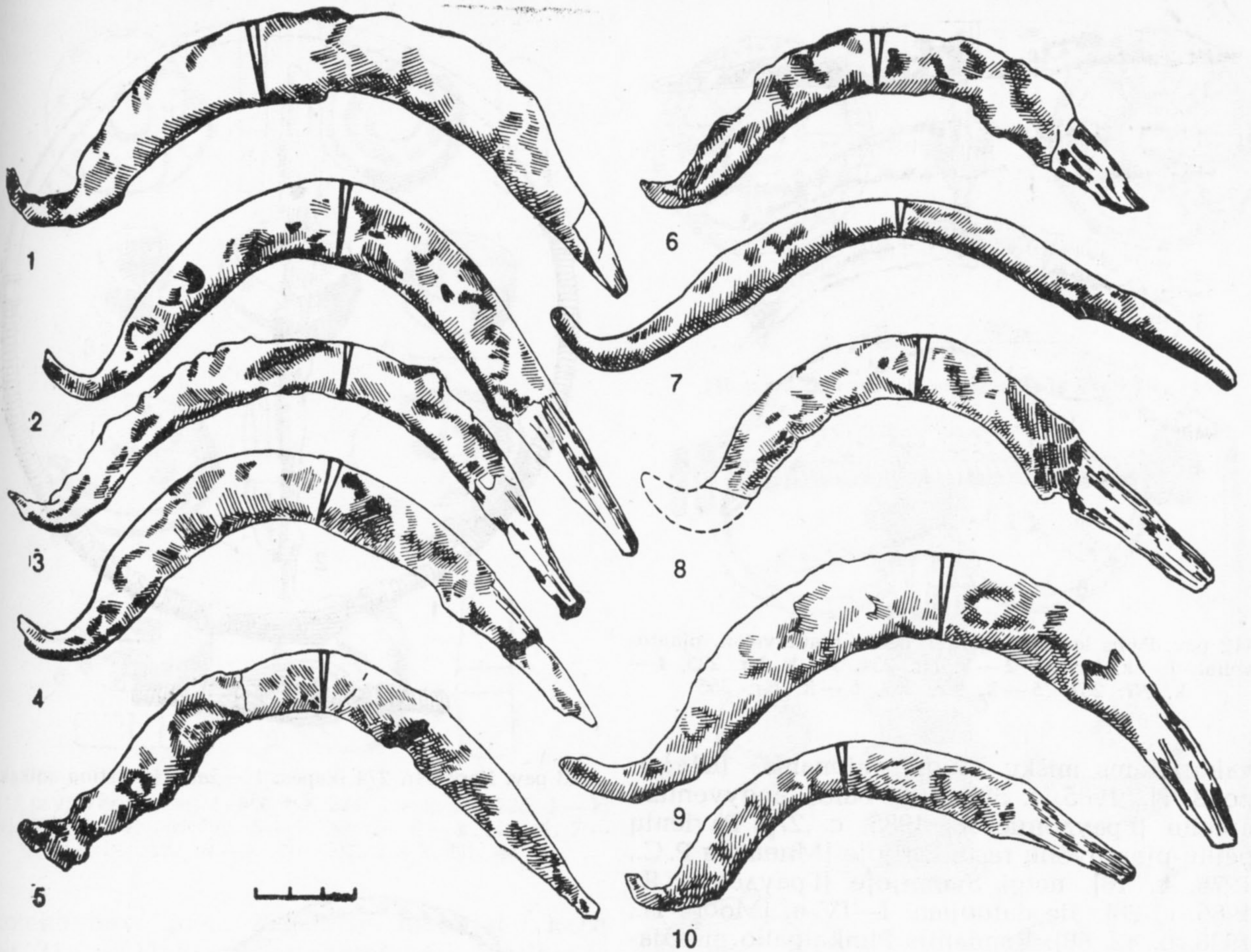
Metalografiškai ištirti 6 pjautuvai iš kapų Nr. 99, 139, 140, 177, 186, 190 [Stankus J., 1986, p. 60—61, pav. 4 : 3—8]. 4 iš jų pagaminti laisvu metalo kalimu: iš geležies — aptikti kapuose Nr. 139, 186 ir 190, iš plieno — kape Nr. 99. Iš „pakėtinės“ geležies padarytas kape Nr. 177 aptiktas pjautuvas, o įanglinant geležį — kape Nr. 140 [Stankus J., 1986, p. 52—56].

Pjautuvai atrietais smaigaliais archeologinėje literatūroje vadinami lietuviškais arba netgi žiemgališkais [Puzinas J., 1938, p. 97—98; LAA, 1978, p. 120; Граудонис Я., 1985, с. 33]. Pagrindinės jų radimo vietos yra vidurio Lietuva ir lietuviškoji Žiemgalos dalis. Antai vidurio Lietuvos kapinyuose jų aptikta V—VI a. kapuose: Plinkaigalyje, kaip jau minėta, — 20, Pašūvyje — 10 [LAA, 1978, p. 120, žem. 67 : 1; Zaborski A., 1905, p. 147; Kowalski J. M., 1981, pav. 1 : 6], Kairėnėliuose — 4 [Stankus J., 1984, p. 69]. Žiemgaloje daugiausia tokių pjautuvų — 5 — rasta Jauneikiuose [Vaškevičiūtė I., 1985, p. 54]. Pavienių žinoma iš rytų Lietuvos: Aukštadvario piliakalnio [Daugudis V., 1962, p. 53, pav. 8 : 10], Neravų [Kuncienė O., 1982, p. 45, pav. 3], Vilkonių, Švenčionių raj. [LAA, 1978, p. 120], ir Zabieliškių, Šalčininkų raj. [Butėnienė E., 1974, p. 54], pilkapynų. 4 tokie pjautuvai rasti Latvijoje: Madalanų ir Tervetės piliakalniuose, Kakužėnų ir Stūrių kapinyuose [Граудонис Я., 1985, с. 31, рис. 4 : д], 2 žinomi iš Baltarusijos vakarinių rajonų (Гуревич Ф. Д., 1962, с. 61, рис. 49 : 9), pavienių aptikta Smolensko srityje [Минасян Р. С., 1978, с. 79, рис. 3 : г].

Šio tipo pjautuvai — baltiškas žemdirbystės įrankis. Dėl jų kilmės yra nuomonių, kad tai žiemgalių išradimas [Граудонис Я., 1985, с. 33] ir kad genetiškai jie susiję su ankstesnio chronologinio laikotarpio pjautuvais ir peiliais-pjautuvėliais [Волкайте-Куликаускаене Р., 1985, с. 11—12]. Pjautuvus atrietais smaigaliais V—VII a. vartojo lietuviai, aukštaičiai, ir žiemgaliai [LAA, 1978, p. 120].

Peiliai-pjautuvėliai. Plinkaigalio kapinyne rasti 8 (k. Nr. 234, 235, 257, 264, 267, 316, 316A, 1 atsitiktinai): 5 buvo vyrų kapuose ir 1 — moters kape (Nr. 316). Kape Nr. 235 palaidotojo lytis neaiški, nes kapas apardytas ir nelikę lyčiai nustatyti reikalingos osteologinės medžiagos. Dar vienas toks įrankis aptiktas atsitiktinai.

Šie darbo įrankiai nuo 14,7 iki 23,6 cm ilgio tiesia linija, 1,5—2,7 cm pločio geležte ir iki 0,4 cm storio geležtės nugarėle. Jie tiesiais ar-



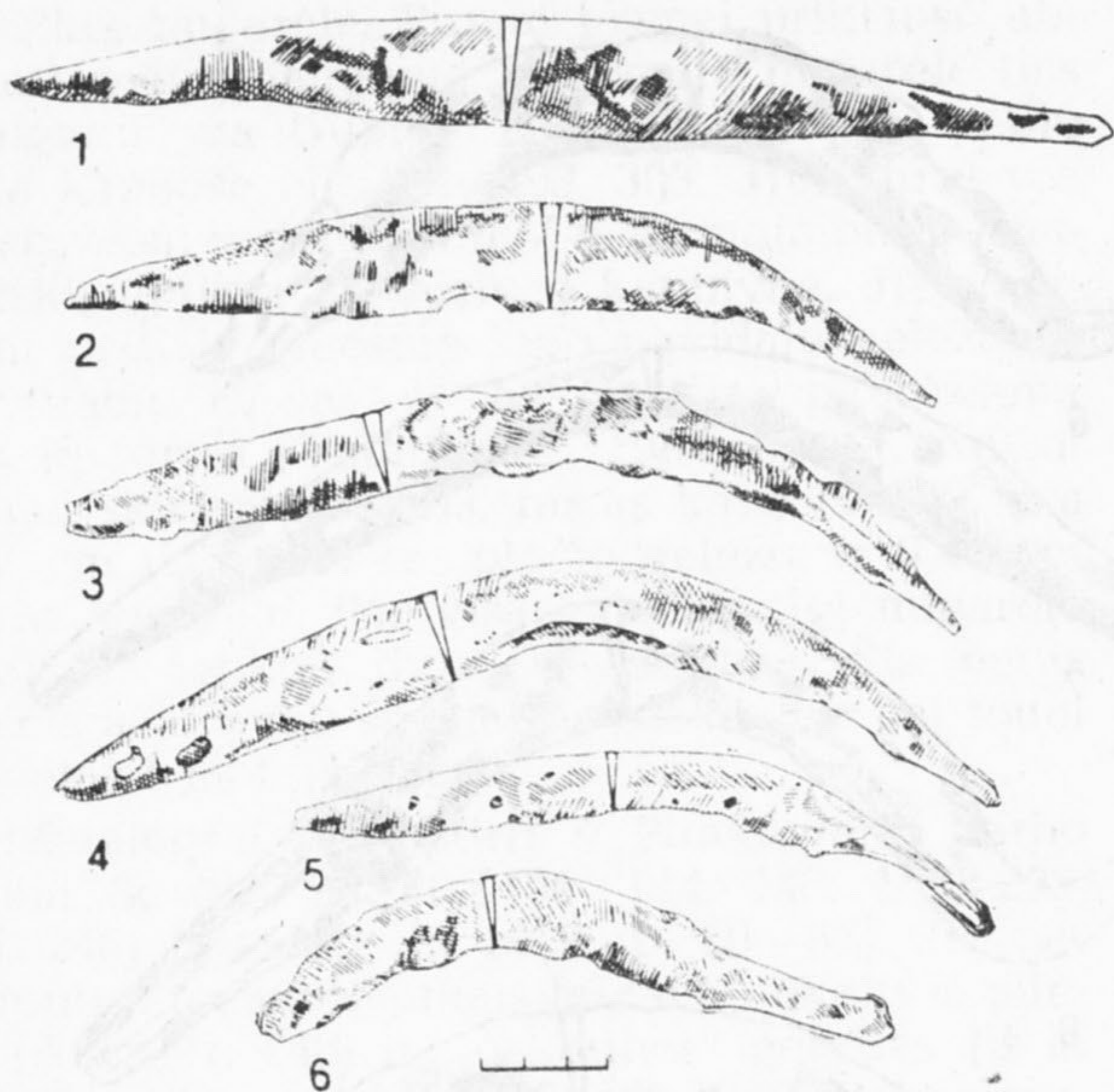
111 pav. Pjautuvai atrietais smaigaliais: 1 — k. Nr. 361, 2 — k. Nr. 186, 3 — k. Nr. 177, 4 — k. Nr. 140, 5 — k. Nr. 347, 6 — k. Nr. 82, 7 — k. Nr. 63, 8 — k. Nr. 99, 9 — k. Nr. 97, 10 — k. Nr. 330

ba truputį įgaubtais ašmenimis, gaubta nugarėle ir ašmenų link nulenкта įkote (pav. 112 : 2—5).

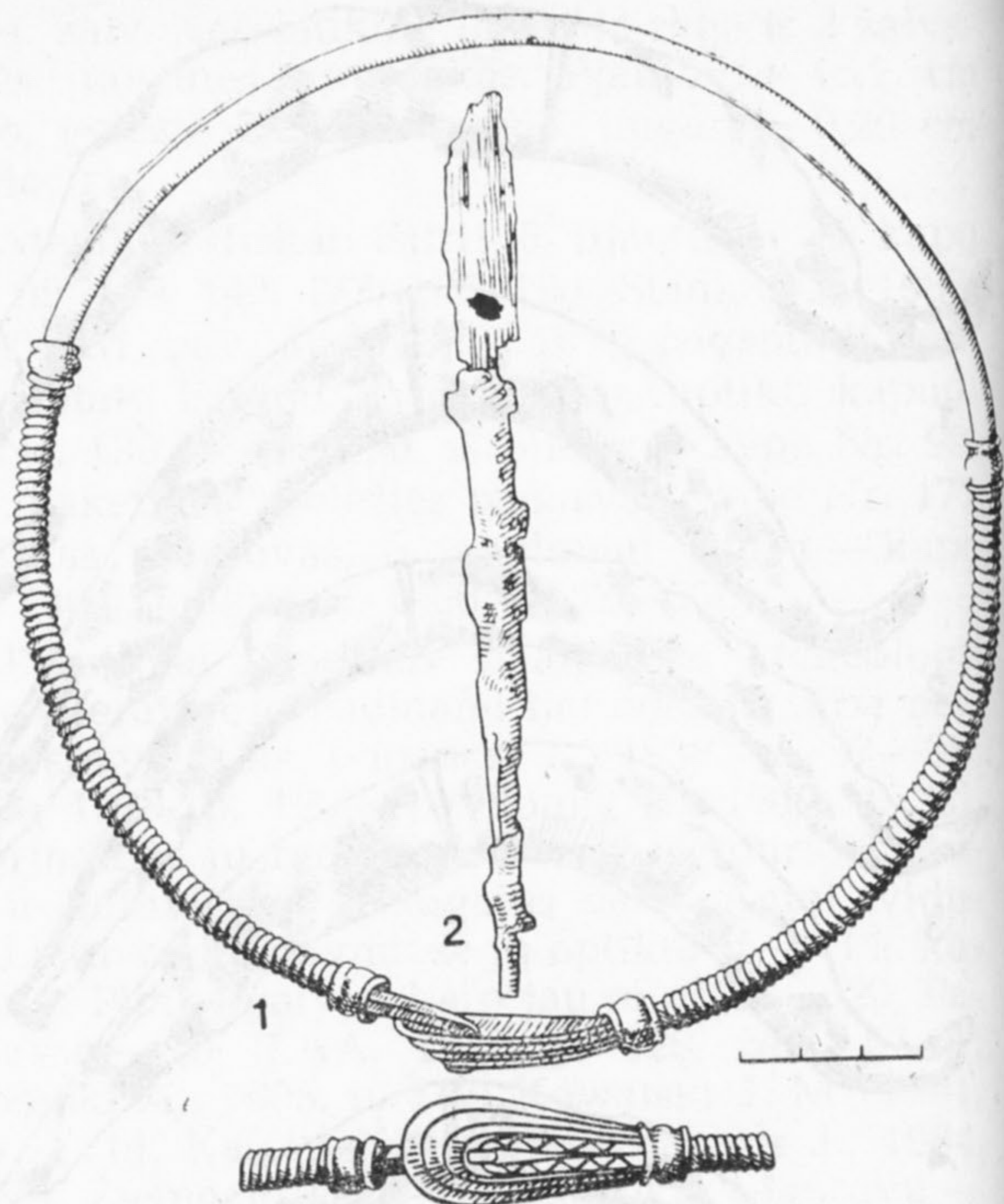
Didžiausias peilis-pjautuvėlis rastas 50—55 m. vyro kape Nr. 257. Jis 23,6 cm ilgio, geležtė 2,52 cm pločio, nugarėlė 0,4 cm storio. Daugiau įkapių šiame kape nebuvo. Vienas mažiausių tokių įrankių aptiktas dvigubame kape Nr. 316. Jis įdėtas 40—45 m. vyrui kartu su įmoviniu kirviu. Peilis-pjautuvėlis 14,7 cm ilgio, geležtė 2,19 cm pločio, nugarėlė 0,35 cm storio. Kitas rastas tame pačiame kape prie 35—40 m. moters griaučių. Jis 20 cm ilgio, geležtė 1,7 cm pločio, nugarėlė 0,38 cm storio. Įkapių komplektą sudarė žalvarinė antkaklė viela apvyniotais galais su kilpele ir kabliuku ir yla (pav. 60 : 2,3). Šis kapas yra V a. vidurio.

Metalografiškai ištirtas tik 1 peilis-pjautuvėlis iš kapo Nr. 235. Jis nukaltas iš „paketinės“ žaliavos — plieno ir geležies juostelių [Stančius J., 1986, p. 55, pav. 4 : 9].

Dabar Lietuvoje 35 radimo vietose aptikta daugiau kaip 110 peilių-pjautuvėlių [Volkaitė-Kulikauskienė R., 1984a, p. 79]. Jie skiriami į 4 grupes. Paplitę visoje respublikoje, išskyrus pajūrį ir Užnemunę [Volkaitė-Kulikauskienė R., 1984a, pav. 6]. Latvijoje peilių-pjautuvėlių aptikta 35 paminkluose: Dignajos, Kamardės, Sėlpilio, Tervetės piliakalniuose, Spietinių gyvenvietėje, Ruokių plokštiniame kapinyne, Gailysių, Buokių, Melderiškių, Pungų pilkapynuose, Lazdinių, Strautės akmeniniuose kapinyuose bei kitur [Граудонис Я., 1985, с. 27—28; И-ЭАП, 1985, рис. 42]. Jie paplitę šiaurės Baltarusijos senojo geležies amžiaus paminkluose. Ten jų aptikta apie 15 [Шадуро В. И., 1985, с. 57, рис. 34]. Žinoma iš vidurio Baltarusijos brūkšniuotosios keramikos kultūros srities [Митрофанов А. Г., 1978, рис. 19 : 5—8, 21 : 2—6, 14—16], aptinkama Smolensko srityje, Dauguvos aukštupyje [Станкевич Я. В., 1960, с. 89]. Apskritai šio tipo derliaus nuėmimo įrankiai būdingi tik



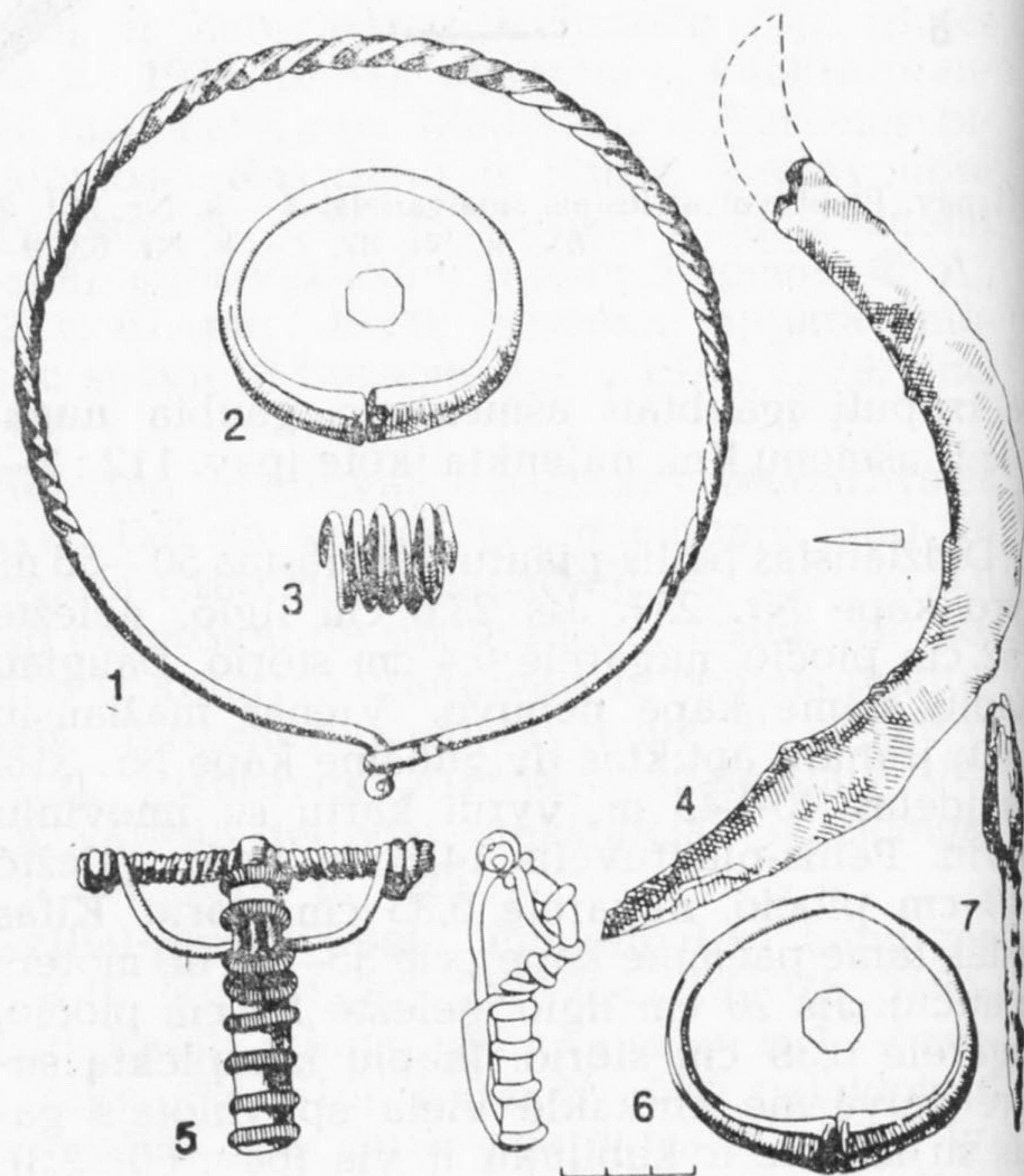
112 pav. Peilis lenkta nugarėle, peiliai-pjautuvėliai, pjautuvėliai: 1 — k. Nr. 29, 2 — k. Nr. 234, 3 — k. Nr. 235, 4 — k. Nr. 257, 5 — k. Nr. 267, 6 — k. Nr. 355



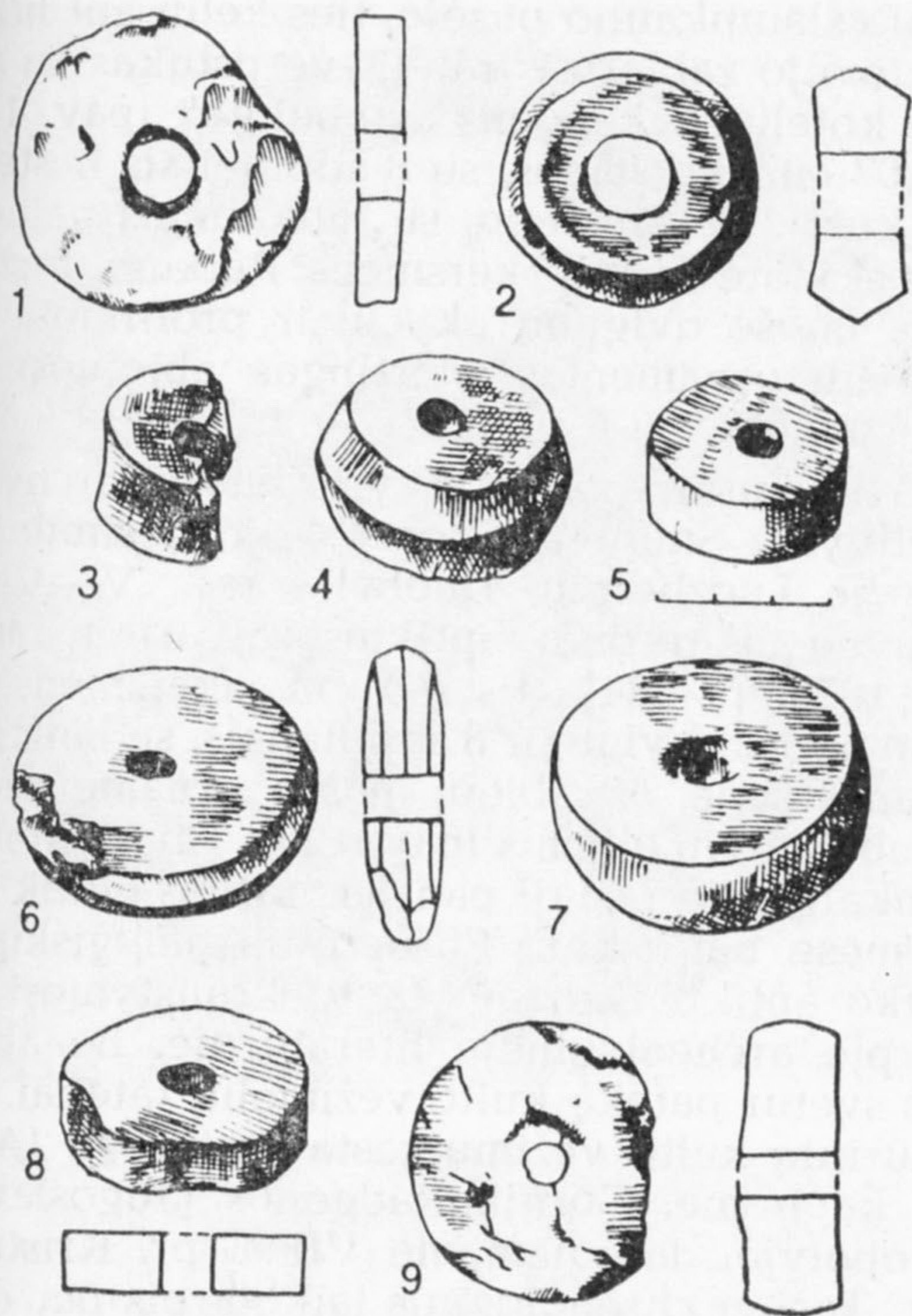
113 pav. Kapo Nr. 274 įkapės: 1 — žalv. šaukštinė antkaklė, 2 — yla

vakariniams miškų zonos rajonams (Шады-ро В. И., 1985, с. 58], t. y. baltų apgyventam arealui [Граудонис Я., 1985, с. 27]. Ravienių peilių-pjautuvėlių rasta Estijoje [Минасян Р. С., 1978, с. 78], netgi Suomijoje [Граудонис Я., 1985, с. 28]. Jie datuojami I—IV a. [Моора Н., 1938, р. 42, 68]. Remiantis Plinkaigalio medžiaga, pvz., įkapėmis iš kapo Nr. 316, jų vartojimo laiką reikėtų pratęsti iki V a. vidurio.

Ylos. Jų rasta 54 moterų kapuose ir 4 — atsitiktinai. Taigi 55,7% visų moterų palaidota su yla. Ylos labai blogai išlikusios, sunykusios arba sutrupėjusios, todėl sunku nustatyti tikrą jų ilgį. Sveikesnės yra apie 11—15 cm. Antai kape Nr. 18 rasta 14,6 cm, kape Nr. 29—12,9 cm, kape Nr. 140 — 11,9 cm ilgio yla. Įkotės paprastai yra keturkampio skersinio pjūvio, „darbinės“ dalys apskritos. Ylos buvo su mediniais, retai — su kauliniais koteliais, kurie iki 5 cm ilgio, nuo 1 iki 2,3 cm storio. Gerai išlikusi yla rasta 25—30 m. moters kape Nr. 274. Ji 14,5 cm ilgio, mediniu 5 cm ilgio ir 2,3 cm storio koteliu. Mirusioji papuošta V a. skiriama žalvarine šaukštine antkakle (pav. 113 : 1). Kitame, 20—25 m., moters kape Nr. 139 yla taip pat išliko neblogai. Ji su mediniu koteliu, nulūžusiu smaigaliu, 9,52 cm ilgio. Kotelis apie 4 cm ilgio ir 1,2 cm storio. Kitą šio kapo inventorių sudarė: pjautuvas atriestu smaigaliu, žalvarinė antkaklė tordiruotu lankeliu su kilpele ir kabliuku galuose, žalvarinė žieduotoji segė, 2 žalvarinės storagalės apyrankės ir įvijinis žiedas (pav. 114). Kapas datuotinas VI amžiumi. Yla su kauliniu



114 pav. Yla su išlikusiu mediniu koteliu ir kiti k. Nr. 139 radiniai: 1 — žalv. antkaklė tordiruotu lankeliu su kilpele ir kabliuku, 2, 6 — žalv. storagalės apyrankės, 3 — žalv. įvijinis žiedas, 4 — pjautuvas, 5 — žalv. lankinė žieduotoji segė, 7 — yla



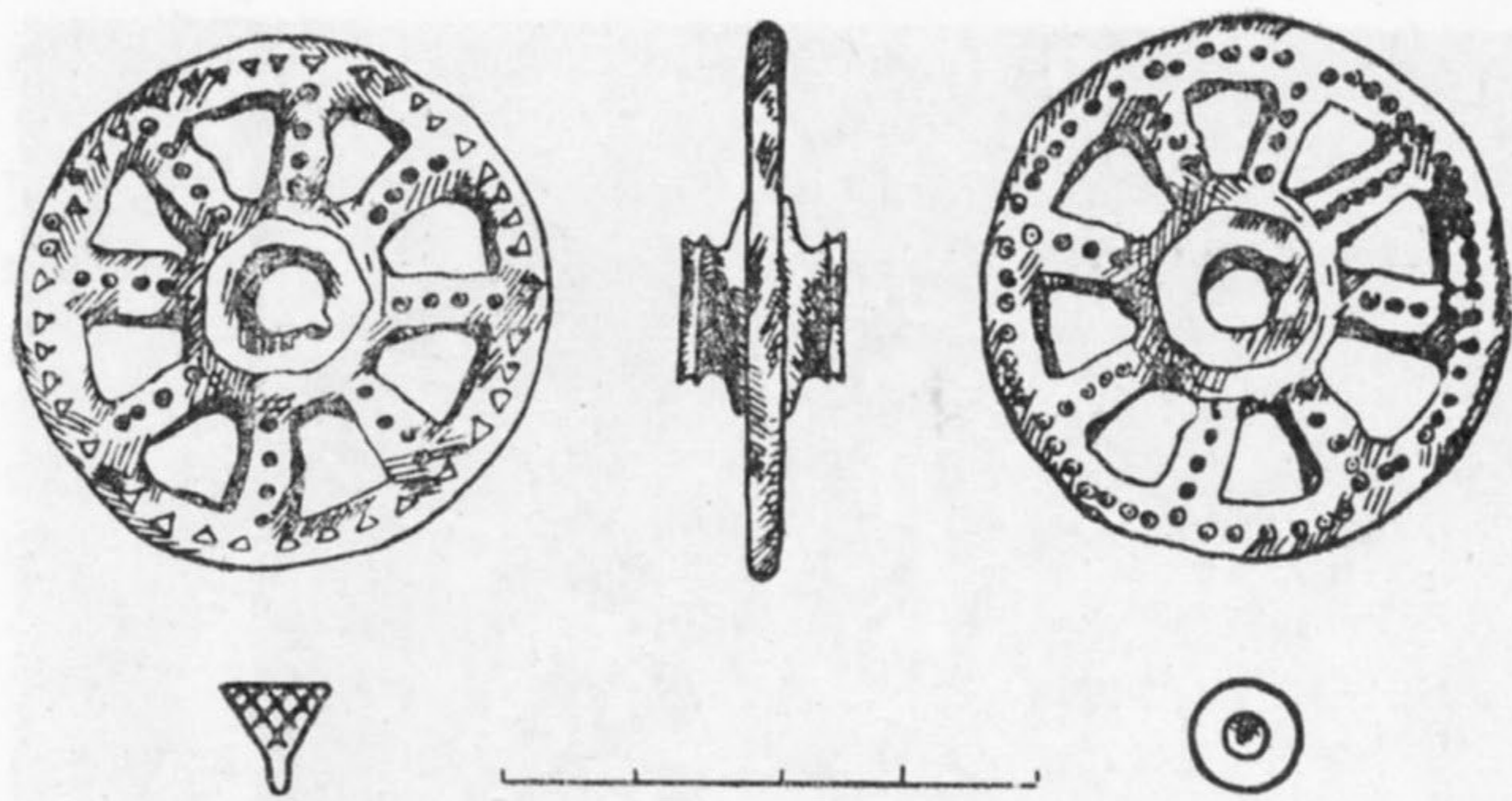
115 pav. Verpstukai: 1 — k. Nr. 224, 2 — k. Nr. 225, 3 — k. Nr. 330, 4 — k. Nr. 190, 5 — k. Nr. 26, 6 — k. Nr. 41, 7 — k. Nr. 127, 8 — k. Nr. 207, 9 — k. Nr. 46

koteliu buvo įdėta 20—25 m. moteriai į kapą Nr. 311. Ji 11,2 cm ilgio, kotelis 4,7 cm ilgio ir apie 1 cm storio. Sprendžiant iš kitų gana gausių įkapių, kapas datuotinas IV a. antrąja puse.

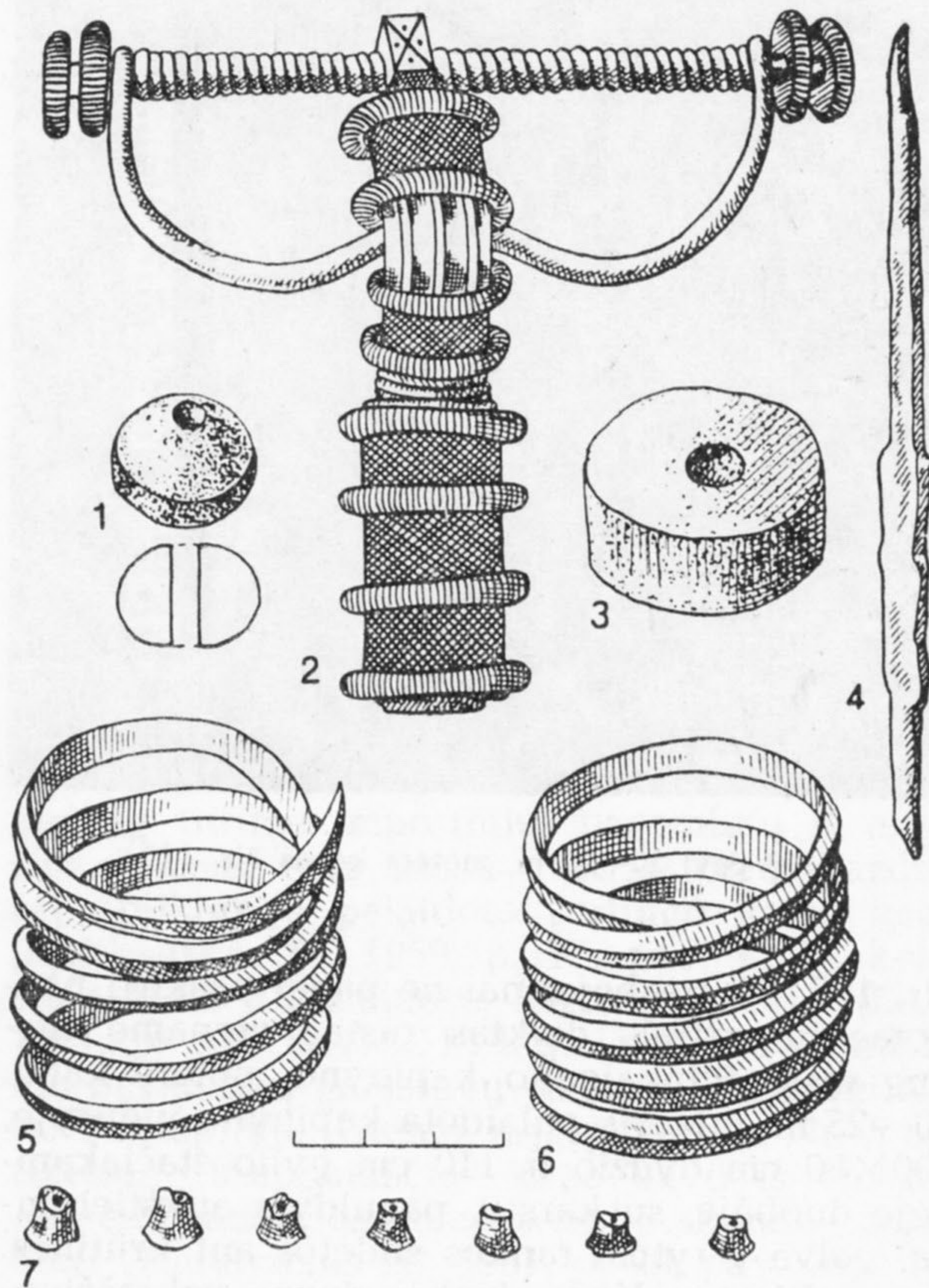
Plinkaigalio kapinyno ylos nesiskiria nuo kitų I tūkstantmečio Lietuvos, kitų baltų gyventų plotų tyrinėtuose kapinyuose randamų šių tradicinių moterų darbo įrankių.

Verpstukai. Tai irgi tradiciniai moterų darbo įrankiai. Plinkaigalyje jų rasta 20 kapų (Nr. 25, 41, 46, 111, 115, 126, 127, 179, 186, 190, 207, 224, 225, 251, 330, 337, 339, 341, 347, 355), padaryti iš minkšto smiltainio (12 verpstukų) ir molio (7 verpstukai) (pav. 115). Kape Nr. 115 rastas žalvarinis ratelis-verpstukas (pav. 116) [Kazakevičius V., 1983 a, pav. 4].

Verpstukai dviejų formų: žemo cilindro ir dvigubo nupjauto kūgio, nuo 3,7 iki 6 cm skersmens ir nuo 1,1 iki 2,98 cm storio. Skylutė koteliui iki 1,5 cm skersmens. Vienas didžiausių verpstukų rastas 30—35 m. moters kape Nr. 341. Čia buvo molinis ritinio formos 6 cm skersmens ir 2,98 cm storio su 0,7 cm skersmens skylute verpstukas, žalvarinė lankinė segė lenkta kojele, 2 juostinės apyrankės ir žalvarinės įvijios, 21 cilindro bei rutulio formos stiklo karolių vėrinys. Vienas mažiausių tokių įrankių rastas 7,5—8 m. mergaitės kape Nr. 46 (pav. 117 : 3).



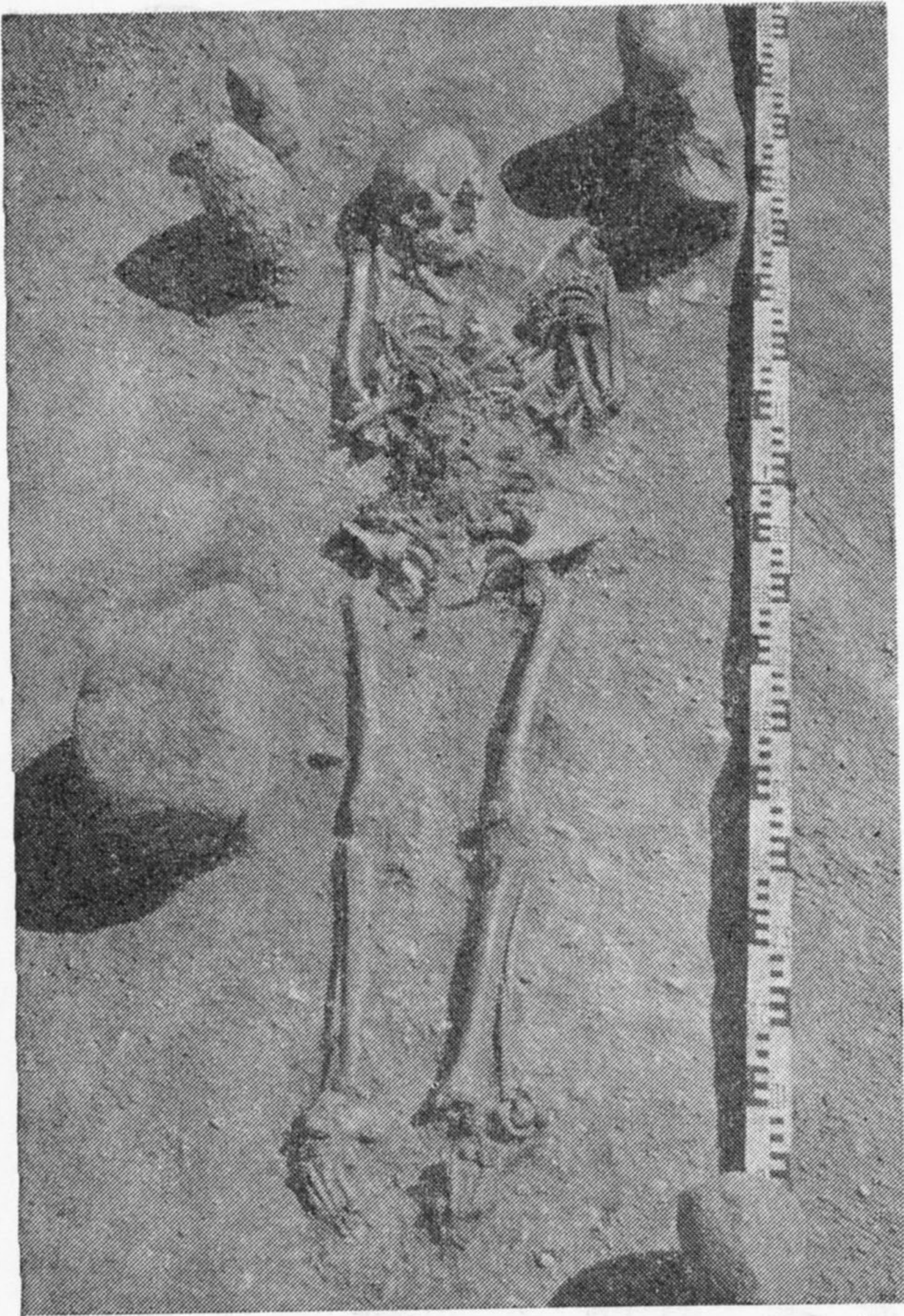
116 pav. Žalv. ratelis-verpstukas iš kapo Nr. 115



117 pav. Mergaitės kapo Nr. 46 įkapės: 1 — gintaro karolis, 2 — žalv. lankinė žieduotoji segė, 3 — kalkakmenio verpstukas, 4 — yla, 5, 6 — žalv. įvijinės apyrankės, 7 — alavo karoliai

Jis ritinio formos, iš smiltainio, 3,72 cm skersmens ir 1,54 cm storio. Be jo, kape buvo žalvarinė lankinė žieduotoji segė, rutulio formos gintaro karolis-amuletas ir 10 nupjauto kūgio formos alavo karolių, yla ir 2 žalvarinės įvijinės apyrankės. Abu šie kapai datuoti VI amžiumi.

Įdomiausias Plinkaigalio verpstukų kolekci-
joje yra žalvarinis verpstukas-ratelis iš kapo



118 pav. 20—25 m. moters kapas Nr. 115

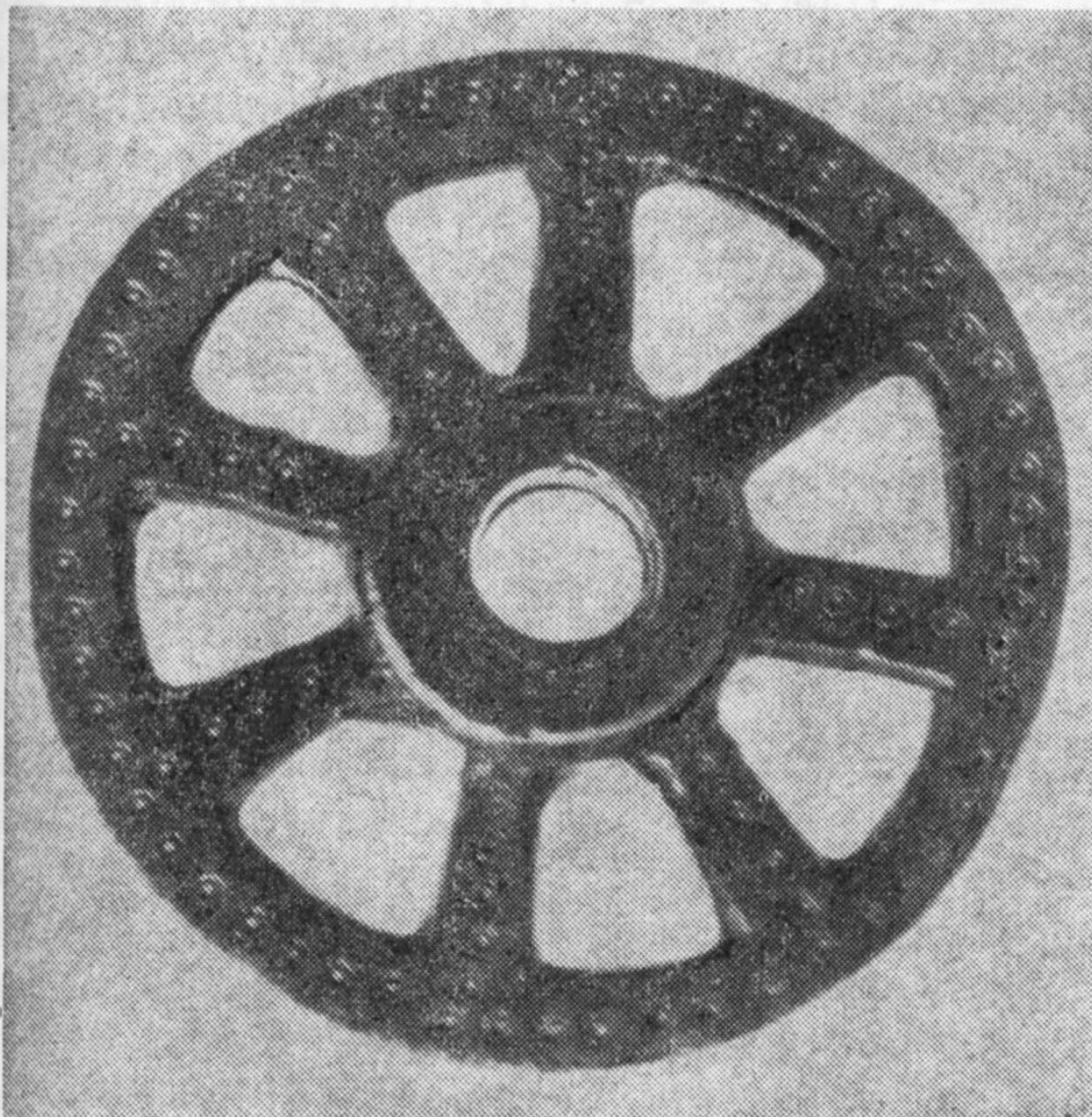
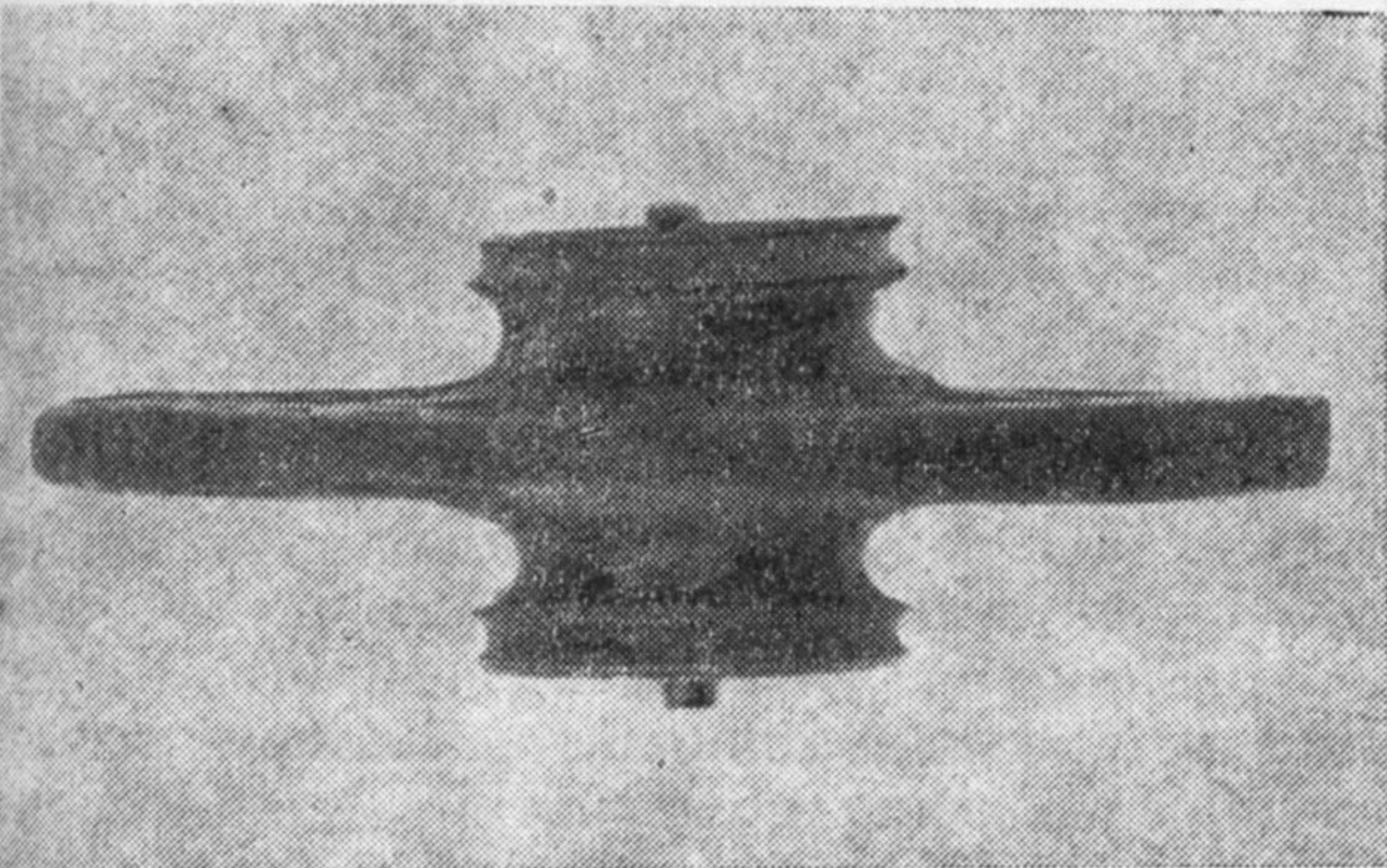
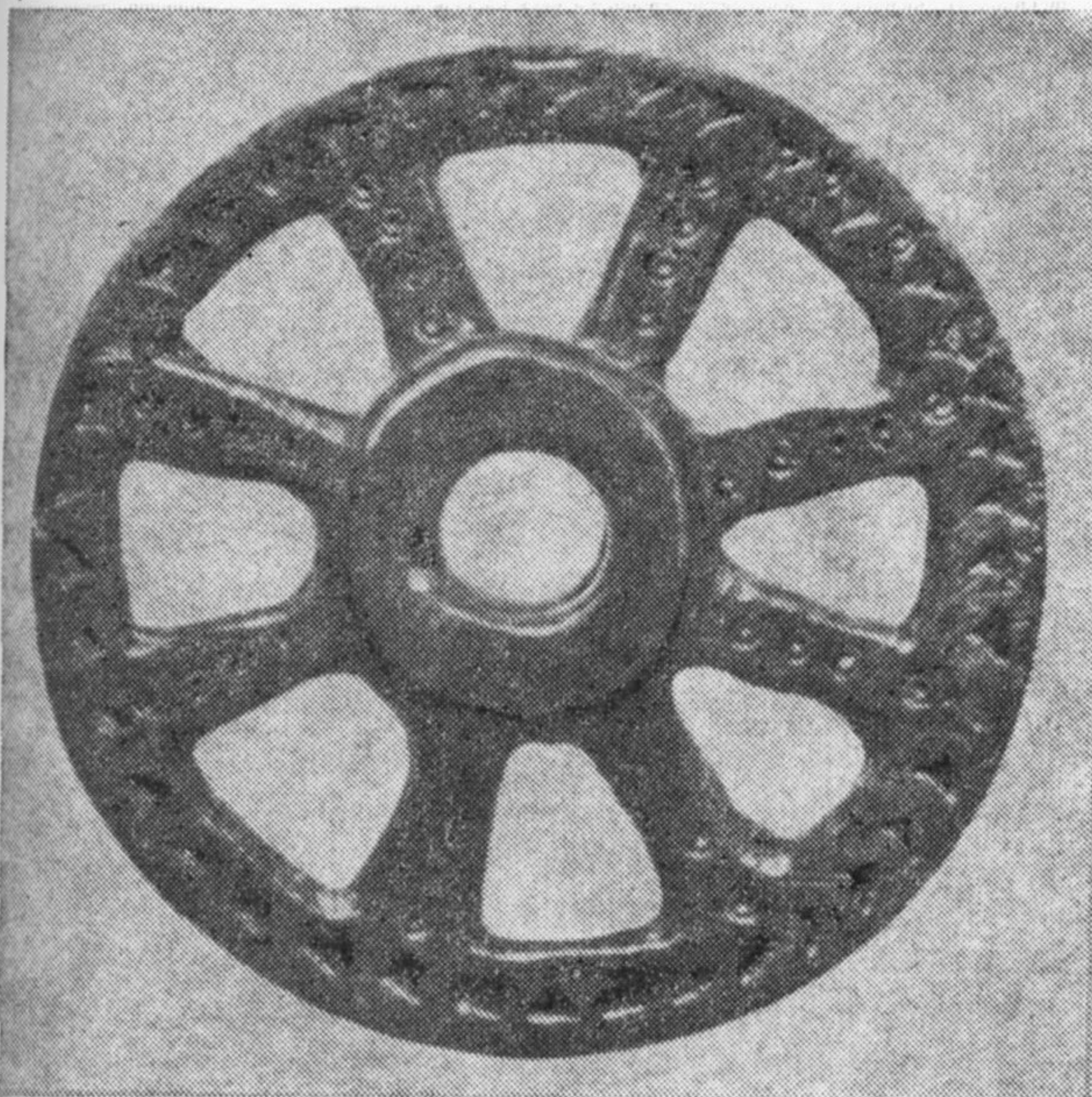
Nr. 115. Šis neabejotinai ne pagal paskirtį naudotas importinis daiktas rastas viename turtingiausių Plinkaigalio kapinyno moters kapų. 20—25 m. moteris palaidota kapinyno viduryje, 200×80 cm dydžio ir 110 cm gylio stačiakampėje duobėje, su karstu, paguldyta aukštiełninka, galva į rytus, rankos sudėtos ant krūtinės, kojos ištiestos. Kapo duobės dugne pakraščiuose gulėjo 6 akmenys (pav. 118). Kaklą puošė 4 eilių 140 alavo ir 16 gintaro karolių vėrinys. Ant abiejų riešų užmauta po 4 juostines ir po 2 storagales apyrankes. Be to, kairės rankos pirštus puošė 2 įvijiniai žiedai, dešinės — vienas. Skersai juosmens į drabužius įsegtos 2 lankinės žieduotosios segės (sidabrinė ir žalvarinė), sujungtos 57 cm ilgio dviguba žalvarine grandinėle. Drabužių puošė dar 9 žalvarinės įvijos, gulėjusios taip pat skersai juosmens. Kairėje liemens pusėje rastas dar 1 įvijinis žiedas, įdėtas į kapą greičiausiai kaip papildoma įkapė. Yla gulėjo įstrižai dešinio dubenkaulio. Kiek žemiau dubens, prie šlaunikaulių rastas didelis gintaro karolis ir žalvarinės grandinės dalių. Išorinėje

dešinio šlaunikaulio pusėje, ties keliu ant briaunos stovėjo žalvarinis ratelis-verpstukas su medinio kotelio liekanomis „stebulėje“ (pav. 119). Jis 4,07 cm skersmens, su 8 stipinėliais ir stebulėle, kuri 1,38 cm ilgio, su lankiniais galuose. Ašies skylutė 0,6 cm skersmens. Ratlankį ir stipinėlius puošė dvigubų akyčių ir profiliuotų trikampėlių ornamentas, skirtingas abiejuose ratelio šonuose.

Artimiausia analogija yra latvių archeologės Elvyros Šnuorės (Šnore) 4-ojo dešimtmečio viduryje Luozbergių, Duobelės raj., V—VII a. kapinyne atsitiktinai aptiktas žalvarinis ratelis (LA, 1974, p. 334). Jis 4,0 cm skersmens, su 0,7 cm ašės skylute ir 8 stipinėliais, su lankiniu viename šone, iš abiejų pusių ornamentuotas dvigubų akelių eilėmis (pav. 120). Tai vienintelis į Plinkaigalyje rastą panašus ratelis ne tik baltų žemėse, bet ir kitur Europoje. Analogiškų nepavyko aptikti Didžiojo tautų kraustymosi laikotarpio archeologinėje literatūroje. Be abejo, tai iš svetur patekę kulto vežimėlių rateliai. Miniatiūrinių kulto vežimų rasta Štrėtvėgo (Austrija) kapinyne, Gornja Radgonos (Jugoslavija) nekropolyje, datuojamame VII a. pr. Kristų, ir kitur. Tačiau chronologinis laikotarpis per daug ilgas, kad Plinkaigalio ratelį-verpstuką ir Luozbergių ratelį būtų galima lyginti su Pietų Europoje aptiktų kulto vežimų ratais.

Akmeniniai Plinkaigalio verpstukai yra ritinio, o moliniai ir ritinio (k. Nr. 41, 207, 341), ir dvigubo nupjauto kūgio formos (k. Nr. 127, 225, 330). Iš smiltainio ir kalkakmenio padarytieji buvo labiau paplitę žemaičių teritorijoje. Štai Požerės, Šilalės raj., kapinyne aptikti 29 akmeniniai verpstukai [Tautavičius A., 1984, p. 105]. Rytų Lietuvoje dažniau pasitaiko molinių. Aukštadvario, Trakų raj., piliakalnio tyrinėtojo Vytauto Daugudžio duomenimis, senovinėje gyvenvietėje prie piliakalnio rasti 168 sveiki ir 109 fragmentai, piliakalnyje — 27 sveiki ir 12 verpstukų dalių. Tai didžiausia Lietuvoje vieno archeologijos paminklo šių dirbinių kolekcija. 38 verpstukai aptikti Neravų, Trakų raj., pilkapinyje. Kai kuriuose degintiniuose kapuose jų buvo iki 4 [Kuncienė O., 1982, p. 47, pav. 5]. Juodonių, Rokiškio raj., V—VIII a. gyvenvietėje rasta 15 molinių verpstukų. Dalis jų ornamentuotų [Nakaitė L., 1959, p. 142, pav. 3: 1—4]. Užnemunėje taip pat vyrauja moliniai. Jų randama įvairių laikotarpių piliakalnių kultūrinio sluoksnio horizontuose [Kulikauskas P., 1982, p. 48—51, pav. 42, 43, 122—124, 159: 1—4]. Apskritai beveik kiekviename Lietuvos V—VIII a. archeologijos paminkle tarp kitų darbo įrankių randama ir verpstukų.

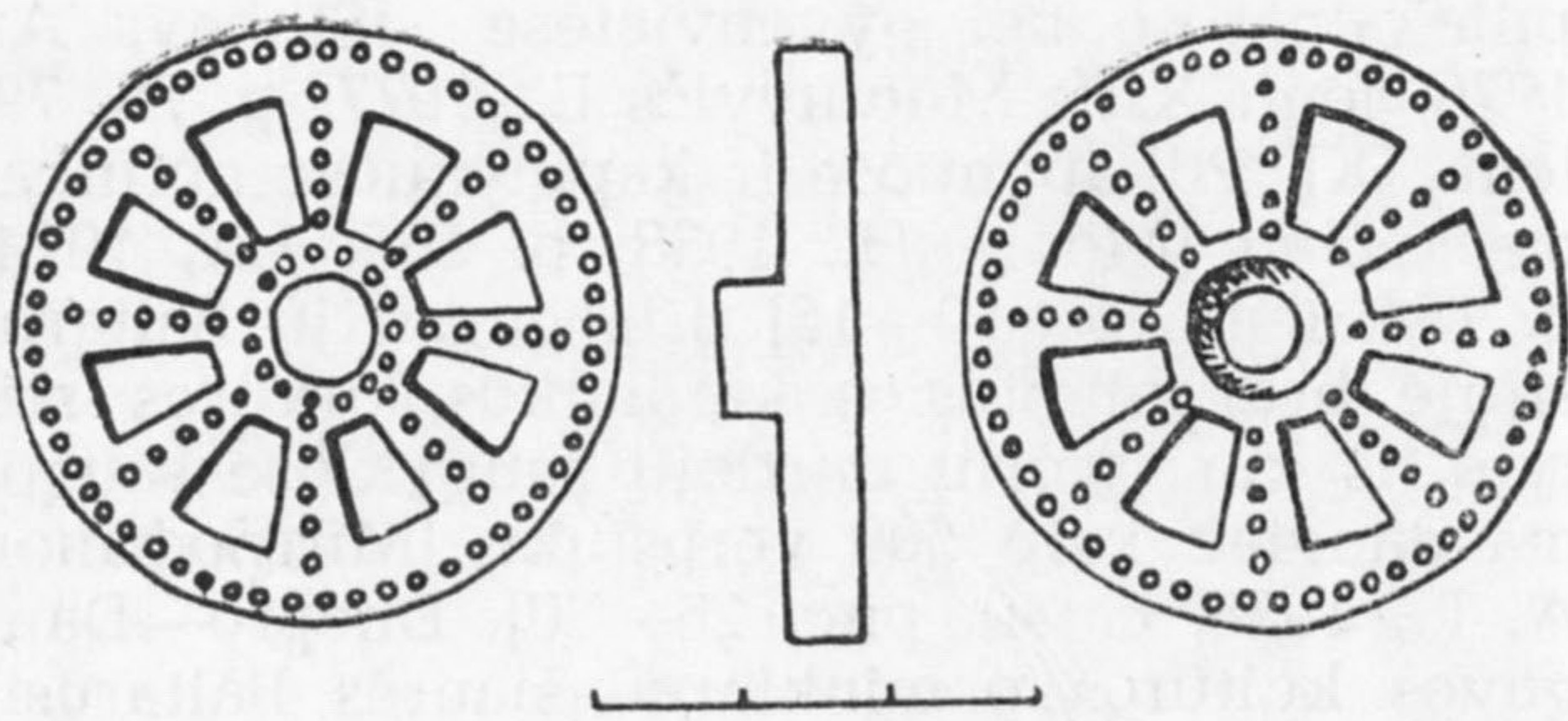
Iš molio, akmens, rečiau rago arba kaulo padarytų verpstukų plačiai randama ir Latvijos



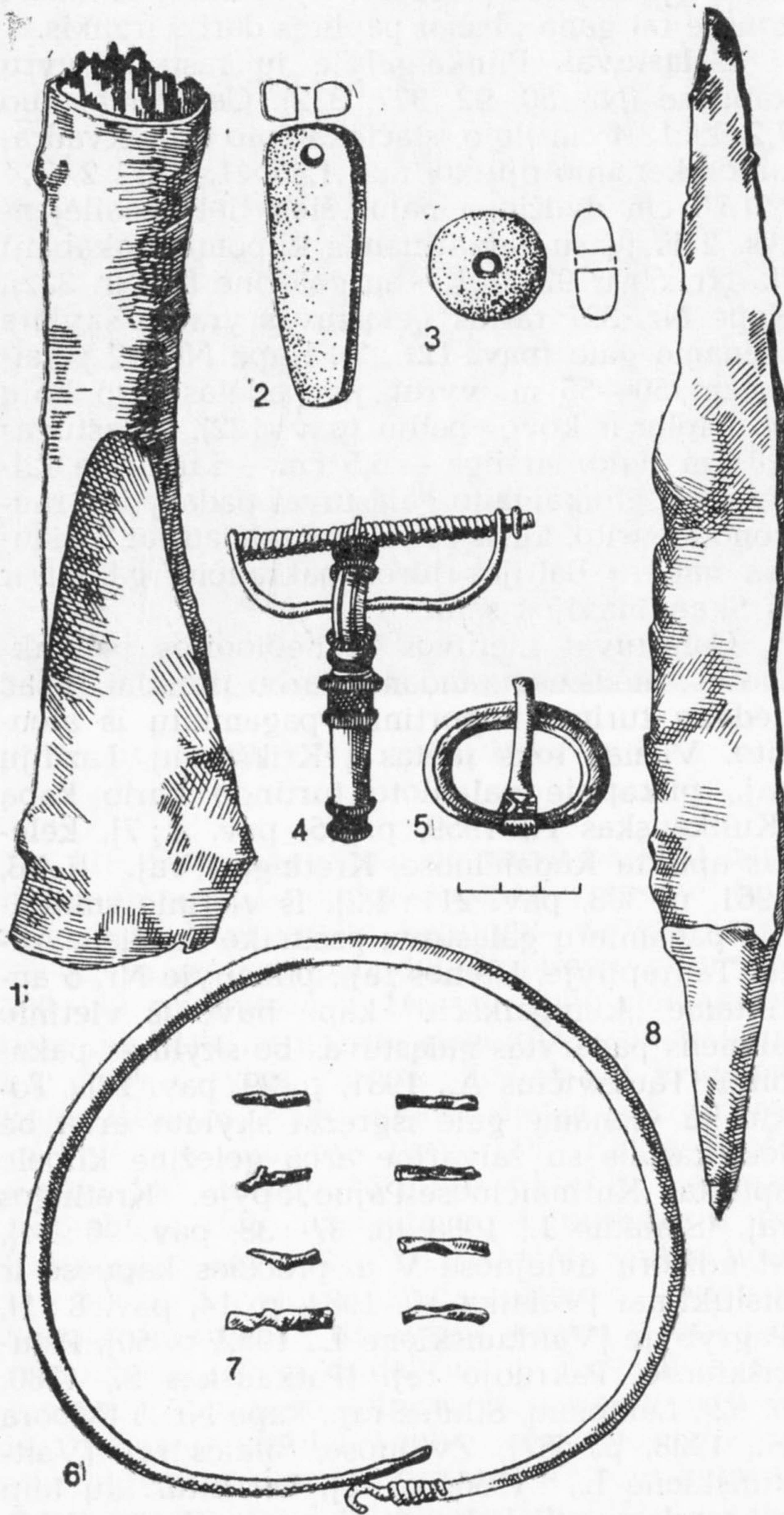
piliakalniuose bei gyvenvietėse [Stubavs A., 1976, lent. XIII; Mugurėvičs E., 1977, p. 78, 79, lent. IX]. Pilkapynuose ir kapinyuose aptinkama rečiau [Moora H., 1938, p. 565; LA, 1974, p. 154, lent. 37: 10—15]. Itin gausu jų Baltarusijoje brūkšniuotosios keramikos kultūros srityje, iš kur įvairių muziejų saugyklose saugoma daugiau kaip 500 verpstukų [Митрофанов А. Г., 1978, с. 40, рис. 26—30]. Днепро—Дauguvos kultūros paminkluose šiaurės Baltarusijoje rasta daugiau kaip 50 [Шадыро В. И., 1985, с. 82—84, рис. 57—59]. Žinoma jų ir vakarų baltų gyventuose plotuose. Rytų Europos miškų zonoje tai gana plačiai paplitęs darbo įrankis.

Galastuvai. Plinkaigalyje jų rasta 4 vyrų kapuose (Nr. 50, 92, 327, 332). Galastuvai nuo 7,2 iki 13,4 cm ilgio, stačiakampio arba kvadratinio skersinio pjūvio, nuo 1,45×1,45 iki 2,47×1,78 cm dydžio, į galus šiek tiek smailėjantys. 2 iš jų su žalvarinėmis kilpomis pakabinti (k. Nr. 50 ir 92) ir 1 — su geležine (k. Nr. 332). Kape Nr. 327 rastas galastuvai yra su skylute viename gale (pav. 121 : 2). Kape Nr. 92 palaidotam 50—55 m. vyrui jis padėtas tarp kojų po kapliu ir kovos peiliu (pav. 122). Galastuvai 9,8 cm ilgio, su ilga — 6,5 cm — žalvarine kilpa. Visi Plinkaigalio galastuvai padaryti iš raudono aleurito, kuris atvežtas greičiausiai iš šiaurės vakarų Baltijos jūros pakrančių, galbūt ir iš Skandinavijos salų.

Galastuvai Lietuvos archeologijos paminkluose — nedažnai randami darbo įrankiai. Ypač nedaug turime importinių, pagamintų iš aleurito. Vienas toks įdėtas į Krikštonių, Lazdijų raj., pilkapyje palaidoto turtingo kario kapą [Kulikauskas P., 1959, p. 75, pav. 4 : 7], keletas aptikta Rūdaičiuose, Kretingos raj. [LAB, 1961, p. 308, pav. 211 : 1,2]. Iš vietinio smiltainio pagamintų galastuvų pasitaiko dažniau. Antai Taurapilyje, Utenos raj., pilkapyje Nr. 5 aptiktame „kunigaikščio“ kape buvo iš vietinio akmens padarytas galastuvai be skylutės pakabinti [Tautavičius A., 1981, p. 29, pav. 28]. Tokių su viename gale išgręžta skylute arba be jos, kartais su žalvarine arba geležine kilpele aptikta Kurmaičiuose-Pajuodupyje, Kretingos raj. [Stankus J., 1988, p. 37—38, pav. 6 : 24], Maudžiorų dviejuose V a. pradžios kapuose ir atsitiktinai [Valatka V., 1984, p. 14, pav. 8 : 1], Pagrybyje [Vaitkunsienė L., 1982, p. 50], Plaučiškiuose, Pakruojo raj. [Patkauskas S., 1980, p. 52], Lumpėnų, Šilutės raj., kape Nr. 5 [Moora H., 1938, p. 567], Žviliuose, Šilalės raj. [Vaitkunsienė L., 1986, p. 75], bei kitur. Jų taip pat randama piliakalniuose ir gyvenvietėse [LAB, 1961, p. 308]. Apskritai V—VI a. kapinyuose



120 pav. Žalv. ratelis iš Luozbergių, Duobelės raj., Latvijoje



121 pav. Kapo Nr. 327 radiniai: 1 — įmovinis kirvis, 2 — akmeninis galastuvas, 3 — gintaro karolis, 4 — sid. žieduotoji segė, 5 — žalv. diržo sagtis, 6 — sid. antkaklė viela apvyniotais galais su kilpele ir kabliuku, 7 — gel. vinutės, 8 — kovos peilis

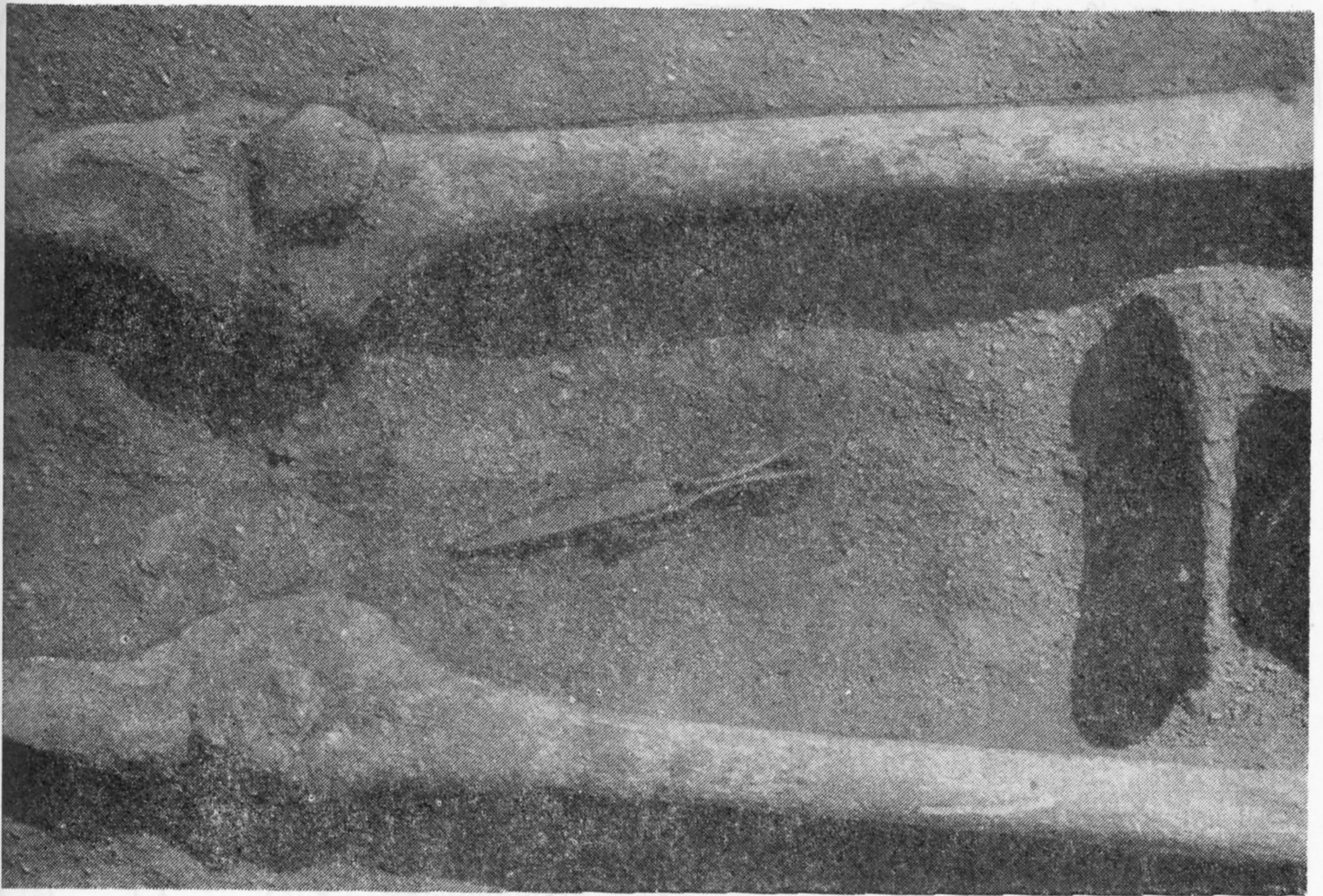
galastuvų randama retokai. Dažniau jų į kapus pradedama dėti nuo VII—VIII a., kai kuriuose kapinyuose aptinkama net po keliolika [Patkauskas S., 1978, p. 148; Gabriūnaitė K., Rickevičiūtė K., 1980, p. 73; 1982, p. 60].

Nedaug galastuvų ir kitose baltų žemėse: pvz., Latvijoje [Moora H., 1938, p. 566; LA, 1974, p. 155, lent. 37 : 29; Stubavs A., 1976, lent. XII : 20, 21], Lenkijos šiaurės vakaruose — buvusiose jotvingių žemėse [Jaskanis J., 1961, lent. I : 9, IV : 8; 1970, lent. II : 8], buv. Rytų Prūsijoje [Gaerte W., 1929, pav. 194 : a].

Kapliai. Plinkaigalyje aptikti 3. Vienas buvo 50—55 m. vyro kape Nr. 92 (pav. 123 : 3), antras — 40—45 m. moters kape Nr. 4, trečias rastas atsitiktinai. Jie nuo 15,5 iki 16,5 cm ilgio, ašmenys nuo 5 iki 6,1 cm pločio, skylė kotui ovali, nuo 2,6×3,3 iki 3×3,7 cm dydžio. Antai kape Nr. 4 aptiktas kaplys buvo 15,9 cm ilgio, 5,2 cm pločio ašmenimis bei 2,9×3,9 cm skylė kotui. Be jo, įkapių komplektą sudarė žalvarinė lankinė segė trikampe kojele, yla, žalvarinis įvijinis žiedas ir gintaro karolis.

Kapliai, kaip ir galastuvai, V—VIII a. Lietuvos archeologijos paminkluose nėra labai dažni darbo įrankiai. Antai žemaičių kapinyuose vienintelis kaplys rastas Kaštaunalių, Šilalės raj., VII—VIII a. kape Nr. 34 [Vaitkunskienė L., 1984, p. 83, pav. 8]. Pavienių aptikta Pašušvyje [LAB, 1961, p. 308, pav. 209 : 11], Juodonių piliakalnio gyvenvietėje [Nakaitė L., 1959, p. 140, pav. 2 : 1], Smilgelių, Pasvalio raj., kapinyne [LAB, 1961, p. 308]. Kiek daugiau jų žinoma iš šiaurės Lietuvos — žiemgalių teritorijos. Vien Jauneikiuose rasti 23 kapliai [Vaškevičiūtė I., 1985, p. 54—55, pav. 4 : 4,5 : 1,7 : 3], Stungiuose, Joniškio raj., — 3 moterų kapuose [Dakanis B., 1986, p. 46]. Dažniau nei kitur kaplių aptinkama ir Latvijoje — Žiemgaloje, rečiau — Latgaloje [Moora H., 1938, p. 507, lent. XXXVI : 2,4; LA, 1974, p. 148, lent. 36 : 11, 12]. Matyt, paprotys dėti kaplius į moterų kapus buvo paplitęs tarp žiemgalių. Tarp aukštaičių jis dar nebuvo išsigalėjęs. Tai rodo vyro kape aptiktas kaplys.

Skobtai. Tai medžio apdirbimo įrankiai, skirti smulkiems daiktams daryti. Plinkaigalyje jų rasta vyrų kapuose Nr. 2, 59 (pav. 124 : 3) ir Nr. 280. Išlikusios metalinės dalys yra nuo 12,6 iki 18 cm ilgio, ašmenys truputį gaubti, nuo 1,6 iki 2,0 cm pločio, korpusas stačiakampio skersinio pjūvio, išlenktas. Koteliai buvę mediniai, sunykę, todėl jų ilgis ir storis neaiškus. Antai kape Nr. 2 aptikta skobto metalinė dalis; ji 18 cm ilgio, ašmenys 1,8 cm pločio. Korpusas stačiakampio skersinio pjūvio, 0,96×0,56 cm, išlenktas, ant įkotės yra medinio koto liekanų. Be skobto, kape rasta daug kitų įkapių [Jovaiša E.,



122 pav. Raudono aleurito galastuvus kape Nr. 92 in situ

1978, p. 173—174] (pav. 125). Kapas datuojamas VI a. pirmąja puse.

Skobtai yra labai reti darbo įrankiai; jų aptinkama toli gražu ne visuose V—VIII a. kapinyuose. Juos dėjo greičiausiai tik į medžio darbus dirbusių vyrų kapus. Antai Didkiemio, Šilalės raj., kapinyne kape Nr. 6 aptiktas skobtas ir kaltelis — abu medžio apdirbimo įrankiai. Čia palaidotą žmogų tyrinėtojai laiko amatininku [Statkevičius V., 1976, p. 2, 5].

Baltarusijoje brūkšniuotosios keramikos kultūros srityje rasti 3 skobtai: 1 iš jų buvo Goro diščios piliakalnio viršutiniame kultūrinio sluoksnio horizonte, 2 — to paties piliakalnio papėdės gyvenvietėje [Митрофанов А. Г., 1978, с. 109, рис. 58 : 11]. Dar vienas į skobtą panašus dirbinys aptiktas gyvenvietėje prie Nižniaja Toščicos kaimo [Митрофанов А. Г., 1978, с. 109]. Latvijoje tokių darbo įrankių iki šiol nerasta.

Lenkena. Ji aptikta vyro kape Nr. 232. Tai dvirankis medžio drožimo įrankis 1,9 cm pločio ašmenimis, 6,58 cm ilgio rankenų įkotėmis. Rankenos buvusios medinės, neišlikusios (pav. 126).

Lietuvos archeologijos paminkluose lenkenų aptikta nedaug. Iš šio laikotarpio — V—VI a. — artimiausia analogija rasta Kairėnėlių, Radviliš-

chio raj., vyro kape Nr. 14 [Stankus J., 1984, pav. 11 : 5]. Keletas jų aptikta Latvijoje I tūkstantmečio pirmosios pusės ir vidurio archeologijos paminkluose, pvz., Gailyšių I iš akmenų krautame pilkapyje, Maskatužiuose, Perliukalnyje; žinoma iš Araišių ežero salos pilies tyrinėjimų [LA, 1974, p. 110, 154, lent. 27 : 6, 36 : 8] ir iš kitur. Lenkenų padaugėja vėlyvojo geležies amžiaus Latvijos paminkluose; ten jų skaičiuojama dešimtimis. Vien Martinsaloje rasta apie 50 [LA, 1974, p. 237]. Vakarų baltų genčių teritorijoje lenkena aptikta Nikutowen* vietovėje, buv. Rytų Prūsijoje [Gaerte W., 1929, p. 244, pav. 194 : c]. Jų žinoma ir iš atokesnių rajonų, kaip antai, aukštutinės Okos baseino paminklų [Никольская Т. Н., 1959, с. 64, рис. 28 : 8].

Bemaž nepakitusios lenkenos išliko iki mūsų dienų. Etnografinėje medžiagoje pusapskritės naudojamos iš šulų sustatyto indo vidui išdailinti [Milius V., 1983, p. 65—66, pav. 14 : 2].

Skiltuvai. Plinkaigalio kapinyne jų rasta po vieną vyrų kapuose Nr. 232 ir 234 (pav. 127).

* Kadangi buv. Rytų Prūsijos dauguma vietovardžių išnykę arba pakeisti, tai paliekama netranskribuota jų forma.